

BIBLIOTHECA
SCRIPTORVM GRÆCORVM ET ROMANORVM
TEUBNERIANA

CORPVS
AGRIMENSOR. ROMAN.

EDIDIT
C. THVLIN

LI

UNIVERSITY
OF
TORONTO
LIBRARY

L I P S I A E
E D I B V S B G T E U B N E R I

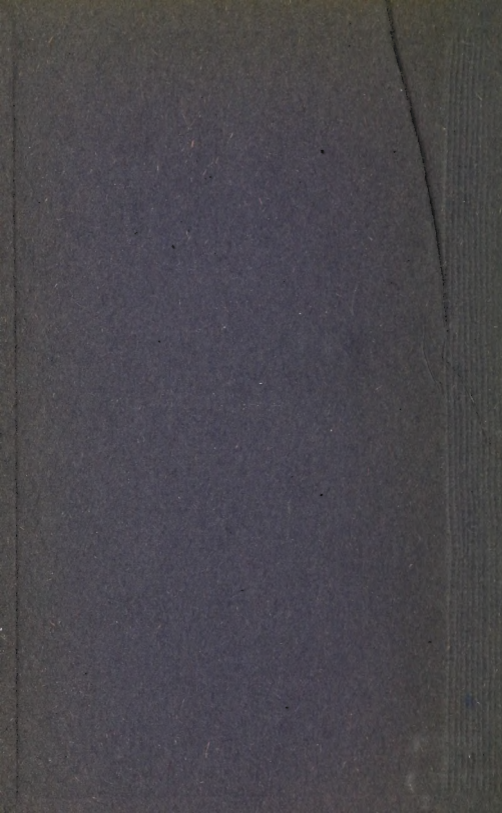

Fig. 34. A 162. p. 37,13.

LL.C
T534c

CORPVS
AGRIMENSORVM ROMANORVM

RECENSIVIT
CAROLVS THVLIN

VOL. I FASC. I

OPVSCVLA AGRIMENSORVM VETERVM

ADIECTAE SVNT 48 TABVLAE PHOTOTYPICAE

132776
1615714

LIPSIAE IN AEDIBVS B.G. TEYBNERI MCMXIII

LIBRARY
UNIVERSITY OF BONNEN
BIBLIOTHEK

UNIVERSITY OF BONNEN

CONSPECTVS NOTARVM

O codicum consensus.

PRIMA CLASSIS.

A cod. Arcerianus (Guelferb. 2403, Aug. f. 36, 23), saec. VI. f. 1—83^v (A p. 1—194).

B cod. Arcerianus (Guelferb. 2403, Aug. f. 36, 23), saec. VI. f. 84—156 (B p. 1—288).

A¹ corr. A ipse (siue manus aequalis) in A et B.

A² manus paulo posterior. A³ man. VII—VIII saec.

A⁴ man. recens.

B¹ corr. B ipse. B²B³B⁴ = A²A³A⁴.

J apographon Jenense in. saec. XVI.

V Vaticanum in. saec. XVI (Zanchi cum notis Angeli Colotii)

Arcerius apographon Ioh. Arcerii (1566-1604. cod. Weimar. G 98).

C Fragm. Berolinense lat. f. 641 f. 1^v—13^v (prius possedit Carlo Morbio Mediolanensis): saec. X, sed ex codice saec. V—VI transcriptum.

SECUNDA CLASSIS.

P cod. Palatinus Vatic. lat. 1564, med. saec. IX (prius Fuldensis, Heidelbergensis).

P¹ corr. P ipse (siue manus aequalis). P² man. paulo posterior.

G Gudianus 105 Guelferb. ex. saec. IX. Apographon apographi codicis P; citatur ubi nunc desunt folia in P. G¹ corr. G ipse.

p Bruxellensis Burgund. 207 saec. XII. Apographon codicis P sine figuris.

Si. Ioh. Sichardus, Cod. Theodosiani l. XVI. Basil. 1528 (in f. 170—177 Frontinum et Commentum secundum P et b^a impressit).

X et Y (u. infra).

CODD. MIXTI.

F cod. Laurentianus Plut. XXIX cod. 32. saec. IX (F = EF).

E cod. Erfurtensis Amplon. 362, 4 f. 73—96 (= p. 1—48). saec. XI. Bo. et Z (u. infra).

EXCERPTA ET ARTES.

X Codd. qui 'Boetii' quae dicitur Artis geometriae et arithmeticae l. V et Excerpta gromatica (pleraque ex cod. G sumpta) continent:

X¹: N Neapol. Borbon. V A. 13 f. 1—15. med. saec. X (prius Bobiensis?). N² corr. doctus quidam (Gerbertus?) ante ann. MIV.

T Cantabrig. Trinit. 939 f. 1—41^r saec. X.

b^a Bern. Bong. 87 f. 1—8^r ann. MIV (Luxoviensis).

- XII: p¹ Paris. 13020 f. 59—83. in. saec. X.
 p² „ 13955 f. 107—123. saec. XI.
 p^r Prag. 1717 f. 47—63. med. saec. X.
 Bⁿ Bern. Bong. 299 p. 1—27. saec. XI.
 b Bamberg. 55 H. J. IV 22 f. 1—16. saec. XI.
 e Einsidl. 298 p. 1—22 et ε Einsidl. 358 p. 1—37 saec. XI.
 g Sangallensis 830 p. 283—310. saec. XI.
 W Vindobon. 55 f. 1—22. saec. XI—XII.
 m Monach. 560 f. 122—149. saec. XI.
 c Carnutensis 498 f. 141—153. saec. XII.
 R Rostoch. IV 111, 4 p. 1—17. saec. XIII.
 a Monach. 4024^a f. 3—9. saec. XIII.
 f Laurent. XXIX 19 f. 1—27. saec. XIV.
- Y Geometrica ars (Excerpta ex Cassiodoro et 'Boetii' arte et codice gromatico classis secundae); uide Appendicem.
 y Monach. 13084 f. 48—69. saec. X.
 s „ 6406 f. 61—68. saec. XI.
 μ „ 14836 f. 83—107. saec. XI.
 w Vindobon. 51 f. 136—145. saec. XII.
- Z Geometria Gisemundi: cod. Ripollensis 106 (nunc Barcelon.) f. 76—89. saec. X (ex 'Boetii' arte et codice gromatico classis mixtae); uide Appendicem.
 z Paris. 8812 f. 67—76. saec. IX—X.

Bo. 'Boetii' ars geometriae et arithmeticae (citantur paginae editionis Lachmanni 393—412): uide Appendicem.

La. Lachmannus in editione a. 1848. *Goes*. *Goesius* in editione a. 1674.

Rig. Rigaltius in editione a. 1614. *Scriver* in editione a. 1607.

Turneb. editio princeps Paris. a. 1554 (secundum G). *Mo*. Mommsen

Blu. Blume. *Bu*. N. Bubnov, Gerberti Opera math., Berl. 1899.

'Die Hss.' C. Thulin Die Handschriften des Corpus argrimen-
 sorum Romanorum, Anh. zu d. Abh. d. Königl. Preuß. Akad.
 d. Wiss. Berlin 1911. 'Exzerpt.' C. Thulin Zur Überlieferungs-
 geschichte des Corpus agrim. Rom. Exzerptenhandschriften
 und Kompendien. Göteborg 1911. *Schmalz* Latein. Syntax.
 Handb. der klass. Altertumswiss. II 2, 4. Aufl. *E. Löfstedt*
Peregr. = Philolog. Kommentar zur Peregrinatio Aetheriae
 Uppsala 1911; *Beitr.* = Beiträge zur Kenntnis der späteren
 Latinität, Diss. ac. Uppsala 1907.

Cursiuis litteris in codicum scriptura indicanda expressimus quae
 ipsi librarii deleuerunt.

Uncis quadratis [] delenda, angulatis < > supplenda com-
 prehendimus.

om. omisit. del. deleuit. exp. expunxit. pr. prima manu. 7 trans-
 posuit. * littera erasa. * * *

Ubi nihil aliud indicauit, Lachmannus correxit.

IVLI FRONTINI.

A 60
P 11'

DE AGRORVM QVALIITATE. La. 1, 1-4, 4

Agrorum qualitates sunt tres: una agri diuisi et adsignati, altera mensura per extremitatem comprehensi, tertia arcifini, qui nulla mensura continetur.

A 61
P 11'

Ager ergo diuisus adsignatus est coloniarum. Hic habet condiciones duas: unam qua plerumque limitibus continetur, alteram qua per proximos possessionum rigores adsignatum est, sicut in Campania Suessae Aruncae. quidquid autem secundum hanc conditionem in longitudinem est delimitatum, per strigas appellatur; | quidquid per latitudinem, per scamna (fig. 1). ager ergo limitatus hac similitudine decimanis et cardinibus continetur (fig. 2). ager per strigas et per scamna diuisus et adsignatus est more antiquo in hanc similitudinem, | qua in prouinciis arua publica coluntur (fig. 3).

P 11'

A 62

Ager est mensura comprehensus, cuius modus uniuersus ciuitati est adsignatus, sicut in Lusitania

3-16 Commentum [Aggeni Urbici] 52-54 (*cursiuis litteris impressa; desunt uerba* 9 sicut in . . Aruncae) 6-8 cf. Hygin. 80. Sic. Flacc. 118 18 - p. 2, 15 Comm. 55-56, 7

1-2 INC. | IVLI FRONTINI | DE AGRORVM QVALITATĒ | FILICITER A, IVLI FRONTINI DE AGRORVM QVALITATE P. Titulus excerptoris est; cf. 2, 8 F 4 perea A | extremitates P 7 duas sscr. A | que A 8 que A 9 assignata est P 10 arruncae A, aruncae P 12 latitudinem Goes.] allitudinem A, alt-m P 15 in hac similitudine P 16 arua publica A

Salma<n>ticensibus aut Hispania citeriore Pala<n>tinis et in conpluribus prouinciis tributarium solum per uniuersitatem populis est definitum. eadem ratione et priuatorum agrorum mensurae aguntur (fig. 4). hunc agrum multis locis mensores, quamuis extremum mensura comprehenderint, in formam in modum limitati condiderunt (fig. 5).

A 63
F 18^v

Ager est arcifinius, qui nulla mensura continetur. finitur secundum antiquam obseruationem fluminibus, fossis, montibus, uiis, arboribus ante missis, aquarum diuergiis et si qua loca ante a possessore potuerunt optineri. nam ager arcifinius, sicut ait Varro, ab arcendis hostibus est appellatus: qui postea interuentu litium per ea loca quibus finit terminos accipere coepit.

(F 18^v) in his agris nullum ius subsiciuorum interuenit (fig. 6).

Subsiciuum est, quod a subsecante linea nomen accepit [subsiciuum]. subsiciuorum genera sunt duo: unum quod in extremis adsignatorum agrorum finibus centuria expleri non potuit (fig. 7); aliud genus subsiciuorum, quod in mediis adsignationibus et integris

P 12^r centuriis | interuenit. quidquid enim inter IIII limites | minus quam intra clusum est fuerit adsignatum,

A 64

12 Sic. Flacc. 102, 7 16—p. 3, 5 Comm. 56, 10—12. 57, 8—11. 20—23 16—p. 3, 2 cf. Agenn. Urb. 41, 1—7. Sic. Flacc. 120, 1—9 19—p. 3, 1 cf. Hygin. 96, 12—15

1 Salma<n>t. *Schulten* | Spaniam **A**, in Hispania **P** | Pala<n>t. *Rigaltius* 6 in formam cf. La. 98, 14 **JV**; saepius in forma, in formis; sed hoc solo loco cum condere iunctum | limitati La., limitatorum *Goes.*, limitum **O** 8 *Hic incipit Frontinus in F cum titulo* INCIPIT MENSURA RATIONABILIVM AGRORVM 9 finitur] **F** add. autem 11 si qua loca] **P** add. glossam hoc est quae; **F** add. coluerunt | ante a **P**, *Mo. Hermes* 27, 115 = *Ges. Schr. V* 120, antea **F**, ante **A**; cf. 56, 3 antiquitus a; *La. con.* a uetere 14 concept **F** 15 *Post figuram reliqua pagina F 18^v cacua est. F 19^v incipit* 8, 7 17 *secl. Goes.* 18 adsignatur agrorum finibus **A**, assignatorum finium **P**; recte 41, 2 **AB** 22 quam intra clusum est *secl. Mo. l. l.*, qui minus = non

in hac remanet appellatione, ideo quod is modus, qui adsignationi superest, linea cludatur et subsecetur (fig. 8). nam et reliquarum mensurarum actu quidquid inter normalem lineam et extremitatem interest subsiciuum 5 appellamus (fig. 9).

Est et ager similis subsiciuorum condicioni extra clusus et non adsignatus; qui si rei publicae populi Romani aut ipsius coloniae, cuius fine circumdatur, siue peregrinae urbis aut locis sacris aut religiosis aut 10 quae ad populum Romanum pertinent datus non est, iure subsiciuorum in eius qui adsignare potuerit remanet potestate (fig. 10).

[ager extra clusus est <et> qui inter finitimam lineam A 65 et centurias interiacet; ideoque extra clusus, quia ultra 15 limites finitima linea cludatur (fig. 11).

6-7 cf. Hygin. Grom. La. 198, 12-14 6-12 Comm. 57, 26-31. Bo. 400, 16-20. Z 79^v 8 coloniae cuius fine circumdatur, cf. Agenn. Urb. 47, 11 extra clusa non sunt nisi in finibus coloniarum 13-15 (desunt in Comm.) Bo. 398, 13-15; cf. Agenn. Urb. 47, 18 14-15 Hygin. Grom. La. 198, 17

esse putat. Malim sic interpretari: quidquid minus quam quod inter IIII limites intraclusum est fuerit assignatum; ad minus quam cf. verba modus qui superest et Sic. Flacc. 120, 6. Cf. etiam 8, 7-8 et Agenn. 41, 5. La. falso: <si> fuerit.

1 quod is P, quae his A 2 assignationis P 3 reliquarum cf. 1, 14 per strigas et per scamna | actus P 5 appellatur P 6 et om. P 7-8 RP PR A, R. P. populi romani P, rei publicae populo romano Bo. 9 siue — — religiosis om.

Bo. | urbi P 9-10 aut quae La.] aequam^e A, aequae P, aut Bo., que Z; an ac quae? cf. 121, 20 delubris sepulchrisue publicisque solis 10 pertinentibus P 13-15 falso secl. Mo. Hermes 27, 84 A. 4 = Ges. Schr. V 90 A. 2; v. Agenn. 47. 18-20: In v. 13 est <et> scripsi, nam in v. 6-12 ager extraclusus (siue relictus) 'in mediis adsignationibus', hic 'in extremis finibus' significatur. cf. 2, 17-21 et fig. 10-11. 13 inter La., intra AP 14 quia ultra P, qui intra A 15 clauditur P

DE CONTROVERSIIS.

Materiae controuersiarum sunt duae, finis et locus. harum alterutrā continetur quidquid ex agro disconuenit. sed quoniam in his quoque partibus singulae controuersiae diuersas habent condiciones, proprie 5 sunt nominandae. ut potui ergo comprehendere, genera sunt controuersiarum XV: de positione terminorum, de rigore, de fine, de loco, de modo, de proprietate, de possessione, de alluione, de iure territorii, de subsi-
 A 66
 P 12^v ciuis, | de locis publicis, | de locis sacris et religiosis, 10 de aqua pluua arcenda, de itineribus.

De positione terminorum controuersia est inter duos pluresue uicinos: inter duos, an rigore sit ceterorum siue ratione[s]; inter plures, trifinium faciat an quadri-
 15 finium. de horum *positione* cum constitit mensori, si secundum proximi temporis possessionem non conueniunt, diuersas attiguis possessoribus faciunt controuersias, et ab integro alius forte de loco alius de fine litigat (fig. 12).

De rigore controuersia est finitimae condicionis, quo- 20 tiens inter duos pluresue terminos ordinatos siue quae

1—7 Comm. 58, 19—23. Bo. 398, 16—22 7—11 (*desunt in Comm.*) Bo. 398, 22—399, 3 12—19 Comm. 58, 28—31. 59, 18—21 (*deest* 15 de horum *positione* . . . mensori). Bo. 399, 4—10

1 *Titulum codicis A perspicuitatis causa retinui* (cf. 1, 2); ITEM CONTROVERSAE P 3 harum] *condicio add. P | alterutraque Bo. 3—4 disconuenit A, de his interuenit P 5 diuersas] proprias add. P 7 XV A, numero XV P 11 pluuiiae P 12—13 duos pluresue P, duas plures A 13 rigore A, in rigore P 14 ratione Mo. Hermes 27, 116 = Ges. Schr. V 120] rationes A, rationis P; La. con. ratione; s(i) atque v. 13 si(n)t, v. 14 facia(n)t 15 *positione Mo. l. l.] opinione AP; La. con. ordinatione | mensori si P, mensuris A 18 et A, sed P | ab P, ad A 20 finitimae condiciones A; secl. La. falso ('verwandter Art'). Glossa p. 5, 3—4 inde pendet 21 scribendum puto (<per> terminos; cf. p. 5, 6 per flexus. 10. 2 per ordinationem — agitur | quae P, q. in A**

alia signa secundum legem Mamiliam intra quinque pedes agitur (fig. 13).

De fine similis est controuersia | nec dubium est A 67
quin supra de finis condicione dixerim]; nam et eadem
5 lege continetur et de quinque pedum agitur latitudine,
sed de fine, quidquid per flexus, quibus arcifinii agri
continentur, ut per extrema <a>rui aut promuntoria
aut summa montium aut fluminum cursus aut locorum
natura<m> agitur quam supercilium appellant (fig. 14).
10 De loco controuersia est, quidquid excedit supra
scriptam latitudinem, cuius modus a[d] petente[m] non
proponitur. haec autem controuersia frequenter in arci-
finiis agris uariorum signorum demonstrationibus exer-
cetur, | ut fossis, fluminibus, arboribus ante missis, aut P 137
15 culturae discrimine (fig. 15 J).

De modo controuersia est in agro adsignato: agitur A 68
enim de antiquorum nominum propria defensione; ut
si L. Titius dextra decimanum tertium, citra cardinem
quartum, acceperit sortis suae partes tres siue quod
20 huic simile, quartam habeat in quacumque proxima
centuria: huic enim uniuersitati limes finem non facit,
etiam si publico itineri seruiat. — Nam et in ceteris

16 cf. Hygin. 94, 16 22 ceteris cf. Hygin. 94, 17 item
quaestoriis, uectigalibus subiectis

3—4 secl. La.: cf. Comm. 52, 5—6 4 eadem P, aedem
A 5 de quinque pedum agitur *cursiuis litteris sscr.* A | lati-
tudine P, latitudinis A 6 de fine sc. controuersia est | quid-
quid AP recte. Falso La. disconuenit, Mo. l. l. liquet scripserunt.
Cf. v. 10 | arcifines A 7 per (r e s s) A | rui aut promuntoria A,
corr. La., compromontoria P 9 agitur scripsi (AGIT). ali' A,
om. P; cf. v. 2 et p. 10, 3 10 quidquid AP recte, quom quid
La. 10—11 supra scriptam P, quidquid scriptam A ad pa-
tentem AP, corr. La. 15 Fig. 15 excisa ex A, seruata in apo-
grapho J 18 L. C. Titius A 19 quartam P et in litura A
siue AP Mo. l. l.; Seius falso La. 20 simile P Mo. l. l., si-
milem A La. | habet A 22 si publico P. s¹ p¹i | publico A:
cf. 1, 16 | itineris seruit A | et om. P

agris de modo fit controuersia, quotiens [re]promissioni modus non quadrat (fig. 16 J).

De proprietate controuersia est plerumque, <quom> ut in Campania cultorum agrorum siluae absunt in montibus ultra quartum aut quintum forte uicinum. 5 propterea proprietas ad quos fundos pertinere debeat A 69 disput[i]atur (fig. 17 J). | est et pascuorum proprietas pertinens ad fundos, sed in commune; propter quod ea conpascua multis locis in Italia communia appellantur, quibusdam prouinciis pro indiuiso (fig. 18). — 10 Nam et per hereditates aut emptiones eius generis controuersiae fiunt, de quibus iure ordinario litigatur.

De possessione controuersia est, de qua ad interdictum, hoc est iure ordinario, litigatur.

De alluuione fit controuersia fluminum infestatione. 15 (A) haec autem multas habet condiciones (fig. excisa).

1 cf. Hygin. 96, 3 si nihil ad cautionem conueniat etc. 3—14 Comm. 62, 35—37. 63, 7—8. 12—15. 19 (desunt de quibus . . . litigatur). 30—31 3—7 cf. Agenn. 39, 8 et sunt plerumque agri, ut in Campania in Suessano, culti, qui habent in monte Massico plagas siluarum determinatas: quarum siluarum proprietas [ad quos pertinere debeat] uindicatur. 8—10 Agenn. 39, 15—18 11—12 Bo. 399, 11—13 cf. Agenn. 39, 23—25 16 cf. 42, 18

1 promissioni Goes. La.] repromissioni A def. Rigaltius = cautioni (cf. Hygin. 96, 3), promissionis P 2 Fig. 16 excisa ex A, extat in J 3 <quom> add. J. Schmidt 6 propterea P, om. A 6—7 -e debeat discutiatur JP (excisum ex A), corr. La. 7 fig. 17 J (excisa ex A) 10 pro indiuisa AP (item in Comm. 63, 15 et in Agenn. 39, 17), pro indiuiso Rigalt. Goes. La. (Cato de agr. 137. Plin. 18, 53. Sen. ad Helv. 17), uero indivisa Mo. l. l. 11 et om. P 12 de quibus P, q. A (in exitu uersus), quare Bo. | litigatur P, litigantur A; cf. Agenn. 39, 25 quae iure magis ordinario quam mensuris explicantur 14 hoc est iure ordinario secl. La. 15—p. 7, 3 Infima parte folii A 69—70 cum figura recisa, uerborum fluminum usque ad eius urbis hae solae reliquiae sunt: fl. . . . infestatione hae]. . . . habet cond]. . . . 16 haec autem Schulten] hae]. . . . A, hinc fundi P La. | habent P La.

De iure territorii controuersia est de *his* quae ad ipsam urbem pertinent, [siue quod intra pomerium eius urbis erit, quod a priuatis operibus optineri non oportebit. eum dico locum quem nec ordo nullo iure a publico poterit amouere]. habet autem condiciones duas, unam urbani soli, alteram agrestis, quod in tutelam rei fuerit adsignatum urbanae; [urbani quod operibus publicis datum fuerit aut destinatum]. huius soli ius quamuis habita <o>ratione diuus Augustus de statu municipiorum tractauerit, in proximas urbes peruenire dicitur, quarum ex uoluntate conditoris maxima pars finium coloniae est adtributa, aliqua portio extremae perticae adsignatione inclusa; sicut in Piceno fertur Interamnatium Praetuttianorum quandam oppidi partem Asculanorum sine circum dari. [quod si ad haec reuertamur, hoc conciliabulum fuisse fertur et

A 70
P 137

1—8 Comm. 64, 31—65, 8 11—12 maxima pars finium coloniae est adtributa Comm 65, 11 13—p. 8, 2 Comm. 65, 17—21 (*Pro* quod si ad haec reuertamur *illic legitur* sed. *In* p. 8, 1 *omittitur* non)

1—2 de his quae — — pertinent *La.*] denique — — perti-
nens P 2—5 *seclusi praecunte Schmidt, cum ad controuersiam de locis publicis pertineant* 2 quod P, quid *La.* 5 publico P; cf. *Hygin. Grom. La.* 197, 21; populo A *La.* 6 agrestis] *Editores (etiam La.) falso cum Turnebo agrestis; <agrestis> scribunt; nam sententiam v. 7—8 urbani — destinatum idem qui v. 2—5 addidit interpolator, ea quae cohaerent discernens: verba enim huius soli ad solum agreste respiciunt* 7 urbanae urbani *Turneb.*] urbani urbani A, urbanae P 7 et 8 fuerit A, fuerat P 9 ratione AP, *corr. Goes.* | diuus Augustus P, diui aā \overline{pg} A 11 quarum AP *Mo. l. l.*, quoniam *La. cum Rudorff.* 12 adtribute A | portio AP, portio <ne> *La. cum Rudorff.* 13 extrema A | absignationis P 14 Interamnatium *Goesius praecunte Clucrio in Italia antiqua* p. 746] intermontium AP | Prae-
cuttianorum A, precutianorum P 15 finem A 15—p. 8, 1 quod si — — ius relatum *secl. Goes.*; quod si ad haec reuertamur *secl. La.* 15—p. 8, 6 quod si — — est *recisa sunt ex A 70 (infima pars cum figura) praeter haec: . . . d haec reuertamur hoc concilia] r et postea in muni] antiqua mu] in quoddā | li*

postea in municipii ius relatum]. — nam non omnia antiqua municipia habent suum priuilegium. [quidquid enim ad coloniae municipiue | priuilegium pertinet, territorii iuris appellant. sed si rationem appellationis huius tractemus, territorium est quidquid hostis terrendi causa constitutum est].

A 71
F 19^r De subsicivis controuersia est, quotiens aliqua pars centuriae siue tota non est adsignata et possidetur. aut quidquid de extremitate perticae possessor proximus aliisque detinebit, ad subsiciorum controuersiam pertinebit (fig. 19).

F 19^v De locis publicis siue populi Romani siue coloniarum municipiorumue controuersia est, quotiens ea loca, quae neque adsignata neque uendita fuerint <um>quam, ali (P) quis possederit; ut alueum | fluminis ueterem populi Romani, quem uis aquae interposita insula *exclusae* proximi possessoris finibus reliquerit; aut siluas, quas ad populum Romanum multis locis pertinere ex ueteribus instrumentis cognoscimus, ut ex proximo in Sabinis in monte Mutela (fig. 20). | Nam et coloniarum aut municipiorum similis est condicio, quotiens loca,

1 cf. Hygin. 83, 5 4—6 Comm. 66, 16—17; cf. Sic. Flacc. 101, 9—11 12—15 De locis — — fuerint Comm. 66, 29—31 (v. 13 ea loca)

1 non P Mo. l. l. 117. cf. Hygin. 83, 5; La. falso delet. cum Commento 65, 20 2 quidquid P, quoddam A 2—4 quidquid — — appellant secl. Schulten 4—6 sed si rationem — — constitutum est secl. La. 9—11 aut — — pertinebit falso delet La.; cf. 3, 3—5 (fortasse pro aut etiam hic scribendum est nam et, cf. 3, 3. 8, 20). F om. fig. 19 sed spatium relinquat 13 loca F, Comm. 66, 30; om. AP 14 umquam La.] quam A, quas F, quae P 15 possidebit F | Desunt 13 folia in P | ueterem in A, uetere G 16 quem uis aquae F, quam uis aqua G, quam uim aq. A | exclusae scripsi] et diuisi O, elisa La 17 possessoris F, p-es AG | reliquerint G | aut AG, ut F | siluae quas AG, siluas aequas F (ortum ex silua^{as} quas) 18 P RM A 20 mutela G et in fig. 20 A, mutela in textu A, mutelli F 21 aut AG, et F

quae rei publicae data adsignata fuerint, ab aliis ob-
tinebuntur, ut subsiciua concessa (fig. 21).

De locis relictis et extraclusis controuersia est in agris
adsignatis. relictata autem loca sunt, quae siue locorum
5 iniquitate siue arbitrio conditoris [relicta] limites non
acceperunt. haec sunt iuris subsiciuorum (fig. 22). extra-
clusa loca sunt aequae iuris subsiciuorum, quae ultra limi-
tes et *intra* finitimam lineam erint; finitima autem linea
aut mensuralis est aut aliqua obseruatione aut termi-
10 norum ordine seruatur. multis enim locis adsignationi
agrorum inmanitas superfuit, sicut in Lusitania finibus
Augustinorum. | (A)

De locis sacris et religiosis | controuersiae plurimae G 15
nascuntur, quae iure ordinario finiuntur, nisi si de lo-
corum eorum modo agitur; ut *lucorum* publicorum in
15 montibus aut aedium, quibus secundum instrumentum
fines restituuntur; similiter locorum religiosorum, qui-
bus secundum cautiones modus est restituendus. habent
enim et moesilea iuris sui hortorum modos circum
20 iacentes aut praescriptum agri finem. F^{(20^v 14}
27^v 11

De aquae pluuiae transitu controuersia est, in qua
si collectus pluuialis aquae transuersum secans finem

1—2 ab aliis — concessa Comm. 66, 31 2—10 *ibm.* 67, 21—68, 3.
Z 80^v 3—8 *cf.* 3, 6—15. Hygin. Grom. La. 198, 12—14 8 finitima
linea *cf. ibm.* 198, 18—20 8—9 mensuralis *cf.* 57, 24. 122, 24.
127, 19 10—11 Hygin. Grom. La. 201, 13 inmanitas agri uicit
assignationem 13—20 *cf.* Comm. 68, 9—30 21 *sq. ibm.* 69, 1 *sq.*

1 adsignataque F | fuerant G 2 ut GF, et A 4 ad-
signatis] non adsignatis Z 5 arbitrio FG, in arbitrium A
secl. La. 7 aequae] quae F, quae sunt Z 8 *intra Goes.*] ultra
O (*cf.* 3, 15) | erint A, erunt FG 8—9 linea mensuralis
est quae aut F 9 aut aliqua (aliquo E) terminorum F
11 inmanitas G, et inmanitas F | sicut FG, et A | lusitaniae F
12 *Unum folium excisum in* A 14 nascuntur quae *om.* G |
nisi *om.* F 15 eorum *om.* F | *lucorum Goes.*] locorum FG
17 restituuntur G, constituendus est F 18 habeant G, ha-
beat F 19 moesilea (*i. e. mausolea*) G, misolea F | modum
F 20 aut] iuxta Z 22 aquae G, quae si F

in alterius fundum influit, et disconuenit, ad ius ordinarium pertinebit: quod si per ordinationem finis ipsius agitur, exigit mensuris interuentum [et controuersia tollitur].

- De itineribus controuersia est quae in arcifiniis agris iure ordinario finitur, in assignatis mensurarum ratione. omnes enim limites secundum legem colonicam itineri publico seruire debent: sed multi exigente ratione per cliuia et confragosa loca eunt, qua iter fieri non potest, et sunt in usu agrorum eorum locorum, ubi proximus possessor [est], cuius forte silua limitem detinet, transitum inuerecunde denegat, cum itineri limitem aut locum limitis debeat (fig. 23).
- Est et controuersiae genus quod ad solum non pertinet, de arborum fructibus, earum quae in fine sunt siue intra, nec ullam ad radicem habent controuersiam, quotiens inclinatae in alterutram partem fructum iactauerunt, inter adfines mouent disputationem (fig. 24).

<DE LIMITIBVS.>

- Limitum prima origo, sicut Varro descripsit, a disciplina[m] Etrusca[m]; quod aruspices orbem terrarum

5—13 Comm. 69, 10—16 20—p. 11, s Hygin. Grom. 131. 8—132, 5. Z 81^v

1 in F, om. G fundum F, flumen G (fundi 69, 2) influunt. s eras.) G 3—4 et controuersia tollitur F, om. G; seclusi s, exigenti (e-te 69, 12) ratione G, exigent rationem F 9 cliuia La., cliua Goes.] diuia FG, deuia F¹G¹E¹ loca om. G 10 et O, nec con. Mo. l. l. | agrorum — — ubi] La. frustra con. aliquorum: — — qui 11 est G, om. F, si Mo. l. l. 12 limetis A, limiti G, limis F 15 earum om. F (non E p. 31) 16 infra F 17 alter utrum G, alterius F | partem A, om. GF 18 mouent G¹, mollien A, molient GF | Sequuntur in codicibus duo fragmenta, quae suis locis posui: 14, 22—15, 4 et 18, 12—19, 7. Prope finem secundi fragmenti desinit textus Frontini in (P)G, qui tractatus De limitibus et De arte mensoria omiserunt 19 Titulum perspicuitatis causa addidi. Ante hunc tractatum dimidia pagina 21^v

in duas partes diuiserunt, dextram apellauerunt <quae>
septentrioni subiacere<t>, sinistram quae a meridiano
terra<e> esse<t> <ab oriente ad> occasum, quod eo sol
et luna spectaret, sicut quidam † carpiunt architecti
5 delubra in occidente<m> recte spectare scripserunt.
aruspices altera[m] linea[m] a septentrione ad meri-
dianum diuiserunt terram, <et> a me[ri]dia[no] ultra
antica, citra postica nominauerunt.

Ab hoc fundamento maiores nostri in agrorum men-
10 sura uidentur constituisse rationem. primum duo limites
duxerunt; unum ab oriente in occasum, quem uocau-
erunt decimanum; alterum a meridiano ad septentrionem, F 23^r
quem cardinem appellauerunt. decimanus autem | di- A 75
uidebat agrum dextra et sinistra, cardo citra et ultra.

15 Quare decimanus a decem potius quam a duobus,
cum omnis ager eo fine in duas diuidatur partes? ut
duopondium [et duouiginti] quod dicebant antiqui, nunc

4—5 Hygin.Grom.134,18 antiqui architecti in occidentem templa
recte spectare scripserunt 6—14 Z 82^r 9—p.12,2 Hygin.Grom.
132,6—17 15 cf. Sic.Flacc.117,10 a mensura denu[m] actuum

in F uacua relicta est. Nouum igitur incipit excerptum, quod
in F integrum, in E mutilatum est, dextra parte folii 17—18
recisa. In A initium deest, uno folio exciso. La. non ipso co-
dice F sed editione Scriverii usus est, qui E et apographon co-
dicis F adhibuerat p. 10, 21 ad disciplinam rusticam F, corr.
La. (Etruscam Scriver)

1 corr. La.; cf. Hygin. Grom. 131, 14 quae septentrioni sub-
iacebat 2 a meridiano F, ad meridianum La. cum Hygino
Grom. 3 terrae esset La. cum Hygino Grom.] terra esse F,
terra est Z | <ab oriente ad> hic et in Hygino add. La.
3—4 sol et luna spectaret Hygin. Grom.] solet luna expectari;
et F 4 carpiunt architectum F, antiqui architecti Hygin.
7 et a media Hygin.] a meridiano F 10 primum FZ Hygin.,
primo E La. 12 ad septentrionem Z Scriv., alterum a sep-
temtrione F 13 cardinem appellauerunt FZ, uocauerunt car-
dinem E 13—14 diuidet F 15 decemanus F 16 ut F,
et A 17 Verba [et duouiginti] et p. 12, 1 [et uiginti] seclusi, ut
quae falsam lectionem duodecimanus: decimanus explicare relint;
v. p. 12, 2 | quod (o ex i) A

dicitur *dipondium* [et uiginti], sic etiam duo[de]cimanus decimanus est factus (fig. 25). Kardo nominatur quod directus a kardine[m] caeli est. [nam sine dubio caelum uertitur in septentrionali orbe].

Postea hoc ignorantes non nulli aliud secuti, ut quidam agri magnitudinem, qui qua longior erat, fecerunt decumanum. quidam non ortum spectant, sed ita aduersi sunt, ut sint contra septentrionem; ut in agro Campano qui est circa Capuam, ubi est kardo in oriente<m> et decumanus in meridianum (fig. 26).

A 76 Ab his duobus omnes agri partes nominantur. reliqui limites fiebant angustiores et inter se distabant par[t]ibus interuallis. qui spectabant in oriente<m>, dicebant prorsos: qui dirigebant in meridianum, dicebant [et] transuersos.

F 23^v Haec uocabula in lege, quae est in agro Uritano

2—4 Sic. Flacc. 117, 19. Hygin. Grom. 131, 9—10. Z 82^r
5—10 Hygin. Grom. 135, 1. 10—14. cf. Frontin. 14, 14—21. Hygin. Grom. 145
11—15 Hygin. Grom. 132, 18—20

1 dipondium *La.*, duopondium AF | et XX A, et duouiginti F | etiam *La.*, et in A (*i. e. eti, irica abbreviatio uocis etiam*), et F | duocimanus *Goes.*, *Rudorff* 342, *Mo. l. l. 91, 2 = Ges. Schr. V 96, 2*; sic P in *Hygin. Grom. 132, 9. 13. 16*] duodecimanus AF *La.* 2 est factus] A *add. glossam ex Hygino Grom. 132, 14—17 sumptam*: Sicut dipondium et^{xx}quod dicebant antiqui duouiginti nunc dicimus uiginti, similiter duodecimanus decimanus st (*sscr. A ipse*) factus 3 directus a kardinem A, directum a cardine F; cf. *Hygin. Grom. 131, 9 diriguntur kardines a poli axe (axem A)*. directus ad kardinem *La.* 3—4 *seclusi*; cf. 5, 3—4 5 non nulli A, maiores nostri non nulli F | aliud sicuti A, ita sequuti F 6 qui qua A, quia F 7 quidam *Hygin. Grom. 135, 12*] itaque AF, et quidam *La.* | non ortum A, nostrum F; *La. falso delet non* 8 aduersi] *fort. conuersi*; cf. *Hygin. Grom. 135, 12. Comm. 54, 10* | septentrionem AF, sanam rationem *coni. La.* 12 fiebant *om. A* 13 paribus *La.* 13—14 paribus — dicebant *om. F*; istabant paribus interuallis *recisa ex E* 14 dirigebant F, diebant A 16 Haec F, e A | leque q. et Uritano A

in Gallia, item in quibusdam locis adhuc permanere dicuntur (fig. 27). limites autem appellati transuersi s<unt> a limo, [id est] antiquo uerbo [transgressa]; a quo dicunt poetae | 'limis oculis'; item limum cinctum, E 22 F 28
 5 quod purpuram transuersam habeat, et limina ostiorum. alii et prorsos et transuersos dicunt limites a liminibus, quod per eos in agro intro et foras eatur. hi ab incolis uariis ac dissimilibus uocabulis a caeli regione aut a loci natura sunt cognominati: in alio loco sicut in
 10 Umbria circa Fanum Fortunae, qui ad mare spectant maritimos appellant, alibi qui ad monte<m> montanos | (fig. 28).

(Hic desinit F)

A 77

Primum agri modum fecerunt quattuor limitibus clausum [figuram similem:], plerumque cent<en>um
 15 pedum in utraque parte (quod Gr<a>eci plethron appellant, Osci et Umbri uorsum), nostri centenum et uicenum in utraque parte; cuius ex IIII unum latus, sicut diei XII horas, XII menses anni, XII decempedas esse uoluerunt. IV actibus conclusum locum primum
 20 appellatum dicunt fun<dum> (fig. 29). Hi duo fundi iuncti E 23

2—12 Hygin. Grom. 132, 20 — 133, 6 6—7 Sic. Flacc. 117, 5—7 7—12 Sic. Flacc. 117, 14—16

1 Gallia item A, Galliis autem F 2—3 transuersi sunt La. | transuersos A (ex tr-si s), transuersus F 3 id est sect. La. | transgressa A, om. F, [transuersi] ser. La. secund. Hygin. Grom. 132, 21 3—4 a quo dicunt A, quod dicunt F 4 limis oculis F, usitata dictio poetarum; limes oculos A, limos oculos Serio. La. 5 et] ut AF (cf. 11, 16), item Hygin. Grom., Serio. La. 6 liminibus Sic. Flacc. 117, 5. Hygin. 133, 3] limitibus F, limitatibus A 7 intro om. F 8—9 aut a A, aut F 9 cognominati A, cognita et nominata F 10 Umbria A, tuscia umbria F, tuscia et Umbria E | a mare F 11 alii qui a monte F 14 figuram similem AE figurae loco; v. Lachm. II 119 15 in utraque parte om. E 16 Osci A, Tusci E | hor sum A 16—17 centenos et uicenos A, uicenos et centenos E 18—19 menses — uoluerunt om. E 19 IV actibus scripsi | ex actibus A, exactum E | conclusum scripsi, connicium A, coniciuum E | locum E, locorum A, acnuam La. 20 appellatum

iugerum definiunt. deinde haec duo iugera iuncta in unum quadratum agrum efficiunt, quod sint in omnes partes actus bini in hunc modum (fig. 30). quidam primum appellatum dicunt sortem et centies ductum centuria(m). sunt qui centuriam maiorem modum appellat, ut Cremonae *denum* et *ducenum*. | sunt qui minorem, ut in Italia triumvirale(m) iugerum quinquagenum. — Nam et omnes in subsiciuis extremæ centuriæ, quæ non sunt quadratæ, in eadem permanent appellatione.

Optima[e] ergo ac rationalis agrorum constitutio est, cuius decimani ab oriente in occidentem diriguntur, kardines a meridiano in septentrionem (v. fig. 30).

Multi mobilem solis ortum et occasum secuti uariarunt hanc rationem. sic uti(que) effectum est, ut decimani spectarent ex qua parte sol eo tempore, quo mensura acta est, oriebatur. et multi, ne proximæ coloniae limitibus ordinatos limites mitterent, exacta conuersione di(s)creuerunt. et sic per totum orbem terrarum est unaquæque limitum constitutio, ubi proxima . . . (fig. 31).

La. 26, 5—10

AGF Sunt et aliae limitum condiciones, quæ ad solum non pertinent [, hoc est ad artem nostram]. solum

6 cf. Sic. Flacc. 123, 20 ducentena dena 11—13 cf. Hygin. Grom. 144, 12 14—17 Hygin. Grom. 135, 1—3; cf. 146 17—19 Hygin. Grom. 135, 7—10

om. E | dicunt scripsi (cf. p. 14, 4), dictum AE. Lacunam ante hoc verbum falso indicauit La. | Hi A, si E

1 diffiniunt E | duo om. A 6 *denum* et *ducenum* La., decem et ducentam (ducenta E) AE 13 kardines A, cardines et E | in A, ad E 14 mobiles E | secuti E, sicut A 14—15 uariarum A, uariauerunt E 15 uti(que) La. 17 proximarum E; cf. Hygin. Grom. 135, 7 *proximarum coloniarum* 19 dicreuerunt A, descripserunt E, corr. La. sit A 22 *Huc recepi fragmentum, quod propter simile initium ultimæ controuersiarum parti 10, 14—18 Est et controuersiae genus quod ad solum non pertinet — disputationem in codicibus falso adnexum est* 23 *seclus. La.*

autem quodcumque coloniae est adsignatum, id uniuersum pertica appellatur: quidquid huic uniuersitati adplicitum est ex alterius ciuitatis fine, | [siue solidum siue *cultellatum* | fuerit,] praefectura appellatur (fig. 32).

A 74
G 16

(AGF)

5 <DE ARTE MENSORIA.>

Principium artis mensoriae in agendi[s] positum est | experimento. exprimi enim locorum aut modi ueritas sine rationa[bi]libus lineis non potest, quoniam omnium agrorum extremitas flexuosa et inaequali[s] cluditur
10 finitione, quae propter angulorum dissimilium multitudinem numeris suis manentibus et cohiberi potest et extendi: nam sola mobile[m] habent spatium et in certam iugerum enuntiationem. sed ut omnibus extremitatibus species sua constet et intra clusi modus
15 enuntietur, agrum quo usque loci positio permittet rectis lineis dimetiemur: ex quibus proximam quamque extremitatium obliquitatem per omnes angulos facta normatione complectimur, et cohercitam mensuralibus <lineis> statutis certo praecenturiato spatio simili futurae tradimus formae: modum autem intra lineas clusum rectorum angulorum ratione subducimus. subie-

1—4 Sic. Flacc. 124, 22—24

1 id G, in AF 2 quidquid] enim *add.* G 3 est AG, fuerit F 3—4 *seclus. La. uerba addita, ut hoc fragmentum cum proximo 18, 12 Cultellandi ratio etc., quod item in codd. falso illic positum est, coniungerent* 4 utilatum, tutilatum G, titulatam F 5 *Titulum perspicuitatis causa addidi; cf. Agenn. Urb. 25, 6 et 9* 6 artis *sscr.* A¹ | mensur^e A, mensurae E, corr. *Scriver* 7 aut modi ueritas A, modum aut ueritate E 8 rationabiles A 12 sola *Scriver*] sol A, soli E, soli immobile corr. A² 13 ut A, et E 14 et *om.* E | clusus E 15 enunciatum E | permittit E 17 extremitatem AE, corr. *La.* 18 coherentem AE, corr. *La.* 19 <lineis> *addidi*] *La. moetis pro statutis scripsit* | praecenturiato *La.*] procentemato A, proxtimato E | simile AE, corr. *La.* 19—20 forturae A 21 subdicimus A

E 24 ctas | deinde extremitatum partes, are(as) tangentium
nostrarum postulationum, podismis suis ad(a)eramus,
et adscriptis spatio suo finibus ipsam loci reddimus
ueritatem.

Haec ubique una ratione fieri multiplex locorum
natura non patitur, oppositis ex alia parte montibus,
A 80 alia flumine aut ripis aut quadam iacentis | soli voragine,
cum pluribus confragorum locorum iniquitatibus,
saepe et culturis, propter quae maxime ad artis
copia(m) est recurrendum. debet enim minima quae-
que pars agri in potestate esse mensoris et habit[ur]a
E(24)19 rectorum angulorum ratione sua postulatione constringi.
F 25 12 itaque maxime prouidere debemus, quo usu ferramenti
quidquid occurrerit transeamus; adhibere deinde me-
tiendi diligentiam, qua[e] potius actus incessus limita-
tionis effectum laterum longitudine[s] aequ[e]t; ferra-
mento primo ut(i) et omnia momenta perpenso dirigere,
oculo ex omnibus corniculis extensa ponderibus et inter
se comparata fila seu neruias ita perspicere, donec pro-
xima(m) consumpto alterius uisu solam intueatur; tunc
dictare moetas, et easdem transposito interim extrema
meta ferramento reprehendere eodem momento quo
tenebatur, et coeptum rigorem ad interuersuram aut ad

1 deinde] in *add.* E | areas tangentium *Scrifer*] adrectam-
gentium A (*ipse corr.*), are tangentibus E 2 adheramus E
3 spaciis suis E 4 ueritatem A, rationem E 7 flumini-
bus E | iacentis soli A, ingentibus loci E 8 compluribus E
9 culturis *Scrifer*, culturas A, cultores E 10 enim numina A,
nominatim E, *corr. La.* 11 habita *Salmasius*, *Scrifer* 12 sua
postulatione *om. F* 13 quo usu A, quod sub F 15 incessae
imilitationis A, incensiti imitationis F, *corr. La.* 16 lateris F;
longitudines A, l-em F 16-17 ferramentum primum F 17 mo-
menta *La.*] indomita AF 18 oculo *La.*] cuius AF | expensa
AF, *corr. La.* | et *om. F* 19 filax^r eu neruia sita A, filaxenuere
(fila tenere E) uitas ita F, *corr. Scrifer* | donec A, dum haec
F 20 solam *La.*] sola si A, sola F | intueatur *La.*] mentiatur
AF 21 motetaseasdem A | int^{te}nterim A, inter F 22 meta |
sic semper F, hic et 17, 17 A 23 aut ad A, aut F

finem perducere. omnibus autem interuersuris tetrantis locum perpendicularus ostendat.

Cuiuscumque loci mensura agenda fuerit, eum circumire ante omnia oportet, | et ad omnes angulos signa A 81
 5 ponere, quae normaliter ex rigore cogantur; posito deinde et perpenso ferramento rigorem secundum proximo lateri dictare, | et moëtis conlocatis respectis F 25^v
 in alteram partem rigorem mittere, qui, cum ad extremum peruenerit, parallelon primi rigoris excipiat.

10 Sed si in rigore dictando quaedam deuitanda incurrunt, ualles, loca confragosa, arbores quas propter moram aut fructum succidere non oportet, *item* aedificia, maceriae, petrae aut montes et his similia, haec quacumque ratione optime poterint mensuram accipere
 15 debebunt.

Si fuerit ergo uallis quae conspectum agentis exsuperet, per ipsam moëtis ad ferramentum adpositis erit descendendum. cuius rigoris incessum ut sescontrario aequemus, adf[]icta ante linea ad capitulum perticae
 20 aequaliter ad perpendicularum cultellare debemus, *tum* E 20
ad permensum rigorem extendere lineam, quam in cult[]um locatam perpendicularus adsigna[n]t. nam quo-

2 ostendat.... A 4 agnos A 5 cogantur A, aguntur F 6 secundum A, ob secundum F 6—7 proximo La., maximo AF

maetas
 7 et conlocatis respectis A, et conlocatis ereptis F, et conlocatis metis *Scrifer, La.* 9 excipiat A, exeat F 10 sed si A, et seu F | deuitanda A, dubitando F 11—12 mora F 12 fructus succidi non possunt F | *item La.*, nam AF 13 haec A, et haec F 13—14 quicumque A, quaecumque F, *corr. Scrifer*
 14 poterit F 16 si fiunt ergo ualles A | conspectum A, in conspectu F 16—17 exsuperet F, exoperet A 18 descendendum F, dicendum A | incensum A | sisincontrario A, se in contrario F, *corr. La.* 19 aequae A | adflecta ante F, adflectante A, *corr. La.* | adcapitulum A, capitulum F 20 ad A, et F 20—21 tum ad permensum La.] nam et perpensum AF
 linea in quam A, lineam in qua F, *transp. La.* 22 cultum locatam La.] cultum locum AF 22 perpendicularis A, *corr. A²* | adsignant A, adsignatus F

tiens sine linea cultellamus, <cum> conspectum moetarum excedimus, et festinantes ex eo loco iterum rigorem conspicimus, tunc in illa perticarum | quamvis exigua conuersione non minus fit dispendi quam si iacentia <se>quam<ur>.

5

Compressiorem autem uallem et ultra quam prospici poterit euadendae difficultatis causa lic(et) transire, in ulteriorem partem dictare moetas ne minus tres, quibus reprehensis transposito ferramento respicere priores oporteat, et perpenso coeptum rigorem quo (AEF) usque res exegerit perducere.

La. 26, 11

A 74. G 16 Cultellandi ratio quae sit, saepe quaeritur, cum pro-
F 28^r pensi soli spatium consummamus, ut illam cliuorum
inaequalitatem planam esse cogamus, dum mensurae
F 28^v lateribus inseruimus | (fig. 33); [cultellamus ergo agrum
eminentiorem et ad planitiae redigimus aequalitatem].
Hanc nobis ipsa seminum natura monstrauit: non enim

15-17 Bo. 409, 3-6

1 cum *add. La.* 1-2 motetarum A, iterum F 2 exci-
dimus A, sepe excedimus F 4 dispendi *La.*] distendi AF |
quam si A, quod si F 5 sequamur *La.*] quam A, quamvis F
6 prospici *La.*, prespici A, perspici F 7 potuerit F | licet
La.] sic AF 8 in A, ut F | dictare minus metas tres F
9 respicere A, recipere F 10 perpenso F, pensis A | coeptum
La.] caelium A, celi F | rigore F 10-11 quo usque A, qua-
tenus F 11 perducere debemus F IVLI FRONTONIS LIB.
EXP. FELICITER A, IVLI FRONTINI SICVLI EXPLICIT LIBER
PRIMVS F. *Huc recepi fragmentum de cultellandi ratione, quod
in MS. falso loco (v. supra 10, 18) positum est* 12 cum *Sichard*]
curae A, cuius G, cur ea quae F; *cf.* 25, 12 cum *pro curam*
12-13 propensi *Schulten*] premens A, premensi G, praemensum
F, per immensum F¹ 13 soli AGF¹, solis Fp | ut AF,
et G 14 plenam F | cogimus G 14-15 dum — — inserui-
mus *om.* F 15 inseruemus A 15-16 *secl. La.* 16 et *om.* A |
ad planitiae (p-am O) r. aequalitatem *scripsi* (*cf. v. 14 planam
esse cogamus*); a planitiae recidimus aequalitatem *Bo.*: ad plan-
itiam r. <in>aequalitatem *La.* 17 hanc (*sc. cultellandi ra-
tionem*) AG, haec F | non *scripsi*] omnis O

illa soli inaequalitas re<cte> colligi poterit, nisi quod
 e terra quidquid nascitur in aëre rectum ex[t]istit et
 illam terrae obliquitatem crescendo adterit, nec ma-
 iorem | numerum occupat quam si ex plano nascatur. F^(28^v, 6)
22^v, 5
 5 | quod si monti ordinata semina nascerentur omnia, (AG)
 secundum loci naturam metiremur: cum non idem, hoc
 est totidem arborum ordines, capiat, quod pares ei[us]
 in campo limites, recte cultellabitur.

7 Bo. 397, 6. 409, 6

1 recte scripsi] re A, om. GF, <qua>re La. | colligi non
 poterit F 2 e A, de GF | extistit A, exit GF 3 adterit F,
 adteret AG 4 numerum AF, spatium G | quam si G, quam
 si si A, quam nisi F 5 *Unum fol. excisum in A. Hic desinit*
Frontinus in (P)G | ordinato F, corr. La. | nascantur F, corr.
 La. 6 metiremur La., mererentur E, hererentur F | non F,
 mons La. 6—7 idem hoc est secl. La. 7 quod pares F,
 quod pars La. | ei scripsi 8 limites F, lineis La.

*Ea, quae Lachmann 34, 15—58, 22 cum titulo FRONTINI
 LIB. II edidit, ex libro Agenni Urbici (pp. 20—50) et ex Com-
 mento (pp. 51—70) ipse excerpsit.*

(A) DE CONTROVERSIIS AGRO-RVM.

La. 59

B 83 aduersantur, ne quid in rerum natura finitum esse uideatur. ac si rationis actum uniuersaliter adprehendere[t] proponimus, ut ab initio quodam ad certa<m> finium dispositionem procedit et exigit ornatam, silentio transire nequeo.

Si enim uox, quam uaria uerborum significatione[m] diuidimus, naturalis est, uerborum significatio naturaliter sui exigit institutionem. ipsa quoque litterarum initia necessariam habent substitutionem. nisi enim constet linearum illam figurationem capere | nomen et esse aliquid, itemque similiter certas uocis distinctiones certa significatione seruari, numquam scripturae ullius ordo ad notitiam mentis admittetur. et si ad numeros respiciamus et non putemus esse unum neque duo pluraue, <et> a primo ad secundum tertiumque distantias non substituamus, nullius ordinis modo <numero>rum rationalium gradus distinguamus. et quid pluribus fatigamur exemplis? si ad rationem

Minoribus litteris propria Agenni uerba, maioribus ea, quae ex optimo quodam fonte (Frontino, credit La.) Agennius sumpsit, impressi.

Titulum INC. AGENI VRBICI DE CONTROVERSIIS AGRO-RVM solus habet A 161 (v. p. 37, 13), subscriptionem AGENI VRBICI LIB. EXP. (EXPLICIT B) A 179 et B 38 (v. p. 51, 3). Textum paginarum 20—37 solus praebet B 39—91, foliis archetypi aliis turbatis, aliis amissis, corruptum. (Ordinem restituit La.) In rasura tituli B 39 INCIPIT LIB /////// manus quaedam VII. saeculi Simplicius scripsit. Etiam in subscriptione B 91 rasura est: EXP LIB /////. Nomen Agenni restituit J: LIBER AGENI VRBICI II et EXP. LIBER AGENI. Cf. p. 59, 10 et 32, 18

6 rationes artum B 8 exigit ornatam B | neq. eos B 9 uos B 12 substitutionem B, sui institutionem *Huschke La.*, sed cf. 17 et 25, 14 13 ceteras uoces B 15 ullus *La.* | notitiam *Blu.* | iustitiam B | admittitur B 16 *add. Blu.* 17 tertium quod B 18 *add. La.* 18—19 distinguemus *La.* 19 exempla B

- homo pertinet, et rationis nexus humana tangitur providentia, ad quam *puta[n]tur* peruenire ne quidem institutus quisquam mortalium potuisse, | de contrario falsa persuasione decipimur. B 85
 et naturaliter inesse nobis etiam sapientiam credimus. *custos*
 5 est disciplina, nisi fallor, infantia<e>: quae cum ita naturalia ad notitiam mentis admittit[ur], [a]ut sint, in quae dirigi possi[un]t animus, alia procul et semotior<e> ratione[m] continet[ur]; ad quae cognoscenda ne uulgaribus abducamur opinionibus, ratio non deerit.
- 10 Ac <si> instituamus adposita<s> disputationes in trac<ta>-tum aut ordine[m] persequamur, quam multa praecedunt, quibus ad hanc disputandam materia<m> instrui debeamus! tali enim operatione[m] naturae regimur, ut uniuersa, ad quae pertineamus aut quae ad nos pertinent, sensibus nostris uelut confusa B 86
 15 offerantur ipsa[quo]que animi<s> didicerimus dinoscere. quid quod id ipsum, quod quid est a<ut> quale, prius qua<da>m in parte uidemus, nec statim totam partis proprietatem cernimus, nisi in singulas portiones auocatum undique uisum direximus, ut relicta magnitudinis occupatione paulatim ad notitiam
 20 rei animus inducatur. eadem ratione etiam ceterae intellectus qualitates tenentur. per quas <ad> aliud opus festinantibus satis dilucida existit probatio, capacitatem rerum generi humano esse concessam, quarum multitudine[m] oneramus. | at in uniuersa B 87
 25 distringimur, ut ad certa et electa nisi elaborato studiorum iudicio peruenire nequeamus. ut enim *nec* ferrum <in> genere secare potest, nisi ad secundum habilem acceperit figuram, sic animus naturalium capax rerum, nisi certo disciplinae ordine[m] a<di>utus, subtilioribus indiget argumentis. quam ob rem inter
 30 praecipua honestarum amore artium compun<g>ere animum et bonae mentis instrumentis fundare debemus. si quidem secundum cognitae mihi artes huius partis si[n]t aut experimenti copia, perferendi quoque suffecer[un]t facultas, poterit | labor[ar]i B 88

2 putatur] non tantum B, non <pu>tatur La. 4 et B, si *Blu.* | inisse B | castus B 6 sunt B | quae] qui B 7 animum B | procul et] procubet B | continet *ego*] continentur La. 8 adducamur B, *corr. Huschke* 8—9 ratio non deerit La.] rationis decreti B 10 adposita B, ante positas La. 11 procedunt B 12 disputandum B 14 aut quae] aut quam B | confessa referantur B 15 animo La. | dinoscimus B 16 quod quid] quidquid B 17 totum B 20 animum B | etiam] etin B, *cf. Front. 12, 1* | intellectum B, in-tu La. 21 quas B, quae La. 22 dilucide B | opacitatem B 23 oneravit B | at] ad B, atque La. 25 neq. eamus B | *nec Blu.*] est B 26 secundum B 27 animum B 28 *corr. Blume.* 31 artis B 32 sufficerint facultas B

nostro non inter minim<ar>um utilitatium profectus locus uindicari.

Quoniam itaque de controuersiis meminimus agrorum, haec quot partibus dividantur et in quot genera possessionum aut quas habea<n>t qualitates, tractemus.

Quom autem quaerendum uideatur, quid sit ager et ubi sit, ad ordinem mundi partesque reuocamur. mundus autem, uti[n] stoici decer<n>unt, unus esse intelligitur: sed qualis quantus, geometricis spectaminibus aperitur. eo enim elementorum natura terrae aequilibratur. huius terrae pars die[i] fulget, pars nocte fuscatur. diuiditur, | ut supra diximus, in quattuor partes. quarum una inter Atlanticum et e<o>um mare meridiano ac septentrionali clauditur Oceano, habitabilis atque cognita: appellatur a Graecis oecumene. reliqu<ae ig>itur habitabilis ratione colliguntur. contraria autem pars parti <isti> finitur Oceano Atlantico atque eoo et inter meridianum et australem cohibetur Oceanum: appellatur ant<o>ecumene. post Oceanum septentrionalem atque australem duae terreni partes meridiano diffunduntur Oceano: quarum Graeci austro prop[r]iorem antictonon (i. e. ἀντι-χρόνον) appellauerunt; | alteram prop[r]iorem septentrioni antipodon (i. e. ἀντιπόδων), quoniam emisperiou aliud latius optinet et ad rationem habitabilis <t>etartemorii contrariis ambulantium gressibus premit[ti]tur. <o>ecumene autem, hoc est habitabilis et cognita terreni portio, ad notitiam spatiorum incrementis redigitur umbrarum. huius latitudinem definit orientis occidentisque dimensio, altitudine<m> septentrionalis facit kardo: intra haec spatia termina[n]tur utroque Oceano. tripartita regionum diuisione[m] distinguitur, Europa Libya atque Asia. B 91 Europam a Libya Gallicum Tyr<r>enum Egeum, hoc | est in-
testinum, mare diuidit, Asia<m> ab Europa <Ta>nais, a Lib<ya> Nilus. ex his argument<ur> aliter inclinamentorum condicio cognoscet<ur>, intra quae ager imperii Romani spatioso fine diffunditur, cuius controuersias generaliter exsequi proposuimus.

3 hae] hoc B 6 quam autem quorundam B 7 mundum B 7—8 ut instoici B, ut stoici La. 8 qualis <et> Huschke La., sed cf. 43, 9 12 et eoum] ut eum B 13 habes-
habiles B 14 oecumene] cacumine B, sed cf. u. 17 et 23
ecumene B 15 isti addidi; La. oecumene add. 16 eoo] egeo B | austrantem cohibitur B 18 diffunditur B 19 et
20 propriorum B 21 emisperion B 22 etartemerii B
22—23 ambulantiā 23 permittitur B | est B 26 latitu-
dine B 27—28 regionem B 28 libia B 29 lubia B
30—31 asia ab europa nahis aligaliter B, corr. Huschke 32 quae] quā B

Ager est †finiruris | (B 91)
 | non praetermittimus nomina B 39
 consententia condicionibus possessionum.

5 Prima enim condicio possidendi haec extat per Italiam;
 ubi nullus a[iu]ger est tributarius, sed aut colonicus aut
 municipalis, aut alicuius castelli aut conciliabuli, aut
 saltus priuati.

At si ad prouincias respiciamus, habent agros colonici
 10 quidem iuris, [habent et colonicos stipendiarii] qui sunt
 in[com]munes, habent[em] et coloni<co>s stipendiarios.
 habent autem prouinciae et municipales agros aut ciui-
 tatum peregrinarum. Et stipendiarios, qui nexum non B 40
 habent neque possidendo ab alio quaeri possunt. possi-
 15 dentur tamen a priuatis, sed alia condicione[m]: et ue-
 neunt, sed nec mancipatio eorum legitima potest esse.
 possidere enim illis quasi fructus tollendi causa et prae-
 standi tributi condicio<ne>concessum est. uindicant tamen
 inter se non minus fines ex aequo ac si priuatorum agro-
 20 rum. etenim ciuile est debere eos discretum finem habere,
 quo unus quisque aut colere se sciat oportere aut ille
 qui iure possidet possidere. nam et controuersias | inter B 41
 se tales mouent, quales in agris immunibus et priuatis

1—3 De titulo et subscriptione columnarum B 39—91 v.
 p. 20, 1—2 3—4 nomina consentientia scripsi; cf. 28, 25]
 nominata sententia B; nomina conuenientia Huschke 5 extat
 scripsi] est ac B, est ut La., est Goes. 6 ager est La.] aiuger-
 um B 9 At Goes.] ac B | colonici scripsi] colonicos B La.
 10 quidem B, eiusdem La. | habent et colonicos stipendiarii
 seclusi utpote glossam, quae proxima uerba corrupta habentem
 et colonis stipendiarios explicare uoluit. Rudorff (et La.) tan-
 tummodo stipendiarii seclusi 11 in communem B, corr.
 Rudorff 13 stipendiarios] quidem dicimus uel tributarios
 add. La. 14 possidendi ab alio quam possident possidente
 tamen B 15—16 et ueneunt B, eueniunt B² 18 condicio
 concessa est B, corr. Rudorff 20 ciuile La.] simile B | dis-
 cretum La.] decertum B, desertum B¹ 21 quo unus B]
 quatenus Huschke La., sed cf. 44, 1 quo = quatenus
 22 quo B

solent euenire. uidebimus tamen an interdicere quis possit, hoc est ad interdictum prouocare, de eius modi possessione[m].

5 Multa enim et uaria incidunt, quae ad ius ordinarium pertinent, per prouinciarum diuersitatem. nam cum in Italia ad aquam pluuiam arcendam controuersia[m] non minima concitetur, diuerse in Africa ex eadem re tractatur. quom sit enim regio aridissima, nihil magis in querella habe<n>t quam siquis inhibuerit aquam pluuiam
 B 42 in suum in fluere: nam et ag<g>eres faciunt <et> excipiunt et continent eam, ut ibi potius consumatur quam abfluat. 10

In omnibus his tamen agris superius nominatis quot genera controuersiarum exercentur, tractare incipiamus. nam et qualia sint et quot status habeant generales, diligenter intueri debemus. 15

Etenim ad artificium defendendi plurimum prode erit, si persecuti [hu]ius omni[s] diligentia fuerimus. non enim a qualibet parte[m] adgrediendum est in controuersia[m] |
 B 43 sed dispiciendum, cui postulationi absolutio proxima sit, ne implicatione[m] aliqua et iudicem inpediamus et controuersiam faciamus obscuriorem. nihil puto deformius esse
 B 71 quam <cum> de eius modi causis inperiti | idoneas uolunt exhibere aduocationes. quaecumque autem in artificio generaliter <e>ueniunt, colligi utcumque possunt: reliqua omnia sunt infinita. in quantum potero tamen a generalibus specialia argumentis tractabo, cum ab exiguo quid exemplo secund<um loc>orum natura<m> colligere possint, quid potissimum sequi debeat<n>t. 25

1 r. p. 33, 26 sq. 4—12 c. p. 49, 4—8 23 cf. Comm. 70, 18

ⁿ
 1 interdicare B 6 ad] ob Rudorff | aquae B, corr. Goes.
 8 quam B, corr. Goes. 12 abfluat Goes.] adfluat B, effluat La. 18 hoc ius omni Goes. 20 despiciendum B, corr. Goes., inspiciendum m. rec. in B | cui Rudorff] q. B 21 inpublicationem (ub m. antiqua del.) B 22 La. Frontino etiam proxima nihil puto — — aduocationes et 27 cum ab exiguo — — sequi debeant tribuit 24 quocumque B 28 quid] quia B

Quamquam non ignorem, in<ter> professores immodice contro-
 uersiarum quaestione<m> frequenter agitata<m>, necessariam
 studii exercitationem huius quoque partis existimaui. uno enim
 libro instituimus artificem, alio de arte disputaui, cuius
 5 tripartitionem <s>ex libris, ut puto, satis comode sumus ex-
 ecuti. exigit enim [p]ars scientiam metiundi, cui datur libri
 tertia pars, quam quinto et sexto libro continuabimus. et de
 adsignationibus et partitionibus agrorum et de finitionibus ter-
 minorum <h>actenus deputato artis men-oriae ordine memini-
 10 mus: superest nunc ut de controversiis disputem. | quae pars. B 73
 quamuis quarta sit uniuersitati<s>, seiungitur, quoniam com-
 munis est cum aliis artibus et priuatae disputationis exigit cu-
 <ra>m. qua<m> ita capere ac persequi poterimus, si anticipalia
 quoque, quibus init<i>a substituuntur, non praetermiserimus.
 15 Omnium igitur honestarum artium, quae siue naturaliter agun-
 tur siue a<d> naturae imitationem proferuntur, materiam optinet
 rationis artificium geometria, principio ardua ac difficilis inces-
 su, delectabilis ordine, plena praestantiae, effectu insuperabilis.
 manifestis enim rationi[bus] executionibus declarat <rat>iona-
 20 lium materiam, ita ut geometria<m> in[e]o]sse artibus aut arte B 74
 <s> ex geometria esse intelligat<ur>. si enim rationis incre-
 menta tractamus arte, simplicibus ac planis solidisque adhibi-
 ta<m> etiam <ante> nomen potestate<m> cognoscimus: quin
 et geometrica analogia aut <h>armonica aut arithmetica, [a]ut
 25 contraria aut quinta aut sexta et ceteros ordines, exercemus;
 ut non tantum artificiorum, uerum etiam omnium rerum quali-
 tates probabiliter ostendat. sed quoniam tant[um]a naturalium
 rerum magnitudo exercitioris acuminis exigit curam, non fa-

1 inter professores Hygin. Grom. La. 181, 11

1—14 In hac dispositione equidem non ausim propria Agenni
 uerba et aliunde sumpta (Frontini) cum Lachmanno distinguere.

1 non ignorem La., cf. 48, 23] omni quoniam B 1—2 inmodica
 controversia cum quaestione B 3 studii<s> La. | unum B 4 in-
 stituimus La.] substituimus B fortasse recte; cf. 14 et 20, 12 5 com-
 modis B 6 metiuna cludatur libra B 7 tertia B, tertii La.
 coninuabimus B 9 arti La. 10 disputem scripsi, cf. 12 dispu-
 tationis] disponam B, dispiciamus La. 12 cum] quam B
 12—13 exigit cu<ra>m cf. v. 28 14 substituuntur B, substru-
 untur La. 15—16 siue — siue] sibi — sibi B 18 effectum
 separabilis B 22 arte Rudorff] aete B 23 <ante> La.:
 cf. 35, 3 23—24 quin et] quam ut B 24 armoniaca aut
 aremnetica B 28 acuminis La.] commune in his B. acumen
 in his B¹

(B 74) cile geometria uulgari tangitur opinione[m] et ad intellectum
sui nisi quos ad naturalem philosophiam proue(h)at admitti(t).

B 59 Prius quam de transcendentia controuersiarum tractare incipiam, status earum exponendos existimo, quoniam in priore[m] parte[m] libri sequentium rerum ordo absolute de his disputari inhibuit. reddendum itaque hic locum tam necessariis partibus

B 60 existimo.

Omne genus controuersiarum ex quadam materiali bipertitione generatur. constat autem haec bipertitio aut in fine aut in loco, non sine illa controuersia quae de positione terminorum praescribitur. Quem admodum unum extra positum est, quo separate a cetero numero duo primum numera(n)tur, in hoc quoque numero controuersiarum de positione terminorum ad unius omnino condicionem respicit, et quamuis sit origo quaedam litium, minime tamen adiungi materialibus controuersis uidetur posse, quoniam singulariter omnium litium anticipalis existit, et si querella eius ad solum descendit, desin(i)t controuersia e(ss)e de positione terminorum: finis enim incipit esse aut loci. ergo legitimi materiales status controuersiarum hi duo uidentur ex[i]stare, de fine aut de loco: reliquae controuersiae, quaecumque sunt, ex hac materia oriuntur et aut ordine[m] mensurarum aut partibus iuris ad status generales priuatos reuoca(n)tur. namque in ordine controuersiarum haec quoque materia li(iti)s locum suum optinet.

11—13 cf. Frontin. 4, 2 16—22 cf. 31, 7—10

1 tangitur opinione *Rudorff*] tegitur opinionem B et] nec credo
2 quod B | probeat admitti B 3sq. *Ex uerbis 24, 13* quot genera
controuersiarum exerceantr tractare incipiamus *concludere licet,*
genera controuersiarum enumerata hinc periisse. Quare huc transponendus est is contextus, qui in codicibus AB falso epilogi locum occupat (49, 26—51, 3 Satis, ut puto, dilucide genera controuersiarum exposui — mentiri artifices cogunt), *in quo indicatur, a breui enarratione controuersiarum ad singulas tractandas orationem transire* 6—7 incipiam] incipit alii B (alii *glossam indicat 32, 12, 45, 13. La. 167, 17*) 7 exponendus B 8 absoluti B 17 omnino] nomine B 19 uitium B 21 controuersiae De B 22 locus B 24 et aut] et *pr.* B, aut B²
25—26 generalis priuatus B 27 materia litis] materialis B

De fine subtilior exigitur disputatio, quae a rigore nullo modo distat nisi specie. De quibus est diligentius | disputandum: quotiens enim de fine aut de rigore dicimus, non p[er] l]u- 13 62
 5 praeterea lex Mamilia fini latitudinem praescribat. de qua lege iuris periti adhuc habent quaestionem, neque antiqui sermonis sensus proprie explicare possunt, quini pedes latitudinis dati sint, an in tantum quinque. uide[n]-
 10 dium et semisse[m] una quaeque pars agri finem pertinere patiatur.

Ergo si corpus habet finis, aliter sentire debemus ac <si> singularem tantum linea[m] intueamur. | in omni enim genere 13 63
 15 duas diuidat partes, ipsius mediae lineae sec[ur]tura singularem habet contemplationem, sed efficit duas partes horum locorum diuisorum, et si proprius sentire uelimus, triplex incipit esse contemplatio rei diuisae, <non duplex>. uidebimus tamen an
 20 tota si[n]t corporalis. nam quidquid terreni est diuisum, sequitur ut et omnino corporale esse constet. inter uersuras autem duas illud genus lineamenti quod mensura distinxit, quom ex
 25 inferiore parte terreno finiatur, etiam si graciliter, in modum tamen sulci, per supplementum aëris conspicitur. secundum rationem quorundam philosophorum aut geometrarum [non duplex] 13 64
 illud quoque quod aëre[s] distinguit[ur] corporale esse decernitur. nunc quem admodum

<Falsa pro>positio est. cum controuersia alium habeat statum generalem et alio ad litem deducatur. uera propositio est

1 cf. Frontin. 5, 3 sq. 28 In sequenti tractatu 27, 28—30, 10 non audeo propria Agenni uerba et aliunde sumpta (Frontini) eum Lachmanno distinguere

2 destat B 3—4 pusilla Huschke] plus illa B 4 ne B, num La. 5 manilia B 8 latitudo B 10 una q.⁹ pars B (q. sscr. B¹) | <ad> agri Goes. 12 ac si La.] ut B 14 cui] qui B 15 duas Goes.] duab. B | sectura scripsi] secutus B, 'fortasse strictus' La.; an sectus? | singularum B 17 diuisorum Goes.] diuersorum B 18 diuisae Goes.] diuersae B non duplex ex v. 24 add. La. 20 omnino Huschke] animo B 21 uersura distinxit Huschke: an uersuras? | quom Goes.] quam B 23 suplimentum heres B 24 cf. v. 18 25 aëre] heres B 27 Lacunam statuit La. 28 add. La.

cum *per* stat<um> *generalem* *controuersia*[m] ad *litem* *deducitur*. *ex falso* ergo in *uerum* *transcendentia* est, cum a quolibet alio statu ad *generalem* *statum* *controuersia* *reuocatur*. *ex uero* in *falsum* *transcendent*<ia> fit, *cum* *relicto* *generali*[s] *statu*[s] quolibet alio statu *controuersia* *instruitur*. 5

Ex non stante *propositione* in [te]stante<m> *transcendunt* *controuersiae*, quotiens | *loci* de quo *agitur* *specialia* *argumenta* *nulla* *existunt*, neque *ullum* *finitimae* *similitudinis* *mo*<nu>-*mentum*, sed *tantum* *aboliti* *finis* *querella* *exponitur*, et *excipiens* *extantium* *argumentorum* *quadam* *expositione* *defenditur*. 10
nam nec uno *genere*, sed et si *proximi*[ae]tas aliqua *naturalis* fuit, quae *similitudine*<m> *finis* *adferre* *possit*[n]t, in *illam* *quoque* *uelut* *extantium* *argumentorum* *opportunitas* *aptatur*. *ex* *re* *stant*<e> *i*<n> non *stante*<m> fit *transcendentia*, cum *certus* *agro*<rum> *finis*, qui *aut* *loci* *natura* *aut* *terminorum* *distinctione* 15
firmatus est, *relinquitur* et *per* *uanas* *demonstrationes* *controuersiae* *includitur*. *hoc* *modo* *controuersiae* *plerumque* *ab* *ambitio*<sis> *possessoribus* *proximis* *moventur*. *euenit* *autem*, ut *eius* *modi* *demonstrationes*, <ni>si *ratione* *defenda*<n>tur, *interibiles* *fiant*; si *contra* *pro* *ueris* *habeantur*, ut *interibilis* *inprudencia* 20
indicantium *fia*[n]t *uidelicet* *finitio*.

A *quocumque* *autem* *controuersia*<e> *de* *agris* *moventur*, *effectus* *habent* *aut* *coniunctiuos* *aut* *disiunctiuos* *aut* *spectiuos* *aut* *expos*[c]it<iuos> *aut* *reciperat*<iuos>. *coniunctiuus* *est* *effectus*, quotiens *consentientibus* *angulis* *exploratus* *agrorum* *finis* 25
ad *modum* *rationis* *accipit* *determinationem* *inlaeso* *utriusque* *agri*[s] *solo*: <hoc> *genus* *finitionis* *plerique* *inter* <se> *conuenientes* *potius* *quam* *iudices* *sortient*<es> *factum* *consignare* *malunt*; *disiunctiuus* *est* *effectus*, cum *determinatio* *alterius* *partis* *solum* *deseecat* *et* *ita* [ae] *qualitate*<m> *agri* *diuersam* <dis>si- 30

1 *per* *statum*] *praestat* B 3—5 *reuocatur* — *controuersia* *post* *controuersia* *in* *textu* *om.* *sed* *minoribus* *litteris* *subter* *add.*
B 4 *transcendentia* *fit* *cum* *scripsi*] *transcendit* *fit* *ut* B, *transcendit* *cum* *La.* 6 *transcendent* B 8 *add.* *Rudorff* 9—10 *excipient* B 10 *quodam* *positione* B 13—14 *ex* *re* *stante* *in*] *res* *extanti* B 16—17 *controuersia* *est* B 17—18 *add.* *Huschke* 18 *proximis* *Huschke*] *pro* *suis* B 19 *demonstrationes* *nisi* *scripsi*] *d-tionis* *si* B, *d-tiones* *si* *Huschke* *La.* | *defendatur* B, *deficiantur* *Huschke* *La.* | *interribilis* B *semper* 20 *contra* *Huschke*] *natura* B 21 *finitio* *La.*] *fine* *ut* B 23 *coniunctiuus* *aut* *deiuunctibus* *aut* *spectibus* B 26 *rationes* *accepit* B | *utroque* B 27 <hoc> *addidi*, <quod> *add.* *La.* 28 *sortientes* *scripsi*] *sentiret* B, *sortiti* *Rudorff*; *cf.* 33, 19 30 *deseecat* *et* *ita* *La.*] *deseccata* *est* *a* B (*expunx.* B²) | *diuersam* *dis-* *simili* *La.*] *diuisis* *ac* *simili* B

mili solo applicat, ut plerumque euenit <ut> ex prato siluae
 aliquid adiungatur aut ex silua fine distincto adplicetur ad
 pratum, et similiter per alias agrorum qualitates. spectius est
 effectus, cum est demonstratio finitimis argumentis ex maxima
 5 parte fundata, ita ut et dubi<i>s quoque locis aspectum prae-
 beat finitionis. namque animus non tantum ratione orationis B 68
 intrauit, sed etiam contemplandi potestate confirmat. | expositi- P 20^a
 tius est effectus controuersiae, quotiens finitimum argumen-
 torum caret demonstratione et partium magis exigit narrationes,
 10 per quas exponendum sit quo[d in] rigore termini desi<n>t, aut
 persuadendum iudici, etiam si loci natura finitimam exhibeat
 similitudinem, quomodo sint reponendi. subiectius est effectus
 controuersiae, cum relinquitur status generalis et alio quolibet
 statu controuersia defenditur. recipatius est effectus contro- B 69
 15 uersiae, quotiens a tritina aut quadritina <aut> ex quolibet
 alio finis loco in excipientem terminum rectura dirigit et per
 incessum definitionis loca quaedam alteri fundo acquirit; aut
 quotiens solum aufer[e]t et eius loco reddit[us] | utriusque fundo, (P)
 effectus quasi recipatius existit.

20 Per hos effectus omnium controuersiarum status inuicem ha-
 bent transcendentia<s> aut necessarias aut que[e]junctes aut ne-
 que[e]junctes, saepe interibiles. cum enim status generalis | ad- P 20^r
 sumptius primae controuersiae, quae est de positione termi-
 norum, in rigorem | aut in finem transcendit, | e<s>t quidem B 70
 25 necessarius causa argumentorum, sed in illo genere controuersiae (P)
 nequens habetur: at si uere de fine agatur et omnino termi-
 n<at>us distinctio ei desit, manifeste transcendentia eius non
 tantum nequens sed interibilis apparet. eadem ratione in ceteris

7—18 Comm. 69, 30—70, 9

22—24 Comm. 70, 9—11

1 euenit <ut> scripsi | aut La. 3 simili B, corr. B² 4 cum |
 cuius B 7 confirmat<ur> La. 8 effectus B, status P in Comm.;
 item in v. 12. 14. 19 9 demonstrationem P | partium P] partes B
 9—10 exigit narrationem per quam P 10 quo rigore termini
 desint Rudorff] quod in genere terminandae sit B, quo sint
 genere terminandae P 11 finitimum B 12 quomodo sint
 reponendi om. P 13 controuersiae om. P 15 quotiens] non
 add. P | aut] sed P, om B 16 loco incipientis termini rectu-
 ram P | dirigit<ur> La.; sed cf. Front. 12, 14 17 incessum
 P] incensum B 18 quotiens om. P | redditus B, redditur P
 19 quasi Huschke] quosse B 21—22 aut quae euntes aut neq.
 euntes saepe interreibilis B 23 quae] qui B, status est
 qui P 26 nequens] nequeenim B | uero B 28 nequens]
 neq. his B

- controuersiis haec transcendentia adficitur, ut aut non necessaria aut nequiens <aut> interibilis appareat. secunda | contro-
 P 20^r uersia de rigore, initialis status pertinentis ad materiam, <cum>
 transcendit in controuersiam quae est loco tertio de fine, status
 B 71 materialis, speciem, non con'dicionem, mutat neque materia<lis> 5
 (P) efficit<ur>. secunda controuersia de rigore, status initialis, quom
 transcendit in controuersia<m> quae est loco <quarto de loco>
 materialis, transcendentia eius non necessaria efficitur. secunda
 <tertia quarta quom in> controuersiam quae est loco quinto de
 (B 71) modo, status effectiui, transcendent 10

<De positione terminorum>

B 43 secundum locorum natura<m> mouet causas.

Si uero in alio loco terminus translatus est usurpandi 15
 finis causa[m], numquam non utique locum desicauit:
 non enim cito quisquam propter exiguam partem ter-
 minum mouet. erit in prouidentia[m] mensoris secundum
 angulorum finitimorum positionem arbitrari, in quantum
 B 44 sit terminus ¹ translatus et qua ratione sit in locum suum 20
 restituendus.

Facillimum est inperitia<m> artificis aliusue retundere
 non putant<is> rationem inesse ordini: nam et frequenter

2—6 Comm. 70, 11—14 12 Frontin. 4, 12 22—24 cf. 50, 13

1 haec] habet B | adficitur *scripsi*] adfigitur B, efficitur *La.*
 2 nequiens aut] neque B 2—3 Initialis controuersiae status
 de rigore pertinens ad materiam P 3 cum *hic addidi, La.*
in v. 2 ante secunda add. 4 transcendit P] descendit B
 5 speciem *om.* P 5—6 *corr. Rudorff ex p. 26, 18* 6 quom]
 quam B 7 quae] qui B | loco <quarto de loco> *scripsi*]
 <de> loco *La.* 8 necessaria] necesse est B 9 *add. La.*
 12 *add. La.* 13 *Ex Commento I.a. add. uerba* 58, 31—59, 18
 cum ergo possessor — — appellauit antiquitas *et* 59, 21—26
 uidentium hoc — — ratio proferatur. 16 desiccauit *pr.* B
 17 cito *om. pr.* B 19 positionem *Goes.*] possessionum B 20 sit
Archerius] sed B 22 aliusue retundere *La.*] alia uerentur B
 23 rationi B | ordini (*sc. terminorum*)] ordinem B, ordina-
 tioni *La.*

euenit, ut inperitia mensorum [an]audacia<m> possessoribus praebat. numquam non concurrentium inter se finium anguli, non tantum recti uerum etiam hebetes aut acuti, habe[a]nt aliquam rationem; in qua<m>, si non dissimulemus, facile quod inperiti turbauerunt artificio restituemus.

Haec controuersia moti termini null<i>us in se aliae controuersiae statum recipit: est enim anticipalis et quasi comminatio quaedam litium, declarans aut loci aut modi futura<m> controuersia<m>.

De rigore controuersia est status initialis pertinentis ad materia<m> operis; nec sine prioris controuersiae comparatione. nam cum de rigore agatur, potest fieri ut ante motus sit terminus: ideoque haec secunda controuersia[m] prioris quoque controuersiae capax apparet; quamquam et sine prioris controuersiae interuentu[m] priuatim de rigore controuersia suscitari possit: nec enim omnibus locis agrorum, aut capientibus aut non capientibus, termini ponuntur.

Refer[en]t in quo agro agatur. si limitatus est, aut ordo limitis ordinati desideratur aut subrunciui aut linearis aut interiectiui rigoris incessus. at si in agro arcifinio si[n]t, qui nulla mensura continetur sed finitur aut montibus aut uis aut aquarum diuergiis aut notabilibus locorum naturis aut arboribus, quas finium causa agricolae relinquunt et ante missas appellant, aut fossis aut quodam culturae discrimine

<De fine>

8 cf. 26,18 origo quaedam litium; 26,19 omnium litium anticipalis 11 Frontin. 4, 20 22—27 cf. Frontin. 2, 9—12. Hygin. 89. Sic. Fl. La. 138. Comm. 53, 8—12 28 Frontin. 5, 3. Hygin. 89—92

1—2 possessionib. B 8—9 comminatio uel commotio La.] commune B, communitio Arcerius 20 limites ordinari B, corr. Goes. 21 ac si B, corr. Arcerius; cf. 23, 9 24 finiunt B 26—29 Lacunam statuit La. 28 add. La., qui ex Commento hic inserit uerba 56,22—57,8 Extremitas finitima linea — — soluta loca uocata sunt et 69,16—20 Nam plerumque uia — — eam finiet.

B 47 agetur. cum enim loci sit tanta iniquitas, | *et* aut prae-
rupta aut abrupta, quae aut ruere aut minui possent,
uetus consuetudo est terminos relatis pedibus in solido
agro ponere. quamquam non era[n]t necessarium, cum
ipsa loci natura talis esset, ut neque inferiorem uicinum 5
admittere<t> in partem superiorem neque superiori de-
scensu<m> ullo modo praeberet. sed <di>ligentes agric-
colae propter inpuentium uicinorum consuetudinem pa-
rum se tutos credunt, nisi ita fundauerint agros, ut etiam
aliquid extra mensurarum ordinem faciant. 10

In superciliis autem maioribus non defuerunt qui ita
B 48 finem seruari | uellent, ut quatenus attingere unus quis-
que possessor posset, eatenus[u] possidere<t>. uidebimus
an aliquam rationem sint secuti, cum sit totum super-
cilium superioris agri fundamentum nec, si subruatur, 15
possit sine iniuria superioris fieri. ideoque magis certior
ratio illa uidetur, ut fundamento tenus in agro arcifinio
P 50^r possessio seruari debeat, | si termini desint.

Frequenter inter se possessores propter loci difficult-
tatem totum supercilium, quod ange<re>ntur ipso sub- 20
B 49 iacente, inferioribus cesserunt, et contenti fuerunt termi-
nos per summum iugum disponere, nullam secuti rationem.
haec tamen si occurrunt, non quasi noua intueri debe-
bimus.

11—18 cf. Hygin. 91, 19—92, 2. Sic. Flacc. La. 143, 3—13

1 et] sed B 3 terminus B 4 nouerant B, non erant B¹
7 diligentes *Huschke*] licentia B 8 inpuentiam B 8—9 pa-
rum se tutos *Rudorff*] persecutus B 9 fidauerint B, corr.
Goes. 10 aliquid B 11 defuerit B 12 finem praes tari
uellent B (*sscr.* B) 13 posset eatenus possideret *La.* (possit id
usque possideret *Goes.*)] possideat in usu possidere B | uidebi-
mus B², uideremus B 14 tutum B, corr. *Arc.* 18 sed (*in si*
corr. B *ipse*) termini B] EX LIBRO FRONTINI SECVNDO. Si
termini P 50^r, qui proxima uerba usque ad 33, 11 inter excerpta
ad terminos pertinentia habet: cf. 59, 10 19 possessoris B
19—20 difficultate B 20—21 auigentur (augenter P) ipsa sub-
iacet BP 23—24 debemus P

Plurimis deinde locis terminos sacrificales non in fine ponunt, sed ubi illud sacrificii potius opportunitas suadet, hoc est loci comoditas, in quo sacrificium abuti comode possint. hos terminos non statim finitimos obseruare debemus, etiam si non longe a fine positi fuerint: frequenter enim uiae finiunt, iuxta quas arbores solent esse laetiores, sub quas defigere terminos sacrificii causa possessores consue|runt. uerum tamen B 50 multi non tantum sacrificii sequuntur consuetudinem sed etiam rationem, et ipso fine defigunt: propter quod adimi fides sacrificialibus palis in totum non debet. (P)

<De loco>

†haberi ordinem legis Mamiliae excessum plurimum, praecipue in ag<r>is arcifiniis sed nec minus id adsignatis. cum enim modum loci nulla forma praescribit et controuersia oritur, nullo alio statu[m] ad litem deduci debet, quam ut de loco agatur; solent quidam per inprudenciam mentores arbitros conscribere aut sortiri iudices finium | re B 51 gundorum causa, quando in re praesenti plus quidem quam de fini[um] regundo agatur. si<c> fit ut pos<t> sent<ent>iam inritum sit et rescindi possit, quod aut iudex aut arbiter pronuntiauerint, neque ullum commissum faciat qui sententia<m> non sit secutus, quando de 25 alia re iudicem aut arbitrum sumpserint.

De [hoc] loco, si possessio petenti firma est, etiam

13 Frontin. 5, 10. Hygin. 92—94

2 illud B, illos P 3 suadet] poni add. P 10 et ipso fine defigunt B, in ipsis finitionis defigere maluerunt P 11 *Lachmannum ea quae sequuntur in P*: La. 74, 10—14 = 43, 13—17 (fig. 34). Nam et locorum — — trifinium ostendunt (fig. 35). *hic falso inseruisse, docuit Mo. Ges. Schr. VII 469, 1* 12 *Lacunanam statuit La.* 13 *add. La.* 15 in agris] magis B 16 cum] cuius B 17 nulla B, corr. *Goes.* | quam *Goes.*] quod B 18 quidem B 21—22 pos<t> sent<ent>iam inritum sit *scripsi*, post sententia inrita sit *La.* 25 iudicium B, corr. *Arckerius*

interdicere licet, dum cetera ex interdicto diligenter peraguntur: magna enim alea est litem ad interdictum deducere, cuius est executio perplexissima. si uero possessio minus firma est, mutata formula | iure Quiritium
 B 52 peti debet proprietas loci; iudicari praeterea, si locus 5
 de quo agitur aut terminis aut arboribus aut aliquo argumento finem aliquem agri declaret et a continuatione soli quasi quibusdam argumentis eximatur.

Ne praeterea<t> nos, illud etiam tractare debemus, si arbores finitimas habet et locus est fere siluester, quo 10
 in genere est possessio minus firma, ne certetur i<nter>dicto. quod si silua caedua sit, post quintum annum parcissime repetatur. qui autem appellent arbores notatas.
 B 53 scire debemus idioma regionis. qui<dam> plagatas uocant 15
 quas finis declarandi causa denotant, ut in Brittiis. 15
 alii in Piceno stigmatas, in aliis regionibus insignes aut notas.

Si uero pascua sit et dum*i ac* loca paene solitudine derelicta, multo minorem possessionis habent fidem. propter quod <m>inime de his locis ad interdictum iri 20
 debet.

De quibus autem locis ad interdictum ire possunt, <sunt> fere culta, quae possessionem breuioris temporis testimonio adipiscuntur, ut arua aut uineae aut prata
 aut aliud aliquod genus culturae. haec tamen cum in 25
 demonstratione allegabuntur, etiam si partes qua<e>dam
 B 54 proximae | et in<ter>iacentes culturae fuerint propria<e>, non eri[n]t 30
 satis illa<s> sui generis agro adsignare, sed

1—2 peragantur La. 2 alea B, alia B² 3 perp^{lex}issimas B (corr. B²) 11—12 ne certetur interdicto Huschke] decernatur ideo B 12—13 parcissime repetatur Rudorff] partes sumere petatur B 13 appellant B 14 idioma] iningoma B | quidam plagatas La.] qui clauicatas B 15 denotantur. in B 16 stigmatas scripsi, signatas La.] sitiagitat B | insignis B 18 dum*i ac*] dum haec B 19 minorum B, corr. Arc. 22 ire possunt B, iri potest La. 24 ut arua Huschke] aut arbor B | pratu B 25 cultum B 26 abligabuntur B, corr. Goes. 28 erint sa-
 illa
 tis sua B, corr. Goes.

circuire oportebit totum fundum et ita fidem obligare, ne demonstratione neglegenter soluta appareat.

De modo controuersia <est> status effectiui: ante enim locus est ibi quam modus nominetur: aequae recipiens ante dictarum controuersiarum omnes status, sed ut superius significauimus irritos et non necessarios. Haec controuersia frequenter in agris adsignatis exercetur: agitur enim, ut secundum acceptam eius ueter<a>ni, qui in illud solum deductus est, modus restituatur; | aut si quando praescriptus est lege B 55
10 aliqua agri modus.

Quom autem in adsignato agro secundum formam modus spectetur, solet tempus inspicere et agri cultura[e]. si iam excessit memoria[m] abalienationis, solet iuris formula [non silenter] interuenire et inhibere mensores, 15 <n>e tales controuersias concipia<n>t, neque quietem tam longae possessionis inreperere <si>ni<t>. si et memoria sit recens et iam modus secundum centuriam conueniat et loci natura indicetur et cultura, nihil impediet secundum formas aestimatum petere: lex enim modum petiti[s] definite praescribit, cum ante quam | mensura agri agatur B 56
20 modus ex forma pronuntiatus cum loco conueniat. Hoc in agris adsignatis euenit. nam si aliqua lege uenditionis exceptus sit modus neque adhuc in mensuram redactus, non ideo fide carere debet, si nostra demonstratio eius
25 in agro non ante finiri potuerit quam de sententia loc[ut]us sit designatus.

in hac controuersia, quod i<n>ter priuatos tractatur.

3 Frontin. 5, 16. Hygin. 94

1 fundum finem et ita obligare B; *transp. et corr. La.* 3 *add. Goes.* 4 aequae B; eaque *mauult La.* 6 irritus et non necessarius B 8 ueterani *Huschke*] aeterni B 11 Quom *Goes.*] quae B 15 ne tales controuersias] et alii controuersiae B 16 sinit. si et] nisi et B 18 indicetur] inretetur B 19 aestimatum petere *La.*] nec est initum deterre B, nec est inritum decernere B² 19—20 modo petitis definita B 20 praescribit *sser.* B¹ 24 nostra] non B 25—26 locus *Goes.* 26 *Post de-*

Nam inter res *publicas* non mediocriter eius modi controuersia solet exerceri, quam frequenter coloniae habent cum coloni*(i)s* aut municipiis aut saltibus Caesaris aut priuatis. | *nam* et supra dictae controuersiae omnes euenire et rebus publicis possunt. nec enim refert, cuius si[n]t solum aut cuius iuris, ad mouendam controuersiam: tunc autem habe[n]t differentia(m), prout ab iudice tractatur.

Obseruari in hac controuersia <a> mensore debet <l>ineis, dum in similitudinem dissimile interueniat; quoniam nulla potest ueritas adprobari, si illi qui<d> uel exiguum falsi interueniat. ueritas enim habere debet suam similitudinem per omnia momenta: falsum siquid est, multa uarietate confunditur. et habe[n]t *aes*, cuius formam respicit, cum modus in <dis>crimine | *est*. [p]ars triplici adtestatione firmatur: habere enim debet *aes* primu(m) locum, deinde modum, deinde speciem. at si inter <res publicas> agatur au<t> rem publicam et Caesarem, instrumentis forte ueteribus continebitur, ut solet, adaeratio; ne falsa ueris dissimilia sint, sed persuasione similia fiant, hoc est falsa pro ueris ad-

9—17 cf. 44, 1. Hygin. 94, 21. Hygin. Grom. La. 202, 15 libros aeris et typum perticae totius lineis descriptum — — tabulario Caesaris inferemus.

signa tus uacuum est reliquum huius uersus spatium, in quo scripsit B¹ dragma, i. e. diagramma, ut vidit Goes.

1 publicas Goes.] preas B, abbreviatione p̄cas male intellecta 4 nam Goes.] non B 5 refert] referri B 6 sit Arcerius 7 habet La. 7—8 prout a iudice La.] p(ex m)rius aliadice B; adice in adigent corr. B¹, in adlegent B² 10 lineis Goes., cf. La. 202, 15] in eis B | dum B, num La. | interueniat] illorum ueniat B 12 enim| non B 14 aes La.] in se B | quouis formam respicit La.] quibus formam redigit B | cum] cuius B 14—15 in discrimine est La.] in crimine deside B 15 ars Blu. 16 aes] in se B, def. Schulten Hermes 41, 41 | primo La. 17 at] ut B 17—18 aut rem publicam et Caesarem La.] aurum praeca (cf. v. 1) et caesarum B 18 forte] fouet B 19 continebatur B | adaeratio (cf. Frontin. 16, 2) | adiuratio B 20 pro ueris Goes.] prouaberis B

probentur. in comparatione tamen hoc interest, quod falsa persuadendo adprobentur ueris, qua(e) adprobatio in promptu[m] est et quodam modo in prima acie fertur, falsis latentius hoc uera adprobentur. ita ut si comparare quis uelit hominis probationem et statuæ: | cum autem hominem omnibus bibere et ambulare constet, siquis inquirere uelit ann(u)uat, non potest illi non ab ipsis probationibus persuaderi, ideo quo(d) bibat, quod ambulet, quod loquatur; at (in) statua (diu) multumque mens infri(n)genda est, ut similitudo ueritatis animam habere uideat(ur), de cuius simulatione est profecta.

(ad lu)cum Feroniae Augustinorum iugera M. haec in A 163 B 1 discrimen si uenerunt, omnia supra dicta conuenienter habere debent, ut illa si(n)t, quae secundum forma(m) proponuntur. geminus in prouinciis modus ab alio possidetur, ab alio ne quidem simplex. quem admodum autem fieri soleat, tractare non alienum iudici[o]. potest enim fieri, ut illa mille iugera secundum ordinationem mensoris a luco quidem incipiant, at in diuersa[m] regione[m]. quod falsum manifesto apparet: sed in demonstratione inperitis obscurissimum est dinoscere, an secundum formam regio con-

13 cf. Lib. reg. II La. 256. 19. Liv. 26, 11, 8. CIL. XI 3938. VI 2584

3 quod ad modo B, corr. Goes. | hoc secl. La. 4 uero B ut B, fit La. 5 statuæ] statuum et B | autem B, uiuentem La. | hominum B | bibere] uiuere B, qui saepissime b et u confundit 6 ambulare uelit B, alii constet siquis inquirere sser. B¹ | anne uiuat] annuebat B 7 ideo B, id est La. | quo uibat B 8 at in statua diu Huschke] adstatium B (sser. B²), ad statuum . . . La. 9 animum B 10 perfecta B 13 ad lucum Feroniae La.] Cum per omnium AB; cf. 38, 13. Sic incipit B sine titulo. In A praecedit titulus INC. AGENI VRBICI DE CONTROVERSIIS AGRORVM in fine p. A 161 et imago Euclidis (? Marx Jahrb. f. klass. Phil. 27 Suppl. 195; fig. 34) A 162 | iugera M] iugerum AB 14 discriminare se AB 15 debent ut Goes.] debentur AB 16 proponuntur] Deinde lacunam falso statuit La.; proxima enim uerba Aggenius ipse addit (geminus — iudico) | geminus Huschke] memini AB | possidetur AB, possederetur B¹ 17 soleat Rig.] solet ac AB 20 at] et AB 20—21 falsam manifestum AB, corr. Rig.

ueniat praesens, si <u>t aquae diffusae regiones pareant
 et argumentis aut arborum aut aliarum rerum careant;
 sicut in Africa, ubi spatiositas et inundatio camporum
 eius modi controuersias facillime in errorem deducit.
 quod si eadem mille iugera, in eodem sane loco <quo> 5
 forma *indic*[t]at, cohibitis angulis [nihil deest] in re prae-
 senti minoribus lineamentis deformentur, ut modum non
 B 3 expleant, se|quitur falsum futurum, quando nihil amplius
 demonstrationi quam locus conueniat, et specie discon-
 ueniente, uelut AD pro CA [ad]scripta, modus item dis- 10
 conueniat. at si in eodem loco uelim eadem mille iugera
 aliis lineamentis describere, conuenient quidem mille
 A 164 iugera, et ad lucum Feroniae | esse conueniet, sed specie
 disconueniente inter peritos manifeste falsum apparebit.

Memineram et superius, ut aliquid uerum adprobari possit, 15
 minime ei quicquam falsi posse interuenire. nam et haec ex-
 B 4 positio declarat, <ut>, quamuis duae consentiant | partes, ab
 una dissentiente uincantur, neque uerum esse possit, nisi illis
 quoque tertia pars illa consenserit. conuenire autem omnino
 in restitutione formarum omnia debent, ut secundum 20
 signa in formis nominata locus quicumque erat resti-
 tuatur, aut artificio signorum loca requirantur, si eri<n>t,
 ut frequenter euenit, turbata. <ea> docere nos angulorum
 positiones poterint. sic erit, ut et artis sinceritas seruetur
 et ordo ueteris adsignationis non praetermittatur. 25

15 superius 36, 11 24 artis sinceritas 50, 19

1 si ut aquae La.] sitaq. B, itaquae A 6 forma indicat]
 formam dictat BA¹, formam de A | Pro uerbis nihil deest, quae

figurae locum indicant, hoc diagramma posuit La.:

disconueniente
 9—10 species B (sser. A¹) 10 CA scripta] centa adscripta
 AB | item] autem AB 11 at] ut A, aut B | uelim] uelit in
 AB 11—13 aliis liniamentis — — mille iugera om. B. cursiuis
 litteris subter add. A¹ in B; u. Die Hss. Taf. II 12 describere AB
 16 falsae possae AB, corr. Rig. 17 ut addidi; quia add. La.;
 cf. 43, 14 19—20 omnino in La.] omni homini AB

De proprietate [mundi] controuersia est status effectiui: B 5
 efficitur enim ex omnibus ante dictis controuersiis. sed quarum
 status in hac propositione inriti habentur, dixi et supra.

De proprietate agitur plurimum iure ordinario, neque
 5 est hic mensurarum interuentus, nisi cum quaeritur, qua-
 tenus agatur.

Proprietas <non> uno genere uindicatur.

Et sunt plerumque agri, ut in Campania in Suessano, G 28
 culti, qui habent in monte Massico plagas siluarum de-
 10 terminatas; quarum siluarum proprietas, ad quos perti- A 165 B 6
 nere debeat uindicatur. nam et formae antiquae declarant
 ita esse | adsignatum, quoniam solo culto nihil fuit sil- (G)
 uestre iunctum quod adsignaretur.

Relicta sunt et multa loca, quae ueteranis data non
 15 sunt. haec uariis appellationibus per regiones nominan-
 tur: in Etruria communalia uocantur, quibusdam pro-
 uinciis pro indiuiso. | haec fere pascua certis personis G 28
 data sunt depascenda tunc, cum agri adsignati sunt.
 haec pascua multi per <in>potentiam inuaserunt | et B 7
 20 colunt: et de eorum proprietate solet ius ordinarium
 moueri non sine interuentu mensurarum, quoniam de-
 monstrandum est, quatenus sit adsignatus ager. (G)

Nam per emptiones quasdam solet proprietas qua-
 rundam possessionum ad <priuatas> personas pertinere.
 25 quae iure magis ordinario quam mensuris explicantur.

1 Frontin. 6, 3 8—11 cf. Frontin. 6, 3—7 8—12 Comm. 63,
 6—9 retractatum 15—16 cf. Frontin. 6, 9—10 17—22 Comm.
 63, 15—18 retractatum 23—25 cf. Frontin. 6, 11—12

1 DE MN PROPRIETATE (DE PROPIETATE A) MVNDI
 controuersia AB; u. 'Die Hss.' 30 | statutus effecti^{bi} A 5 est
 La.] enim AB | cum quaeritur Goes.] conqueritur B, conquiri-
 tur A 8 et La.] ea AB 9 habeant A | marico AB, mons
 aricus in fig. 35 A 10—11 ad quos — debeat ex Frontino 6, 6
 huc uenerunt 11 uindicatur AB, iudicatur La. 15 per re-
 gionibus A 17 pro indiuisa AB; u. 6, 10 18—19 tunc eum
 agrum (corr. Rig.) — pascua AB, sed in communi quae G
 19 add. La. 20 et de AB, de G 22 adsignatum A 23 Nam Rig.]
 non AB; cf. 36, 4 24 possessionem B | priuatas add. Rudorff

G 28 Nunc ut ad publicas personas respiciamus, coloniae quoque loca quaedam habent adsignata in alienis finibus, quae loca solemus praefecturas appellare. harum praefecturae proprietates manifeste ad colonos pertinet, non ad eos quorum fines sunt deminuti. solent et privilegia quaedam habere beneficio principum, ut longe et semotis locis saltus quosdam redditus causa acceperint. quorum proprietates indubitate | ad eos pertinet, quibus est adsignata. alia beneficia etiam quaedam municipia acceperunt et priuatae personae, quae de principibus illis temporibus bene meruerunt.

B 8
A 166
B 9
G 28
A 166
B 9
A 167
B 10

In hac controuersia plus potestatis habet ius ordinarium quam ars mensoria. ab eo enim statu lis | incipit, <ut> de proprietate agatur, non de loco: mensura autem nihil amplius quam secundum formam locum declarat. in hac autem controuersia ars mensurarum locum secundum habet, quoniam prius alii uacandum est, an agenda sit mensura (fig. 35).

De possessione controuersia est <status> effectiui, quoniam primum possessio tempore efficitur, deinde, ut ad solum respiciamus, omnes ante dictas controuersias capit: si enim solum cogitemus, ut legitima | possessio impleri possit, indubitate locus definiatur necesse est. et de hac controuersia plurimum interdicti formula litigatur. de qua et in superiore parte meminimus: ideoque non puto eam iterum retractandam (fig. 36).

De subsiciuis controuersia est status effectiui, quoniam subsiciua nominari aut sentiri sine quadam loci latitudine[m] aut modo non possunt. ideoque manifeste apparet supra dictarum controuersiarum status in locum.

1—8 Comm. 16, 8—18 retractatum 3 praefectura u. Frontin. 15, 2—4 16 Frontin. 6, 13 22 u. p. 33, 26—35, 2 24 Frontin. 8, 7. Hygin. 96

4 proprietates — — pertinent G 6 beneficia AB, corr. Rig. ut BA¹, et A, quod Comm. | et secl. La. | semotis p in Comm., remotis ABG, simotis A¹ 7 acciperunt G 8 indubitate G, indubite AB 12 ors A | statuit lis in spatio relicto add. B¹, sscr. A¹ (-it post erasum) | incipiat A | ut add. Rig. 15 alii del. antiqua manus in A 17 DE MN. POSSESSIONE B | add. Rig. 19 capti AB, capit A¹ | si enim bis A 20 expleri B¹ 22 interiecti AB, corr. Rig. 24 DE .MN. SVBSICIVIS .MN. B | controuersias A 26 manifeste sscr. AB 27 his habere supplet Goes.

Subsiciuorum autem genera sunt duo; unum quod extremis
 adsignatorum | agrorum finibus centuria[ru]m non explet. aliud B 11
 etiam integris centuriis interuenit. de quo maximae contro-
 uersiae agitantur. cum autem adsignatio in agro adsignato
 5 fieret, non potuit omnis modus intra IIII limites uete-
 ranis | adsignari. in ea remansit aliquid, quod a subsecante A 168
 linea nomen accepit subsiciuum. in his subsiciuis quidam
 iterum miserunt quibus agri adsignarentur, quidam et
 subsiciua coloni<i>s concesserunt. ideoque semper hoc
 10 genus controuer[s]iae a rebus publicis exercentur. per B 12
 longum enim tempus atti[n]gui possessores uacantia loca
 quasi inuitante otiosi <solī> opportunitate[m] inuaserunt
 et per longum tempus inpune commal<lea>uerunt. horum
 subsiciuorum multae res p. etiam si sero mensuram re-
 15 petierunt, non minimum aerario publico contulerunt.
 pecuniam etiam quarundam coloniarum imp. Vespasianus
 exegit, quae non haberent subsiciua concessa: non enim
 fieri poterat, ut solum | illud, quod nemini erat adsigna- B 13
 tum, alterius esse posset quam qui poterat adsignare.
 20 non enim exiguum pecuniae fisco contulit uenditis sub-
 siciuis. sed pos<t>quam legationum miseratione com-
 motus est, quia quassabatur uniuersus Italiae possessor,
 intermisit, non concessit. aequae et Titus imp. aliqua sub-
 siciua in Italia recollegit. praestantissimus postea Domi-
 25 tianus ad hoc beneficium procurrit et uno edicto totius
 Italiae metum liberauit.

1—3 *ex* Frontin. 2, 17—21 6—7 aliquid — subsiciuum *ex*
 Frontin. 2, 16—17 16—26 *cf.* Hygin. 96, 21 sq. Comm. 58,
 3—7 18—19 *cf.* Frontin. 3, 11—12

2 explit A 3 integris *sscr.* A 4 agantur A | autem AB,
 enim La. 6 in ea A, in ae B 9 *add.* Goes. 10 reb. \bar{p} . B
 12 inuitante AB, *corr.* Rig. | soli *add.* La.; loci *pro* otiosi Rig.
ex p. 47, 21 | inuaserunt B, inuenerunt A 13 *add.* La. 14 sub-
 siciuorum *bis* AB 15 non minimum B, nominum A | contu-
 lerunt] in Italia *sscr.* A¹ 17 exigit AB | haberunt AB 18 fieri
sscr. A. 20 uinditis A 23 non *bis* A

B 14 Haec controuer|sia numquam a priuatis exercetur.
(fig. 37.)

A 169 De alluione controuersia est status effectiui: efficitur
enim subinde et per tempora mutatur. in hac controuersia
plurimum sibi uindicat ius ordinarium. agitur enim de 5
eo solo quod alluat flumen, et subtiles intro ducuntur
quaestiones, an ad eum pertinere debeat, cui in altera
ripa recedente aqua solum creuit; hic qui aliquid agri
sui desiderat transire et possidere illud debeat, quo<d>
flumen reliquit. nisi quod illud subtilissime profertur, | 10
B 15 quod is solum <a>misit, non statim transire in alteram
ripam, sed abductum esse <e>t elotum. et illud, contra
uicinum longe dissimilem agrum habere, quod hic forte
cultum et pingue solum amiserit, apud illum autem ha-
renae, lapides et limum abluio inuectum remanserit. 15
illud praeterea, quod finem illis semper aqua fecerit et
A 170 nunc quoque | facere debeat.

Sunt et multa, de quibus subtiliter tractatur: sed nec
uno tantum genere per alluionem flumina possessori-
B 16 bus iniurias faciunt. sicut | Padus relicto alueo suo per 20
cuiuslibet fundum medium inrumpit et facit insulam
inter nouum et ueterem alueum. ideo de hac re tracta-
tur, ad quem pertinere debeat illud quod reliquerit, cum
iniuriam proximus possessor non mediocrem patiatur,
per cuius solum annis publicus perfluat. nisi quod iuris 25
periti aliter interpretantur, et negant illud solum, quod

3 Frontin. 6, 15. Hygin. 87—88
87, 12 sq.

20 Padus cf. Hygin.

1 hae B | exercetur] A add.: Postea domitianus ad hoc benefi-
cium procurrit et uno edicto suscepit (ex p. 41, 24—25) 3 MN.
DE ALLUIONE MN. B | effectiui AB 6 flumem AB, corr. B
8 <an> hic Goes. La. 9 illud — quod La.] illa — quo AB 10 per-
fertur AB, corr. Rig. 11 quod is La.] cuius AB, quod quis
Goes. | <a>misit Rig. 12 corr. Goes. 16 aque A 18 multa
Rig.] multi AB, multi <casus> La. | tractatur B, tractaret A
20 palus AB, corr. Goes. 22 idem de hoc re AB 24 possor
non mediocres A 25 pefluat A, praefluat B 26 illum AB

solum p(opuli) R(omani) coepit esse, ullo modo usu capi
 a[t] quoquam mortalium posse. et est uerisimile ita
 neuter possessor excedere finem | illum ueteris aquae B 17
 ullo iure potest aut debet. | hae quaestiones maxime in G 29
 5 Gallia to(ga)ta mouentur, quae multis contexta flumi-
 nibus inmodicas Alpium niues in mare transmittit et
 subitarum regelationum repentina[s] inundatione[s] pa-
 titur | iniurias. (G)

Quaeritur tamen, qualia quanta sint flumina, in quibus
 10 alluuio obseruari debeat. nam et iure continetur, nequis
 ripam suam in iniuria(m) uicini munire uelit.

Multi flumina et non mediocria in adsignationem men-
 surae antiquae ceciderunt: nam et | deductarum colo- B 18
 niarum formae indicant, ut multis fluminibus nulla lati-
 15 tudo sit relicta. sequitur in his fluminibus artem men-
 soriam aliquem locum sibi uindicare, | quando exacto (A)
 limite accepta finiatur, qua[e] uel aqua(m) uel agrum
 uel utrumque habere debeat unus. fuit enim fortasse
 tunc ratio non simplex, qua deberet quis quid deductorum
 20 etiam (a)quae accipere. primum quod exiguitas agrorum
 conditorem ita suadebat. deinde (quod) non erat in-
 gratum possessori proximum esse aquae commodo. ter-
 tio | quod, si sors ita tulerat, aequo animo ferendum B 19
 habebat. in his agris exigitur fere mensura secundum

4—8 Comm. 64, 25—27 10 et 24—p. 44, 2 cf. Hygin. 87, 6—11

2 ueri (uiri A) simile AB, uerissimum *Huschke La.* 3 aquae
Rig.] adque AB 4 hae AG¹, haec in litura B¹G 5 add.
Goes. 6 transmittit G, t-et AB 7 regelationum G, releg-m
 AB | repentinis inundationes (i-nis B) AB et omissio iniurias G,
corr. Rig. 9 qualia (et) La.; sed cf. 22, 8 10 et om. A
 11 munere A 12 adsignatione B 14 indicant *Huschke*] ita
 dicant AB | ut = 'wie' (*La.* indicant; ut) 16 aliquod AB | siui
 uindicare *paruis litteris capitalibus sub ultima linea paginae add.*
 A (*u. 'Die Hss.'* p. 26, 1). Deinde unum folium excisum in A
 quando exacto B, quatenus acto La.; cf. 33, 20. 24. 38, 8 17 aquam
Rig. 19—20 quis quid — — aquae La.] quis quod — — quam B,
 quisque — — aquam *Goes.* 22 aquae] adq. B

postulationem *aeris* formarumque. quo pertica cecidit, eatenus acceptae designantur.

Videbimus an inter mensores et iuris peritos esse de hoc quaestio debeat, cursu[m] an *pertica metiam*(ur), si qua usque potuit ueteranis est adsignatum. scio in Lusitania, finibus Emeritensium, non exiguum per mediam coloniae perticam ire flumen Anam, circa quod agri sunt adsignati qua usque | tunc solum utile uisum est. propter magnitudinem enim agrorum ueteranos circa extremum fere finem uelut terminos disposuit, paucissimos circa coloniam et circa flumen A(nam): reliquum ita remanserat, ut postea repletur. nihilo minus et secunda et tertia postea facta est adsignatio: nec tamen agrorum modus diuisione uinci potuit, sed superfuit in-adsignatus. in his agris cum subsiciua requirerentur, | impetrauerunt possessores a praeside prouinciae eius, ut aliquam latitudinem An(ae) flumini daret. | quoniam subsiciua quae quis occupauerat redimere cogebatur, iniquum iudicatum est, ut quisquam annem publicum emeret aut sterilia quae alluebat: modus itaque flumi(ni) est constitutus. hoc exempli causa re[i]gerendum existimaui. | nam et in Italia Pisauro flumini latitudo est adsignata (G) eatenus, qua usque adlauabat. | (fig. 38.)

De iure territorii controuersia est status iniectiui. inicitur enim solo quaedam controuersia e persona: tum praecipue qui(d) quid est illud de quo agitur, aut locus aut modus,

16—17 impetrauerunt — daret Comm. 64, 28—29 22—23 nam et — alluebat Comm. 64, 29—30; cf. Hygin. 88 24 Frontin. 7. Hygin. 97

1 *aeris* La.] eius B 3 uiderimus B 4 cursu an pertica metiamur *scripsi*] cursum an praetium etiam B, cursum an perticam sequamur *Rudorff* La. 6 exiguum B 7 ire flumen Anam La.] prae fluminam B (prae flumina anam V) 11 flumen Anam La.] flumina B 17 ane *coni.* V, om. G 21 reigerendum B, *sser.* alii referendum B¹ 22 Pisaurum G 23 eatenus (a ex i) B | quo usque alluebat G 24 DE MN. IURE TERRITORII .MN. B 25 tum] cum B

generalem statum <a> iure ordinario trahit, etiam si multis locis
 mensurarum exigit interuentum. haec enim controuersia non
 tantum inter res publicas sed et inter | rem p. et priuatos exercetur, nec tantum iure ordinario sed et arte
 5 mensoria componitur.

Inter res p. autem controuersiae eius generis mouen-
 tur, ut quaedam sui territorii iuris esse dicant, quamuis
 sint intra alienos fines, munificentiam quoque coloniae
 aut municipio ex his locis | deberi defendant. sed <h>aec B 23
 10 quaedam coloniae aut beneficio conditorum perceperunt,
 | ut Tudertini, aut postea apud principes egerunt, ut Fa- G 30
 nestres, ut incolae, etiam si essent alienigenae, qui intra
 territorium colerent, [alii h]omnibus [h]onoribus fungi
 in colonia[m] deberent. hoc Fanestres nuper inpetrauerunt, | (G)
 15 Tudertini autem beneficio habent conditoris.

Inter res p. et priuatos non facile tales in Italia contro-
 uersiae mouentur, sed frequenter in prouinciis, praecipue
 in Africa, ubi saltus non minores habent priuati quam B 24
 res p. territoria: quin immo multi saltus longe maiores
 20 sunt territoriis: habent autem in saltibus priuati[s] non
 exiguum populum plebeium et uicos circa uillam in mo-
 dum municipiorum. r(es) p(ublicae) controuersias de iure
 territorii sole<n>t mouere, quod aut indicere munera di-
 cant oportere in ea parte soli, aut[em] legere tironem
 25 ex uico, aut uecturas aut copias deuehendae indicere,
 aliquando et ex quadam parte soli; quamuis alium statum gene-

11—14 Comm. 65, 21—24 *retractatum*

1 statum a] status B 2 mensuram^{ru} B 4—5 artem men-
 suriam (m-ia B) AB 7 quidam AB 8 quoque AB, -que La.,
 sed cf. 21, 32 9 locus AB | haec] ae AB, ae^c A¹ in B 11 Tu-
 destini AB, corr. A¹ in B 13 omnibus] alii hominibus AB,
 quae glossa uerbum omnibus extrusit; om. G | honoribus AB,
 corr. Rudorff 14—15 Agennius ipse addit. 14 faenestras A
 15 beneficium AB, corr. Goes. 16—17 controuersias AB 18 ha-
 bet B 19 quiiimo B, qui immo A | multi<s> La. 20 corr.
 Rig. 22 municipiorum AB, munitio[n]um. <tum> La. 23 terri-
 tori A | solent Goes. 24 aut Rig. 25 uicof A

B 26
A 172 ralem controuersiae accipere debeant, quae de loco non exiguo mouentur. res tamen publicae cum priuatis si agunt, quasi iure territorii solent uindicare, et hunc statum generalem constituunt eis locis quae loca res p. adserere conantur. eius modi lites non tantum cum priuatis hominibus habent, sed et 5 plerumque cum Caesare, <qui> in prouincia non exiguum possidet.

B 26 Non est dubium necessarias esse mensuras in eius modi controuersia, <quae> quamuis alio nomine appellatur, locorum tamen facit quaestionem. 10

A 173 De locis publicis controuersia est aequae status iniectiui. sunt autem loca publica complura, sed ex his quaedam loca priuata<m> exigunt defensionem: et quamuis haec loca diuersis appellationibus contineantur, unam tamen habent controuersiae condicionem. 15

Sunt autem loca publica haec, quae inscribuntur ut SILVAE ET PASCUA PVBLICA AVGVSTINORVM. haec uidentur nominibus data; quae etiam uendere possunt.

B 27 Est alia inscriptio, qua<e> diuersa significatio<ne> uidetur esse, in quo loco | inscribitur SILVA ET PASCUA 20 aut FVNDVS SEPTICIANVS COLONIAE AVGVSTAE CONCORDIAE. haec inscriptio uidetur ad personam coloniae ipsius pertinere <ne>que ullo modo ab<a>alienari posse a re[i] publica[e]. item siquid in tutelam aut templorum publicorum aut balnearum adiungitur. 25

3—10 Z f. 82^v retractatum 11 Frontin. 8, 12 16—17 Bo. 398, 9—10 22—25 Bo. 398, 10—12 retractatum

2 publicas AB | iuri AB, iure Z 4 reb. p̄. AB 6 add. Rig. 9 <quae> quamuis La., quae si uel Z 11 MN. CONTROUERSIA B 12 sed his quidam A 14 una A 14—15 controuersia (e-iam A) condicionis AB, corr. La. 18 hominibus AB, corr. Rudorff 23 neque La.] qui AB, quae Bo. (quae nullo modo alienari possunt Rig.) 23—24 abalienari — — tutelam AB, alienare nequeunt et possident tutelam Bo. 24 it siquid sscr. A¹ in A et B 24—25 autem templorum A 25 balnearum Bo

Habent et res p. loca suburbana inopum funeribus P 18^v destinata, quae loca culinas appellant. habent et loca noxiorum poenis destinata. ex his locis, cum sint suburbana, sine ulla religionis reuerentia solent priuati ali-
 5 quid usurpare et hortis | suis adplicare. | de his locis, B 28. (P)
 si r. p. formas habet, cum controuersia mota est, ad A^v
 modum <ensor> locum restituit: sin autem, utitur testi-
 moniis et quibuscumque potest argumentis. (fig.)

De locis relictis et extra clusis controuersia est A 174
 10 status iniectiui: manifestum est enim de loco agi, sed per aliam
 personam. loca autem relictia et extra clusa non sunt nisi
 in finibus coloniarum, ubi adsignatio peruenit usque qua
 cultum fuit, quatenus ordinatio<ne> centuriarum inter-
 missa | finitur. ultra autem siluestria fere fuerunt et iuga B 29
 15 quaedam montium, quae uisa sunt finem coloniae non
 sine magno argumento facere posse ergo fines coloniae P 18^v
 inclusi sunt montibus. propter quod haec loca, quod ad-
 signata non sint, relictia appellantur; extra clusa, quod
 extra limitum ordinationem sint et tamen fine cludan-
 20 tur. haec plerumque proximi possessores inuadunt et
 opportunitate loci inaitati agrum optinent. cum his
 controuersiae a rebus publicis solent moueri. (fig.) (P)

De locis sacris et religiosis controuersia est aequae A 175 B 30
 25 status iniectiui: agitur enim de locis, sed cum aut sacra aut reli-
 giosa nominentur, statum generalem a iure ordinario accipiunt.

1—5 Comm. 67, 7—11 2 Bo. 398, 12 quae loca collina ap-
 pellant 9 Frontin. 9, 3 16—22 Comm. 68, 3—8 18—20 Fron-
 tin. 3, 14 23 Frontin. 9, 13

1—2 Sunt in suburbanis loca publica inopum destinata fune-
 ribus P in Comm. 3 habent] sunt P 5 et] atque P 7—8 *ima*
pars paginae A 173 (modum — argumentis cum figura; *re-*
cisa 7 add. Goes. 9 extra clusis] *extrac in fine uersus* A,
 EXTRACLUSIS MN. B 12 usque B¹, utque AB 17 propter
 quod] propterea P 18 sint P, sit AB 19 ordinationes P

19—20 cludatur A, cludatur B 21 iniritati AB, irritati P, *corr.*
Rig., u. 41, 12 22 *figura imae partis p.* A 174 *recisa* 23 MN.
 CONTROVERSIAM B | est aequae A, est et aequae B

primum enim quaeritur, an ea loca ullo modo usu capi possint: deinde, quatenus possint, secundum locum habent mensurae.

Locorum autem sacrorum secundum legem populi Rom. magna religio et custodia haberi debet: nihil enim magis
 B 31 in mandatis etiam legati prouinciarum accipere solent, |
 quam ut haec loca quae sacra sunt custodiantur. hoc
 facilius in prouinciis seruatur: in Italia autem densitas
 possessorum multum inprobe facit, et lucos sacros oc-
 cupant, quorum solum indubitate p. R. est, etiam si in 10
 finibus coloniarum aut municipiorum. de his solet quaestio
 non exigua moueri inter r. p. et priuatos.

Sed et inter res publicas frequenter eius modi contentio
 agitur de his locis, in quibus conuentus fiunt maiores
 et aliquod genus uectigalis exigitur. 15

B 32 Nam et de aedibus sacris, | quae constitutae sunt in
 agris, mutata tantum persona similes tamen oriuntur quae-
 stiones; sicut in Africa inter Adrumentinos et Tysdritanos
 de aede Mineruae, de qua iam multis annis litigant.

Sunt et loca sacra, quae re uera priuatis finibus rei p. 20
 col(on)i debent. haec plerumque interuentu longae obli-
 uionis casu a priuatis optinentur, | quamquam in tabu-
 lariis formae eorum plurimae extent. haec maxime aut
 in loco urbis aut suburbanis locis a priuatis detinen-
 tur. (fig. 39.) 25

B 33 De aqua pluua arcenda controuersia est | status
 iniectiui: per quodcumque enim solum transit, ad ius ordina-
 rium magis respicit condicio eius quam ad mensuras; nisi si

26 Frontin. 9, 21

2 possit B | possint AB, possunt La. 9 locus sacrus A 9-10 oc-
 cupat La. 13 contentio Rudorff] sententia AB 14 agitan-
 tur B 16 nam om. B | hedibus B, hedeibus A 18 adsdru-
 m-os A | tysdrytanos A, tisdytranos B 20-21 rei p. coleni
 La.] pr. coli AB 21 interuento AB 22 casu La.] causa A,
 om. B 23 earum AB 26 publicia B | MN. (eras.) CONTRO-
 VERSIA B 27 transit B, transitum A 28 respicit om. A

per extremitatem finis uadat: propter quod statum generalem etiam alium accersire debet et quasi geminatione quadam defendi, quod et per finem eat et sit lis de pluuiā arcenda. haec controuersia per regiones uari*o*s generibus exercetur, sed
 5 quasi ad eandem respicit condicione*m*. in Italia aut quibusdam prouinciis non exigua est iniuria, si in alienum agrum aquam inmittas; in prouin*c*ia autem Africa, si transire B 34 non patiaris.

Eiusdem | condicionis est controuersia de cloacis du- A 177
 10 cendis et fos*s*is caecis. quod totum, nisi per finem agatur, ad ius ordinarium pertinet. (fig. 40.)

De itineribus controuersia est status iniectiui: incitur enim loco quaestio, et defenditur populo quod forte a priuatis possidetur. haec quaestio multipliciter tractatur.

15 Nam in agris centuriatis excipitur limitum latitudo causa itineris. sed cum illi recturas suas per qualiacumque loca extendant, hoc | est qua ratio dictauit, per cli- B 35
 uia et montuosa, qua iter nullo modo fieri potest, quae loca fortasse possessori siluae causa sint utilia, horum
 20 loco non inique, per quae possit loca commode iri, iter commutant.

Nam quae sit condicio itinerum, | non exigua iuris A 178
 tractatio est. agitur enim, utrumne actu*s* sit an i[n]ter
 <an> ambitus. per quae loca quid liceat populo, iure
 25 continetur.

La. 89, 25 = 34, 15

Satis, ut puto, dilucide genera controuersiarum exposui: nam P 197
 et simplicius enarrare condiciones earum | existimaui, quo facilius B 36
 ad intellectum peruenirent. nunc quem admodum singu-

4—8 u. supra 24, 5—12 12 Frontin. 10, 5. Hygin. 97, 23
 26—p. 50, 1 Comm. 69, 21—24

2 et om. A 10 caesis A 12 MN. CONTROVERSIAS B
 est sscr. A¹, om. B 13 defendetur A 17—18 cliuia La.]
 diuia AB 19 possessores AB 20 per quam posset AB
 commode iri La.] commodiore AB 23 actus Rig. | iter Rig.
 24 <an> add. La. 26 Qui nunc in AB sequitur exitus Agenni,
 in lacuna paginae 26 rectius ponendum esse, supra docui
 28 ad om. AB, sscr. A¹ | peruenirent P in Comm., pertinent AB

lae tractari debeant persequendum est. respicio enim quantum sit quod mensori iniungatur, et puto diligentius exequenda quae ad prouidentiam pertinenti^(a) sunt artificis. difficillimus autem locus hic est, quod mensori iudicandum est; sed
 F 10^r nec minus ille exactus, quod est | aduocatio praestanda. 5
 B 37 quamquam diuersa sint et longe inter se discernere debeant, prudentiam tamen eandem | artifices habere debent et qui iudicaturi sunt et qui aduocationes sunt praestituri. in iudicando autem mensor[em] bonum uirum et iustum agere debet neque ulla ambitione aut sordibus moueri, 10
 B 38 seruare opinionem et arti et moribus. Omnis illi artifici ueritas custodienda est, exclusis illis similitudinibus, quae falsae pro ueris subiciuntur. quidam enim per imperitiam quidam per inprudenciam peccant: totum autem hoc iudicandi officium et hominem et artificem exigit egregium. 15
 A 179 erat aequissimum et in aduocatione[m] | eandem fidem exhiberi in controuersiam a mensoribus. sed hoc possessores aequo animo ferre non possunt: nam cum his ueritas exposita est, aduersus sinceritatem artis facere cogunt.

1—6 retractatum in Comm. 70, 19—21 7—p. 51, 3 Comm. 70, 21—34 exceptis 16—17 erat aequissimum — a mensoribus 7—13, 13—14, p. 51, 1—3 Bo. 403, 6—7 (= F) 13 imperitiam cf. 30, 22. 33, 18 19 cf. 38, 24 artis sinceritas

1 singula et tractari AB, singula pertractari P 3 pertinentia sunt conieci] pertinent i nunc AB, i nunc secl. Goes. La. 5 praestanda AB, prestandum est F 7 tamen F, tamende A, tamendem B | artificis AB, om. P | et om. E 8 et qui aduocationis sunt praestituri AB, et qui (quos Bo.) aduocant ut praestatores F 9 mensor P, mensorem ABF La. | bonus uir et iustus P 10 debet BP, debent A, diuersorum fides quaerenda est F (sed in margine eadem manu scriptum In iudicando autem argimensorem bonum esse debere); om. Bo. (sed u. 11 post moribus habet debet); La. decet 11 et arti AB, et arte P, metris F | omnis enim artificis F, omni enim artificis Bo. 13 imperitiam ABP, imprudenciam F 14 inprudenciam ABP, auaritiam F, imperitiam Bo. 15 officium et hominem et AB] hominem F | exigit E, exigent F 16 erat enim nequissimum F 16—17 de eadem fide in controuersia mensoribus F 19 est] fuerit FP | cogunt P, cogant AB, coguntur F

multa sunt in professione quae generaliter pro ueris offerantur, F 10^v
 multa quae specialiter, quaedam quae argumentaliter, coniec-
 turaliter etiam mentiri artifices coguntur. (ABFP)

[AGGENI VRBICI]

<COMMENTVM DE AGRORVM QUALITATE.>

Suscepimus qualitates agrorum tractandas atque plano ser-
 mone et lucido exponendas, et uolumus ut ea quae a ueteribus
 obscuro sermone conscripta sunt apertius et intellegibilius ex-
 10 ponere ad erudiendam posteritatis infantiam et quo dulcius pos-
 sit disciplinam appetere quam timere. nam primaeuuae aetati
 quam sint radices amarissimae litterarum, scientes litteras non
 ignorant: ideoque ita planum facimus iter, ut exeuntes a prio-
 ribus studiis litterarum, in his secundis ac liberalibus uenientes,

14 cf. Cassiodor. Variarum III 52, 7

1 offerantur ABP, afferantur *Alciati*, subiciuntur F 2 multa
 quae specialiter om. F | quaedam quae argumentaliter ABP,
 et quidem quae specialiter F, quaedam quae argumentis *Alciati*
 (u. 'Die Hss.' 41) 2—3 coniecturaliter AB, quaedam con-
 iecturaliter P, om. *Alciati*, nescio an recte 3 mentiri BP,
 menti A, metiri F | coguntur] Deinde AGENI VRBICI LIB.
 EXPLICIT (EXP. A) AB

COMMENTVM

Ubi nunc desunt folia in P (usque ad p. 66, 20), citantur G et
 p et, si ii dissentiant, Si. (Sichard, Cod. Theodos. Basel 1528).

Propria commentatoris ignoti uerba *latinis* litteris minoribus,
 aliena certae originis *cursiuis* litteris minoribus impressi et qui-
 dem Frontini uerba notis citationis distinxi. Quae incertae ori-
 ginis sunt, maioribus litteris latinis designant. Signo | excerpta
 discreui, signo ^v uerba aliquot in citando omissa esse indicaui.

5 *Quamquam in priore parte Frontinus fere solus, in posteriore
 praeter Agennium Frontinus et Hyginus citantur, nomen Agenni
 huic centoni ludimagistri Christiani ideo impositum est, quod in exitu
 ultima pars Agenni affertur, cui in codicibus AB hoc subscriptum
 est: AGENI VRBICI LIBER EXPLICIT | AGENI G Si., AGEN-
 DI p 6 Ex subscriptione p. 58 addidi 8 ut frustra del. Lo.:
 u. Löfstedt, Peregrinatio Aetherae, Uppsala 1911, 250; cf. 95. 2*

14 uenientes G Si., façientes p

disciplinam hanc uelut suauitatem quandam post amaritudinem concupiscant.

Iam nunc ergo pergamus exponere. *'Agrorum qualitates tres esse'* Iulius Frontinus ostendit dicens *'unam agri diuisi et assignati'*. uideamus qui sit ager diuisus et assignatus. sine dubio uideo alicuius formam agri magnam, quae diuisa est atque assignata in tempore. et nisi esset quaedam materialis agri forma, quomodo poterat | diuidi? an totum mundum aut prouinciam totam unius possumus agri, qui sit diuisus, qualitatem accipere? atquin hoc ita intellegere omnino mihi uidetur absurdum, eo quod subiungit continuo idem Frontinus *'altera mensura per extremitatem comprehensi'*. uideo ergo illum agrum, qui dum in se ducenta et eo amplius iugera contineret, postea iussu principum intercisuiis limitibus <est> distributus quinquagenis iugeribus uel amplius, ut qualitas locorum inuenta est. quae intercisiones per trifinia et quadrifinia siue interuenientium nel interpositorum ratione signorum cernuntur esse dispositae. Alteram qualitatem dicit mensuram per eiusdem agri extremitatem comprehensam. iuxta hunc agrum, de quo locuti sumus, uidemus confinem esse modum mensura comprehensum subseciui, qui frequenter in extremitatibus assignatorum agrorum incidens mensurali linea cernitur comprehensus. de hoc inferius suo loco apertius disputabimus. — nam quidam centuriam uolunt intellegi *'mensuram'* dictam *'per extremitatem comprehensam'*. quod et ipsud potest accipi, quia etsi *centenis hominibus duocentena iugera* data legimus, quorum propter numerum sit *appellata centuria*, legimus in quibusdam locis ab uno mille et tre-

3—5 Frontin. 1, 3—4 11 Frontin. 1, 4 13—17 uerba dum in se — — dispositae La Hygino 110, 8—13 (cf. II 140) tribuit: sed nescio an commentatoris sint (cf. Frontin. 14, 5—7, infra 53, 14): uerbum intercisiones in Corpore agrim. hoc solo loco occurrit. intercisuius in Libro regionum saepe 20—22 uerba subseciui — — comprehensus La. Hygino 110, 14—16 tribuit; sumpta autem sunt ex Frontino (2, 18 in extremis adsignatorum agrorum finibus, 3, 2 linea cludatur, ad cuius uerba infra (u. p. 56—57) citanda commentator in u. 22 refert 24 Frontin. 1, 3—4 25—p. 53, 1 La. 110, 4—7 Hygino tribuit, sed 25—26 = Sic. Flacc. La. 153, 29 centenis hominibus ducentena iugera dederunt: et ex hoc facto centuria iuste appellata est; 27—p. 53, 1 incertae originis sunt (cf. Agenn. Urb. 37, 16)

9 diuisus om. pr. G 10 atquin La.] et quia Gp 16 interuenientium ad signa naturalia, interpositorum ad signa manu facta respicit; cf. 53, 12 22 mensurali p Si., mensura G

centa iugera fuisse possessa. *'Tertiam arcifinii agri qualitatem'* assignat. *'arcifinius ager ab arcendis hostibus'* nuncupatur, sicut paulo inferius subsequens lectio manifestat. hic et occupatorius ager dicitur eo quod in tempore occupatus est a victore populo, *territis exinde fugatisque hostibus; quia non solum tantum occupabat unus quisque, quantum colere praesenti tempore poterat, sed quantum in spe colendi habuerat* ambiebat. fines uero his signis inter se diuidebant, fossis manu factis, arboribus ante missis, fluminum interuenientium cursu[s], iugis quoque montium, *quae ex eo nomine accipiuntur, quod continuatione ipsa iugantur*, superciliis nec non itineribus uel diuergiis; quae aut loci natura aut sollers procurauit antiquitas.

'Ager ergo diuisus assignatus est coloniis' siue municipiis, uni cuique possessioni modum secundum terrae qualitatem. *'Hic ager habet condiciones duas, unam qua plerumque limitibus continetur, alteram qua per proximos possessionum rigores assignata est'*. limes ergo est quodcumque in agro opera manuum factum est ad obseruationem finium. rigor uero suae rectitudinis naturalis nomen accepit. *'Quidquid autem secundum hanc condicionem in longitudinem est delimitatum, per strigas appellatur, quidquid per altitudinem, per scamna'*. strigatus ager est, qui a septentrione in longitudinem in meridiano decurrit, scamnatus autem, qui eo modo ab occidente in orientem crescit. et alti-

1—2 Frontin. 1, 5 2 Frontin. 2, 12—13 4—8, quae La. 115, 4—8 Hygino tribuit, conflatata sunt ex Sic. Flacco 102, 1 occupatorii autem dicuntur agri — — quibus uictor populus occupando nomen dedit. 101, 9 territis fugatisque inde ciuibus — — 11 singuli[s] deinde terram nec tantum occupauerunt, quod colere potuissent, sed quantum in spe[m] colendi reseruauerunt
8—12, quae La. 115, 8—14 Hygino tribuit, commentator ex Frontino 5, 6—10, Hygino 89, 6—13 (cf. Agenn. 31, 22—26; Sic. Flacc. 102, 16) sumere potuit. Verba 10—11 quae — — iugantur Hygini sunt 91, 12—13 13 Frontin. 1, 6 13—14 La. Hygino 114, 2 tribuit; cf. 52, 15 14—17 Frontin. 1, 6—9 18 cf. 60, 3 19—21 Frontin. 1, 10—12. Forsam lectionem codicum Frontini altitudinem pro latitudinem commentator seruat et in v. 23 sqq. stupide explicat 21—23 strigatus — — crescit La. 110, 2 Hygino tribuit. Sed suspicor hanc commentatoris esse, qui longitudinem et altitudinem explicare uoluerit (cf. Agennium 22, 25—26). crescit pro spectat ad similitudinem dictionis numeri crescent (u. Nipsus La. 290, 24) fictum est

8 fines pSi., finis G 11—12 diuergiis] diuersis Gp, diuergiis <aquae> Turneb. La.; cf. 66, 9 20 delimitatum Gp, corr. G¹

tudinem hanc secundum idioma artis uoluit Frontinus in orientem intellegi. nam dum superficiales nunc qualitates tantum modo uel mensuras exponat, quomodo nos possumus soliditatis corpus aduertere, in quo altitudo aut crassitudo ponatur? *'Ager ergo limitatus hac similitudine decimanis et cardinibus continetur'*. ergo hic 5
 ager, quem in hac similitudine asserit contineri decimanis atque cardinibus, in re praesenti considerari poterit. nam decumanum limitem traxerunt, sicut Higenus describit, ab occidente in orientem, cardinem uero a meridianum in septentrione(m) duxerunt. quidam uero ex aduerso eos asserunt constitutos. nam et 10
 alibi limites facti sunt ab his, qui solis ortum et occasum secuti sunt. quos fefellit ratio geometriae. mihi tamen, sicut Higenus 15
 constitui decreuit limites, ita rationabile uidetur, ut decumanus maximus in orientem crescat et cardo maximus in meridianum. *'Ager per strigas et per scamna diuisus et assignatus est more antiquo in hac similitudine, qua in prouinciis arua publica coluntur'*. 20
 ager ergo, siue per strigas siue per scamna diuisus sit, siue quocumque alio ordine succedenti, assignatus est more antiquo atque antiquo arbitrio in hac similitudine, qua in diuersis prouinciis arua publica coli perspicimus. nam quod publica arua 25
 coli dicit, ne ammiremini. nam ideo publica hoc loco eum dixisse aestimo, quod omnes etiam priuati agri tributa atque uectigalia persoluant. nam paulo inferius dicit *'eadem ratione et priuatorum agrorum mensurae aguntur'*, ut apertius ostenderet publicum cum priuato esse consortem, quia dum priuatus laborat in proprio, et tributum publico et sibi alimonia arua excolendo procurat. 25

4—5 Frontin. 1, 13 7—14, quae La. 108, 9—16 Hygino tribuit, commentator ex libro Hygini Gromatici (qui in cod. P Hygenus, non Hyginus, uocatur) extraxit, ubi legimus: La. 167, 4 primum duos limites constituerunt, unum qui ab oriente in occidentem dirigeret. hunc appellauerunt duocimanum — — 8 alterum a meridiano ad septentrionem, quem cardinem nominauerunt — — 10 duocimanum postea decimanum appellauerunt. 170, 14 quidam in totum conuerterunt et fecerunt decimanum in meridianum et cardinem in orientem 170, 3 multi ignorantes mundi rationem solem sunt secuti, hoc est ortum et occasum. 182, 15 (hos) fefellit mundi magnitudo. 180, 4 haec est constituendorum limitum ratio pulcherrima — — ad uerbum crescat v. 14 cf. supra 53, 23 15—16 Frontin. 1, 14—16 23—24 Frontin. 2, 3—4

10 asserent Gp, asserunt G²Si. 11 alibi GSi., alii p 13 decumanus G 17 ager pSi. (= P, est ager G La.; post succedenti in v. 18 interpunxi

'Ager est mensura comprehensus cuius modus uniuersus ciuitati
 est assignatus'. istius agri mensuram in unum modum quodam-
 modo uideo comprehendi. nunc hic modus uniuersalis sagacius
 a nobis inuestigari debet. uidemus igitur modum per terminos
 5 territoriales et limitum cursus et titulos, id est inscriptis
 lapidibus, plerumque fluminibus nec non aris lapideis, claudi
 territorium atque diuidi ab alterius territorio ciuitatis.
 ideirco quidquid intra hunc modum est mensura diuisum, suae
 constat ciuitati modis omnibus assignatum. 'sicut in Lusitania
 10 Salmaticensibus'. Lusitania prouinciae nomen est. Salmaticenses
 enim uicani proprie nuncupantur. Ita et 'in Hispania citeriore
 Palatinis et compluribus prouinciis tributarium solum per uni-
 uersitatem populis est definitum. eadem ratione | et priuatorum G 20
 agrorum mensurae aguntur. hunc agrum multis locis mensores,
 15 quamuis extremum mensura comprehenderi<n>t, in formam in
 modum limitum condiderunt'. formarum quinque sunt genera:
 unum quod ex flexuosa linea continetur, alterum quod ex flexuosa
 et rationalibus, tertium quod ex circumferentibus, quartum quod
 ex circumferentibus et rectis, quintum quod ex rectis. horum sunt
 20 species infinitae. hunc ergo agrum ne in formis uideamus tantum
 modo conditum, continuo subiungit 'in modum limitum', ut sci-
 amus plenissime non posse formam cuiuslibet agri sine limitum
 rectora subsistere. sed praeuideri formam diligentius ammonemur,
 ut originem cuius interfuerit limitis efficaciter praedicemus,
 25 seu d. m. seu k. m., quinti quoque atque quintarii, nec non et
 illos in omnibus demonstrare, qui solis ortum et occasum secuti
 sunt; ut nostra professio coram artificibus integra et omnem
 ueritatem indagans approbetur.

'Est ager arcifinius qui nulla mensura continetur'. hic est
 30 de quo superius diximus, qui et arcifinius et occupatorius nomi-

1—2 Frontin. 1, 18—19 4—7 La. 114, 7—10 Hygino tribuit.
 Re uera hoc fragmentum cum fragmento 65, 25—66, 13 cohaerere
 uidetur, sed excepi id est — lapideis, cum offendant ablatiui
 et nec non usitata dictio commentatoris sit 9 Frontin. 1, 19
 11—16 Frontin. 2, 1—7 16—20 Balbus La. 104, 3—7, nisi quod
 illic ultima sententia in P deest, in J plenior est: horum generum
 sunt species multitudinis infinitae 25 Hygin. Grom. La. 174, 15
 quintus est qui quinto loco numeratur, quintarius qui quinque
 centurias cludit. 26 u. p. 54, 11 29 Frontin. 2, 8 (= P)

24 interfuerit G Si., fuerit p 26 in omnibus Gp] no-
 uerimus coni. La., sed nescio an demonstrare ab ammonemur
 pendeat; cf. 111, 20

natur. 'Finitur ergo secundum antiquam obseruationem fluminibus, fossis, montibus, uis, arboribus ante missis, aquarum diuergiis, et per ea loca quae antiquitus a possessore potuerunt obtineri'. mensura ergo hunc agrum minime actum esse conspicimus sicut ceteros agros: 'interuentu uero licium postea, per ea loca quibus nunc finitur, ex arbitrio terminos accepit. in his autem agris nullum ius subseciuorum interuenit'. recte ergo subsecium interuenire non potuit, quia mensura actus non est, de quo remanere aut subsecari aliquid potuisset.

G 21 'Subsecium est quod a subsecante linea nomen accepit subseciuorum | duo sunt genera; unum quod in extremis assignatorum finium centuria expleri non potuit'. Hoc inuenitur L et LX contineri iugeribus, et quamuis exigua parte minus fuerit inuentum dimidio centuriae, subsecium dicitur. ita tamen si spatium maius fuerit, nomen centuriae non carebit nam haec subseciua et concessa plerumque inueniuntur et reddita, aliqua assignata: nam et censum quaedam pro suo modulo susceperunt. secundum illam uero maiorem assignationem subsecium maius centum iugera dictum est, subsecium minus L iugera nuncupatum.

'In extremis uero assignatorum finium' ut sit assignatum, aut quae sit extremitas, uideamus. Extremitas finitima linea est, quae interuenit aut per iter publicum, quod transcendendi non

1—4 Frontin. 2, 9—12 (= P, sed in uersu 3 lectionem glossa corruptam et si qua loca [hoc est quae] ante commentator corrigere studuit scribendo et per ea loca quae antiquitus).

5—7 Frontin. 2, 13—15 10—12 Frontin. 2, 16—19 13—20 Haec La. 110, 17—111, 2 Hygino tribuit, et 19—20 secundum uerba legis triumuirorum La. 213, 1—3 ita correxit: subsecium maius centum iugera <pro centuria> [dictum] est, subsecium <non> minus L iugeribus <pro dimidia centuria> [nuncupatum]. Mihi contra commentator in v. 13—15 uerba illius legis La. 213. 1 quod subsecium amplius iugera C erit pro centuria procedito, in v. 16—17 uerba Hygini 96, 15—97. 5 circumscribere uidetur, in v. 18—20 denique Frontini definitionem 2, 18—19 explicare: subsecium dici 'quod centuria expleri non potuit', siue amplius C iug. siue minus L iug. sit. maiorem autem hanc appellat assignationem propter Frontin. 14, 4—8 — maiorem modum — —, minorem — triumuiralem — 21 Frontin. 2, 18 22—p. 57, 8 La. 72, 24 — 73, 3 Agennio = 41, 15—24 Frontino tribuit; sed uerba 57, 1—2 ex Frontino 10, 7—8 sumpta sunt, 57, 6—7 certe commentatoris

14 minus La.] minore Gp | dimidio La.] de medium Gp
15 nomen Gp cf. 70, 1; nomine La.

potest 'secundum legem colonicam, quia omnis limis itineri publico
 seruire debet'; aut per limites siue terminos aliaque signa, quibus
 territoria finiuntur; aut ubi insoluta loca remanserunt. haec autem
 sunt loca quae insoluta dicuntur, quae aut in saxuosis et ste-
 5 relibus locis sunt aut in paludibus, ubi nulla potuit exerceri
 cultura, quia, dum non esset quod excoli potuisset, nullis ne-
 cesse fuit limitum regulis obligari. propterea et soluta loca
 uocata sunt. 'Ahud genus subseciuorum, quod in mediis assigna-
 10 tionibus et integris centuriis interuenit. quicquid enim inter quat-
 tuor limites minus quam intra clusum est fuerit assignatum, in
 hac remanet appellatione'. bene igitur et recte subsecium uo-
 cari debet, quicquid inter quattuor limites fuerit assignatum
 minus quam intra eisdem potuit claudi limitibus, quia unus
 15 quisque limis centuriae suae modum claudens adductus est. at
 ubi omnes IIII aequis mensuris centurias continentes uno in
 loco conuenerunt, sicut in subsequenti libello nostro designauimus,
 quem | diazografum nuncupauimus, poterit agnosci, et G 22
 minus clausurunt agri spatium quam quod centuriae singulae,
 quibus seruitutem praestabant, poterant continere, subsecium
 20 iuste meruit appellari, 'ideo quod is modus qui assignationi super-
 est. linea claudatur et subsecetur. nam et reliquarum mensurarum
 actus] quicquid inter normalem lineam et extremitatem interest
 subsecium appellatur'. de hoc superius disputauimus. normalis
 linea mensuralis dicitur; extremitas uero, ubi, centuria ut ex-
 25 pleretur, transiri non potuit.

'Est ager similis subseciuorum conlicioni ratro clusus et non
 assignatus; qui si r. p. populi Rom. aut ipsius coloniae cuius
 fine circumdatur, siue peregrinae urbi, aut locis sacris et reli-
 giosis aequae ad populum Romanum pertinentibus, datus non est,
 30 iure subseciuorum in eius qui assignare potuerit remanet pote-
 statem'. in ambiguo uidetur hic ager et uelud indefinite reman-

sunt; ut opinor etiam cetera (cf. Frontin. 9, 4—6 relicta loca —
 locorum iniquitate, 8—10 finitima linea — —. Comm. 67, 25
 (relicta loca) et insoluta uocantur. La 236, 21 in soluto reman-
 sit. Sic. Flacc. 101, 15 soluti appellantur)

8—11 Frontin. 2, 19—3, 1 20—23 Frontin. 3, 1—5 23 su-
 perius u. p. 52, 20—23 26—31 Frontin. 3, 6—12

1 limis Gp. limes G¹ 2 in soluta p, insoluta G; in soluto
 recte La. (cf. La. 225, 16. 236, 21) 4 insoluta Gp, in soluto
 recte La. 6 quia] quae La., sed cf. u. 1 14 limes
 G¹Si. 16—17 designauimus anacoluthon, cf. 55, 4—7. La.:
 'fortasse designatum' 22 extremitate p 25 transiri La.]
 transire Gp

sisse: si enim his omnibus supra dictis datus non est, utique in assignantis remanet potestate. hunc agrum Frontinus ita remansisse testatus est. sed uideamus, ne forte postea iussu principis alicui datus sit, qui terram metiri denuo praeceperit, sicut Caesaris Augusti temporibus factum est. nam alia subseciua Uespasianus uendidit, alia autem quae remanserunt Domitianus donauit atque concessit. propterea hic ager succedentibus huc usque temporibus ita, hoc est in ambiguo, non potuit remanere. qui si remansit, in eius potestate profecto qui assignare potuerit, hoc est qui acceperit a principe assignandi licentia(m). nam agri mensuror omnis doctus centurias delimitare potest ac suis redintegrare limitibus, assignare autem nullo modo potest, nisi sacra fuerit praeceptione firmatus.

EXPLICIT COMMENTVM DE AGRORVM
QUALIATE.

G 23

INCIP. DE CONTROVERSIIS.

La. 9, 14

Suscepimus quoque tractandos controuersiarum status cum diuino praesidio.

‘*Materiae*, inquit, *controuersiarum sunt duae, finis et locus. harum condicio alterutra continetur. sed quoniam singulae controuersiae diuersis condicionibus obligantur, proprie nominandae sunt. genera autem controuersiarum, ut ait Frontinus, sunt numero XV*. sed quia his generibus species non dedit, et quia secundum regulam dialecticam neque genus sine specie neque sine genere species potest dici, omnino dixit inproprie: nos tamen suum illi idioma relinquentes ad intellegendas eas atque exponendas, sicut promissimus, transeamus.

‘*De positione terminorum controuersia est inter duos pluresue uicinos; inter duos, an in rigore sit positus terminus citerorum, siue rationis; inter plures, trifinium facit an quadrifinium*. cum ergo possessor inuenerit terminum in possessione sua aliter formatum aut aliter positum quam

3—7, quae La. 111, 3—7 Hygino adscripsit, commentatorem ex Hygino 96, 21—97, 5 sumpsisse, monet Mo. Ges. Schr. VII 472 (‘die schon durch die Beziehung auf den augusteischen Reichscensus bedenkliche Stelle’); cf. etiam Agenn. Urb. 41, 16—26 et La. 295, 9—15 19—23 Frontin. 4, 2—7 sed retractatum 28—31 Frontin. 4, 12—15 (= P) 31—p. 59, 18 La. 70, 18—71, 9 Agennio Urbico tribuit, et quidem 39, 18—40, 12 Frontino eadem

ceteri qui in ea possessione sunt, aut <non> inscriptum ut adsolet, agit de eo, in qua sit positus ratione, seu ipse trifinium faciat siue ab alio lineam procedentem excipiat: dumque uicinus possessor huic extiterit ambiguitati contrarius, magna inter utrosque controuersia agitatur. Solent enim hae[c] controuersiae de conportionalibus nasci terminibus, nam si de eorum latere linea quasi ex artificis manu composita uideatur exire atque in unius termini angulum impingere qui in limite est positus, in istis, ut ait Frontinus, *uelud instantium argumentorum oportunitas controuersialis aptatur*. hoc enim plerumque potest in limitibus inueniri. nam si ueteranus, filiis suis unam possessionem diuidens in tres aut quattuor portiones, terminos uoluit interesse, potuit quiddam tale | contingere, ut ex multis quicumque respiceret G 24 angulum illius termini, qui in maximo est limite constitutus. hos siquidem terminos, qui intra possessionum fines inueniuntur, conportionales appellauit antiquitas. *Qui si secundum pristini temporis possessionem non conueniunt, diuersas attingis possessoribus controuersias generabunt. sed alius forte de loco, alius de fine litigat*. uidendum hoc diligenti cura. et circuiri agrum ante omnia oportet, de quo intentio uertitur. et redintegrato suis fundo limitibus per maximorum limitum rationem, tum de conportionalium terminorum positionem, quos uice tabellarum antiqui intercidendis portiunculis inter filios suos defigebant. integra ab artifice ratio proferatur.

uerba praeter 10 - 11 in istis - - aptatur, quae ex Agennio 28, 13 sumpta sunt. Haec uerba 10—11, quae commentator Frontini esse ait, in priore parte Agenni, cui nunc in cod. B Simplici nomen superscriptum est, reperiuntur. Unde iure conclusit Mo. Ges. Schr. VII 470, in codice commentatoris nomen Frontini fuisse illic, ubi postea in B Simplici nomen in rasura scriptum est (u. p. 20). Verba 17—18 hos - - antiquitas commentatori dedi. cetera fortasse ex Hygino (u. 94, 15) sumpta sunt

18—21 Frontin. 4, 15—19 = P) 21—26 La. Agennio 71, 11—16 = Frontino 40, 13—18 tribuit; sed nescio an commentator his uerbis superius fragmentum 59, 6—18 explicet. cf. 58, 11—12 suis redintegrare limitibus

1 non add. Goes. 6 haec Gp, hae G¹ 8 quaesi G, corr. G¹ 10 instantium] exstantium Agenn. 28, 13, stantium La. 18 cumportionales G

De rigore atque de fine licet similem posuerit controuersiam unamque eis condicionem esse firmauerit, tamen credo inter eas aliquid posse differri. rigor enim naturalis est. qualiscumque enim rigor interuenit constituentibus limites. rarioribus locis terminos posuerunt. et seruari iubetur rigor, si inuentus fuerit de triginta pedum latitudine, ut ne ab utroque possessore tangatur: quod si plus de XXX pedibus patuerit, iam collis est. quod exigit ut superior possessor in planum usque descendat et sibi defendat omnem deuezum locum. hoc enim lex propter malignitatem inferioris possessoris instituit, ne aut arando aut fodiendo superioris possessoris terras inuaderet.

Termini quoque quibusdam locis positi sunt, ut ab uno ad unum dirigantur, per pedes a CCCXX et supra usque ad CCCCLXXX et infra hoc si licet. nam Tiburtini distant a se in pedibus a CCXL et supra usque ad DCLX et infra. quod si spissiores non sunt, riparum et rigorum cursus seruabunt; harum tamen quae per multa milia pedum recturas separationesue agrorum ab initio suo usque ad occasum custodiunt. et ne eas ripas aut rigores sequendos obseruarent quae intra corpus agri nascuntur et in suo latere decidunt, lex limitum eas praedamnauit. ne id aliquando sequamini, quod maior potestas limitum rectorumue cursus non confirmat. sed si conuentionis causa ea partes

1—2 u. Frontin. 5, 3. Agenn. 27, 1 3—11, quae La. 108, 18—109, 8 Hygini esse credit, commentatoris sunt, sumpta ex 53, 18 (rigor — — naturalis), Hygino 91, 19—92, 2. 92, 7 (malignitate exaretur), Sic. Flacco 106, 5—11. 107, 9 (siue aret siue fodiat detrahit pendentes ex superiori terras). Commentatorem arguunt et uerba de — latitudine u. 6, de XXX pedibus u. 7, et uerbum patuerit u. 7, quod ex falsa lectione codicis Hygini 91, 20 latitudinis (pro altitudinis) pendet. La. falso paruerit coniecit et post collis est u. 7 lacunam statuit, ea discernens, quae in Hygino cohaerent 12—p. 61, 2 quae La. 109, 9—22 item Hygino ascripsit, ex Libro regionum La. 220, 15—221, 11 sumpta esse, et inde apparet, quod auctor codicis P illa (220, 13—221, 13) ut alia quae in Commentum recepta erant (Agenni et Hygini De controuersiis) omisit, et inde quod illi: omnia pleniora et saniora sunt quam hic. At uerba 12 ut ab uno ad unum dirigantur ex Hygino 90, 10 assumpsit commentator, qui in proxima pagina Hygin. 89—92 excerpit

3 differre Si. Turneb. 12—13 ad unum et 13 per om. p 14 si licet Gp falso pro silicei 16 seruabunt p Si. seruabant G 17 separationesue p Si., separationes suae G 18—20 et ne eas — — decidunt om. p

inter se conseruanda censuerunt, non rectorae imputandum, sed concurrenti definitioni fides est adhibenda.

De fine enim lex Manilia quinque aut sex pedum latitudinem praescribit, quoniam hanc latitudinem uel iter ad culturas acci-
 5 dens occupat uel circumactus aratri. quod usu capi non potest:
 iter enim non, qua ad culturas peruenitur. capitur usu[s] sed
 id quod in usu biennio fuit. finis enim multis documentis serua-
 bitur, terminibus, et arboribus notatis, et fossis, et uis, et riuis,
 10 et uepribus, et saepe normalibus, et ut comperi aliquibus locis
 inter arua marginibus quibusdam tamquam puluinis, saepe etiam
 limitibus, item petris notatis. quae in finibus sunt, pro termini-
 bus habebitis. | Si arboribus notatis fines obseruabuntur, uiden-
 dum quae partes arborum notatae sint. notae enim in propriis
 15 arboribus a foras ponuntur, ut arbores liberas in parte a notu
 relinquat. si communes sunt arbores mediae notantur et ad utrum-
 que pertinent. | Nam si fossa erit finalis, uidentum utrum unius
 an utriusque sit partis, et si in extremo sine facta; itemque utrum
 publica an uicinalis. | Si iugis montium, quae ex eo nomine ac-
 20 cipiuntur, quod continuatione ipsa iugantur. | Haec autem omnia
 genera finitionum putato in uno agro posse sine dubio repperiri.

De loco si agitur, quae res hanc habet quaestionem, ut nec
 ad formam nec ad ullum scripturae reuertatur exemplum, nisi
 tantum hunc locum hinc dico esse, et alter e contrario similiter
 quaeret, ex similitudine fere culturae comparisonem accipit. id
 25 est si silua, cuius sit aetatis par caesurae | et aetas arborum, G 26
 ut solent relinqui quas ante missas uocant, et siluarum quoque
 aetates an sint pares. si uinae, similes erunt in comparatione;
 an ordines aequidistantes, an pari constitutione, et an simile
 genus uitium constabit. tamen rem magis esse iuris quam nostri
 30 operis, quoniam fere usu capiuntur loca quae biennio possessa
 fuerint. respiciendum erit ue, quem admodum solemus uidere qui-
 busdam regionibus particulas quasdam in mediis aliorum agris.
 numquid simile huic interueniat. quod in agro diuiso accidere
 non potest, quoniam continuae possessiones et assignantur et red-

3—12 Hygin. 89, 1—15 12—16 Hygin. 90, 19—24 16—18 Hy-
 gin. 91, 5—6 18—19 Hygin. 91, 12—13 19—20 ex Siculo
 Flacco 103, 2 uel Hygino 91, 3 sumpta. La. falso his uerbis tex-
 tum codicis B interpolauit 129, 7—8 21—p. 62, 8 Hygin.
 92, 17—94, 2

4—5 accidens Gp, accedens recte Si. 6 usu Si. 19 iugantur
 p.Si., iungantur G 21 si agitur G Si., si queritur p 23 alter
 e Si., altere p, alteri G | similiter p.Si., sim uel G 31 quem
 ammodum G 33 accidere p.Si. G¹, accedere G

duntur. et his forte incidit ut tale quid committeretur, ut locus pro loco, ut continua sit possessio. ita, ut dixi, in assignatis fieri non potest. ^v solent quidam complurium fundorum suorum domini duos aut tres agros uni uelle contribuere, terminos qui finiebant singulos agros relinquere ^v praeterea cui contributi sunt. uicini non contenti suis finibus tollunt terminos, quibus possessio eorum finitur, et eos qui inter fundos unius domini sunt sibi defendunt. ita et haec despicienda erunt.

De modo quaestiones fere in agris diuisis et assignatis nascuntur, item quaestoriis et uectigalibus subiectis, quoniam scilicet in aere scripturae modus comprehensus est. quod semper erit ad formam respiciendum. et hoc si duobus possessoribus conueniat. alioquin ex modo illo, qui aere scriptura continetur, forma liquebit. etiam si dominus aliquid uendidisset. namque hoc comperi in Samnio, ut agri quos diuus Vespasianus ueteranis assignauerat, eos ab ipsis quibus assignati erant iam aliter possideri. quidam enim emerunt aliqua loca adieceruntque suis finibus et ipsud, uel uia finiente uel flumine uel ulio quolibet genere: sed G 27 nec uidentes ex acceptis suis | aut euentes adicientesque ad acceptas suas certum modum taxauerunt, sed ut quisque modus aliqua, ut dixi, aut uia aut flumine aut aliquo genere finiri potuit, ita uendidit emeruntque. ergo ad aes commodi reuocari potest, si ^v duobus, inter quos controuersia est, conuenierit. in eis autem, qui uectigalibus subiecti sunt. proximus quisque possessioni suae iunxit. ^v nam soliti erant antiqui in conductiones et in emptiones ^v modum comprehendere atque ita cauere: FVN-DVM ILLVM, IVGERA TOT, IN SINGVLIS IVGERIBVS. tantum itaque si in ea regione agitur, ubi haec erit consuetudo, aut cautiones scilicet aut emptiones intuendae erunt. inter quos disputabitur acta utriusque mensura: si nihil ad cautionem conueniat, ne utrius possessio modum cautione comprehensum impleat, magna erit rei confusio, quaerendumque tunc quomodo in uniuersa regione magis opinione quam mensura modum complecti soliti sint.

De proprietate controuersia est plerumque ut in Campania cultorum agrorum siluae absunt in montibus ultra quartum aut quintum forte uicinum². nam ubi mons fuit proximus asper seu

9—34 Hygin. 94, 16—96, 7 35—37 Frontin. 6, 3—5 37—p. 63, 5 'Amplifikation der im Kommentar vorhergehenden Worte Frontins' Mo. Ges. Schr. VII 471 A. 3 (La. falso haec Agennio 79, 7—13 = Frontino 48, 10—16 tribuit)

1 ut locus GSi., et locus p 8 despicienda G^sSi. 19 ex acceptis pSi., exceptis G 22 ad aes GSi., ad hes p 24—25 possessioni pSi., possessionis G 29 ut cautiones p 34 sunt p

sterelis, super quo fundi constitui nequiverunt aut forte aquae inopia habitatio hominibus prorsus negata est, silvae tamen dum essent glandiferae, ne earum fructus perirent, diuiso monte particulatim datae sunt proprietates quaedam fundis in locis
 5 planis et uberibus constitutis, qui paruis finibus stringebantur. nam et *in Suessano culti sunt, qui habent in monte Marico plagas siluarum determinatas, quarum proprietates 'ad quos fundos pertinere debeant, discutiantur'*. nam et formae antiquae declarant ita esse. | *respicendum erit et illud, sicut dixi superius, quem*
 10 *admodum solemus uidere quibusdam regionibus particulas in mediis aliorum agris. | hoc argumentum prudentiae est quam professionis. uidendum | quoque quoniam 'est et pascuorum pro-* G 28
prietas pertinens ad fundos, sed in commune; propter quod ea compascua multis locis communia appellantur, quibusdam
 15 *principiis pro indiuisa'*. | *hanc fere pascua certis personis data sunt depascenda, sed in communi: quae multi per potentiam inuaserunt et colunt. de eorum proprietate ius ordinarium solet moueri, atque interuentu mensurarum demonstratur ut sit assignatus ager. 'Nam per emptiones uel hereditates huius generis controuersiae*
 20 *fiunt'*. quaedam loca feruntur ad personas publicas attinere. nam personae publicae etiam coloniae appellantur. quae habent assignata in alienis finibus quaedam loca, quae solemus praefecturas appellare. harum praefectarum proprietates manifeste ad colonos pertinent, non ad eos quorum fines sunt diminuti.
 25 solent et priuilegia quaedam habere beneficia principum, quod longe et remotis locis saltos quosdam reditus causa acciperunt. quae proprietates ad eos quibus data est indubitate pertinet. sunt et aliae proprietates quae municipiis a principibus sunt concessae.

30 *'De possessione fit controuersia quotiens de totius fundi statum per interdictum, hoc est iure ordinario, litigatur'*. hoc non est disciplinae nostrae iudicium sed *apud praesidem* provinciae agitur, et ex lege restituitur possessio cui poterit adtineri. in his *secundum locum* habet disciplina nostra, sicut lex

6—9 Agenn. 39, 8—12 7—8 etiam Frontin. 6, 6 9—11 Hygin. 93, 7—9: u. supra p. 61, 31 11 Hygin. 93, 14 12—15 Frontin. 6, 7—10 15—18 Agenn. 39, 17—22 19—20 Frontin. 6, 11—12 20—27 Agenn. 40, 1—8 28—29 sunt — — concessae ex Agenn. 40, 8—10 sumpta esse docuit Mo. l. l. 30—31 Frontin. 6, 12—13 32 Corp. Theod. La. 268, 14 agitur apud praesidem 34 Agenn. 40, 15 ars mensurarum locum secundum habet

4 in GSi., om. p 5 finibus scripsi] funibus Gp, fluminibus La. 26 semotis pSi., remotis G | saltos om. p

ait: nisi de possessionis statu quaestio fuerit terminata, non licet mensori praeire ad loca.

De alluione observatio est, si haec in occupatoriis agitur agris. quidquid vis aquae abstulerit, repetitionem nemo habet, quae res necessitatem ripae muniendae iniungit, ita tamen ut sine alterius damno quicquam fiat. v si uero in diuisa et assignata regione tractabitur, nihil amittet possessor, quoniam formis per centurias certus cuique modus ascriptus est. circa Padum autem cum ageretur, quod flumen torrens et aliquando tam uiolentum decurrit, ut alueum mutet et multorum late agros trans ripam, ut ita dicam, transferat, saepe etiam insulas efficit. at Cassius Longinus, uir prudentissimus, iuris auctor, hoc statuit, ut quicquid aqua lambiendo abstulerit, id possessor amittat, quoniam scilicet ripam suam sine alterius damno tueri debet; si uero maiore ui decurrens alueum mutasset, suum quisque modum agnosceret, quia non possessoris negligentia sed tempestatis uiolentia abreptum apparet; si uero insulam fecisset, a cuius agro fecisset, id possideret; aut si ex communi, quisque suum reciperet. Scio enim quibusdam regionibus, cum assignarentur agri, adscriptum aliquid per centurias flumini. hoc autem prouidit auctor diuidendorum agrorum, ut quotiens tempestas fluium concitasset, non per regionem excedens alueum uagaretur, sed sine iniuria cuiusquam deflueret. I hos tamen agros, id est hunc omnem modum, qui flumini adscriptus est, R. P. quibusdam uendidit.

Haec quaestiones maxime in Gallia to(ga)ta mouentur, quae multis contexta fluminibus inmodico Alpium niues in mare transmittit et subitarum regelationum repentinus inundationes putitur. I aliquibus locis impetrauerunt possessores a praeside prouinciae ut aliquam latitudinem flumini daret. I nam et in Italia Pisaurum flumini latitudo est assignata eatenus quo usque alluebat.

'De iure territorii controuersia est', cum quidam priuatorum aut 'pomerium eius urbis' 'priuatis operibus' inuerecunde uult peruadere aut auare de locis publicis, hoc est 'ad ipsam urbem pertinentibus', quidam priuatorum usurpare temptauerit.

1—2 Corp. Theod. La. 267, 7 prius super possessione quaestio finiatur et tunc agri mentor ire praecipiat ad loca — —
 3—23 Hygin. 87, 4—88, 9 23—24 Hygin. 89, 13—15 25—29 Agenn. 43, 4—8. 44, 16—17, 22—23 31—34 ex Frontino 7, 1—2 et Agennio 47, 4—5

2 possessionis statu p Si., positionis statum G 4 repetitionem G 7 amittet p Si., amittet G 11 at p Si. G¹, ad G
 19 assignarent p 19—20 aliquid p Si., aliquid G 25 haec p G, haec G¹ Si. 33 auare scripsi] arare Gp, aliquem La.

pomerium autem urbis est quod ante muros spatium
 sub certa mensura demensum est. sed et aliquibus urbi- G 33
 bus et intra muros simili modo est statutum propter
 eustodiam fundamentorum. *quod a priuatis operibus opti-*
 5 *neri non oportebit. hic locus est qui a publico nullo iure poterit*
amoueri. habet autem condiciones duas, unam urbani soli, alteram
agrestis; urbani soli, quod in tutela rei urbanae assignatum est.
agrestis, quod publicis operibus datum est aut destinatum. in
 tutela rei urbanae assignatae sunt siluae, de quibus ligna in
 10 reparatione publicorum moenium traherentur. hoc genus agri
tutelatum dicitur. nam aliquarum urbium *maxima pars finium*
coloniae est adtributa. coloniae sunt quae ex eo nomine acci-
 piuntur, quod Romani in eisdem ciuitatibus colonos miserunt.
 illarum ergo urbium maxima finium pars data est coloniis, quae
 15 in remotiora loca et longe a mari positae uidebantur, ut nu-
 merus ciuium, quem multiplicare diuus Augustus conabatur,
 haberet spatia, in quae subsistere potuisset. nam et *in Piceno*
fertur inter montium Praecutianorum quandam partem oppidi
Asculanorum sine circum dari. sed hoc conciliabulum fuisse et
 20 *postea fertur in municipii ius relatum. nam omnia antiqua muni-*
cipia habent suum priuilegium. I ut Tudertini qui apud prin-
 cipes egerunt ut Fanestres ^v incolae, ^v si essent alienigenae, qui
 intra territorium incolerent, honoribus fungi in colonia non de-
 berent. sed Fanestres hoc postea impetrauerunt, ut eis liceret
 25 et fungi honoribus territorii. aequae iuris controuersia agi-
 tatur, quotiens propter exigenda tributa de possessione
 litigatur; cum dicat una pars in sui eam fine territorii

1—4 cf. Liv. I 44, 4 4—8 Frontin. 7, 3—8 8—17, quae
 La. Hygino 113, 19—25. 114, 3—5 dedit, commentator ex Fron-
 tin. 7, 11—12, 15, 4 tutelatum P (falso pro cultellatum), Hygin.
 91, 12 quae ex eo nomine accipiuntur quod —, Sic. Flacc. 99, 9.
 Hygin. Grom. 142, 8. 11 (diuus Augustus) numero ciuium am-
 pliauit conflauit 17—21 Frontin. 7, 13—8, 2 21—25 Agenn.
 45, 11—14 25—p. 66, 13 La. recte, credo, Hygino 114, 12—24
 (= p. 74, 4—19) tribuit, cum Hyginus 97, 9 se de iure territoriorum
 iam egisse dicat et Siculus Flaccus, qui ab Hygino pendet, hoc
 loco usus sit 128, 16—18. Sed p. 66, 13—16 explicatio commenta-
 toris mihi esse uidetur

2 demensum La.] demissum pG, dimissum Si. G^s desti 6 mo-
 ueri p 6—7 alteram agrestis; urbani soli om. p 8 signatum p.
 destinatum Si., destinitatem G 13 colonos pSi., colones G
 22 et 24 fanes tres G 25 et pG, erasit G¹, om. Si. La.

constituta(m), et altera e contrario similiter quaeret. haec autem controuersia territorialibus est finienda terminibus.

G 31 nam inuenimus saepe in publicis instrumentis | significanter inscripta territoria ita ut EX COLLICVLO QVI APPELLATVR ILLE, AD FLVMEN ILLVD, ET PER FLVMEN ILLVD AD RIVVM ILLVM aut VIAM ILLAM, ET PER VIAM ILLAM AD INFIMA MONTIS ILLIVS, QVI LOCVS APPELLATVR ILLE, ET INDE PER IVGVM MONTIS ILLIVS IN SVMMVM, ET PER SVMMVM MONTIS PER DIVERGIA AQVAE AD LOCVM QVI APPELLATVR ILLE, ET INDE DEORSVM VERSVS AD LOCVM ILLVM, ET INDE AD COMPETVM ILLIVS, ET INDE PER MONVMENTVM ILLIVS AD locum unde primum coepit scriptura esse. saepe enim quorundam aut monumenta aut fossae aut quorundam sacellorum aut fontium, unde riui fluminaque incipiunt, obseruantur fines territoriorum. *'Si autem rationem appellationis huius tractemus, territorium est quidquid hostis terrendi causa constitutum est.'*

De iure subseciuorum subinde quaestiones mouentur. subseciua autem ea dicuntur quae assignari non potuerunt, id est, cum sit ager centuriatus in loca culta quae in centurias erant, cum centuria expleri non potuit, subseciuum appellauit. haec aliquando auctor diuisionis aut sibi reseruauit, aut aliquibus concessit aut R. P. aut priuatis personis; quae subseciua quidam uendiderunt, quidam uectigalibus certo tempore locant. inspectis igitur perscrutatisque omnibus condicionibus inueniri poterit quid sequi debeamus. | nam Domitianus per totam Italiam subseciua possidentibus donauit, edictoquoque hoc uniuersis notum fecit. | leges itaque semper curiose legendae interpretandaeque erunt.

'De locis publicis siue populi Romani siue coloniarum municipiorumue controuersia est, quotiens ea loca, quae neque assignata neque uendita fuerint', | 'ab aliis obtinebantur, ut subseciua concessa'. multis enim locis comperimus loca publica

16—17 Frontin. 8, 4—6 18—28 Hygin. 96, 11—20. 97, 4—6.
18—19 21 Frontin. 2, 17 29—32 Frontin. 8, 12—14. 9, 1—2

4 colliculo Huschke] collegio Gp 5 per pSi., super GLa.
8—9 in summum La.] in summo Gp 9 per summum Gp,
super summum La 14—15 fortasse quaedam sacella aut
fontes' La. 20 in loca culta] diuisus in marg. add. G¹, quod
ex bⁿ recepit Si. 21 appellauit Gp, cf. 54, 21 dicit] appellant
G¹ Si. La. 28 subciua G 31 obtinebantur G¹

repperiri, 'ut ex proxi mo in Sabinis in monte Mutela', qui nunc G 32
a priuatis operibus obtinetur. nam et regione Reatina itidem
sunt loca P. R.

Loca autem quae sint publica uideamus. sunt siluae de qui-
5 bus lignorum copia in lauacra publica ministranda caeduntur.
sunt et loca publica quae in pascuis sunt relicta quibuscumque
ad urbem uenientibus peregrinis. sunt in suburbanis loca pu-
blica inopum destinata funeribus, quae loca culinas appellant:
sunt et loca noxiorum poenis destinata. ex his locis, cum sint
10 suburbana, sine ulla religionis reuerentia solent priuati aliquid
usurpare atque hortis suis applicare. sunt autem loca publica
coloniatarum, ubi prius fuere 'conceiliabula', | et 'postea sunt in P 18^v
municipii ius relata'. sunt et alia loca publica quae praefecturae
appellantur. nam et 'pomeria' urbium, de quibus iam superius
15 suo loco disputauimus, publica loca esse noscuntur. multis mo-
dis loca publica dici possunt, sed dum diuersis condicionibus
constringuntur, non possunt nisi sua suis locis incedere. nam
et ubi 'uis aquae' 'aluei' Tiberis 'populi Romani' tantum modo
'insulam' fecit, locus est publicus. 'siluae' etiam sunt iuxta hoc
20 alueo suis circum datae terminibus, quae casalia non utuntur.

'De locis relictis et extra clusis controuersia est in agris
assignatis. relicta autem ea loca sunt quae siue iniquitate locorum
assignari nequiuerunt, siue ex uoluntate conditoris, hoc est men-
soris, relicta limites minime acceperunt'. dicuntur et ea relicta
25 loca quae uis aquae obtinuit. haec loca et insoluta uocantur
et 'iuris subseciuorum' esse noscuntur. 'Extra clusa loca sunt

1 Frontin. 8, 19—20 2—3 nam et — — loca P. R., quae
Hygino dedit La. 114, 6. ex Siculo Flacco 100, 16 sumpta sunt
4—7 His uerbis, quae La. Agenni 86, 4—7 = Frontini 55, 4—7
esse putat, commentator sententiam Agenni 46, 24 siquid in tu-
telam aut templorum publicorum aut balneorum adiungitur cir-
cumscribit, templorum loca omittens (u. p. 68, 17sq.) sed peregrin-
orum (der Pilger?) pascua ex suo addens 7—11 Agenn. 47,
1—5 12—20 ex Frontino 7, 16, Agennio 40, 3, Frontino 7, 2
(superius), 8, 15—17 commentator petiuit, sua aliquot uerba ad-
dens. La. falso haec Agenni 86, 16—25 esse censet 21—24 Fron-
tin. 9, 3—6 25 insoluta u. 57, 3 26—p. 68, 3 Frontin. 9, 6—10

5 copia] crema La. 17 incidere recte Turneb.; cf. Hygin.
80, 6 18 alueo La. | tantum modo] malim torrentum modo
secundum Hygini uerba supra 64, 9 allata flumen torrens — —
insulas efficit. La. falso prominentem modo pro populi Romani
tantum modo contecit 19—20 hunc alueum La. 20 casalia]
communalia La. | non utuntur] nominantur Rigalt. La.

aeque iuris subseciuorum, quae ultra limites et ultra finitima linea erunt. finitima autem linea aut mensuralis est, aut aliqua obseruatione aut terminorum ordine seruatur. | ergo fines coloniae inclusi sunt montibus. propterea haec loca, quod assignato non sint, relicta appellantur; et extra clusa, quod extra limitum ordinationes sint et tamen fine cludantur. haec plerumque proximi possessores inuadunt et oportunitate loci irritati agrum obtinent. cum his controuersiae a rebus publicis solent moueri.

P 19^r *'De locis sacris et religiosis controuersiae plurimae' iure ordinario finiuntur.* si enim loca sacra aedificabantur, quam maxime apud antiquos in confinio constituebantur, ubi trium uel quattuor possessionum terminatio conueniret. et unus quis possessor donabat certum modum sacro illi ex agro suo, et quantum donasset scripto faciebat, ut per diem sollemnitatis eorum priuatorum agri nullam molestiam inculcantis populi sustinerent. sed et siquid spatiosius cedebatur, sacerdotibus templi illius proficiebat. in Italia autem multi crescente religione sacratissima Christiana lucos profanos siue templorum loca occupauerunt et serunt. sed hoc ideo existimaui dicendum, ut magisterium suum si uult mensor ostendere, modum concessum fano illi demonstret. *'Locorum autem religiosorum'* similis est condicio. et his namque *'secundum cautionem modus restituebatur'* antiquitus. nam sanctum est plerumque ut incorruptum, et a sanciendo sanctum dicitur; religiosum a religando mentes, ne male agant homines. sacrum autem proprie dei est. [religiosum enim uel a relinquendo.] profanum autem quod, dum sanctum fuisset, postea in usu hominum factum, hoc est extra fano, extra sanctuario, profanum dictum est. *'Moesilea uero habent iuris sui hortorum modum circum iacentem uel praescriptum agri finem.'* nam lucos frequenter in trifinia et quadri-

P 19^v finia inuenimus. | sicut in suburbanis et circa publica itinera constitutum esse perspicimus.

3—8 Agenn. 47, 16—22 9—10 Frontin. 9, 13—14 10—21 commentatoris sunt, qui in u. 17—19 Agenni uerba 48, 8 in Italia autem densitas possessorum multum inprobe facit, et lucos sacros occupant circumscribit, Christianae religioni id attribuens, quod densitati possessorum Agennius; cetera ex Siculo Flacco 105. 18—24 sumpsit 21—23 ex Frontino 9, 17—18 28—30 Frontin. 9, 19—20 31—32 ab Agennio 48, 23 haec maxime aut in loco

23 restituitur antiquus Alciati Parerg. iuris II, 4 | ut] quod Alciati 24 relegando P 26 uerba religiosum enim uel a relinquendo hoc loco ferri non possunt, cum sacrum et profanum discernant; uel a relinquendo quod a mortuis relinquatur Alciati l. l 32 constitutum esse | constituta Moesilea recte La.

'De aquae pluuiæ transitu controversia est, in qua si collectus pluuiæ (<a> quæ transuersum secans finem alterius fundi aufluit, si aqua ex pluuiæ collecta riuum fecerit per longinquitatem temporum, et ut solet uideri, ripam ex utraque parte mediam 'secans' erexerit, et hoc intra 'fines alterius': dumque riuus ille limite includitur, possessor uicini agri calumniose sibi uelit fines ad riuum usque defendere, non medioeris exinde controversiæ genus exoritur. sed hoc 'mensoris' est peritia finiendum.

'De itineribus controversia est, quæ in arcifiniis agris iure ordinario finitur, in assignatis mensurarum ratione.' 'sed multi limites exigente ratione per diuina et confragosa loca eunt qua iter fieri non potest, et sunt in usu agrorum in eis locis, ubi proximus possessor est, cuius forte silua limitem detinet, et transitum inuereunde denegat, cum itineri limitem aut locum limiti debeat.' Nam plerumque uia, dum cum limite currit, etiam si uicinalis est aut lignaria aut priuata, finem præstat. regammante uero uia uel limite, dum a se utri(m)que discesserint, desi(n)it uia finem præstare et) erit controversia: sed inspectio artifici(s) eam finiet.

Satis, ut puto, dilucide genera controversiarum uel primum agri qualitatem exposui. nam et simplicius enarrare condiciones earum existimaui, quo facilius ad intellectum peruenirent. nunc quem ammodum | singula pertractari debeant persequendum est, P 20^r uel quod sint status earum, id est iniectiuus expositiuus subiectiuus recipiatiuus assumptiuus initialis materialis effectiuus. sunt enim VIII. ex his omne genus controversiarum exoritur. iniectiuus ergo status est generalis: nam siue de possessione siue de fine controversia nascatur, per hoc repetitio iusta iniustaque iniicitur. | expositiuus est status controversiar, quotiens finitimum

urbis aut suburbanis locis a priuatis detinentur pendent (u. Mo. l. l.). La. hæc Agennio 88, 14 = Frontino 57, 18 dedit

1—3 Frontin. 9, 21—22 3—9, quæ La. Agennio 89, 3—9 = Frontino 58, 4—10 dedit, commentatoris uerba sunt, quibus Frontin. 9, 21—10, 4 amplificat 10—16 Frontin. 10, 5—13 16—20 incertæ originis: La. Agennio 73, 5—9 tribuit; potius Hygino tribuerim 21—24 Agenn. 49, 26—50, 1 25—27 Ex effectibus et statibus Agenni (28, 22. 29, 20 sqq.) auctor commenti VIII status effecit 28—30, quæ La. 67, 12—14 Agennio dedit, ex Agennio 44, 24—45, 1 commentator sumpsit 30—p. 70, 9 Agenn. 29, 7—18, uerbo Agenni effectus ubique in status mutatu

argumentorum caret demonstrationem et partium magis exigit narrationem, per quam exponendum sit, quo sint genere terminandae, aut persuadendum iudici, etiam si loci natura finitimam exhibeat similitudinem^v. *subiectiuus status est controuersiae, cum relinquitur status generalis et alio quolibet statu controuersia defenditur. reciperatius est status, quotiens non a trifinia aut quadrifinia sed ex quolibet alio finis loco incipientis termini recturam dirigit, et per incessum definitionis loca quaedam alteri fundo acquirit aut solum auferet et eius loco redditur. [Assumptiuus primae controuersiae status est, qui est de positione terminorum, in rigorem aut in finem transcendit. [Initialis controuersiae status de rigore pertinens ad materiam transcendit in controuersiam, quae est loco tertio de fine, status materialis non condicionem mutat neque materia efficit. Materialis status est ex quo omnes controuersiae incipiunt, de loco dum taxat. nam transcendentiam non habet de hoc effectiuus, sed dum consummatus fuerit nascitur. nam effectiuus est cum de loco litigatur et idoneas partes ad litigium aduocationes instituunt.*

Respicio etenim quantum sit quod mensoris prouidentiae iniungatur; sed nec minus aduocatis. quorum ars licet diuersa sit, prudentiam tamen et simplicitatem eandem habere debent et qui indicaturi sunt et qui aduocationes sunt praestaturi. in iudicando autem mentor bonus uir et iustus agere debet, nulla ambitione aut sordibus moueri, seruare opinionem et arte et moribus. omnis illi artificii ueritas custodienda est, exclusis illis similitudinibus quae falsae pro ueris subiciuntur. quidam enim per imperitiam, quidam per imprudentiam peccant. totum autem hoc iudicandi officium hominem bonum iustum sobrium castum modestum et artificem egregium exigit. hoc autem possessores aequo animo ferre non possunt: nam cum his ueritas exposita fuerit, aduersus sinceritatem artis facere cogunt. multa sunt enim in professione quae generaliter pro ueris offerantur, multa quae specialiter, quaedam quae argumentaliter. quaedam coniecturaliter etiam mentiri artifices coguntur.

G 36 (P 21 deest)

LIBER DIAZOGRAFVS.

P 22—28

(Figurae 42—67.)

9—11 Agenn. 29, 22—24 11—14 ibm. 30, 3—6 14—18 *His uerbis, quae La. falso Agennio 70, 11—15 dedit, commentator uerba corrupta Agenni 30, 7 <de> loco materialis, transcendentia eius non necesse est efficitur. secunda controuersiam quae est loco quinto de modo, status effectiui transcendent | 24, 23 idoneas uolunt exhibere aduocationes explicare studet. In eius igitur codice textus eodem modo quo in B foliis archetypi turbatis corruptus erat 19—34 Agenn. 50, 1—51, 3*

HYGINI.

B 91

DE LIMITIBVS.

La. 111, 9—23

Limites lege late patere debent secundum constitutionem, qui agros diuidi iusserint. non quia modus ullus ex mensura limitibus adscribitur: solum lex obseruari debet. maximus decimanus et cardo plus patere | debent siue ped. XXX, siue ped. XV, siue ped. XII, siue quot uolet cuius auctoritate fit. ceteri autem limites, qui subrunciui appellantur, patere debent ped. VIII.

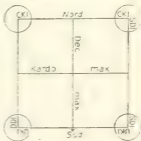
B 92

In maximo autem decimano <et cardine> lapidem ponis, et inscribis DECVMANVS MAXIMVS et CARDO MAXIMVS. forma autem sic scribi debebit: DEXTRA DECVMANVM et SINISTRA, CITRA CARDINEM et VLTRA. lapides ne minus duodrantales poni oportet, altos ped. III. inscribi sic debent, ut dextra decumanum <k. k. I spectanti ad occidentem scriptura sursum uersus sit> D. D. I: quae pars <ad cardinem spectat k. k. I, sic> erit in scriptura sursum uersus, ut ad septentrionem spectanti sit K. K. I. similiter dextra decumanum ultra cardinem sic inscribis,

B 93

3—9 cf. Hygin. Grom. 133, 10—134, 10. 158 11—p. 72, 13 cf. *ibm.* 159 sq.

1—2 INC DE LIMITIB. HYGINI B 3 legae latae paterae B: *La. frustra add. iussit patere; cf. 83, 23*
 4 qui] <eorum> qui *Rig. La., sed cf. u. 8*
 7 quod B 10 *add. Goes.* 13 circa B 15
 —16 *addidi praeeunte La., qui k. k. I om. et falso oriente pro ad occidentem scripsit*
 17 ad cardinem spectat *add. La., k. k. I sic ego | inscribitur B; fortasse inscribita.* —
Inscriptiones uers. 14—p. 72, 13 Barthel Bonn. Jahrb. a. H. 120, 43 hac figura explicauit:
 18 spectanti B 19 inscribis *Rig.* | inscribit B

ut D. D. I spectanti ad occidentem scriptura sursum uersus sit: quae pars ad cardinem spectat u. k. I, sic inscribi debet, ut inspectanti meridie scriptura sursum uersus si VLTRA CARDINEM PRIMVM. sinistra autem [d] d. I k. k. I sic inscribi debe[n]t sursum uersus, ut spectanti orientem SINISTRA D. I: quae autem pars a cardinem spectat, sic inscribi debet, ut septentrionem spectanti sit [totum] sursum uersus inscriptum C. K. I. ultra autem sic inscribi debet ut, quae pars ad decimanum | spectat, spectanti orientem sursum uersus sit inscriptum S. D. I: quae pars a cardinem spectat, sic inscribi debet, ut meridie spectanti sit inscriptum ultra cardinem primum V. K. I.

Quintum quemque limitem diligenter agi oportet, et praecidere mensura cardinem, ut quadraturae diligenter cludi possint. lapidem autem in quintarios poni oportet, reliquos autem roboreos.

Solet de hac re esse disputatio, ut, si inscribatur D. M. et K. M., ille qui a maximo proximus est dicatur inscribi oportere siue DEXTRA siue SINISTRA D. V. K. siue PRIMVM siue SECVNDVM. | quaestio ergo haec est, utrum qui proximus maximo est secundus inscribi debeat an [ultra] primus. ultra primum autem inscribi debet ideo, quod hic qui maximus dicitur et primus est. ita idem capit hic. qui ultra primum autem inscribitur, et secundus est et nouum <us>que ultra solum obseruare debet.

14—17 cf. Hygin. Grom. 139, 9 sq. La. 191, 16 sq. 18—24 cf. ibm. 138, 14—139, 8 25—26 cf. ibm. La. 196, 3—5

1 ab occidente B 4 VLTRA La.] citra B 6 spectanti La.] septentrio B | sit SINISTRA D. I: quae La.] sinistra undique B 8 spectanti Rig.] spectans B 10 orientem Barthel] occidentem B 11 sic inscribitur B 15 praecedere B | mensura] uersura con. La. 19 et K. M. falso secl. La. 20 D. V. K. scripsi] dd. II B, D. La. 22 secundus B, primus La 23 ultra seclusi] ultra primum Rig. La. 25 autem secl. La. 25—26 secundus Rig.] secundum B 26 nouum Rig.] nonum B | usque] quae B

Sed quacumque parte inscribis, siue ultra siue citra, siue dextra siue sinistra, mensura territorii usque fieri debet secundum legem diui Augusti QVA FALX ET ARATER IERIT. in forma generatim enotari debebit LOCA
 5 CVLTA et INCVLTA, | SILVAE.

B 96

Mensura peracta sorte(s) diuidi debent, et inscribi nomina per decurias [per homines denos], [s]et in forma[s] sec[t]ari denum hominum acceptae, ut quot singuli accipere debent [decem] in unum coniungantur; et in
 10 sortem inscribi SORS PRIMA [I] D. D. I ET SECVNDVM ET III ET IIII CITRA CARDINEM ILLVM, quo usque mensura expleri decem hominum debebit, id est in quot centuriis; similiter [h]omniū decuriarum nomina in sortibus inscripta esse, qua parte quae aut quota sors modum
 15 habeat, utrum ultra et dextra, utrum sinistra et ultra, aut citra; deinde ex decuriis, | antequam sortes tollant, singulorum nomina in pittaciis et in sorticulis. et id(eo) ipsi sortientur, ut sciant quis primo aut quoto cumque
 20 loco exeant. | Igitur omnem sortem ponere debent, in qua totius perticae modus adscriptus erit. haec sortitio ideo necessaria est, nequis queri possit, se ante debuisse sortem tollere et [in] meliorem fortasse potuisse incidere agri modum, aut sit disceptatio, quis ante sortem tollere debeat, cum omnes in aequo sint.

B 97

P 108^s

BP)

5 cf. Hygin. Grom. La. 196, 18

3—4 arater B (prius r in litura man. rec.) 5 SILVAE
 uillae B 7 secl. Goes. | et Goes. | sed B 8 secari Goes.
 acceptas B, cf. 92, 23 | quod B 10 secunda B 11 CITRA |
 et B 12 quod B 13 hominum B, corr. Goes. 14 inscribta
 esse (i. e. eē) sc. debent] inscribtae et B, i-ta sint La. | cota B
 18 coto B 19 Igitur etc.] Hic incipit Hyginus in P cum titulo
 INCIPIT EIVSDEM (praecedat EXPLICIT LIBER HYGENI GROMATICVS) 20 perticae La.] pecuniae BP 21 quaeri BP.
 quaeri G | se P, re B 22 in P, om. B | potuisse om. P | incedere P 23 disceptatio (p ex r) P. disertatio BG, dissertatio La.

〈DE CONDICIONIBVS AGRORVM〉

Ex Commento p. 65, 25 - 66, 13. La. 114, 12-115, 3

- G 30 ‹Territorii [aeque] iuris controuersia agitatur, quotiens
propter exigenda tributa de possessione litigatur, cum
dicat una pars in sui eam fine territorii constituta〈m〉,
et altera e contrario similiter. quae res [haec autem
controuersia] territorialibus est finienda terminibus, nam
G 31 inuenimus saepe in publicis instrumentis | significanter
inscripta territoria ita ut EX COLLICVLO QVI APPEL- 10
LATVR ILLE, AD FLVMEN ILLVD, ET PER FLVMEN IL-
LVD AD RIVVM ILLVM aut VIAM ILLAM, ET PER VIAM
ILLAM AD INFIMA MONTIS ILLIVS, QVI LOCVS APPEL-
LATVR ILLE, ET INDE PER IVGVM MONTIS ILLIVS IN
SVMMVM ET PER SVMMVM MONTIS PER DIVERGIA AQVAE 15
AD LOCVM QVI APPELLATVR ILLE, ET INDE DEORSVM
VERSVS AD LOCVM ILLVM, ET INDE AD COMPITVM IL-
LIVS, ET INDE PER MONVMENTVM ILLIVS AD locum
unde primum coepit scriptura esse.›

*Cod. B, inter fragmenta Agenni Urbici col. 39—91, cum
titulo AGRORVM QVAE SIT INSPECTIO in col. 75—83
haec continet, quae in Eranos X 185—199 Hygino vin-
dicauit:* La. 281

- B 77 ‹Quotiens quid inter uicinos extiteri[n]t quaestionis,
ab agrimensori〈bu〉s prompt〈i〉us hoc quaerendum. 25

4—19 u. Hygin. 97, 9 De iure territoriorum paene omnem
percunctationem tractauimus cum de condicionibus generatim
perscriberemus 9—10 cf. Sic. Flaccum 128, 16 nam inuenimus
saepe in publicis instrumentis significanter descripta territoria:
uocabulis enim aliquorum locorum comprehensis incipiunt ambire
territoria, qui ab Hygino pendet

1 ex 86, 17 et 97, 10 perspicuitatis causa addidi 7—8 simi-
liter quaeret. haec autem controuersia Gp 10 descripta Sic.
Flacc. 128, 17 | colliculo *Huschke*] collegio Gp 11 per pSi. (=P),
super G La. 14—15 in summo Gp 15 per Gp, super La.
17 competum G, competum p, compitum Si. 24 quid *Goes.*,
quod B | uicinum B extiterit *Goes.* quaestionis La.] quantis nisi B

Primum antiqui<s> mensuris quemadmodum tenu-
 eri<n>t aut teneant, ostendant uicinae possessiones,
 quae sine lite possideri uidentur, ut quaera[n]tur quo
 genere definitio uicinatorum perseuera[n]t. eadem quasi
 5 *magistra* sit eorum, quae [est] in quaestione[m] sunt:
 considerent, si cauis, si superciliis, cliuis, marginibus,
 ante missis arboribus, ita ut ipsa, uicinitas termina-
 tur, ut et his quae in quaestionem ueniunt | praestet B 78
 exemplum.

10 Sed si caua defecerit aut <supercilium, cliuus, m>argo,
 arbores ante missae, solent termini occurrere. qui la-
 pides qua[m] longiores sunt quam qua latiores, sequendi,
 hoc est aut si cursum dirigunt lineare<m> aut si gamma
 faciunt <et> tran<s>uersi opponuntur, ut quam longitu-
 15 dinem fecerint, hanc ut limitem sequantur.

Sed ipsa positio terminorum pro regionibus inmuta-
 tur: aut Tiburtini usque ad finem ex ordine[m] de omni
 parte dolati (nam si superior pars tantum dolata est et
 inferior *subtus* inpolita derelicta, cippus [n]ominandus
 20 est monumentalis esse, non terminalis) | <aut> silices B 79
 pro sua natura ponuntur igniferique [aut] lapides, [a]ut
 de Tiburtinis dictum est, per longitudinem.

Iudicant<i si> petrae naturales occurrunt, ipsae natu-
 rales petrae pro signis habentur: sed de ipsis excepta<e>
 25 aut decus habent aut linea<s>.

1 Partium antiqui mensuris B 2 aut teneant *secl. La.*
 possessionis B 3 possidere B, *corr. Goes.* 4 genere] *glossam*
 alii generum *add. B* 4—5 eodem quasi *mixis (una littera*
erasa, fortasse m) transit B, eadem quasi magistrata sit *Goes.*,
 eademque quasi magistrata sit *La.* 10 aut ergo B, *suppl. La.*
ex v. 6 12 quam longioris B, quae longiores *Goes.*, tam qua
 longiores *La.* | qui latioris B, *corr. Goes.* 16—17 inmutantur
 (n *semierasum*) Aut T—i B, inmutatur. sunt T—i *La.* 19 *sub-*
tus La.] subulis B, item La. 306, 28 PG, fortasse recte (pro scal-
pris), cum subtus post inferior molestum sit | an opinandus? cf.
127, 5 20 terminalis *scripsi; cf. La. 270.6. 333, 12. 13* | termi-
 natus B *La.* | aut *addidi* 24 exceptae *Huschke*

Sub terminis signa solent <esse>, quae sunt in imo posita, eaqu[a]e exquiri iube(n)t, qui artes ediderunt.

Ante missae uero arbores solent etiam plagatam anti-
quitus † inflexuosam similem corticibus ostendere[m] ci-
atricem: licet hae terebris foratam etiam, *tornatis* intro
missis, sicut scriptum a ueteribus, habere dicantur.

B 80 Sunt etiam | et coronae plerumque <e> uepribus quae
limitibus seruiunt; quarum et initium considerari oportet
et finem et, ut diximus, aliorum locorum similitudo uici-
norum si *talibus* definitur.

Solent etiam *arbores* oliuarum, quotiens in utroque
agro sunt uel utriusque uicinae, ordines non habere ad
unam lineam constitutos: ut cum sibi <non> consentiunt
lineae, utriusque agri dominium sui iuris esse testentur.

B 81 Sunt et *caesurarum* et culturae discrimina, | quae cum
discripseri(n)t, non unius qualitatis possessionem ostendunt
sed diuidi omnia pollicentur.

Diuergia aquarum etiam pro limitibus occurrunt.

Saepe etiam euenit, ut in aliis possessionibus nec ad
proxima coniunctis in medio alterius agro seu siluae seu
pascuae seu uinae oliueti castaneti aliquid occurrat;
quo(d) cum sui iuris aliquis uindictet, directum signis

1—2 Sic. Flacc. 104, 14 sq. 11—17 cf. 92, 20—93, 4

1 esse *add.* *Goes.* (solē ēē), solent . . . *La. qui confert Sic. Flacc. 104, 15* signum inueniri oportere 2 iubet quae **B**, *corr. Goes.* | arti se dederunt **B** 4 inflexura *La.*, aut flexuosam *Goes.* 5 *tornutus B* 7 e *addidi* | quae *scripsi*, quam **B**; quas in limitibus serunt *coni. La.* 8—9 oportetst (*sser. corrector*) **B** 10 *tabulis B* 11 *arbores Goes.*, ordines **B** 12 utriusquam **B** 13 non *addidi* (non ante con uel n̄ ante ē facile excidere potuit) 14 sui iuris] unius *coni. La.* | testitur **B**; *tum spatium sex uersuum relictum est in B*; *u. p. 94, 8* 15 *caesurarum La.*] uersurarum **B**; *uerba cultura et caesura coniungit Hygin. 92, 21—22* 16 *discripserit B*, di—int *ego* ('wenn man sie festgestellt hat'), discrepauerint *Goes.*, discrepant *La.* | qualitātē **B**, qualitatis *Rudorff*, aequalitate *La.*; *fort. talem* 19 ut euenit **B** 21 uinae **B** 22 quod *Goes.* | sui iuris] sibi *coni. La.* 22—p. 77, 1 *direptum signis aut fossis B*

defossis aut terminis sequitur inspector; haec enim uetustas illi quae indagare<t> iniunxit.

Nam de qualitatibus, antiquitati<bu>s, possessionibus, territori<i>s, terminibus, signis et his similibus considerandum est, ab origine[m] quemadmodum tenuerint [coeperint]: deinde aliquid usque ad nostram aetatem descenderit aut permaneat, opus est exquiri.

Qualitas in has species diuiditur, ut extremitati<bu>s concludentibus aut quadrata sit aut circa flexa aut conueata aut triangularis aut modo curuis anfracta in flexuram, modo in rectum dirigentibus lineis porrecta, modo artiore[m] latitudine[m] longior, modo minore[m] longitudine[m] prolixior. quorum plera[s]que mensuris comprehenduntur.

Ex antiquitate[m] recipiunt hoc [est], ut et nominibus uetustis utantur, ut uectigalis ager uirginum Vestae, <et> aris templis | sepulchris et his similibus. quin etiam usui [hoc est incepto et incrementis] artis || ordinem naturalium rerum substituunt et geometricae exercitationi subducunt saepe; credo, ut uetustatem reseruent speciebus.

Aliqua quoque cum de agri qualitate[m] aut incurui aut angularis excurrunt et a[d] directis lineis dis-

15—21 cf. Hygin. 80, 7—11. Hygin. Grom. La. 198, 7—12

2 quae indagaret scripsi] qui indigere B, qui id ageret La., qui indagare Goes., addito <perquirenda> post iniunxit 3 Nam La.] non B | aequalitatibus La. | quantitatis positionibus B 4—5 considerata sunt B 5—6 tenuerint [coeperint] La. secundum 75, 1: teneri coeperint Huschke, tenere c—t Goes. 6—7 descenderit B 7 opus est] opere B, oportet La. 8 aequalitas La. | hac B 9 conueata B 10 currus B | in flexuosâ B, in flexuram La. 11 in rectum La.] inter haec B | dirigentibus B, rigentibus La. | linea B 12—13 longitudine Huschke] latitudinem B 13 mensuris B 15 ex quantitate[m] B 17—18 quae etiam usum B | Glossam suspicor esse uerba unciis inclusa; incipio B, principio Goes. 19—20 geometrica et (t exp. corrector) exercitationis abdicant B 20 credunt B 23 occurrunt B ad directum B, a directo La., a directis ego

cerpuntur, subsiciua appellantur, hoc est quae a subsecantibus lineis remanent, natura(m) extremitatum seruantia. quae cum uel(ut) communis iuris aut publici essent, possessionibus uicinis tunc Domitianus imp. profudit, hoc est ut *laciniis* *arci* finalem uel occupatoriam 5 licentia(m) tribueret.

Arcifinales agri dicuntur qui arcendo, hoc est prohibendo, uicinum nomen acceperunt.

Occupatorii uero ideo hoc [est] uocabulo utuntur, quod, uicini urbium populi seu possessores, cum adhuc 10 nihil limitibus terminaretur, praesumptione certaminis cum de locis aduersum se repugnantes agerent, quo usque pulsus uel cedere(n)t uel restitisse(nt), uictoriae terminus fieret, uictos aut praesidium collis aut riuus interstitium aut fossae munimen resistere pateretur et hoc genere 15 naturae aut cursus docti securae perpetuitatem possessionis | efficerent.)

*

*

*

La. 115, 15

B101 P108^v Quaestorii autem dicuntur agri, quos populus Romanus deuictis pulsisque hostibus possedit, mandauitque P109^r quaestoribus ut eos uenderent. quae | centuriae nunc 20 B102 appellantur, id est plinthides, hoc est laterculi. eosdem in quinquagenis iugeribus quadratos cluserunt limitibus, atque ita certum cuique modum uendiderunt. quibus agris sunt condiciones uti p. R. (praestituit); quod etiam

7 cf. 2, 12, 102, 7 9 cf. Sic. Flacc. 102. Comm. 53, 4sq. 18 cf. Sic. Flacc. 100, 7—13. 116 sq.

3 seruantis B, corr. Goes. 4—5 praefudit B 5 hoc est *uicinis incl. La.* | *laciniis Schulten*] ex line B, eis lineis *La.* | *ariafinale* B | *occupatorium* B 7 *Archifinalis* B | (ab) *arcendo* *La.* 8 *acceperit* B 9 *occupaturi* B 12 *se* B, *sibi* *La.* | *repugnantis* B 16 *secuti* B 17 *effecerint* B 18 *Quaestori* B 19 *depulsisque* B | *possidet* B 20 *nunc* P, *quae nunc* B 21 *id est* B, *om.* P | *pplinthides* B | *hoc* B, *id* P | *eosdem* B, *easdem* P; *eos denis actibus con.* *La.* 22 *quadratas* P | *cluserunt* P | *limites* B 24 *agri* P | *sunt condiciones* P, *om.* B | *praestituit suppleni ex proximo praestitutum*] uti p. R. uti populus romanus B, uti populi romani P, uti p. R. *La*

praestitutum obseruant. uetustas tamen longi temporis plerumque paene similem reddidit occupatorum agrorum condicionem: constat e(nim) n(on) uniuersos paruise legibus quas a uenditoribus suis acceperant.

5 Vectigales autem agri sunt obligati, quidam r(ei) p(ublica) p(opuli) R(omani), quidam coloniarum aut municipiorum aut ciuitatum aliquarum. qui et ipsi plerique ad populum Romanum pertinentes ex hoste capti partitque | ac diuisi sunt per centurias, ut ad- B 103
10 signarentur militibus, quorum uirtute capti erant, amplius quam destinatio modi quamue[ro] militum exigebat numerus: qui superfuerant agri, uectigalibus subiecti sunt, alii per annos <quinos>, alii uero mancipibus ementibus, id est conducentibus in annos centenos, plures uero finito
15 illo tempore iterum ueneunt locanturque ita ut uectigalibus est consuetudo.

In quo tamen genere agrorum sunt aliquibus nominatim redditae possessiones, <qui> id habeant inscriptum [que] in formis, quantum cuique eorum restitutum sit.
20 hi agri qui redditi sunt, non obligantur | uectigalibus, B 104
quoniam scilicet prioribus dominis redditi sunt.

Mancipes autem, qui emerunt lege dicta ius uectigalis, ipsi per centurias locauerunt aut uendiderunt proximis quibusque possessoribus. in his igitur | agris quaedam P 109^v
25 loca propter asperitatem aut sterilitatem non inuenerunt

1 praestitutum P 3 constat enim non *scripsi*, uel notum est non (notū ē N) non tamen BP; 'fortasse nocet enim non' La.; 'magis exciderit expectandum uel simile uocabulum' Mo.

4 acceperunt P 7 ciuitatum P 8 pertinentes ex BP] pertinent, scilicet ex Mo. 11 corr. Rig. | exigebant B 13 <quinos> add. Goes.; cf. u. 14 et p. 80, 12 14 In B post centenos in margine paruis litteris capitalibus add. alia manus ant. alii uinos (i. e. binos), quae glossa ad quinos u. 13 pertinet 15 ueniunt B, uenduntur P 17 alii quibus B 18 qui addidi; idque habent inscriptum La 18—19 inscriptumque B, scriptum P 19 firmis pr. B 20 Nota marginalis in P: agri redditi N obligantur uectigalib. 21 Nota marg. in P: quare dicunt' agri redditi

emptores. itaque in formis locorum talis adscriptio, id est IN MODVM CONPASCVAE, aliquando facta est, et TANTVM CONPASCVAE; quae pertinerent ad proximos quosque possessores, qui ad ea attingunt finibus suis. quod[que] genus agrorum, id est conpascuorum, etiam
 B 105 nunc in adsignationibus quibusdam incidere potest.

Virginum quoque Vestalium et sacerdotum quidam agri uectigalibus redditi sunt locatim. quorum agrorum formae, ut comperi, plerumque habent quendam modum adscriptum: sed in his extremis lineis comprehensae sunt
 10 formae sine ulla quidem norma rectoque angulo. solent uero et hi agri accipere per singula lustra mancipem: sed et annua conductione solent locari.

Diuisi et adsignati agri sunt qui ueteranis aliisque personis per centurias certo modo adscripto aut dati sunt
 B 105 aut redditi quibus ueteribus possessoribus redditi commutatique pro suis sunt. hi agri leges accipiunt ab his qui ueteranos deducunt, et ita propriam obseruationem eorum lex data praestat.

In his agris [sed] et subsiciua sunt; et aliquando conpascua, sicut in his qui uectigalibus seruiunt, et in hoc genere sunt; quaedam autem uectigalia, quae intra perticam in eam regionem comprehensa sunt. aut siquid superfuit quod non adsignaretur, reseruatum aut redditum relocatum[que] est cuiquam coloniae. hi autem qui-
 20 25

1—6 Sic. Flacc. 121, 16—18 14—19 cf. Frontin. 1, 6. Sic. Flacc. 118 sq. Lex agrar. 80 23 sq. Sic. Flacc. 127, 21 sq.

6 incedere P 8 sunt^{et} locati P 9 compleri B | quem admodum in quedam modum corr. B ipse 9—12 Nota marg. in P: dicit intdū conphensā agri formā sine norma rectoque angulo 13 et P, om. B 14 Nota marg. in P: qui sunt agri diuisi et assignati 16 quibus La. | quibus P 19 praestant B
 20 agris sed et BP (ortum ex agriset? cf. 83, 1. 104, 12); secl. La.; an postpositum? | sunt et om. P 24—25 reseruatum aut redditum P, om. B 25 relocatumue La. | reuocatumque BP, relocatumque Rig.

bus adsignati sunt, deducebantur intra centuriationem: P 110^f
 et quae superfuerant subsiciua his concessa sunt, id est B 107
 eorum rei publicae, ex quorum territorio sumpserant
 agros, ita ut in eos quos donauerant r. p. agros, et in
 5 eos qui redditi erant ueteribus possessoribus, iuris dictio
 salua esset eis, ex quorum territorio sumpti erant agri.

Ergo omnium coloniarum municipiorumque leges
 semper respiciendae erunt, itemque exquirendum nequid
 post legem datam aliquid, ut supra dixi, commentariis
 10 aut epistulis aut edictis adiectum est aut ablatum.

Sed et haec meminerimus in legibus saepe inueniri,
 cum ager est centuriatus ex alieno | territorio paratus- B 108
 que ut adsignaretur, inscriptam QVOS AGROS, QVAE
 LOCA QVAEVE AEDIFICIA, INTRA FINES puta ILLOS ET
 15 INTRA FLVMEN ILLVD, INTRA VIAM ILLAM, DEDERO
 ADSIGNAVERO, IN EIS AGRIS IVRIS DICTIO COHERCITIO-
 QVE ESTO COLONIAE ILLIVS, cuius ciuibus agri adsigna-
 buntur. uolunt quidam sic interpretari, quidquid intra
 fines supra memoratos fuerit, id iuris dictioni[s] colo-
 20 niae accedat. quod non debet fieri. neque enim <ac>ceptum
 aliud defendi potest iuris dictioni[s] coloniae, quam quod
 datum adsignatumque erit. alioquin saepe et intra fines B 109
 dictos et oppidum est aliquod; quod cum in sua condi-
 cione remaneat, <e>idem est in id ipsum ius, quoi ante
 25 fuit: ita illa interpretatione oppidum ciuesque coloniae

11 sq. Sic. Flacc. 124, 9 sq. 128, 19 sq.

2 superfuerant P | his B, eis P | concessa sunt Turneb.] con-
 cessa esse BP, concessere La.: sed cf. Löfstedt Peregr. 37
 3 territorium B 4 rp. B, om. P 8 nequid BP (= num, cf.
 92, 23)] numquid Turneb. La. 9 pos B 10 est BP La.,
 an sit? cf. 97, 15] 14 quaeue loca P 18 interpre-
 tari] ut add. La.; melius fuerit, <ut> id iuris 19 super
 nominatos P 20 ceptum B, quietum P 21 quam om. P
 22 fuerit P | infra P 23—24 aliquid quod non in suam
 condicionem BP 24 remaneant B | eidem] item BP | id
 om. P | quoi] quod BP 25 oppidum Turneb.] epipedum BP |
 cuiusquae B

- pariter adsignaret. sed nec fuisse<t> necesse in legibus
 P 110^v ita complecti QVOS AGROS, QVAE LOCA QVAEVE AEDI-
 FICIA, si uniuersa regio, quae cancellata erat, coloniae
 iuris dictioni accederet: dixisset enim INTRA FINEM IL-
 LVM ET FLVMEN ILLVD ET VIAM ILLAM IVRIS DICTIO
 COHERCITIOQVE ESTO COLONIAE ILLIVS. ita excipitur
 id quod non adsignatum est uocaturque subsiciuum.
 B 110 ergo, ut saepius | repetam, hoc ait, QVOS AGROS, QVAE
 LOCA QVAEVE AEDIFICIA DEDERO ADSIGNAVERO, IN
 EIS IVRIS DICTIO COHERCITIOQVE ESTO [COLONORVM] 10
 COLONIAE ILLIVS, quoniam ciuibus adsignati erunt agri.
 item quidam putauerunt, quod iam supra quidem dixe-
 ram, sed iterum repetendum arbitror, ut eis agris, qui
 redditi sunt ueteribus possessoribus, iuris dictio esset
 coloniae eius, cuius ciues agros adsignatos accipiebant. 15
 non autem uidetur; quoniam <ait>, ut dixi, in lege QVOS
 AGROS, QVAE LOCA QVAEVE AEDIFICIA DEDERO AD-
 SIGNAVERO, IN EIS IVRIS DICTIO COHERCITIOQVE ESTO,
 B 111 quo ueterani deducti sunt, quibus hi agri adsignati sunt.
 alioqui<n>, cum ceteros possessores expelleret et pararet 20
 agros quos diuideret, quos dominos in possessionibus
 suis remanere passus est, eorum condicionem mutasse
 non uidetur: nam neque ciues coloniae accedere iussit.
 Hoc quoque aspiciendum erit, quod aliquibus locis
 inueni, ut cum ex alieno territorio sumpsisse<t> agros 25
 quos adsignaret, proprietatem [quidem] daret scilicet cui
 adsignabat, sed territorio, intra quod adsignabat, ius non
 auferret. sunt quoque quaedam diui Augusti edicta, |
 B 112 quibus significa[n]t, quotiens ex alienis territoriis agros

1—2 nec esse in legibus nec ita complecti debet quos P
 4 iuris dictionem B 7 est assignatum P 8—9 quaeue loca P
 11 quoniam La.] quorum BP | erunt B, erant P 12 supra
 quidem P 14 esse P 15 ciuis B 20 alii qui (aliqui P)
 cum ceteris possessoribus BP, corr. Turneb. 21 dominus BP
 22 condicione B 23 nam neque cuius B, namque ciues P 25 in-
 uenimus P | ut La.] ui B, om. P | cum om. P 26 quidem P,
 omisi cum B 27 territorium P 28 auferret Sunt B, auferri.
 et sunt P 29 significat <ut> La., sed cf. 84, 3 | agros om. P

sumpsisset et | adsignasset ueteranis, nihil aliud ad co- P 111^r
loniae iuris dictionem <pertine>at quam quod ueteranis
datum adsignatumque sit. ita non semper quidquid cen-
turiatum erit ad coloniam accedit, sed id tantum quod
5 datum adsignatumque fuerit. sunt nihilo minus quaedam
municipia, quibus extra murum nulla sit iuris dictio.

Fluminum autem modus in aliquibus regionibus intra
centurias exceptus est, id est adscriptum FLUMINI TAN- B 113
TVM, quod alueus occuparet. aliquibus | uero regionibus
10 non solum quod alueus occuparet, sed etiam agrorum
aliquem modum flumini adscripsit, quoniam torrens ui-
olentior excedit frequenter circa alueum centurias. Illud
uero obseruandum, quod semper auctores diuisionum
sanxerunt, uti quaecumque loca sacra, sepulchra, delubra,
15 aquae publicae ac uicinales, fontes fossaeque publicae
uicinalesque essent, item siqua conpascua, quamuis agri
diuiderentur, ex omnibus eiusdem condicionis essent cuius
ante fuissent. Adiectumque ius, ut et limites, id est de-
cumani et cardines, aperti populo essent. et statuerunt B 114
20 decimanos et cardines maximos patentiores ceteris esse,
quintarios autem et subbrunciuos minime patentis, non mi-
nus tamen quam <qua> uehiculo iter agi possit. in qui-
busdam regionibus cum limites late patere iuberent, modus

5 Sic. Flacc. 128, 30 12—18 *ibm.* 121, 18—25 18 *sq. u.*
p. 71, 6—9 18—p. 84, 7 Sic. Flacc. 122, 18—123, 18

1 sumpsisset sed et adsignauit B; *fort.* sumpsit et adsignauit
1—2 coloniam B 2 pertineat P] ad B 3 sint P
8 adscriptus B 9 albeis B, alueis P | occuparet] nam
add. B 12 alueum] et *add.* P 13 obseruari P | quod P,
quo B 14—15 delubra *adq.* publice B 15 ac uicinales
scripsi] aquitinales B, aquintinales P; atque uenales *La. se-*
condum Frontinum de aquis § 94, 95; aquae uicinales *Rig.*
fosseaquae B 17 ex omnibus P, ex omni B | essent *om.* B
18 ius B, ius ut P; *cf.* 102, 6—7 uti *pro ius et ius pro ut* B;
fort. [ius] ut 18—19 id est decumanus B, idem decumani P
19 et 20 cardines B, k. P 21 minime patentis B, minus pa-
tentis P 22 tamen *om.* P | qua *add. La.*, ut *Gues.* | itera B,
iter P (*cf.* 117, 9 et 24); iri *La.*

eorum limitum in adsignationem non uenit. saepe enim
 et uiarum publicarum per centurias modus exceptus est.
 item sanxerunt, sicubi limites in aedificium aliquod in-
 P 111^v ciderint, is cuius aedificium esset daret iter populo ido-
 neum per agrum suum, quod semper esset peruium. in 5
 B 115 quorundam uero uillis, | qua limites transeunt, ianuae
 sunt semper patentes praestantesque populo iter.

Nuper ecce quidam euocatus Augusti, uir militaris
 disciplinae, professionis quoque nostrae capacissimus, cum
 in Pannonia[m] agros ueteranis ex uoluntate et liberali- 10
 tate imperatoris Traiani Augusti Germanici adsignaret,
 in aere, id est in formis, non tantum modum quem ad-
 signabat adscripsit aut notauit, sed et extrema linea
 unius cuiusque modum comprehendit: uti acta est men-
 sura adsignationis, ita inscripsit longitudinis et latitu- 15
 B 116 dinis modum. quo facto nullae inter ueteranos lites con-
 tentionesque ex his terris nasci potuerunt. namque antiqui
 plurimum uidebantur praestitisse, quod extremis in fini-
 bus diuisionis non plenis centuriis modum formis ad-
 scripserunt. paret autem quantum hoc plus sit, quod, 20
 ut supra dixi, singularum adsignationum longitudinem
 inscripseri[n]t, subsiciuorumque[m] qu(a)e in ceteris
 regionibus loca ab adsignatione discerni non possunt,
 <posse> effec(er)it diligentia et labore suo. unde nulla
 quaestio est, quia, ut supra dixi, adsignatione(m) ex- 25
 trema quoque linea demonstrat.

B 117 Hoc quoque non praetermittam, quod plerisque locis

3—4 inciderit his B, inciderent is P 10 in pannoniam BP,
 corr. P¹ 10—11 liberalita B 11 imp P | Germanici om. P
 12 in here B, in ¶ere P, in aere G | modo B 13 aut P, ut B
 sed om. B 13—14 extremam lineam unius cuiusque modi P
 15 scripsit P 15—16 et latitudinis modum om. P 17 pot-
 erunt La. | namque P, nam quia B 18 in om. P 19 diui-
 siones P | plenis P, plebis B 20 patet Goes. 22 inscribse-
 rint B, scripserint P, corr. Turneb. | subsiciuorum quemque
 BP 23 loca B, longa P 23—24 possunt, posse La.] pos-
 sunt B, posse P 24 effecerit La.] effecit P, efficit B 25 quia
 B, qua P

inueni, ut modum agri non iugerum sed aliquo nomine
 appella(re)nt, ut puta quo in Dalmatia uersus appellant.
 idem uersus habet p. VIIIDCXL. ita iugero sunt uersus
 numero III c c. ego autem quotiens egeram mensura(m), P 119^r
 5 ita renuntiabam, IUGERA TOT, VERSVS TOT: ut, si forte
 controuersia esset uersum habere pedes VIIIDCXL. in
 iugeribus tamen fides constaret. in prouincia quoque
 Narbonense uaria sunt uocabula: alii appellant libram,
 alii parallelam; in Spania centurias. | ita si[c], ut B 118
 10 dixi, in consuetudine alicuius regionis inuenimus, [sicut]
 uidetur ita renuntiandum IUGERA TOT, VERSVS TOT,
 siue LIBRAE TOT, siue quod aliud uocabulum aliquo
 modo comprehensum fuerit. ita cum iugera adscripta
 fuerint, licet peregrinis uocabulis possit (agi) aliquid,
 15 iugerum nobis ratio sui fidem seruabit.

Neque hoc praeterrittam, quod in prouincia[m] Cyren-
 ensium conperi. in qua agri sunt regii, id est illi quos
 Ptolomeus rex populo Romano reliquit; sunt plinthides,
 (id est laterculi quadrati uti centuriae, per sena milia
 20 pedum limitibus inclusi, habentes singuli laterculi iugera B 119
 numero ∞ CCL; lapides uero inscripti nomine diui Vespasi-
 aniani sub clausula tali, OCCVPATI A PRIVATIS FINES:

1 non ingerum B, ne iugerum P 2 appellarent La.: cf.
 S2, 24 sq. | qua in Dalmatia B, in Campania quod P 3 item
 P pd VIII DCXL. B 3—4 sunt uersus numero P] uersus non
 sunt B 4 III c c (triens) La.] III. I. L. B, III. L. P | ego B, longi-
 tudine P | mensura B, ego P 5 uersus B, uel uersus P | ut
 P] ita B 6 uersus hab et (er erasum, haberet G) P | pd
 VIII · DCXL. B 7—8 in prou-am narb-em B 9 paralle-
 nam BP, pallelam G | in spaniam B, in Hispania P | si, ut
 La.] sicut BP 10 in consuetudinem P 11 renuntiabimus P
 12 libras (s erasum, libras G) P | quod B, quodcumque P 13 ita
 P] itē B 14 possit(agi) scripsi | possit B, posita P; possit
 aliquid (controuersiae moueri) La. 15 sui La.: cf. 96, 1 |
 fuit BP 16 praemittam P | prouinciam BP (-m erasum
 in P) 17 illi P] om. B 18 populo romano P] ip B: cf.
 p. 86, 1 19 add. Turneb. 20 pedum] ·L· add. P 21 uero B,
 quoque P

P. R. [P]RESTITUIT. praeterea pes eorum, qui Ptolomeicus appellatur, habet monetalem pedem et semunciam. ita iug(eribus) ∞ CCL, quae eorum mensura inueniuntur, accedere debet pars [X]XXIII, et ad effectum iterum pars XXIII: et *erunt* uniuerso effectu monetali pede iug. ∞ CCCLVI \mathcal{Z} . hunc igitur modum quattuor limitibus mensura s. s. inclusum uocamus medimna. quo app[el-
 B₁₂₀]l]aret | medimnon eorum mensura iugerum habere I, monetali autem mensura I-S.

P_{112^v} Item dicitur in Germania in Tungris pes Drusianus, 10 qui habet monetalem pedem et sescunciam.

Ita ubicumque extra fines legesque Romanorum, id est, ut sollicitius proferam, ubicumque extra Italiam aliquid agitur, inquirendum et de hac ipsa condicione diligenter praemoneo, nequid sit quod praeterisse uideamur. 15

Hae[c] sunt condiciones agrorum quas cognoscere (P) potui. |

<DE GENERIBVS CONTROVERSIARVM.>

Nunc de generibus controuersiarum perscribam, quae 20
 B₁₂₁ solent | in quaestione<m> deduci. sunt autem haec de

1 praestituit **BP**, corr. *Turneb.* 2 semeunciam **P**, sūniam (scunciam?) *minutissimis litteris sscr. in B* 3 iug. **B**, iugera **P**; numeri *add. P* (numeri **G**), ut in 4, 7 | inuenitur **P**; et *add. B* 4-5 et affectum $\sqrt[3]{V\bar{G}}$ pars **P** 5 et erunt (er) *scripsi* et pr **B**, et $\overline{P\bar{R}}$. **P**; erunt *La.* | uniuerso effecto **B** | pede **P**] ped **B** 6 ∞ $\overline{I\bar{C}}$ CCCLVIII **B**, XII · CCCLVIII **P**, corr. *La.* (MCCCLVI triens) 6-7 militibus mensuram **B** 7 medimna (n per *rasuram in i mutatum*) **B**, medipna **P** 7-8 apparet *Turneb.* 8 mediminio **B**, medipnio **P**, corr. *La.*; medipnia *Turneb.* 8 et 9 mensuram **B** 8 iugerum habere **I** *La.* | iugera habere **is B**, iugeri habere **P** 9 I-S (unum, unciam, dimidium scripulum) *La.*] $\overline{I\bar{C}\bar{C}}$ **B**, · \overline{I} · CC **P** 11 pedem *om. P* 12 Ita] ita ut **P** 13 perferam **BP** 18 Hic desinit *Hyginus in P*, sed maxima pars eorum quae sequuntur *Commento [Aggeni Urbici] continetur; ad quae G* (et, si ab eo discrepat, *p*) citatur, ubi nunc deest **P** 19 perspicuitatis causa addidi

alluione atque abluione, de fine, de loco, de modo, de iure subsiciuorum, de iure territorii. [Item genera controuersiarum.]

De alluione obseruatio haec est: [non] quod de G 28
 5 occupatoriis age[re]tur agris, [sed] quidquid uis aquae
 abstulerit, repetitionem nemo habebit. quae res necessi-
 tatem ripae muniendae iniungit, ita tamen ne alterius
 damno quicquam faciat qui ripam munit. si uero in
 diuisa et adsignata regione tractabitur, | nihil amittet G 29
 10 possessor, quoniam formis per centurias certus cuique |
 modus adscriptus est. B 122

Circa Padum autem cum ageretur, quod flumen tor-
 rens et aliquando tam uiolentum decurrit, ut alueum
 mutet et multorum late agros trans ripam, ut ita dicam,
 15 transferat, saepe etiam insulas efficiat, [ad] Cassius Longi-
 nus, prudentissimus uir, iuris auctor, hoc statuit, ut quid-
 quid aqua lambiscendo abstulerit, id possessor amittat,
 quoniam scilicet ripam suam sine alterius damno tueri
 debet; si uero maiore ui decurrens alueum mutasset, suum
 20 quisque modum agnosceret, quoniam non possessoris

4 De alluione Frontin. 6, 15. Agenn. 42—44 4—p. 88, 1 Bo.
 399, 16—400, 7 4—p. 88, 9 Comm. 64, 3—23 4—7 Sic. Flacc.
 114, 25—29 7—11 cf. Agenn. 43, 10. 24 12 cf. Agenn. 42, 20
 19—p. 88, 1 Sic. Flacc. 115, 2—5

1 obliuione B 2—3 *uncis inclusa ex nota marginali orto sunt*
 4 haec est: quod de *scripsi*, cf. 92, 11] haesit (haec sunt Bo.) non quod de B Bo., est si haec in G, haec est, num-
 quid de La., haec est: si de Mo. 5 occupatoriis G] occupatores B,
 occupatis Bo. | agetur *scripsi*, cf. u. 9] ageretur B La., agitur G Bo. | agris G Mo.] agris sed B Bo., agris. et La. | uim B 6 habet G 7 ne B, ut sine G, sine Bo.
 8 faciat qui ripam (suam *add. Bo.*) munit B Bo.] fiat G 8—12 si uero — — ageretur *om. Bo.* 9 amittet p (= P, amittet G), amittit B 10 quique B † 15 efficiat *Blu. et La.*] efficiet. Ad B, efficit. at p, efficit ad G, efficiet sed Bo. 16 prudentissimus uir B, † P, uir *om. Bo.* 17 lambiscendo B, lambi-
 biendo G Bo. 19 maiore ui P] maior uim B, maior uis Bo.
 20 quoniam B Bo., quia G

B 123 negligentia sed tempestatis uio lentia abreptum apparet; si uero insulam fecisset, a cuius agro fecisset, is possideret; aut si ex communi, quisque suum reciperet.

Scio enim quibusdam regionibus, cum adsignarentur agri, adscriptum aliquid per centurias et flumini, quod ipsum prouidit auctor diuidendorum agrorum, ut quotiens tempestas concitasset fluuium, quo[d] excedens [alpes] alueum per regionem uagaretur, sine iniuria cuiusquam (G) deflueret; | cum uero ripis suis curreret, proximus quisque uteretur modum flumini adscriptum. nec erat ini- 10
 B 124 quum, quoniam maiores imbres | aliquando excedere aquam iubent ultra modum flumini adscriptum et proximos cuiusque uicini agros inundare. | dictos tamen agros, id est hunc omnem modum qui flumini per centurias (G) ascriptus erat, res publica populi quorundam uendidit: 15
 in qua regione si de alluuione age[re]tur, magnae quaestiones erant, ut secundum <a>es quidquid uenditum est restituatur emptori.

In quaestoriis uectigalibus agris fere eadem obseruatio est quae et in adsignatis, quoniam secundum for- 20
 mas disputa[n]tur.

4—15 cf. Sic. Flacc. 121, 26—122, 17

2 a cuius agro fecisset G] om. B | is] his B, id G 3 aut BG, at Turneb. La. | ex communi G] est communis B 5 et om. G 5—6 quod ipsum B, hoc autem G 6 prouidit G] praeuidit B; prospexit Sic. Flacc. 122, 9 | ut G, om. B, fort. recte; cf. 82, 29 7 concitata esset fluuium B, fluuium concitasset G | quod B, non G, quo La. 7—8 excedens alpes (ripas Classen) albei per regione B, per regionem excedens alueum G; excedens ripas Sic. Flacc. 122, 10 8 sine La.] si B, sed sine G 9 difflueret con. La. 10 fluminum B 11 excederet B 12 et om. B 13 dictos Blu., cf. 81, 23] digitos B, hos G La., qui confert Sic. Flacc. 122, 15 has tamen terras 14 per centurias B (cf. Sic. Flacc. 122, 7), om. G 15 erat B, est G | populi B, om. G | quorundam B (ut Pisaurensium Sic. Flacc. 122, 15 has tamen terras Pisaurenses publice uendiderunt, quibusdam G, quondam La. 16 agetur scripsi] ageretur B La. 17 erunt La.] erant B; cf. 82, 11 | aes Blu. La.] est B; cf. 102, 9 19 quaestorib. B; et add. Blu. La.; sed cf. 94, 17

De fine si age[re]tur — quae | res intra pedum quin- B 125
 que aut sex latitudinem quaestionem hab[er]et | quoniam G 25
 hanc latitudinem uel iter culturas accedentium occupat
 uel circumactus aratri; quod usu capi non potest: iter
 5 enim non, quia ad culturas perueniatur, capitur usu [id
 est quod in usu biennio fuit] — <finis enim multis docu-
 mentis seruabitur, in quo intuendum>, utrum terminibus,
 aut arboribus notatis, aut fossis, aut uis, aut riuis, aut
 iugis montium, aut diuergiis <a>quarum, aut, ut solet,
 10 uepribus, aut superciliis, aut rigoribus et saepe normali-
 bus, aut, ut conperi aliquibus locis, inter arua margini-
 bus quibusdam tamquam [puluini sunt | ex glar(e)a Ti- B 126
 b(e)ris limites constituti] puluinis, saepe etiam limitibus.
 [item petras notatas, quae in finibus sunt, pro terminis
 15 habebitis] | his enim fere generibus solent fines obser- (G)
 uari. [in quo intuendum.]

Si terminibus finem ui<des> deri<gi>, quales sint ter-
 mini, considerandum est. solent plerique lapidei esse.
 at uide e quo lapide, quoniam quique consuetudines fere

1 De fine Frontin. 5, 3. Agenn. 32—33. Sic. Flacc. 102—115
 1—5 u. 90, 14—18 1—15 Comm. 61, 3—12 retractatum 14—15
 u. 75, 23—25. Sic. Flacc. 104, 10

1—2 De fine — — habet] De fine enim lex Manilia quinque
 aut sex pedum latitudinem praescribit G (*Commentum*) 1 age-
 tur *scripsi* 2 latitudines quaestionum haberet B, *corr. Blu.*
La. 3 iter G, inter B | ad culturas G | accidentium B, acci-
 dens G 4 circumactus G] ita cum actus B | quod G] quo B
 5 quia B, qua G | peruenitur G 5—6 id est — fuit *seclusi*,
cf. u. 12 et 14 et 93, 6 | Id est B, sed id G *La.* 6 in usum B
 6—7 finis enim multis documentis seruabitur G, *om. B*; *uerba*
in quo intuendum (om. BG) ex u. 16 huc duxit Blume 8 et
 11 aut B, et *semper* G 9—10 iugis — — aut rigoribus | uepri-
 bus G 9 deuergis quarum B 10 et saepe BG, ut saepe
Rudorff 11 conper aliis B | arua B 12—13 *uncis inclusa*
om. G 14—15 item — — habebitis *secl. La.*; *cf. Sic. Flacc.*
104, 10 14 petras notatis B, petris notatis G | quae G, qui
 quae B | terminibus G 16 u. *supra l. 7* 17 uides derigi
scripsi] uidere B 18 lapides B 19 at uide e *Blu.*] ut
 uidere B | quaequae B

- per regiones suas habent. alii ponunt silice(o)s, alii Tiburtinos, alii enchor(i)os, alii peregrinos, alii autem politos et scriptos, alii aut robure(o)s aut ex certa materia ligneos, quidam etiam hos quos sacrificales <uocant>. et obserua[n]t sua(m) quaeque regio, ut dixi, consuetudinem, uti conueniat fides. item solent etiam terminos scribere litteris singularibus. quidam etiam numeros per ordinem scribunt, quidam et signa defodiunt pro terminis. quidquid ergo fuerit [pro] loco termini et obserue[n]tur, custodiri debetur, ut ab uno ad unum derigatur; et si notae sunt, a nota ad notam: saepe enim plures et in uno rigore sunt. quidquid fuerit et quem admodum cumque obseruari solitum fuerit, ita erit derigendum; quoniam, ut dixi, extremus finis intra quinque aut sex <pedes> quaestionem habet: nam intra pedum VI possessionem usu nemo capit; itinera saepe ad culturas peruenientibus tam latum locum occupant, aut in arat[r]is intra tot pedes aratrum circum arat.
- Si arboribus notatis fines obseruabuntur, uidendum quae partes arborum notatae sint. notae enim in propriis arboribus a foris ponuntur, ut arbores liberas in parte s(u)a nota relinquat. si communes sunt arbores mediae, notantur utrimque, ut <notae> ad utrumque pertineant, et ut appareant esse communes. et in hoc genere

1—12 Sic. Flacc. 103, 9—19 1 Lib. reg. La. 220, 16. Comm. 60, 14 4 sacrificales Agenn. 33, 1—11 9—11 Bo. 402, 16—18 14—18 u. 89, 1—5 19—24 Comm. 61, 12—16. Sic. Flacc. 108, 12—20

1—14 corr. Blu. La. 1 silice(o)s u. Sic. Flacc. 103, 11 9—10 quod ergo fuerit inuentum pro loco termini obseruentur et custodiri debent Bo. 10 debetur B, cf. Schmalz⁴ 492; debet Blu. La. 11 derigatur (g ex t) B, dirigantur Bo. | sint Bo. 13 solitam (corr. B²) B 14 extremos fines B 15 add. La. 16 pedum Blu.] pedem B; VI in margine add. B¹ | usū B | capit] et add. La. 18 aratis Blu.; La. confert Varro R. R. 3, 16, 33 21 a foras G 22 sua La.] sa B, a G | relinquet B 23 utrimque ut notae ad utrumque La.] utrimque B, et ad utrumque G 23—24 pertinent G

finitionis similiter dirigendum est. sunt et illae arbores aliquando | loco finitionis, quae ante missae dicuntur. B 129 et omnia genera quae insunt finitionum (ut puta in uno agro esse omnia) persequenda || erunt. B 137

5 Nam si fossa erit finalis, uidentum utrum | unius G 25 | B 138 aut utrius[que sit] partis, et si in extremo fine facta;

itemque <uia> utrum publica aut uicinalis | aut duum (G) communis aut priuata alterius;

10 item riuis si obseruabitur finis, utrum naturalis sit riuis aut ex fossis accessita aqua riuum fecerit, et utrum priuatus obseruari aut communis debeat;

[si] iugis autem montium, quae ex eo nomine accipiuntur, quod continuatione ipsa iugantur; G 25 (G)

15 nam et his quae summis montibus excelsissima sunt diuergia aquarum, ex quo summo loco aqua in inferiorem partem diuergit;

si uepribus, a[u]t quali<bu>s, | priuatis aut communibus; B 139

20 superciliis, quae loca sunt ex plano in breui cliuo deuexa intra pedes altitudinis XXX: alioquin iam collis est. quae obseruationem hanc habe<n>t, ut <ex> eis

3—4 cf. Sic. Flacc. 103, 2—4. Comm. 61, 19—20 5—7 Comm. 61, 16—18 5—11 Sic. Flacc. 109 uiae, 111 fossae riui 12—13 Comm. 61, 18 et 53, 10 17 Sic. Flacc. 111 uepres 12—16 et 19—p. 92, 2 Bo. 410, 1—7 19—p. 92, 2 cf. Agenn. 32, 10—18. Sic. Flacc. 107, 3—10. Comm. 60, 7—9

3 finitionem B 4 esse B, si coni. La.; sed cf. Comm. 61, 20 6 aut B, an G | utrius B, utriusque sit G La. 7 uia add. Blu. | aut B, an G | duum G, duuium B 9 obseruabitur fines B, ob-buntur fines La. 12 si G La., om. B Blu., nam Bo. | iugis G] iugus B, iuga Bo. | autem om. G Bo. 12—13 nomen accipiunt quod consignatione Bo. 13 iugantur G, iungatur B, iungantur Bo. 14 nam om. Bo. 15—16 inferiorum B 17 aut qualis priuatus B, corr. Blu. 19 <si> superciliis La., tam superciliis Bo. | loca om. Bo. 19—20 deuexa cf. p. 92, 2] diuexo B, defixo Bo. 20 intra — — iam] quo mons aut Bo. | latitudinis B 21 quae — — haben<n>t scripsi] quae <res> — — habet Blu. La. | ut <ex> eis scripsi] ut Bo., uti La.

superior possessor in planum usque descendat et sibi defendat omnem locum deuexum;

si rigoribus, cuiusque rigores obseruantur, et *an* normales. quod saepe in agris adsignatis inueni[un]tur: et aliquando unus quisque rigor inter multos uicinos finem facit;

B 140 si marginibus, quae res oculorum est, nequid malignitate exaretur, similiter nequid a uicinis accersiri possit, [a]ut marginibus coepti finitque loci inueniri possint;

si limitibus, quod fuerit ex communibus, a medio, ex priuatis, ab extremis rigor obseruandus constituendusque.

<Sed consuetudines usque> region<um nobis intuen-
dae, nequid noui a nobis fieri uideatur: ita enim fides
professioni[s] constabit, si maxime secundum morem
regionis et nosmet quaestiones tractauerimus.

G 25 De loco si agitur — quae res hanc habet quaestionem,
ut nec ad formam nec ad ullum scripturae reuertatur
exemplum, sed tantum 'hunc locum [nam] hinc dico
B 141 esse', et alter ex contrario similiter. quae res ex simili-
tudine fere culturae comparationem accipit: si incultus
erit, id est si silua, cuius sit aetatis; et si par caesurae |
G 26 aetas, nequid arbores, ut solent, relictas, quas ante mis-

3 Bo. 412, 3 3—4 Sic. Flacc. 106, 5—17 5 Bo. 412, 4
9—12 Bo. 412, 6—9 13 cf. 75, 1—9. 94, 9. Sic. Flacc.
103, 9 17 De loco Frontin. 5, 10. Agenn. 33 sq. 17—p. 94, 2
Comm. 61, 21—62, 8 20—p. 93, 4 cf. 76, 11—17

1 superior B, a supra Bo. 3 si om. Bo. | <sui> cuiusque
La. 3—4 et ad normalis B, corr. Rig. 5 exaritur B | ar-
cersiri B 9 ut Rig. 11 si limitibus Blu. | similitudinibus
B Bo. 12 constituendusque] Deinde La. uerba Commentii 61,
19—20 Haec autem — repperiri falso recepit 13 addidi |
regionum nobis scripsi] regionibus B 19 sed B, nisi G | nam
B, om. G; fort. ait 20 alter ex B, altere p (= P, alteri G) |
quae res B, quaeret G 21 accipit B 21—22 si incultus
erit B, om. G 22 et si om. G | par G] pars B 23 aetas
nequid arbores B (cf. 81, 8), et aetas arborum G, aetas; num-
quid arbores La. | relictas B, relinqui G

sas uocant, et siluarum quoque aetates an sint pares. et si uineae, similiter in comparatione: an ordines aequidistantes, an pari condicione, et an simili s<int> genere uitium.

5 Constat tamen rem magis esse iuris quam nostri operis, quoniam saepe usu capiuntur loca quae in bienio possessa fuerint. | respiciendum erit tamen, quem B 142 admodum solemus uidere quibusdam regionibus particulas quasdam in mediis aliorum agris, nequis similis huic interueniat. quod in agro diuiso accidere non potest, quoniam continuae possessiones et adsignantur et redduntur; et si forte incidit tale aliquid, commutatur locus pro loco, ut continua sit possessio. ita, ut dixi, in adsignatis fieri non potest. argumentum itaque prudentiae 10 est quam professionis.

Praeterea solent quidam complurium fundorum continuorum domini, ut fere fit, | duos aut tres agros uni uillae contribuere et terminos qui finiebant singulos agros relinquere: desertisque uillis ceteris praeter ea<m>, B 143 cui contributi sunt, uicini non contenti suis finibus tollunt terminos, quibus possessio ipsorum finitur, et eos,

7—9 iterum Comm. 63, 9—11 14—15 Comm. 63, 11

1 uocant et G] uacantes B | an sint G] ana sit B 2 et B, om. G | similiter B, similes erunt G 2—3 aequidistantes G] nequit instantes B 3 condicione B, constitutione G | simili sint genere *scripsi*] similis genere B, simile genus G, simili genere La. 5 constabit. (c-uit B) Tamen BG 6 saepe B, fere G | in B, om. G 7 tamen B, ne G 9 nequis similis B, numquid simile G, numquid similis *Rudorff* 10 accidere p (= P, accedere G), accedere B 12 si B, his G | tale *Blu.*] aliae B, ut tale G | aliquid commutatur B, quid committeretur. ut (et p) Gp 13 sit G] om. B | ut G] ut sit B 14 argumento itaque B, hoc argumentum G 16 Praeterea om. G 16—17 continuorum B, suorum G 17 ut fere fit B, om. G 18 uillae B, uelle G | et om. G 19 desertisq. uillis ceteris B, om. G | praeter eam La.] praeterea BG 20 cui G] qui B | contentis B 21 ipsorum B, eorum G | eos G] os B

quibus inter fundos unius domini fines obserua(n)tur,
(G) sibi defendunt. ita et haec respicienda erunt.

Item quidam curant in extremis finibus fundorum
suorum ponere per circuitum aliquod genus arborum,
ut quidam pinos aut fraxinos, alii ulmos, alii cypressos,
B 144 item alii soliti sunt relinquere quaecumque | genus in
extremo fine intacta(s), ex quibus neque frondem neque
lignum neque cremium caedant. ita et hoc obseruandum.

Praeterea consuetudines finitionum inspecta(e) cum
fuerint, nouitas habet suspicionem. ut puta si terminus
finem faciet per alium tractum, quare subito ad aliud
genus finitionis transeatur, aut ad fossam aut ad uepsem
aut uiam aut genus quod appellamus supercilium aut
B 145 arbores quae ante missae sunt, suspicio est. si(c) tamen
constabit fides

G 26 De modo quaestiones fere in agris diuisis et ad-
signatis nascuntur, item quaestoriis, [et] uectigalibus
subiectis, quoniam scilicet in aere (et) in scriptura mo-
dus comprehensus est. quod semper erit ad formam.

Respiciendum et hoc, si duobus possessoribus con-
ueniat aliquid ex modo illo, qui aere et in scriptura

3—8 cf. Sic. Flacc. 107, 15—25 9—15 cf. Sic. Flacc. 106,
19—25 16 De modo Frontin. 5, 16. Agenn. 35—38

1 quibus B, qui G | fines obseruatur B, sunt G 2 ita et G] et ita B; cf. u. 8 | despicienda G 8 gremium cedant B. Deinde spatium sex uersuum relictum; item u. 17 (cf. p. 76, 14). His locis nihil deest, sed in u. 15 lacunam recte statuit La. 9—10 inspecta cum fuerat B, corr. La. Blu. 14 suspicio est La.] suspiciose B 14—15 si tamen constauit his B] correat; lacunam a Lachmanno statutam ex Sic. Flacco 106, 24 sic fere repleas: sic tamen constabit fides, (si 'intelligitur ea industria conuenientiaque possessorum fieri'). Fortasse huc pertinet etiam Comm. 58, 31—59, 17 16 De G] om. B 17 Post nascuntur spatium sex uersuum relictum in B, cf. u. 8 | quaestoris uectigalib. B, cf. 88, 19; quaestoriis et uectigalibus G La. 18 in here in scriptura B, in aere scripturae G; et add. La. Blu.; cf. u. 21 21 aliquid es B, alioquin ex G | aere G] habere B | et in om. G

formae continetur, licet dominus aliquid uendidit. nam-
 que hoc comperi in Samnio, | uti quos agros ueteranis B 146
 diuus Vespasianus adsignauerat, eos iam ab ipsis quibus
 adsignati erant aliter possideri. quidam enim emerunt
 5 aliqua loca, adieceruntque suis finibus et ipsum, uel uia
 finiente uel flumine uel aliquo[d]libet genere: sed nec
 uendentes ex acceptis suis | aut ementes adicientesque G 27
 ad acceptas suas certum modum taxauerunt, sed ut quis-
 que modus aliqua, ut dixi, aut uia aut flumine aut ali-
 10 quo genere finiri potuit, ita uendiderunt emeruntque.
 ergo ad aes quomodo perueniri potest, si ad posses-
 siones, sicut dixi, duobus, inter quos controuersia est,
 conuenerit?

In eis autem qui uectigalibus subiecti sunt, | fere B 147
 15 proximus quisque possessioni[s] suae iunxit. | ita ex (G)
 hoc genere agrorum magnae quaestiones . . . emptionis
 siue conductionis ad se pertinere probauerint, ut fere
 fit: nisi utra pars hoc faciat, pene(s) possessorem re-
 manebit. solent uero modum quidam in locationibus
 20 agrorum | comprehendere, atque ita cauere, FVNDVM G 27
 ILLVM. IVGERA TOT, IN SINGVLIS IVGERIBVS TANTVM.

7—15 Comm. 62, 9—25 20—p 96, 7 Comm. 62, 26—34

1 formae continetur licet B, continetur forma liquebit etiam
 si G | uindedit B, uendidisset G, uendiderit Lindenbrog. 2 uti
 quos agros B, ut agri quos G; uti cum acc. c. inf. cf. Sic. Flacc.
 99, 2 | ueteranis post Vesp. u. 3 G 3 iam post erant u. 4 G
 4 possidere B 5 loca] et add. B 6 aliquodlibet B, alio
 quolibet G 6—7 nec uendentes om. B 8 ad om. B | ac-
 cepta sua B 11 aes G] eas B | quomodo perueniri B, com-
 mode reuocari G 11—12 si ad possessiones La.] suae pos-
 sessionis B, si G 12 sicut dixit om. G | duobus G, duo B,
 duum La. 13 conuenerit om. B 14 In eis G] Id est B |
 fere om. G 15 possessionis BG, pos-ni p | ex La.] et B
 16 <erunt nisi ex cautione> supplet Blu., <nascuntur nisi agrum
 ex cautione> La. 17 siue La., siue et Blu.] suae et B
 18 poene possessoris B

- ita si in ea regione age[re]tur, ubi haec erit consuetudo, ad cautiones scilicet respiciendum erit. inter quos disputabitur acta utriusque mensura: si nihil ad cautionem conueniat, id est neutrius possessio modum cautione comprehensum impleat, magna erit rei confusio, quaerendumque nequid in uniuersa regione magis opinione
 B 148
 (G) quam mensura modum complecti soliti sint. | item quidam uendentes ementesque agros soliti sunt modum cautione[m] complecti; quod ipsum uidendum, nequid, ut supra dixi, opinione, non mensura, modum taxent. 5 10
 G 31 De iure subsiciuorum subinde quaestiones mouentur. subsiciua autem ea dicuntur quae adsignari non
 B 149 potuerunt, id est, cum sit ager centuriatus, | aliqua
 B 153 inculta loca quae in<tra> centurias erant, non sunt ad-
 P 18^v signata. haec ergo subsiciua aliquando auctor diuisionis 15
 aut sibi reseruauit, aut [alicui, id est aut] aliquibus concessit aut r(ebus) p(ublicis) aut priuatis personis; quae subsiciua quidam uendiderunt, quidam uectigalibus certo tempore locant. inspectis ergo perscrutatisque omnibus
 (GP) condicionibus inueniri poterit, quid sequi debeamus. 20
 Sed et illud memi<ne>rimus. cum diuus Vespasianus

11—20 Comm. 66, 18—26 11 De subsiciuiis Frontin. 8, 7. Agenn. 40—41 15—19 Sic. Flacc. 127, 6—13 21—p. 97, 6 cf. Agenn. 41, 16—26. Comm. 58, 3—7

1 ita B, itaque G | si in ea G] fit nea B | agetur scripsi, cf. 88, 16. 89, 1] aliter ageretur B (aliter correcturam indicat, ut alii 75, 4. 26, 6), agitur G 2 ad B, ut p, aut G | respiciendum erit B, aut emptiones intuendae erunt G 3 si om. B 4 id est om. G 6 nequid scripsi, cf. 81, 8. 92, 23] nunquid B (i. e. n̄quid), tunc quomodo G, numquid La. 9 nequid scripsi] inquit B, numquid La. 12 ea G] ita B 13 aliqui B. om. G 14 inculta loca B, in loca culta G | intra La., inter Blu. 14—15 non sunt adsignata et ergo subsiciua om. P, qui ex Frontino 2, 19 haec uerba recepit: cum centuria expleri non potuit, subseciuum appellauit 16 uncis inclusa om. P 17 rebus publicis La.] res publica B, R̄. P. P 19 ergo B, igitur P | praescrutatisq. B 20 inuenire B 21 memiremus B

subsicua omnia, | quae non uendidissent aut aliquibus B 114
 personis concessa essent, sibi uindicasse[n]t. itemque
 diuus Titus a patre[m] coe[m]ptum hunc r[ed]itum te-
 neret, | Domitianus [imp.] per totam Italiam subsicua P 157
 5 possidentibus donauit, edictoque hoc notum uniuersis
 fecit. | cuius edicti uerba, itemque constitutiones quas (P)
 10 dam aliorum principum itemque diui Neruae, in uno
 libello contulimus.

De iure territoriorum paene omnem percunctatio-
 10 nem tractauimus, cum de condicionibus generatim perscri-
 beremus. de quibus quid possimus aliud suadere, quam
 ut leges, ut supra | dixeram, perlegamus, et ut interpre- B 155
 te[n]tur secundum singula momenta? utrum suis con-
 15 ditionibus remaneant fines ab antiquis obseruati, an ali-
 quid adiectum <a>ut ablatum sit; et quomodo obseruata
 sint territoria, aliquando summis montium iugis et di-
 uergiis aquarum, aliquando limitibus perductis, aliquando
 ipsius diuisionis derectio[n]e. | ita, ut diximus, leges semper P 187
 curiose perlegendae interpretandaeque erunt | per singula P)
 20 uerba. et [si] ita uim legum perscrutanda[ru]m suadeo,
 ac si[c], ut ita | dixerim, per articulamenta membrorum B 156
 pertemptari solent corpora.

De uia e[*t*] actu et itinere et ambitu et accessu et
 riuis et uallibus fossis fontibus saepe mouentur conten-

4—6 Comm. 66, 26—27 9 De iure territorii Frontin. 7.
 Agenn. 44 sq. 9—11 u. 74 11—18 Sic. Flacc. 128, 8—16
 18—19 Comm. 66, 27—28 23 De itineribus Frontin. 10, 5. Agenn. 49

1 uendidissent B, ueniissent La. 4 imp sscr. B², om. G | Ita-
 liam in Siciliam corr. B⁴ 5 notum uniuersis L P 6—7 con-
 stitutionis quaedam B 10—11 perscriberimus B 11 possumus
 La. 12 et Blu. La.] ad B 14 obseruati Blu. La.] obser-
 uantia B 15 aut cf. 81, 10 16 montio iugiis B 17 per-
 ductis scripsi] praedictis B, 'fortasse perpetuis' La. secundum
 Sic. Flacc. La. 128, 13 18 derectio[n]e Blu., cf. p. 98, 3] de-
 fectio[n]is B | ita ut diximus lex B, leges itaque P 19 prae-
 legendae B, legendae G 20 si secl. Blu. La. 21 si ut La.]
 sicut B | dixeram B 23 uia et Blu. La.] uiae B

tiones. quae omnes partes non nostra<m> sed forensis officii, id es<t> iuris ciuilis, operam exigunt: nos uero tunc eis interuenimus, cum aut derigendum aliquid est quaestionibus aut, si forma aliqua aliquid notatum inuenitur, repetendum est.

P 29^r

SICVLI FLACCI

DE CONDICIONIBVS AGRORVM

Condiciones agrorum per totam Italiam diuersas esse plerisque etiam remotis a professione nostra hominibus notum est; quod etiam in prouinciis frequenter inuenimus. accidit autem, ut ex similibus causis similes haberent condiciones. ciuitates enim, quarum condiciones aliae sunt, coloniae dicuntur, municipia, quaedam praefecturae: habent uocabulorum differentias: qua<r>e uero non liceat earum diuersas esse condiciones? regiones autem dicimus, intra quarum fines singularum coloniarum aut municipiorum magistratibus iu<ri>s dicendi coercedique est libera potestas. ergo haec uocabula non sine causa acciderunt. quidam enim populi pertinaciter aduersus Romanos bella gesserunt, quidam experti uirtutem eorum seruauerunt pacem, quidam cognita fide et iustitia eorum se eis addixerunt et frequenter aduersus

1 forenses B 3 eis La.] est B | defigendum B 4 aut] est aut B (antiqua manus exp.) 5 sequitur in B subscriptio
DE LIMITIB. HYGIN EXP FELICITER, quae ex titulo p. 71 perperam conficta est

6 SAECVLI FLACCI DE CONDICIONIBVS AGRORVM P 29^r (SICVLI corr. G¹); EXPLICIT SAECVLI FLACCI LIBER P 44^r. Titulum solum INCIPIT SICVLI FLACCI DE CONDICIONIBVS AGRORVM LIBER habet EF, praeterea ex libro Siculi nihil nisi 99, 12—100, 12 seruant EF, quamquam priori parti eorum (E 20 F 25^r) IULI FRONTINI SICVLI EXPLICIT LIBER PRIMVS subscriptum est 17 iuris scripsi, cf. 102, 6] ius P La. 22 addixerunt] 'malim adiunxerunt' La.

hostes eorum arma tulerunt. leges itaque pro suo quisque merito acceperunt: neque enim erat iustum, ut his, qui totiens ammisso periurio rupere pacem ac bellum intulere Romanis, idem praestari quod fidelibus populis.

5 Primum ergo referendum est, appellationes ut fierent coloniae aut praefecturae.

Municipia quidam putant a munitionibus dicta; alii a munificentia, eo quod munificae essent ciuitates.

10 Coloniae autem inde dictae sunt, quod [populi] Romani in ea municipia | miserint colonos, uel ad ipsos P 29^v
 priores municipiorum populos coercendos, uel ad hostium incursus repellendos. | colonias autem omnes maritimas F 2^v, 25
 appellauerunt, uel quod mari in his deduceretur, uel, quod pluribus placet, maritimas appellari existimant ideo,
 15 quod Italia ab Alpibus in mare porrigatur a<c> tribus lateribus exteras gentes intueatur. a Sicilia usque ad Galliam omne litus Africae est contrarium: rursus a Leucopetra pars, quae ad mare attingit Macedoniae, ad aliquam Epiri partem spectat: Hadriaticum uero litus
 20 Illyricum contra se habet. in his ergo litoribus Romani colonos miserunt, ut supra diximus, qui ora<s> Italiae tuerentur.

Aliae deinde causae creuerunt, . . . Graccus colo-

9 cf. Comm. 65, 12—13 12 cf. 13, 11

1 arma eorum P 2 ut cum acc. c. inf. u. Hygin. 95, 2
 6 praefecturae] 'immo municipii' La. De appellatione praefecturae uide 124, 17; sed nescio an exciderint <aut municipia> post coloniae 12—13 coloniae omnes maritimae appellantur existimo uel quod F 13 mare PF | deduceretur P, deducatur (d-citur F) litoribus EF 14 appellari existimant P, appellant F 15 Italia om. F | porrigatur P, decurrunt F, rec-t E | ac Goes. 16 exteras gentes om. F | intueatur P, intuendum est F 17 omne — — est om. F | Africae L. Holstenius] Africum P 18 pars] uero add. F | Macedoniae] 'id est Ionium' La. | ad La.] et PF 19 aliquam P, Galliciae F, Galliae E | epyri P, aeephyros F 19—20 Hadriaticum — — habet om. F 21—23 ut supra — — creuerunt om. F 23 'supplendum ut cum uellet' La. 23—p. 100, 1 draccos colonos dari F

nos dare municipiis uel ad supplendum ciuium numerum, uel, ut supra dictum est, ad cohercendos tumultus qui subinde mouebantur. praeterea legem tulit, nequis in Italia amplius quam ducenta iugera possideret: intellegebat enim contrarium esse m[in]iorem, maiorem 5 modum possidere quam qui ab ipso possidente coli possit.

Ut uero Romani omnium gentium potiti sunt, agros ex hoste captos in uictorem populum partiti sunt. alios uero agros uendiderunt, ut Sabinorum ager qui dicitur quaestorius, eum limitibus actis diuiserunt, et denis 10 [quibusdam] quibusque actibus laterculis quinquagena (F 37) iugera incluserunt, atque ita per quaestores populi Ro- P 30^r mani uendiderunt. postquam ergo maiores regiones ex hoste captae uacare coeperunt, alios agros diuiserunt adsignauerunt: alii ita remanserunt, ut tamen p(opuli) R(o 15 mani) <terri>toria essent: ut est in Piceno, in regione Reatina, in quibus regionibus montes Romani appellantur. nam sunt p(opuli) R(omani) <terri>toria, quorum uectigal ad aerarium pertinet.

De municipiis itaque tractandum est. Prima origo oppidorum, quae ciuitates dictae sunt, municipia ex causa supra dicta nominata sunt. Accidit autem <ut> inses- 20

2 supra 99, 11 8—13 cf. <Hygin.> 78, 18—23; infra 116, 22—24 16 cf. Comm. 67, 2 19 uectigal u. Hygin. 79, 5 sq.
22 supra 99, 7

1—2 uel ut — — tumultus om. F 4 ducenta P 5—6 contrarium — — qui] maiorem minuere modum si subinde possiderent quod F 7 Ut uero Romani P, Et sicut populus romanus F 8 ex P, et ex F | in uictorem populum P, uictori populo romano F 9 agros om. F 10 quaestorius F 10—11 et denique quibusdam artibus F 11 laterculis F, laterculi P 12—13 populo Romano P 14 diuiserunt Turneb.] deciserunt P 15 alii La.] acti P 15—16 et 18 populi Romani Rig., territoria ego (i. e. pr tritoria)] praetoria P; cf. Comm. 67, 3 loca PR (= populi Romani) 16 Piceno] et add. Goes. La. 20—21 prima origo oppidorum = prima oppida 22 ut addidi 22—p. 101, 1 insessarum 'quae certam sedem non habent' Goes.; fort. diuersarum

sarum [earum] gentium populi saepe muta(re)nt *sedem*
 in Italia[m] et in prouinciis, ut Fryges in Latio, ut Dio-
 medes cum Graiis in Apulia, ut Macedones in Lybie[m],
 Tyreni qui dicuntur Etrurii <in> Galliae, in Asiae fini-
 5 bus socii Gallorum insedere et multas [quas Frigiis Dio-
 medis fines. quae etiam socii] constituere ciuitates. atque
 in eas partiti sunt hi [ciues dicunt quidem ultro citro-
 que aut bello reppulisse aut indig(e)nas], praemensum-
 que quod uniuersis suffecturum uidebatur solum. territis
 10 fugatisque inde ciuibus, territoria dixerunt. [contra hoc
 aliud, de quo suo loco referemus.] singuli[s] deinde ter-
 ram, nec tantum occupauerunt quod colere potuissent.
 sed quantum in spe(m) colendi reseruauere. [hi ergo
 agri occupatorii dicuntur. arcendo enim uicinos hanc
 15 appellationem finxit.] itaque hi agri a quibusdam soluti
 appellantur: soluti autem non sunt, quorum fines de-
 prehendi possunt et finiuntur. [quos quidam arcifinales
 uocant.] hi autem arcifinales dicuntur. Condiciones autem
 agrorum uariae | sunt ac diuersae, quae aut casibus bel- P 307
 20 lorum aut utilitatibus populi Romani aut ab iniustitia,
 ut dicunt, inaequales sunt.

10 territorium Frontin. 8, 5 10—13 Comm. 53, 4—7, cf.
 102, 12

1 mutarent *sedem scripsi*] mutantés id P 2 Latio *scripsi*
 Latium P 3 Graiis *scripsi*] Gallis P 4 <in> Gallia *Turneb.*
 5—6 *uncis inclusa ex nota marginali orta esse credo* 7—8 [ciues
 dicunt — — indig(e)nas] *seclusi: glossa est. quae ad u. 9—10*
territis fugatisque inde ciuibus pertinet; qua re non perspecta
liberum spatium post indignas reliquit La. 8 indig(e)nas
Goes. 10 ciuibus P] hostibus falso *La.* 10—11 [contra hoc
 — referemus] *glossa est, quae ad alteram explicationem uerbi*
territorium respicit (Frontin. 8, 5 territorium est quidquid hostis
terrendi causa constitutum est) 13—15 [hi ergo agri — — finxit;
seclusi: glossa est ex 102, 1 et 7—8 conficta 15 finxit] *finis add.*
La. 17—18 *secl. La.; glossa ex 102, 1—2 sumpta, ubi simi-*
liter glossa ex hoc loco conficta irrepsit 18 dicuntur] *La. ex*
u. 14—15 huc recepit uerba arcendo enim uicinos hanc appel-
 lationem finxit <finis> 19 <horum> agrorum *La.* 20 in-
 iustitia G, iustitia P 21 inaequali P

B 97 Occupatorii autem dicuntur agri, quos quidam arci-
 B 98 finales uocant, [hi autem arcifina les dici debent.] quibus
 agris uictor populus occupando nomen dedit. bellis enim
 gestis uictores populi terras omnes, ex quibus uictos
 eiecerunt, publicauere, atque uniuersaliter territorium 5
 dixerunt, intra quos fines iuris dicendi ius esset. deinde
 ut quisque uirtute colendi quid occupauit, arcendo [uero]
 uicinum arcifinale[m] dixit.

Horum ergo agrorum nullum <est> aes, nulla forma,
 quae publicae fidei possessoribus testimonium reddat, 10
 quoniam non ex mensuris actis unus quisque modum ac-
 cepit, sed quod aut excoluit aut in spem colendi occu-
 B 99 pauit. quidam uero possessionum suarum priuatim for-
 mas fecerunt, quae nec ipsos uicinis nec sibi uicinos
 obligant, quoniam res est uoluntaria. 15

Hi tamen finiuntur terminis et arboribus notatis et
 ante missis et superciliis uepribus uiis et riuis et fossis.
 in quibusdam uero regionibus palos pro terminis obser-
 uant, alii iliceos, alii oleagineos, alii uero iuniperos. alii
 congeries lapidum pro terminis obseruant, et scorpiones 20
 [appellant], quidam in specie<m> maceriarum congerunt

1—3 Comm. 53, 4 sq. 7 arcendo uicinum <Hygin.> 78, 7; cf.
 Frontin. 2, 12 ab arcendis hostibus 12 n. 101, 12—13 16 sqq.
 Comm. 53, 8 sq., Hygin. 89, 6—13, infra 106, 25 sq. 21 149, 19
 in speciem maceriae

1 autem dicuntur B, dicuntur enim P 2 n. 101, 17—18 5 publi-
 cauere Goes.] publicae autem B, publicae G, publice P 6 iuris
 dicendi ius esset Mo.] ius est dicendi uti essent B, ius dicendi
 esset P 7 ut quisque uirtute P, ius quib. q. et uirtus B | quid
 La.] quod B, om. P | uero B, om. P 9 Dicit postea in his
 agris formas ex mensuris datas mihi tibi margo P | nullum est
 aes La | nullu est B, nullum aes P 11 quoniam B, quo P
 quisque] miles add. P 12 spem B, spe P 14 ipsis BP |
 uicinis P] uinis B 15 obligauit B 17 superciliis et ue-
 pribus et uiis P La., sed cf. 97, 24 et uallibus fossis fontibus
 18 uero B, om. P hic pali ipsae arbores intelleguntur margo
 P 20 scofiones B 21 appellant P La., omisi cum B | qui-
 dam om. P

lapides et attinas appellant, obseruantque pro terminis. haec tamen omnia genera finitionum non solum | in diuersis pluribusue regionibus, uerum etiam in uno agro inueniri | possunt. nam ubi supercilia naturalia finem praestant, deficientibus eis necesse est aut terminum aut arbores aut aliquid ex supra dictis generibus obseruari. quidquid autem horum fuerit, ex conuenienti ad conuenientem [uiderit similiter] rectus finis obseruari debet.

Maxime autem intuendae erunt consuetudines regionum, et ex uicinis exempla sumenda. in quibusdam enim regionibus alii terminos siliceos ponunt, alii diuersarum materiarum: quidam uero curant | inuehere qualescumque peregrinos lapides, ut manifestum sit, ex industria terminos finales positos: quidam etiam politos, alii uero inscriptos, alii etiam numeris enotatos ponunt, alii tantum modo in coxis uel <m>inimis, alii in longioribus spatiis, conplures alii etiam aequalibus interuallis. in quibusdam uero regionibus in uersuris omnibus binos posuerunt ita, ut suos quisque rigores intueretur. || ergo,

2—4 Comm. 61, 19—20. Hygin. 91, 3—4 9 cf. Hygin. 75, 1—9. 92, 13. 94, 9. Sic. Flacc. 106, 22. 107, 1 saepius 9—15 ab Hygino 90, 1—8 pendet 14—15 cf. 106, 21 16 sq. cf. 106, 4 sq. 115, 14 18 in uersuris cf. 104, 12. 108, 20

1 obseruantque pro terminis B, quae pro terminis etiam in uno agro obseruant P (cf. u. 3) 3 plurisue B 4 naturalia om. P 6 ex supra dictis putant obseruari B, ex ss generibus incipiat obseruari P (Glossa putant in B generibus extrusit, in P in incipiat mutata est) 7—8 ex conuenienti ad conuenientem P] ex quo uenient uel a quo uenientē B 8 uiderit similiter B, om. P La.; an ut derigat similiter? | debet P 10 sumenda] sunt add. P | enim om. P 12—13 qualescumque] Q. L. C. Q. P, om. B 15 inscriptos alii etiam P, om. B; cf. 106, 21 notae aut litterae aut numeri | numeris enotatos (cf. 73, 4) ponunt B, numeri ordine notatos disponunt P La. 16 in coxis uel in imis B, inflexis uersuris P; cf. 106, 4 omnibus angulis coxisque 17 conplures P] quam plures B | alii om. P 19 suum quisque rigorem P | intueretur] nam et uariis regionibus signa defodiunt pro terminis add. P (ex Hygino 90, 8 signa defodiunt pro terminis sumptum); signa pro terminis defossa dicit margo P

ut supra dixi, consuetudines regionum maxime intuen-
dae sunt.

Inspiciendum erit et illud, quoniam sepulchra in ex-
tremis finibus facere soliti sunt et cippos ponere, ne ali-
quando cippi pro terminis errorem faciant: nam in locis
saxuosis et in sterilibus etiam in mediis possessionibus
sepulchra faciunt. omnia ergo, ut supra diximus, diligenti
cura exquirenda erunt, ut et secundum consuetudinem
regionum | et fidem terminorum finis constet.

B 130 P 31^v Aliquando etiam petras occurrentes in finibus notatas
inuenimus, et quasdam, si perseueret rigor, notas habentes,
in uersuris uero gammas, [sed et] spectantes suos rigores.
aliquas etiam decus^(s)atas inuenimus.

Quibusdam autem placet et uidetur, utique sub omni-
bus terminis signum inueniri oportere[t]. quod ipsud
uoluntarium est. si enim essent certae leges aut consue-
tudines aut obseruationes, semper simile signum sub
omnibus terminis inueniretur: nunc, quoniam uolunta-
rium est, aliquibus terminis nihil subditum est, aliquibus
uero aut cin^(er)es aut carbones aut testea aut uitrea
fracta aut asses subiectos aut calce^(m) aut gypsum in-

10 u. Hygin. 89, 14 12—13 cf. 108, 21 decus — — aut gam-
mae 14 cf. <Hygin.> 76. 1—2 14—21 Bo. 402, 15. 18—22

1 consuetudinem B | regionum maxime B, \lrcorner P La. 1—2 in-
tuendae] et ex uicinis exempla sumenda add. P (ex p. 103, 10)
3 illud] ne add. P 4 ne P, om. B 5 cippis pro terminis
errorem faciant B, cyppus pro termino (o ex um, ut uidetur)
errorem faciat P La.; cippi scripsi 9 et terminorum fidem
constant fines P 10 petras notatas margo P 11 et quas-
dam — — notas om. B 12 sed et spectantes B, sed expec-
tantes P (qui semper fere expect. pro spect. scribit); seclusi; La.
et secl. 13 aliquas etiam B, aliquando enim P 14 autem
om. P | utique B, uti P 15 terminis om. P | oporteret B, oport-
teat P 16 uoluntarium] non necessarium add. P; rationem red-
dit quare non sub omnibus terminis signum inuenitur margo P
18 terminis om. P 20 cineres Turneb.] cenes B, cinis P, cinus
La. | carbo P | testea B, testae P, testa aut ossa Bo. 21 facta P
asses B, oassis P, assas ferri aut aes Bo.

uenimus. quae res tamen, ut supra diximus, uoluntaria est. carbo autem aut cinis quare inueniatur, una certa ratio est, quae apud antiquos est quidem obseruata, postea uero neglecta: unde aut diuersa aut nulla signa
 5 inueniuntur. cum enim terminos disponent, ipsos quidem lapides in solidam terram rectos conlocabant proxime ea loca, in quibus fossis factis posituri eos erant, et unguento uelaminibusque et coronis eos [c]or[o]nabant. in fossis autem, in quibus eos | posituri erant, sacrificio B 132
 10 facto hostiaque inmolata atque incensa facibus ardentibus, in fossa cooperti sanguinem instillabant, eoque tura et fruges iactabant. fauos quoque et uinum aliaque, quibus consuetudo est Termini[s] sacrum fieri, in fossis adiciebant. consumptisque igne omnibus dapibus, super
 15 calentes | reliquias lapides conlocabant atque ita diligenti cura confirmabant. adiectis etiam quibusdam saxorum fragminibus circum calcabant, quo firmitus starent. tale ergo sacrificium domini, inter quos fines dirimebantur, faciebant. nam et si | in trifinium, id est in eum locum B 133
 20 quem tres possessores adstringebant, si termini ponerentur, omnes tres sacrum faciebant: quotque alii in confinio domini erant, omnes ex conuenientia terminos ponebant et sacrum faciebant, terminos autem conuenientia possessorum confirmabat. | nam in quibusdam (B)

Ex 16—19 Bo. 402, 23 sq. quaedam excerpit 18—24 secundum haec Comm. 68, 10—15 arbitrario conficta sunt

1 dixi B 2 inueniantur B 3 ratio est B, ratio P 4 unde B, sunt P 5 inuenerimus P 6 rectos om. P 7 in om. P posituri B, defixuri P La. | et om. P 7—8 unguende B 8 quare carbones sub terminis inueniuntur *margo* P 9 in quibus] in om. P La. | posituri eos P 10 inmolata adque incensa B, immaculata caesa P 11 'an cooperta?' La. | sanguine B | eoque P | eis qui B 12 aliasque B 13 in fossa P 14 omnibus dapibus igne P 19 in trifinio B 20 attingebant P | si B, om. P La. 20—21 ponebantur P 21 quodque B, quique P 23—24 conuentia B 24 confirmabant B. *Sequitur in B 109, 1 una re etc.*

regionibus iubemur uertices amphorarum defixos inuersos obseruare pro terminis.

Ergo conuenientia, ut supra diximus, possessorum terminos consecrat. qui, ut ante dixeramus, omnibus angulis coxisque positi esse debent. in quibusdam uero regionibus saepe per longum spatium et inter multos possessores rigores dumique finem faciunt, ut aliquando tantum modo per singulorum possessorum spatia, id est a capite usque ad caput, positi inueniuntur termini, hoc est a fine incipiente usque ad finem deficientem, unde alterius possessionis finis incipiat obseruari. quidam uero in mediis spatiis plures interpositos habent. quorum si quisquam per longum spatium moueatur, inter longum tractum et inter plures possessores rigor durare debet: qui si non est, totae regioni errorem quandam incuti[t], nec ei tantum, intra cuius | fines <terminus> motus est, calumniam intro duci[t] sed ultro citroque confundi[t] fines necesse est.

Illa omnia, quae supra diximus, quae ad terminos lapideos pertinent, siue signa subdita requirantur, siue notae aut litterae aut numeri, quam maxime secundum consuetudinem regionum omnia intuenda sunt: tamen et noui[li]tates hae quae manu fiunt fidem habere debent, quo[n]iam intellegitur ea industria conuenientiaque possessorum fieri. si uero pali lignei pro terminis dispositi sunt, aut congeries lapidum aceruatim congestae sint, quos scorpiones appellant, aut in effigie <m> macciarum, quae attinae appellantur, aut uertices amphorarum defixi, aut petrae naturales notatae, aliudue quod

4 ante 103, 16 7sq. rigores Hygin. 92, 3—6 19—25 Hygin. 94, 9—15

1 uertices amphorarum *margo* P 5 floxuositatibus dicit coxis *margo* P 7 ut P ('wie') et *falso* La. 18 fines. Necesse est illa P 23 nobilitatis P, cf. 94, 10 | manu fiunt P] manifestae sunt *frustra con. La.*; cf. 113, 32 24 quom scripsi 27 sint *om. La., sed cf. 108, 4* (sint *post sunt*)

loco termini obseruari uidebitur, ex consuetudine regionis et ex uicinis exempla sumenda sunt.

Supercilia, de quibus mentionem habui, si finem facient, intuendum erit, in quantum spatium deuexitas
 5 supercillii extendatur, ne mons supercilium sit: intra paucos enim pedes supercilia uocabula accipiunt. quae tamen usque in planitiam ex superiori uergunt, ad superiores possessores pertinent. quidquid enim inferior possessor in solo suo agit, damno superioris fit. siue
 10 aret siue fodiat, detrahit pendentes ex superiori terras. si uero congerat aut adiciat quid, ad superiora non ascendit. ita haec causa efficit, ut superioribus possessoribus usque in planitia(m) supercilia cedantur.

Si arbores finales obseruabuntur, uidendum erit quae P 33^r
 15 sint arborum genera. nam quidam in finibus naturales qualescumque arbores intactas finales obseruant: quidam cunctis excisis arborum generibus unum tantum genus in finibus relinquunt, quo manifestius apparea(n)t finales. alii diuersas hoc animo serunt, ut materiae differentia
 20 argumento sit: quidam ex conuentione in ipsis finibus commune(s) serunt. aliqui priuatim intra suum solum in extremis finibus ponunt; et, ut supra diximus, diuersa arborum genera: alicubi enim pinos inuenimus, alicubi cypressos, alibi fraxinos aut ulmos aut populos quaeque
 25 alia ipsis possessoribus placuerunt. et si inter culta in finibus aut prope fines, disponuntur spissi[orib]us et disconuenientes ordinibus arbustorum, si tamen arbusta

2 = 103, 10 3—13 Hygin. 91, 19—92, 2; cf. Agenn. 32, 11—18. Comm. 60, 5—11 15—25 Hygin. 94, 3—8

5—6 intra paucos] Hygin. 91, 20 intra pedes — XXX 13 cedantur scripsi] cedant ius P (cf. 18), cedant Turneb. La. | dicit in supercilliis ius caedendum usque in planitia possessori margo P 16—17 quae de cunctis ex ipsis arborum P 18 manifestum ius P, corr. Goes. 19 alii diuersas in 16 post obseruant habet P, huc duxit Rig. | hoc animo serunt La.] loca munierunt P, om. Rig. 20 quidam Goes.] quaedam P 21 commune(s) Goes. 25 culta in scripsi] cultis P, culta La.

sint. quae si communes sunt, semper utrimque intactas quidam seruant, quidam durantibus stirpibus earum summas frondes ac uirgulta communiter caedunt. si propri(a)e alterius partis sint, ut domino libuit aut caedit aut remittit: ex quibus tamen saepe et materia(m) deiciunt et alias substituunt. hoc etiam in communibus arboribus saepe accidit: si enim utrisque possessoribus conueniat, ut finales arbores deiciant aut ut pretio taxent aut alterna sibi sorte habeant substituantque in deiectarum locum alias, aut si nihil placuerit substitu[t]i, differentiae [ae]qualitatum indicio erunt.

P 33^v Si uero notatae | arbores in regionibus finales obseruabuntur, intuendae sunt notae. si enim communes sint mediae, utrimque notatae per totas esse debent. si partium frondes spectant in alios fines, plagis, id est latis cicatricibus, signatae inueniri debent, ut intellegatur eorum esse dominorum, in quas partes integrae e[run]t intactae reseruabuntur. signantur autem utrimque, id est ex utraque possessione, intra pedes quinos, ut legis Maniliae commemorationem habeant. in uersuris quae notatae sunt, aut decus in eis inueniuntur aut gammae, ut manifestum sit, uersura(s) suis signis obseruari debere.

Quidam satis putant omissas intactasque pati crescere, si magnitudine ceteras superent. de qua argumentum capere quaestui ducimus: <si> ceterae dissimiles sunt, uidetur aliquod his testimonium per eas praestari.

Praeterea siue in cultis siue in siluosis et in incultis locis agatur, respiciendum erit, utrum hae quae finales uidebuntur arbores habeant in alterutra[m] parte[s] si-

12—22 Hygin. 90, 19—24 20 sq. u. 104, 12 21 decus:
104, 13 decusatas

5 remittit P, relinquit *frustra coni. La.* 12 notatas P
15 frontes P 19—20 Maniliae P 20—21 arbores quae in uersuris sunt quomodo notatae sunt *margo P* 25 dicimus P
28 hae P, his *coni. La.* 29 in alterutrā (a-tras P¹) partes P, *correxi*; alterutrae partes *La.*

miles, *an* utrimque tales habeant. || una re uidebuntur, B 133
 si notatae sint. si uero altera pars habet, quo loco def-
 deficient, ibi fines uidebuntur esse: hae autem ipsae eius
 partis uidebuntur esse [finales], in qua similes eis erunt.
 si neutra parte illis aliae similes et illae solae uideantur.
 finales | communesque esse uidebuntur. si autem, ut saepe B 134
 fit, unus possessor diuersum utrisque partibus genus ar-
 borum per omnem finium suorum ambitum posuerit, ut
 inter alios agros quo[s]que confines sibi, non solum P 347
 inter eum cum quo controuersia erit, finem faciat, dili-
 genti cura uidendum erit, ne proprias alterius arbores
 partis communes suspicemur. quidam tamen quotiens
 circa extremos fines suos alicuius generis arbores dispo-
 nunt, quae significanter differentes ab ceteris possint
 extremos fines demonstrare, incidunt per errorem [enim] B 135
 intra uicinorum fines. de qua re diligentius aspicien-
 dum erit, ut possessores suos fines teneant, ne alienos
 lacesiant.

Viae autem si finem faciunt, adtendendum erit quales
 uiae et quomodo. nam et saepe incidunt in finibus, et
 saepe trans uiam aliquas possessores particulas habent.
 quaedam ergo uiae aliquando fines transeunt possessio-

19 uiae Hygin. 91, 7 19—22 Z 80*

1 *an scripsi*] quae P. quae (si) *La.* | utrumque P | una re
 uidebuntur B (sc. finales esse), una res uidebitur P 2 altera
 P, aliqua B | habeat P 2—3 deficient P 3 fines — — autem:
om. P | hae P, haec B 3—4 eius partes B, partes earum P
 4 finales P, *om.* B | eis P. ei B 5 illis aliae *La.*] illae solae B.
 sunt P | et BP, sed *La.* 6 communalesque B 9 quosque B.
 quaque P | sibi *om.* P 10 inter eos in quibus controuersiae
 erunt P | faciant P 11 arborum P 12 partes BP | suspicemur
La.] subscitentur B, ostendantur P 14 significanter *Goes.*
 significant et B, significant P | differentes P, ferentes B 14—16 ob
 ceteris fines uicinorum. Nam et per errorem incidunt. De qua
 re P 16—17 inspiciendum P 17 ne B, non P 18 laces-
 siant P, lacesseant B 19 faciant P 21 aliquas BZ, aliqui P
 22—p. 110, 1 fines transeunt possessionum P, finiunt transitum
 possessorum B

num. quarum tamen non omnium una eademque est con-
 dicio. nam sunt uiae publicae [regales], quae publice
 B 136 muniuntur et auctorum nomina optinent. nam et cura-
 tores accipiunt, et per redemptores muniuntur. nam et
 in quarundam tutela< m > a possessoribus per tempora 5
 summa certa exigitur. uicinales autem [uiaes], de publi-
 cis quae deuertuntur in agris et saepe ipsae ad alteras
 publicas perueniunt, aliter muniuntur, per pagos, id est
 per magistros pagorum, qui operas a possessoribus ad
 eas tuendas exigere soliti sunt. aut, ut comperimus, uni 10
 cuique possessori per singulos agros certa spatia ad-
 signantur, quae suis inpensis tueantur. etiam titulos
 B 137 finitis spatiis positos habent, qui indicent, | cuius agri
 quis dominus quod spatium tueatur. ad omnes autem |
 P 34^v agros semper iter liberum est. nam aliquando deficien- 15
 tibus uicinalibus uis per agros alienos iter praestatur.
 qui< dam > etiam conueniunt specialiter uti seruitutem
 praestent his agris, ad quos necesse habent transmittere
 per suum. nam et his uerbis comprehenditur ITA VT
 OPTIMVS MAXIMVSQVE EST. nam et aquarum ductus 20
 solent per alienos agros iure transmittere. itaque, ut
 B 149 diximus, uiae saepe necessario || per alienos agros trans-
 eunt; quae non uniuerso populo itinera praestari uiden-

2—17 Z 80^{r-v}

13—14 Bo. 402, 2

1 quorum B | non omnium P, om. B 2 regales quae pu-
 blice P, om. B, regales om. Z 3 muniuntur per terminos quos
 itinerarios dicimus ut transiri eas uias intellegamus non posse
 margo P 4—5 nam et in] nam et B, et in P La.: cf. u. 19
 et 20 nam et 6 uiae PZ, om. B 7 in agris B, in agros
 P La. | ipse ad Z, ipsa ad se B, ad P 9 magistri pagorum
 magistrati dicuntur margo P | qui PZ, om. B 12 tueantur
 PZ 14 tueantur Bo. 16 uicinalibus uis [P | uis] suis
 add. Z 17 quidam La.] quid Z, qui B, quae P; qui< n > Goes. |
 etim B | conueniant (conueniat Z) specialiter BZ, conueniunt
 precario P 19 per suum B, peruium P | nam et] in add. P
 ita ut P, aut B 20 est B, sit P 23 qua Turneb. 23—p. 111, 1 iti-
 nera praestari (praestare P) uidentur sed eis ad quorum BP]
 P per dittographiam addit onera praestari uidentur. et eis ad

tur, sed eis ad quorum agros per eas vias peruenire ne-
 cesse est. hae[c] ergo de uicinalibus solent nasci. nam
 et communes viae [quae] ex uicinalibus nascuntur; quae
 aliquando inter binos possessores in extremis finibus,
 5 pari utri<m>que modo sumpto, communique inpen-
 sa, iter praestant. priuatae itaque viae ad finitiones agrorum
 non pertinent, sed ad itinera eis praestanda: quae sub
 exceptione nominari in emptionibus agrorum solent.
 ergo viae publicae et uicinales et communes in finibus B 150
 10 incidunt: non enim finium causa diriguntur, sed itinerum.
 ita tam fas est finem facere quam et transire uiam.

Vepres si finem facient, uidendum quales, et <an>
 tantum modo in extremis finibus sint, quoniam per negle-
 gentiam colentium et in mediis agris solent esse uepres;
 15 et [ut] an manu satae sint. nam etsi regio quaedam uir-
 gulta non habeat, quae tutelam uineis aut hortis praestent,
 adferuntur ex | peregrinis regionibus et seruntur. et ar- P 35^r
 bores in uepribus solent ante missae inueniri.

Si fossis fines obseruabuntur, inspiciendum | utique B 151
 20 <i>n omnibus, regionum quae sit consuetudo, et ui-
 dendum quales fossae, ne, siquis agrorum siccandorum

2—7 et 9—10 Z 80^r 12 uepres Hygin. 76, 7. 91, 17 19 fos-
 sae, riuī Hygin. 91, 5—11

quorum (cf. 117, 9 oneribus pro itineribus); qua re non per-
 spectā Huschke et La. scribunt it. pr. ui. sed eis <ad quorum
 opera et eis> ad quorum

3 communes Goes.] omnes BP | quae om. Turneb. 4 binos P,
 uinos B, uicinos Z | in om. B 5 pari utriq. B, pariq. P, utrum-
 que Z | sumpto Z, sumptu BP 6 iter om. P | priuatae viae
 finem non faciunt *margo* P 7 quae Turneb.] duae BP 9 pu-
 blicae om. P 10 incidunt B, incipiunt P 11 tam fa B, tamen
 fas P 12 uidum B | an scripsi, cf. 113, 2] om. B, si P La.
 13 finibus P, finium B 14 mediis solent esse agris P 14—15 ue-
 pres; et an scripsi] uepres et ut ab B, siue uepres P, uepres; et
 utrum La. 15 manu satae ∟ P 15—16 quandam uirgu-
 lam P 16 praestet P 18 solent antemissae in uepribus P
 20 in omnibus Turneb.] nominibus BP 21 agrorum siccandorum ∟ P

causa fossas fecerit, finales esse uideantur. nam et intel-
 legi potest aliquando ex ipsarum fossarum positione,
 utrum propriae an finales sint, quoniam transuersae
 quaedam aut obliquae a finibus recedunt. ita ut supra
 dictum est, ex ipsorum locorum necessitate et ex ipsorum
 positione colligi debet, quae sint finales. aliae tamen
 quae finales sunt, cum uidentur esse communes, inspi-
 ciendum erit an ita sit. nam quidam in extremis finibus
 in solo suo faciunt fossas et ex superioribus uicinisque
 agris defluentes aquas excipiunt, ne inferiores terrae
 laborent. ita quod | in solo suo quis fecerit, non statim
 communes sed circa fines esse uidebuntur. respiciendum
 <hoc> quoque erit. nam et in aliis lateribus similiter
 fines obseruabuntur. sed et proprias qui faciunt ad ex-
 pediendas aquas, aliquid soli sui extra fossam solent
 relinquere. aliquando etiam terminos extra fossam posi-
 tos inuenimus, qui et ipsas fossas et soli relictas partes
 decernant cuius domini sint. quidam uero etiam arbores
 ante missas finales extra fossas habent, et in contro-
 uersiam saepe deducuntur, quod credatur fossas | finem
 facere debere. propter quod, sicut in aliis generibus |
 finitio num, sic et in hoc quoque consuetudines regio-
 num intuendae erunt. †etenim dum terminis aut arbori-
 bus fines obseruari consuetudo sit, non oportere fossas,
 quae prope fines erunt, finales obseruari: si uero sub-
 structionibus et maceriis finientur agri, uidere quales

† fossas B, aliquando P 4—7 a finibus — — tamen quae
 P, om. B (post obliquae) 9 ex B, de P 12 communem B,
 c-ne P | uidebitur P 12—13 addidi; ^{quod} respiciendum P
 (sser. P²) | nam BP, num Goes. La. 14 proprias qui L P
 15 sui P, ut B 16 extra fossam] solent relinquere et extra fossa
 (fossam G) eos add. P 17—18 ex soli relictas parte discer-
 nant P 19 et <eae> in La., sed cf. u. 11—12 21 sicut P,
 in: alii sicut quid B 22 finitio B: hic desinit Sic. Flaccus
 in B (sequitur 96. 14) 23 etenim P] 'fortasse est enim iustum'
 La. (cf. 115, 4), an <eluc>et enim? | Si consuetudo est regioni
 tminib. aliisq. signis fines obseruari, non cito fossae finalis ob-
 seruari debere *margo* P

substructiones et maceriae, quoniam quidam congestionibus lapidum, ripis, substructionibus terras, ne dilabantur, excipiunt. ita si ad tutelam terrarum extruantur, uidentur an et finitiones praestare debeant. nam quidam
 5 transuersas et obliquas macerias ripis substructionibus factas uolunt uideri finales. quod ex ipsa facie aliquando intellegitur, si [enim] proprias quis faciat in terris suis ad sustinendos seruandosque agros suos, non posse eos esse finales; nam quaedam, quae fines praestant, maiori
 10 opere extractae inueniuntur quam eae, quae priuatae sunt. nihilo minus et in hoc genere finitionum consuetudines regionum intuendae erunt. sed et ex ipsorum locorum <qualitate> aliquando aliquid colligi potest. si enim non expetent terrae, quarum sustinendarum causa uideatur maceria esse facta, poterit finalis uideri. sed in planis locis
 15 si saxuosus sit ager, repurgatur, et ex congestione maceriae fiunt. ita et ex ipsius loci qualitate aliquid colligi potest. si enim non sit ager saxuosus, cuius repurgandi causa congestio in speciem maceriae facta uideatur, poterit
 20 uideri finalis. ergo, ut saepe | diximus, quaedam ex consuetudine regionum, quaedam ex natura loci colligi possunt. P 36^r

Nam et de fossis idem sentimus. si enim non sit necessitas agri siccandi nec in uicinis fossae inueniantur,
 25 possunt uideri finales, non interuenientibus querellis, quibus ambigatur, secundum regionum consuetudinem esse finales. sed si in regione non sit consuetudo fossis finem obseruari, ea ergo, quae quasi nouum exemplum afferre uidebuntur, intuendum utrum ex necessitate loci
 30 agros siccant an finem praestent.

Maceriae quoque, et quae ex congestione lapidum fiunt et quae manu instruuntur, non semper aut terrarum

1 quidem P 10 eae P (haec G¹) 13 qualitate *addidi*: cf. c. 17] natura *add. Turneb. La.* 13—14 expetent] extent *Goes.* 25 querellis *Schulten*] quae erunt uis P, qualitibus *La.* 26 ambigantur *La.* 28—29 *malim* eae ergo — afferri

excipiendarum causa aut repurgandi agri aut finem praestandi fiunt. aliquando enim per magnum spatium aut uiuaria aut pomaria aut uineas aut oliueta aut arbusta maceris supra dictis includunt et ab incursionibus bestiarum defendunt. ita diligenter omnia exquiri debebunt, ne qua ratione fallamur.

Riuis si fines obseruabuntur, qui non semper singulorum agrorum extremitates ambire possunt, sed per aliquod spatium lateribus quibusdam possessionum finem praestare, intuendum erit an sit consuetudo ultro citroque riuorum aliquas partes agrorum possideri ab his, qui trans riuum contrarios agros habebunt. quidam enim riuus ab origine, id est a capite, donec in mari defluant, fines possessionibus praestant, quidam uero ultro citroque transmittunt possessores. quod ipsud requirendum erit an[quod] in consuetudine regionum sit. comperimus enim quibusdam locis per omnem tractum riuus finem aliquas particulas agrorum ab eis, qui econtrarios trans riuum habent agros, emptas iunctasque eis agris, qui riuo finirentur. quod ipsud non debet nocere exemplo, quoniam emptae particulae aliis agris iungantur. ita transeundi riuus non debet haec condicio confundere possessores. quod etiam in fossarum condicione euenire potest, itemque uiarum.

Riuus autem quotiens finem facit, appellatur RIVO RECTO [curuoque]. qui si alicuius terras minutatim ex alia parte abstrahat et alii contrario relinquat, quod uocant abluuionem et alluuionem, repetitio finium ha(u)d datur: inducit enim necessitatem riparum tuendarum.

26 sq. Hygin. 87, 4—7

3 pomeria P, corr. Turneb. 13 in mare La. 16 an Turneb.] anquod P, numquid La. 17 finem P, finalem Goes.; an finalis? 18 econtrarios P, contrarios La.; an e contrario? 19 emptos iunctosque P, corr. Turneb. 22 possessiones Goes. 26 curuoque] del. La.; 'aut delendum hoc uoc. aut scr. cursuque' Mo. 28 alluuionem et alluuionum P 28 29 haud datur scripsi] addatur P, non datur La. 29 indicit P

quod iuste uidetur prospectum, ut terrae possessoribus saluae sint, etiam publicae utilitatis causa. quod <si> ui[m] tempestatum riuu torrentes subito alueum cursu<m>que mutant, iustum, ut nostra fert opinio, erit ut
5 aluei ueteris fines suos quisque obtineat.

In aliquibus regionibus ita fines inter possessores ordinati sunt, ut rigores durent per longum tractum; incidentesque in uis aut riuu aut in <sub>structionibus aut rigoribus aliisque finitionum generibus deficient supra dicti rigores: inde in quo incidierint genere fines obseruabuntur, donec et illud ipsud genus aliquo[d] incidat, quo
10 finiantur agri. ergo et rigores et uiae | et riuu et substructiones alii aliis incidentibus inter se inuicem succedunt. nam et in ipsis generibus sicubi coxae sunt, terminos
15 inuenimus frequenter. sed et petras naturales, quae in finibus incident, saepe notatas inuenimus. P 37

Omnia autem finitionum genera, quae in occupatoriis agris uidentur inueniri posse, in quaestoriis et diuisis et assignatis agris frequenter inueniuntur, quoniam emendo
20 uendendoque aut cambiando mutandoque similia finitionum genera inueniri possunt. sed et unius agri extremitas potest multis finiri generibus, cum ex uno latere finiatur terminis, ex alio arboribus, <ex> alio supercilio. ex alio riuo, quaeque alia obseruabilia in finibus sunt.
25 ita non uno genere, quasi lege data, fines obseruabuntur. quae etiam in omnibus agrorum condicionibus euenire possunt.

Illud uero inuenimus aliquibus locis, ut inter arua uicini arguantur confundere fines eoque usque aratrum perducere, ut in finibus solidum marginem non relinquant.
30 quo discerni possint fines.

2—5 Hygin. 87, 19—88, 1 14 coxae 103, 16. 106, 5

3 torrentis P 3—4 alueo cursuque mutantur tum P, alueum cursumque mutant iustius est tum Cuiacius 7—8 inced. semper P 9 definiunt P, deficient Goes. 11 in aliquo d<ein> Goes. 29 arciantur P

Sed et in uineis aliisque culturarum generibus simile quid inueniatur. si enim duo possessores extremis finibus ui<ne>as habent, cum fodiunt, finem solidum relinquunt. nam et signa defodiunt [propter quaestorios agros].

Praeterea et in multis regionibus comperimus quosdam possessores non continuas habere terras, sed particulas quasdam in diuersis locis, interuenientibus complurim[um] possessionibus; propter quod etiam complures uicinales uiae sint, ut unus quisque possit ad particulas suas iure peruenire. sed et de uiarum condicionibus locuti sumus. | quorundam agri seruitutem possessoribus ad particulas suas eundi redeundique praestant. quorundam etiam uicinorum aliquas siluas quasi publicas, immo proprias quasi uicinorum, esse comperimus, nec quemquam in eis caedendi pascendique ius habere nisi uicinos quorum sint; ad quas itinera saepe, ut supra diximus, per alienos agros dantur.

DE QVAESTORIIS AGRIS.

Quaestorii dicuntur agri, quos ex hoste captos p. R. per quaestores uendidit. hi autem limitibus institutis laterculis quinquagenum iugerum effectis uenierunt. quem modum decem actus in quadratum per limites demensi efficiunt; unde etiam limites decumani sunt dicti.

Horum uero agrorum paene iam oblit<erata> sunt signa: nam aliquibus locis etiam lapides, qui in limitibus denis actibus emensi<s> positi erant, interciderunt.

20—p. 117, 4 Hygin. 78, 18—79, 4; supra 100, 7—13 23—24
decumani cf. Frontin. 11, 15. Hygin. Grom. 132, 9

1—5, quae inter 18 et 19 habet P, huc pertinere uidit La.
2 'immo inuenitur' La. 3 uias in rasura P (prius uineas, ut uidetur) 8—9 complurimum possessoribus P, corr. Goes.
15 quas P, quasi G 17 ad quas itinera] ad qui sint intra P, corr. Rig. 24 quare decumani dicti sunt margo P 27 denis Goes.] de nouis P

et limites ipsi, id est rigores, non parentibus lapidibus difficile inueniuntur. paene iam itaque fit, ut <ad> occupatoria<m> condicione<m> recidant. in quibus alia similia in finibus obseruabuntur.

5 Limites autem ab liminibus uocabula acceperunt, quoniam limina introitus exitusque locis praestant, limites agris similiter introitus exitusque. qui in agris | diuisis et assignatis semper peruii esse debebunt tam P^{asr} itineribus quam et mensuris agendis. cum ergo omnes
10 limites a mensura denum actuum decimani dicti sint, hi qui orientem occidentemque intuentur, qui<que> meridianum et septentrionem tenent, unum uocabulum illis erat: decumani nuncupabant<ur> matutini et uespertini et meridiani et septentrional<es> [cardinem]. alii uero
15 ob regionum positionem et naturam appellauerunt maritimos et montanos. postea uero cum agri diuiderentur et assignarentur, decimani quidem uocabulum permansit, ut hi qui orientem occidentemque intuentur decimani dicerentur: hi uero qui meridianum et septentrionem,
20 quoniam cardinem mundi tenerent, cardines sunt appellati.

Et omnes limites dirimunt agros centuriasque designant. qui, ut supra diximus, in agris diuisis et assignatis semper peruii esse debebunt et itineribus et
25 mensuris agendis.

Centuriis, quarum mentionem nunc facimus, uocabulum datum est ex eo, <quod> cum antiqui [Romanorum]

5 limites Frontin. 13, 6 8 *ibm.* 10, 7 14—16 *ibm.* 13, 7—12 20 *ibm.* 12, 2 26—p. 118, 3 *ibm.* 14, 1—5. Comm. 52, 25

2—3 *cf.* 118, 8 3 rec|cedant P, recedant G 9 itineribus La.] oneribus P; *cf.* v. 24 | omnes falso del. Mo.
11 addidi 12 unum] kardinum falso Salmasius exerc. Plin. p. 476 et Mo. Ges. Schr. V 97, qui versus 16—21 non respexerunt 13 erat] sit falso Mo. | decumanum nuncupabant P, corr. Mo. 14 septentrionales scripsi] septentrionis P | secl. La.; *cf.* v. 20 15 ob G¹, ab PG

agrum ex hoste captum uictori populo per bina iugera partiti sunt, centenis hominibus ducentena iugera dederunt: et ex hoc facto centuria iuste appellata est.

Ergo in quaestoriis agris adhuc in regionibus quibusdam manentibus lapidibus, quibus limites inueniri possunt, aliqua uestigia reseruant(ur). sed, ut supra diximus, emendo uendendoque aliquas | particulas ita confuderunt possessores, ut ad occupatoriorum condicionem reciderint. tamen, ut supra diximus, in aliquibus et lapides et rigores aliqui inueniuntur et fines praestant.

DE DIVISIS ET ASSIGNATIS.

Diuisi et assignati agri (non) unius sunt condicionis. nam et diuiduntur sine assignatione et redduntur sine diuisione. diuiduntur ergo agri limitibus institutis per centurias, assignantur uiritim nominibus.

Ergo agrorum diuisorum, qui institutis limitibus diuisi sunt, formae uarias appellationes accipiunt. quidam (in) arbore(is) tabulis, alii in aenis, alii in membr(an)is scripserunt. et quamuis una res sit forma, alii dicunt perticam, alii centuriationem, alii metationem, alii limitationem, alii cancellationem, alii typon, quod, ut supra diximus, una res est, forma. quidam formas, quorum mentio habita est, in aere scalpserunt, id est in aereis tabulis scripserunt. hi tamen quidquid instituerunt curandum erit ut fide aestimetur, nequis uoluntario finem proferat (aut) illa tantum fides uideatur, quae aereis tabulis manifestata est. quod si quis contra dicat, sanc-

11 cf. Frontin. 1, 6. Hygin. 80, 14

4—6 fusos limites uel signa finalia dicit *margo* P 7 confunderunt P 8—9 recederint P 12 *add. Rig.* 18 in *ad-didi* | arboreis tabulis La.] arbores finales P | uenis P, sed alii in aenis alii in membris id est alii in aere alii in membranis hoc ē in mappa uel in codicib. depinxert *margo* P 22—23 quorum sic P 25—26 finem proferat. P] fidem proterat *frustra* La.; cf. *Iuv. Sat. XIV 142*

tuarium Caesaris respici solet. omnium enim agrorum et diuisorum et assignatorum formas, sed et diuisionem et <assignationum> commentarios, et principatus in sanctuario habet. qualescumque enim formae fuerint, si ambigatur de earum fide, ad sanctuarium principis reuertendum erit.

Causam autem diuidendorum | agrorum bella fecerunt. P 33^r
 captus enim ager ex hoste uictori militi ueteranoque [est] assignatus hostibus pulsis aequalis in modo manipuli datus est. nec tamen omnibus personis uictis ablatis sunt agri; nam quorundam dignitas aut gratia aut amicitia uictorem ducem mouit, ut ei<s> concederet agros suos. itaque limitibus actis cum centuriae eximerentur, eorum, quorum nomina continent, agri notabantur, quantum in quaque centuria haberent. inscriptiones itaque in centuriis sunt tales: DEXTRA aut SINISTRA DECIMANVM TOTVM, VLTRA CITRA[que] CARDINEM TOTVM ASSIGNATVM ILLI TANTVM; inde suscriptum est nomen, cui concessum est, inscriptione tali, REDDITVM ILLI TANTVM. praeterea scriptum est et REDDITVM ET COMMVTATVM PRO SVO. quod ideo fit, quoniam particulas quasdam agrorum in diuersis locis habentes duo, quibus agri reddebantur, ut continuam possessionem haberent, modum pro modo secundum bonitatem taxabant; et in locum eius, quod in diuerso erat, maiorem partem accepit itaque, sicut supra diximus, qui hanc inscriptionem accepit, id est REDDITVM COMMVTATVM PRO SVO.

Inscriptiones ergo diligenti cura intuendae erunt, ut sciamus quantum dati assignati si[n]t, quantum redditi,

11—12 et 18—21 Hygin. 80, 16 13 sq. cf. Hygin. 73, 6 sq.

2 diuisionum et <assignationum> [scripsi] diuisionem et P, descriptionem et La., diuisionum Rig. 3 commentarius P
 13 eximerentur P, exigerentur frustra Rig. La.; cf. Hygin. 73, 6
 mensura peracta sortes diuidi debent 17 totus = τόσος
 18 subscriptum G¹ 24 modum P | taxabant et P, taxabant:
 [et] La.

et quantum commutati, qua computatione facta quanto minus fuerit, quam centuriae modus esse debet, subsecinum uocatur. subseciuorum uero genera sunt duo. P 39^v unum est quod a | subsecante linea mensura<e> quadratum excedet. alterum est autem quod subsecante assignationes linea[e] etiam in mediis centuriis relinquetur. 5 euenit hoc autem ideo, quoniam militi ueteranoque cultura assignatur: si quid e<ni>m amari et incerti soli est, id assignatione non datur.

Inscriptiones in centuriis frequenter inuenimus tales, 10 DATVM ASSIGNATVM singulis personis certum modum, aliquando uero compluribus unum modum. de qua re diligenter inquirendum erit, utrum aequaliter modus ille pluribus ascriptus diui<di> deb<e>at, an aliquibus personis et alicui plus debeat. non enim omnibus aequaliter datus, sed et secundum <gradum> militiae et modus 15 est datus. manipulus ergo singulas acceptas accipient, aliqui gradus singulas et dimidias, aliqui binas. pluribus ergo, ut supra diximus, personis <in>aequaliter assignatur modus. sed nec singulis acceptis modi[s] per omnes 20 regiones aequalitas est; nam secundum bonitatem agrorum computatione facta acceptas partiti sunt: melioris itaque agri minorem modum acceperunt.

Ergo acceptiones in centuriis, ut coeperamus, explicandae sunt. diximus enim DATVM ASSIGNATVM compluribus aliquando unum modum adscribi; sed et RED- 25 DITVM SVVM | aliquando pluribus personis unus modus adscribitur. quae an aliquando aliter partiri de-

1—6 Frontin. 2, 16—3, 2

4 a subsecante linea i. e. 'von jener Linie aus gerechnet' | mensurae scripsi 5 subsecante scripsi] subsecantis P 6 linea scripsi 8 siquidem P 14 diuidebat P, corr. Goes. 15 et | an uel? | alicui P, cui Goes. 16 add. Rig. 17 manipulus P, 'rectius manipulares' La.; cf. 123, 11 populo, dum — transeant 22 meliores P 25 DATVM om. La. cum G 28 quae an La.] quaedam P | aliter P (cf. 98, 12 aliae = 15 diuersae); inaequaliter La.

beant, inde colligere poterimus, ut respiciamus profes-
 siones: si enim quibus agri *sui* reddantur, iussi | profes- P,
 ssi sunt, quantum modum quoque loco possiderent.
 praeterea inuenimus suscriptiones tales, <ut> DATVM
 5 ASSIGNATVM adscriptum sit, subiectum REDDITVM SVVM
 uni aut duobus pluribus[*q*]ue personis, e[*s*]t modus nullus
 adscriptus; quod, <ut> nostra fert opinio, quod datum
 assignatum, computatum sit: reliquam quidquid erit ex
 10 centuria, eius eorumue erit, quorum nomina sine modo
 inueniuntur. aliquando integras plenasque centurias binas
 pluresue continuas uni nomini redditas inuenimus; ex
 quo intellegitur REDDITVM SVVM, LATI FVNDI: <hi> per
 continuationem seruantur centuriis.

Inscribuntur quaedam EXCEPTA, quae aut sibi reser-
 15 uauit auctor diuisionis et assignationis, aut alii concessit.
 inscribuntur et COMPASCVA; quod est genus quasi sub-
 seciuorum siue loca, quae proximi quique uicini, id est
 qui ea contingunt, pascua . . . illud uero auctores
 diuisionis assignationisque leges quasdam colonis de-
 20 scribunt, ut qui agri delubris sepulchrisue publicisque
 solis, itinera uiae actus ambitus ductusque aquarum, quae
 publicis utilitatibus seruerint ad *id* usque tempus, quo
 agri diuisiones fierent, in eadem condicione essent, qua
 ante fuerant, nec quicquam utilitatibus publicis deroga-
 25 uerunt.

In quibusdam regionibus fluminum modus assignationi

16—18 Hygin. 80, 1—6. 20
 26—p. 122, 17 *ibm.* 88, 4—15

18—25 *ibm.* 83, 12—18

2 agris uiae P 4 suscriptiones G¹ 8 reliquam *Turneb.*] reliquo hominum Gp 14—15 Dicit aliquid se seruasse sibi agri auctorem diuisionis *margo* p 18 *Lacunas statuit Lu., qui confert Hygin. 83, 12* illud uero obseruandum, quod semper auctores etc.; *sed pro pascua . . . fort. cum Goesio scribendum* pascunt (= ius pascendi habent 116, 16) 20 et Gp 21 solis | *sc. seruerint | itinera scripsi, cf. Hygin. 97, 23*] itineris Gp, item *La.* 22 aditusque Gp 23 diuisioni Gp 24 ante *Turneb.*] inter Gp

cessit, in quibusdam uero tamquam subsecuius relictus est, aliis autem exceptus inscriptumque FLVMINI ILLI TANTVM. ut in Pisauensi comperimus DATVM ASSIGNATVMQVE ut VETERANO, deinde REDDITVM SVVM VETERI POSSESSORI, FLVMINI PISAVRO TANTVM, IN QVO AL- 5
 6 68 scrip|tum modum per omnes centurias, per quas id flumen decurret. quod factum auctor diuisionis assignationisque iustissime prospexit: subitis enim uolentisque imbribus excedens ripas defluet, quo(a)d etiam ultra 10
 modum sibi adscriptum egrediatur uicinorumque uexet terras. cum ergo possessores hoc incommodum patiantur adsiduitate tempestatum, contentoque flumine alueo ripisque suis aequum uideatur iniuriam passos subsequi terras usque ad alueum fluminis, has tamen terras Pi- 15
 saurenses publice uendiderunt, quas credendum est proximos quosque contingentes eas emisse uicinos.

Limitum quoque modus in quibusdam regionibus per amplum spatium exceptus est, in quibusdam uero modo assignationis cessit. ergo centuriae limitibus clausae, qui a limit(ation)ibus excipiuntur: a[d] praescripta lege latitudine (enim) actae incipiant mensurae oportet [et] centuriarum; in his quibus non excipiuntur [ad praescripta lege latitudinis], ab linea mensurali per limitem omnis 20
 modus in mensuram centuriae cadit. qui tamen, ut supra 25
 diximus, semper [in] itineribus (et) mensuris agendis peruii oportet ut sint. spatium autem, intra quod sors solum uersari debeat, quasi dignationes dat: decimano uero et

18 — p. 123, 18 Hygin. 83, 22—84, 7

3 in pisauensi G 5 IN] ne Gp 7 id] in Gp 8 decurre(re)t Rig. La.; cf. 120, 5 10 'potius diffluet' La. | add. Goes. 11 uicinorumque p, uinorumque G 13 contemptoque Gp 14 passos Gp 15—16 Pisauensis Gp, corr. G¹ 20 clausae, qui] clausae sunt: qui (si) La. 21 excipiuntur, La. 21—22 latitudine (enim) scripsi] latitudinis Gp, l-ne Goes. La. 22 actae] datae Gp 23—24 secl. Goes. 27 sors solum p, sors G La. 28 quasi dat dignationes p

cardini maximis maximus latitudinis modus praescribi debet, deinde quintam quamque centuriam includenti per decimanos cardinesque; <qui> cum uiginti et quinque centurias includant, saltus appellatur. quibusdam regionibus, cum in ipsis incidant uillis, portas domini uillarum faciunt ianuasque inponunt et seruos huic negotio ad transmittendum populum applicant, quoniam utilissimum iter populo seruari debeat. datur autem uia a possessoribus, ut limites occurrant; hac tamen | condicione, ut si <u>illae in limitibus positae sint, id est limites in quibus incidunt, <red>dant per agros suos iter populo, dum non deterius quam per <u>illas transeant. sed quaedam ita positae sunt, ut quantumcumque de limite deflectere uelint, incommodum iter patiantur: ita necessario per ipsas transeunt uillas. limitem autem non puto quemquam occupare debere colendo, ut per agrum iter reddere mallet: alioquin deflexus illi, qui de limite detorquentur, multo maiorem occupant modum.

Centuriae autem non per omnes regiones ducenta iugera obtinent: in quibusdam ducentena dena inuenimus, in quibusdam ducentena quadragena. ita diligenti cura et haec erunt respicienda, quoniam et limitum non aequale spatium inter lapides sit oportet, si amplius quam ducentena iugera centuriae habent. ut puta si habet centuria iugera CCXL, si <n>t oportet per decimanum aut cardinem ab lapide ad lapidem actus XXIII, et per alterum limitem actus XX: [aut] tot enim actus, quorum numeros per decimanum ac per cardinem datos inter se multiplica<n>t[os], facient CCCCLXXX. itaque dili-

20 Frontin. 14, 6; cf. Hygin. Grom. 135, 15—20

1 maximis om. p 2 includens Gp, corr. Goes. 3 cardines quae cum Gp, corr. Goes. 5 incedant Gp 8 uia Gp, ita La. 9 ut similes occupent Gp 9—10 ille Gp, corr. Rig. 10 quibus Gp, fort. uillis | incedunt Gp 20—21 inuenimus, in quibusdam ducentena p, om. GLa. 22 aequalem p 26 ad lapidem pG¹, ab l-m G 27 quorum Gp, om. omnes editores 28 numerus ego, n-rum Gp ac Turneb.] aut Gp 29 multiplicat scripsi] multiplicatos Gp

genter id scrutandum, quanta per decimanum et quanta per cardinem spatia inter lapides obseruari debeant. comperimus in quibusdam perticis cum centuria *e* ducenta iugera haberent, non uiginti actus aequaliter per limites inter lapides datos: in Beneuentano actus uiginti quinque per decimanos, et actus sedecim per cardines; qua mensura iugera ducenta quidem includuntur, centuriae quadratae non exprimuntur.

Illud praeterea comperimus, deficiente numero militum ueteranorum agro qui territorio eius loci continetur, in quo ueterani milites deducebantur, sumptos agros ex uicinis territoriis diuisisse et assignasse; horum etiam agrorum, qui ex uicinis populis sumpti sunt, proprias factas esse formas. id est suis limitibus quaeque regio diuisa est, et non ab uno puncto omnes limites sunt, sed, ut supra dictum est, sua quaeque regio formam habet. quae singulae praefecturae appellantur ideo, quoniam singularum regionum diuisioni alios praefecerunt, uel ex eo quod in diuersis regionibus magistratus coloniarum iuris dictionem mittere soliti sunt. ac tamen omnes quarum coloniarum ciues acceperunt, eius perticae appellabuntur: ergo praefectura illa dicitur, cuius territorio ager sumptus fuerit, pertica illa tamquam colonia, ubi ciuis deductus fuerit. nec tamen semper uniuersa territoria, quotiens ager coloniae defecit, uicinis auferuntur, sed solum quod assignare necesse

9 sq. cf. Hygin. 81, 11 sq. 14 suis limitibus cf. Hygin. Grom. 136, 1 perticae fines, hoc est primae adsignationis. aliis limitibus, aliis praefecturae continentur etc. 21—24 pertica, praefectura Frontin. 15, 1—4

6 decimanas Gp 10 agrum Gp, cf. r. 25 ager — deficit
14—15 regio diuisio (diuisio p) diuisa Gp 15 acti Goes. 17 praefecturae G 18 diuisioni alios scripsi] diuisiones alii Gp, d-es aliis La. 20 <ad> iuris dictionem Rig. 22 perticae appellabuntur G, appellabantur p 23—24 illam tamquam coloniam illam GP 25—26 defecit P, deficit G

fuit; quod ipsum legis praescriptio declarat. aliquando uero in limitat²ionib³us <si> ager etiam ex uicinis territoriis sumptus non suffecisset, et auctor diuisionis assignationisque quosdam ciues coloni⁴s dare uelit <et> agros eis assignare, uoluntate⁵ m⁶ sua⁷ m⁸ edicit commentariis aut in formis extra limitationem, MONTE ILLO. PAGO ILLO, ILLI IUGERA TOT, aut ILLI AGRVM ILLVM. QVI FUIT ILLIUS. hoc ergo genus fuit assignationis sine diuisione; quoniam, ut supra dictum est, agri diuiduntur limitibus structis per centurias, assignantur uiritim nominibus. sunt uero diuisi nec assignati, ut etiam in aliquibus regionibus comperimus, quibus, ut supra diximus, redditi sunt agri: iussi professi sunt quantum quoque loco possiderent. aliquibus uero ita contigit, ut iussi aestimatione facta profiterentur; quibus secundum aestimationem pecunia data est, pulsique agris suis sunt, ueteranusque uictor eo deductus est.

Illud uero quod saepe respicimus, quod similitudines culturarum comparemus, potest quidem fieri ut similis conuenientisque culturae etsi <sit> una facies, plures tamen domini. nam cum puls⁹i essent populi [†]potestati¹⁰que locupletiorum fuissent lati fundi, qui unius ager fuisse¹¹n¹²t, pluribus personis hic diuisus et assignatus est. ita quamuis ille habuerit culturae faciem, quem plures domini acceperunt, erit quidem | inter plures similis facies; tamen quisque suum secundum acceptas habere debbit. item contrario euenit, ut quod pluribus assigna-

9 supra 118, 14 12 supra 119, 11 sq. 121, 2 18—19 Hygin. 92, 20—93, 4. 76, 15

2 inlimitatus ager P, inlimitatibus G, corr. La.; an <si> inlimitatus ager? 3 eos P | sua edictis P (suae dictis G) 16 pecunia La.] quā P 19—20 similes conuenientesque P 21 essent scripsi, cf. 164, 4] sint P, sunt G La. 21—22 potestati¹⁰que] partitique <qui> La.; an potitique qui? 22—23 qui unius ager fuisset, pluribus personis hic scripsi] in cuius agro fuissent plures personae hic P, i. c. a. f. p. personae, his La. 24 quamuis P (= quamcumque?), quam La. | quam P

tum est ad unum perueniat dominum, et quam<uis> dissimiles sint culturae, ut etiam finitiones appareant quae erant inter eos, id est quibus assignati erant agri, tamen [quoniam], ut saepe inuenimus, uni foco territoria complurim[um] acceptarum adtribuuntur. nihil ergo nocere debent uarietates et dissimilitudines culturarum; ex quibus, ut nostra fert opinio, nascuntur saepe controuersiae: et aes respicitur, id est quas quique acceptas defendant, quibusque personis redditum aut commutatum sit pro suo.

Saepe etiam unius eiusdemque nominis duo domini acceptam sibi defendunt. quae res quamuis sit confusa, tamen modus minor in possessione maiorem modum sequitur. aliquando autem monumenta eorum, quibus assignati sunt agri, aut uocabula uillarum agrorumque quamuis iusta uidentur, tamen, ut supra et saepe commemorauimus, potuerunt aliquando aliqui aliquem numerum, id est aliquantas particulas, remisisse aut uendidisse.

Euenit aliquando, ut in Nolano comperimus, idem, quom diuisio non ab uno puncto concessit, sed ex diuersis limitibus, qui oblique inter se concurrunt. ergo uidendum est qua significantia linearum regio dinosci possit, ut intellegi possit DEXTRA aut SINISTRA DECIMANVM DEXTERIOREM aut DEXTRA aut SINISTRA DECIMANVM SINISTERIOREM.

P 43^r | Praeterea dicitur et 'aes miscellum'. ita eueni[un]t ut qui a diuo Iulio deducti erant, temporibus Augusti militiam repetissent; consumptisque bellis uictores terras suas repetierunt; in locum tamen defunctorum alii agros acceperunt. ex quo fit ut his centuriis inueniantur et eorum nomina, qui deducti erant, et eorum, qui postea

3 [id est] La. 6 similitudines La. 8 'malim respicietur' La. 11 hominis P 19—20 idem, quom scripsi (sc. ut res sit confusa. v. 12)] idemque P, idemque . . . La. 20 concessit P, processit La. | ex] et P 22 linearum] quarum P 26 dicitur scripsi] dicuntur P | z. post et sscr. rec. P (&?) | euenit scripsi

in locum successerunt. quod tamen hac suspitione nos inuenimus sic <esse>. cum data assignata nos computaremus et excederent centuriae modum, reuersi ad originem primam assignationis inuenimus postea adiecta esse nomina in hac condicione, qua supra opinati sumus.

Subseciuorum mentio repetenda est. auctores enim diuisionis assignationisque aliquando subseciua re<bu>s publicis coloniarum concesserunt: aliquando in condicione illorum remanserunt. quae quidam, id est coloni, sibi donata uendiderunt, aliqui uectigalibus proximis quibusque adscripserunt, alii per singula lustra locare soliti per mancipes redditus percipiunt, alii in plures annos. quae ex monumentis publicis cognosci possunt.

Collegia sacerdotum itemque uirgines habent agros et territoria quaedam etiam determinata et quaedam aliquibus sacris dedicata, in eis etiam lucos, in quibusdam etiam aedes templaque. quos agros quasue territoriorum formas aliquotiens comperimus extremis finibus comprehensas sine ulla mensurali linea, modum tamen inesse scriptum.

Praeterea cum ex | aliis territoriis ager sumptus est, P 43^v et subseciua et uacuae centuriae, quae in assignationem non ceciderant, redditae sunt eis, ex quorum territorio agri sumpti erant. quae et ipsi aut uendiderunt aut uectigalibus subiecta habuerunt; sicut et aliarum rerum publicarum comperimus, ut supra commemorauimus. non enim omnis ager centuriatus in assignationem cecidit, sed et multa uacua relicta sunt. quorum ea condicio est

6—13 Hygin. 96, 11—20 14—20 Hygin. 80, 7—11 (cf. 77, 15—21) 19 cf. 77, 19 geometricae exercitationi subducunt
21—24 Hygin. 80, 23—81, 4 24—25 u. 9—11

3 reuerti P 6 enim *Goes.*] finem P 7—8 res publica
P 9 [id est coloni] *La.* 12 redditos P 14 itemque] item
quos P 18 finibus] A (*i. e.* alibi) lineis *margo* P 19—20 in-
esse *sc.* formis, cf. *Hygin. 80, 8—10*] [*fortasse in aes uel in aere*]
frustra La. 25 subiectum P 28 quarum P

quae subseciuorum. de quibus Domitianus finem statuit, id est possessoribus ea concessit.

Subseciuorum diximus hanc condicionem esse factam, quod siluae et loca aspera in assignationem non uenerunt. comperimus uero in aliquibus regionibus et pascua et siluas assignatas esse, adscriptumque in formis ita, **ILLI [ET ILLE TOT] SILVAS ET PASCVA, IVGERA TOT.**

Territoria inter ciuitates, id est inter municipia et colonias et praefecturas, alia fluminibus finiuntur, alia summis montium iugis ac diuergiis aquarum, alia etiam lapidibus positis praesignibus, qui a priuatorum terminorum forma differunt; alia etiam inter binas colonias limitibus perpetuis diriguntur. de quibus, id est territoriis, si quando quaestio mouetur, respiciuntur leges ciui<tati>bus datae, id est coloniis municipiisque et praefecturis. nam inuenimus saepe in publicis instrumentis significanter descripta territoria: uocabulis enim aliquorum locorum comprehensis incipiunt ambire territoria.

P 44^r Illud uero quod | compertum est, pluribus municipiis ita fines datos, ut cum pulsi essent populi, et deducantur coloni[ae] in unam aliquam electam ciuitatem, multis, ut supra et saepe commemorauimus, erepta sunt territoria, et diuisi sunt complurium municipiorum agri, et una limitatione comprehensa sunt: facta est pertica omnis, id est omnium territoriorum, coloniae eius in quae coloni[a] deducti sunt. ergo fit ut plura territoria confusa unam faciem limitationis accipiant. aliquibus uero auctores diuisionis reliquerunt aliquid agri, id est quibus abstulerunt, quatenus haberent iuris dictionem: aliquos intra muros cohibuerunt. itaque, ut frequenter iam nimis diximus, leges datae coloniis municipiisque

1—2 Hygin. 97, 4 9—16 *ibm.* 97, 15—18 16—18 *ibm.* 74,
4—19 27—30 *ibm.* 82, 24—83, 6

7 *secl. La.*, post **IVGERA TOT** posuit Rudorff 19 *cf.* 125, 18
20 [et] *La.* 27 aliquibus] aliquando *Goes.* 28 agri, id est *La.*,
cf. 126, 3] agris eis P 31 iam nimis] inuenimus P, nimis *La.*

intuendae erunt, nam et compluribus locis certos dederunt fines, intra quos iuris dictionem habere deberent. cum non potuerit uniuersus ager in assignationem cadere propter aut asperitatem locorum aut praerupta
 5 montium, quamuis excederent fines lege datos, tamen, quoniam uacabant, concessi sunt his quorum finibus sumpti erant, nec tamen iuris dictio concessa est. saepe etiam r. p. ager donatus est. si quando tamen, ut supra diximus, quaestio de his moueatur, leges coloniarum ac
 10 municipiorum respiciendae erunt.

Sed et pagi saepe significanter finiuntur: de quibus non puto quaestionem futuram, quorum territoriorum ipsi pagi sint. sed quatenus territoria. quod tamen intellegi potest uel ex hoc, magistri | pagorum quod pagos P 14^v
 15 lustrare soliti sunt, uti trahamus quatenus lustrarent. si uero de ipsis pagis quaestionem quis moueat, amplae rei negotium mouebitur. respiciendum tamen, ut saepe diximus, <a> quibus ex utrimque locantur. nam et quotiens militi praetereunti aliue cui comitatu*ī* annona publica praestanda est, si ligna aut stramenta deportanda, quaerendum quae ciuitates quibus pagis huius modi munera praebere solitae sint. praeterea et regiones solent etiam diuersa sacra facere: ita uidendum erit, qualiter pagi[s] sacra faciant.

25 Gracchanorum et Syllanorum limitationum mentio habenda est. in quibusdam etiam regionibus, ut opinamur, isdem lapidibus limitibusque manentibus post assignationes posteriores, duces facti sunt. quibusdam autem, limitibus institutis, alii lapides sunt positi, etiam

3sq. Hygin. 81, 2sq. 17 p. 127, 11 28sq. cf. Hygin. Grom. 142, 12sq.

6 'usitatus ex quorum' La. s tamen] tantum P 9 ac P, aut G La. 15 'puto ut intueamur quatenus lustrent' La.: cf. 95, 5 17 saepe] supra La., sed cf. Löffstedt Beitr. 43 19 praeterea iuncti alii uel cui comitatus P, corr. Turneb. 26 etiam P (cf. 118, 4), enim La. 28 duces def. Brugi Rendic. d. Lincci 1902, 337 ('presi a guida'); decus uel decusses Rig. 29 <aliis>, alii Goes.: an limitibus <nouis> institutis? cf. 142, 13

eis manentibus, quos Gracchani aut Syllani posuerunt. de qua re diligenter intuendum erit, ut eos lapides eosque limites comprehendamus, qui postremo per auctores diuisionis positi sunt.

Praeterea cum auctores assignationis diuisionisque, non sufficientibus agris coloniarum, quos ex uicinis territoriis sumpsissent, et assignauerunt quidem futuris ciuibus coloniarum, sed iuris dictio eis agris, qui assignati sunt, penes eos remansit, ex quorum territorio sumpti erant. quod ipsud diligenter intuendum erit et leges respiciendae.

5—11 Hygin. 82, 24—28

5 cum *falso secl. La.* 6 quos = aliquos (agros) 7 et = etiam, *secl. La.* 8 eis agris *cf. 82, 13* 9 penes *Salmasius*] per P
11 EXPLICIT SAECVLI FLACCI LIBER P

HYGINI GROMATICI.

A 110 B 207

CONSTITVTIO <LIMITVM>. La. 166, 1—14

Inter omnes mensurarum ritus siue actus eminentis- B 207
 sima traditur limitum constitutio. est enim illi origo
 caelestis et perpetua continuatio, cum quadam latitudi-
 5 ne[m] recturae diuidentibus ratio tractabilis, formarum
 pulcher habitus, ipsorum etiam agrorum speciosa de-
 signatio. constituti enim limites non sine mundi ratione, |
 quoniam decumani secundum solis decursum diriguntur, A 111
 10 kardines a poli axe. unde primum haec ratio mensurae
 constituta ab Etruscorum haruspicum [uel auctorum
 habet, quorum artificium] disciplina; | quod illi orbem B 209
 terrarum in duas partes secundum solis cursum diuise-
 runt, dextram appellauerunt quae septentrioni subiacebat,

8 — p. 132, 5 Frontin. 10, 20—11, 8

1—2 INC. HYGNI CONSTITVTIO A 110, EXP. KYGYNI
 GROMATICI CONSTITVTIO FELICITER A 161; INC. LIB. HY-
 GINI GROMATICUS B 207 (maticus in litura. Praecedit sub-
 scriptio amissi cuiusdam libri LIBER GROMATICVS HYGNI
 DE DIVISIONIB. AGRORVM EXPLICIT), LIBER HYGNI GRO-
 MATICUS EXP. B 288; INC. KYGENI AVGVSTI LIBERTI DE
 LIMITIBVS CONSTITVENDIS P 82^v (u. 132, 6), sed EXPLICIT
 LIBER HYGNI GROMATICVS P 108^v. cf. v. 4 limitum consti-
 tutio, 140, 14 cum de constitutione disputemus, 142, 20; LIM-
 TVM addidi secundum c. 4 3 siue actus A, sscr. B post a emi-
 nentissima; secl. La. 6 rectura A, recturesac B | diuidenti-
 bus A, diuidea**uos B 7 pulchre rei (r ex e) B | etiã A,
 et B 8 constitui A 9 decursum (erasis litteris de) A 10 ra-
 tionem̄sure (signo transpositionis sscrto) A 11 aruspicum A
 12 uncis inclusa erasit A, qui habuit qu pro quorum 13 se-
 cundum bis A

sinistram quae ad meridianum terrae esset, <ab oriente ad> occasum, quod eo sol et luna spectaret; alteram lineam duxerunt a meridiano in septentrionem, et a media ultra antica[m] citra postica[m] nominauerunt. ex quo haec constitutio liminibus templorum adscribitur. (fig. 66.) 5

P 82^v Ab hoc exemplo antiqui mensuras agrorum normalibus longitudinibus incluserunt. primum duos limites constituerunt: unum, | qui ab oriente in occidentem dirigeret. hunc appellauerunt duo[de]cimanum ideo, quod terram A 112 in duas partes diuidat | et ab eo omnis ager nominetur. 10 alterum a meridiano ad septentrionem; quem kardinem nominauerunt a mundi kardine[m]. (fig. 67.)

Duo[de]cimanum postea decimanum appellauerunt. quare a decem potius quam a duobus? sicut dipundium nunc dicimus duopondium, et quod dicebant antiqui 15 duouiginti nunc dicimus uiginti, similiter duo[de]cimanus decimanus est factus.

P 83^r Reliquos limites | fecerunt angustiores, et qui spectabant in | orientem prorsos, qui ad meridianum, transuersos appellauerunt. (fig. 68.) limites autem appellati 20 A 113 a limo, id est antiquo uerbo transuersi: nam | et limum

6—17 Frontin. 11, 9—12, 4 14 a decem Sic. Flacc. 116, 24
18—p. 133, 6 Frontin. 12, 11—13, 12

1 esset et B (t del. B¹), esse A 1—2 add. La. 2 solent luna spectare B 3 in A, ad B | mediam A 5 liminibus (n ex t) A, limitibus B | scribitur B 6—20 iterum habet P 149^r, sed deprauata 6 mensuras P] mensores AB 6—7 normalis P 8 diriget B 9 et 13 duocimanum P] duodecimanum AB (G^c Die Hss.³ 64) La. 10 partes diuidat (d-ant B) AB, ⊥ P 13 u. 9 14 quare] decimanus add. B | ad decem P | ad duobus BP | dipundium B, dup-m A, duo pundi P 15 duopondium AB, dupundium P 16 duocimanus P] duodecimanus AB(G) La. 17 decumanus plerumque P 18 fecerunt] uiginti erunt B 19 orientem] dicebant add. B | prorsos P, prorsus AB P 149^r 20—21 appellati a limo P] a limo appellati a lima A, appellati a limo alii B, a limo appellati E (u.^c Die Hss.³ 29) 21 id est] ab add. E | et P, id AB, ad E | linum E

cinctum ideo quod purpuram transuersam habeat, item limina ostiorum. postea et prorsos et transuersos limites appellauerunt a liminibus, quod per eos agrorum itinera seruentur. postea apud quosdam nomina a loci natura

5 acceperunt, et qui ad mare spectant maritimi appellantur, qui ad montem, montani. (fig. 69.) | omnis ergo huius [mensurae et] rectorae longitudo rationaliter limes appellatur: nec interest quicquam, decimanum aut limitem dicamus.

B 212
E 36

10 Decimanus autem primus maximus appellatur, item kardo: nam latitudine ceteros | praecedunt. alii limites sunt actuarii, atque alii linearii. actuarius limes est, qui primus actus est, et ab eo quintus quisque; quem si numeres cum primo, erit sextus, quoniam quinque centurias sex limites cludunt. (fig. 70.) | reliqui medii limites

15 linearii appellantur, in Italia | subrunciui. actuarii autem, extra maximos decimanum et kardinem, habent latitu-

P 83^v

A 114

B 213

2 postea] alii Frontin. 13, 6; cf. Sic. Flacc. 117, 16 3 a liminibus *ibm.* 117, 5 4—6 etiam Sic. Flacc. 117, 15 10—11 Hygin. 71, 6, 72, 24 13 quintus *ibm.* 72, 14 16—p. 134, 1 *ibm.* 71, 6—9

1 cinctum P] conclusum (conclusi E) hoc est concinctum ABE 2 et postea et B | prorsus ABE | transuersus A 3 a limitibus E 4 seruantur P | natura] nomen *add.* AB 5 quia ad B, quia E | spectabant B 5—6 maritimos, qui ad montem montanos appellauerunt P 6 ad montem B, a monte E | omnes AB 7 mensurae et *om.* P | rationaliter A, rationabiliter BE, rationalis P 8—9 decumanum dicamus an limitem P 10 idem P 11 nam P, suam A, sua BE | latitudinem A | ceteras ABE | praecedit E 11—12 sunt alii limites P 12 actuarii] quaestuarii B | adque B, aquem A, *om.* P | linearii P, l-ris B, l-les E, lineales A | est limes P 13 et AB, *om.* P *La.*, *sed cf. v. 16—17* | quisque (quisquam B,; quem] quinques in E; si AP, *om.* BE 13—14 numeres AG, numeris BEP 14 quinque P] *om.* ABE 14—15 centuriae ABE 15 senis limitibus E | cludunt P] cluduntur A, claud-r EE. *Rubris litteris add.* B: Lineari subrunciui subiunguntur, *quod ex nota marginali ortum est* 16 linearii *om.* B | Italiam A (Siciliam A¹) | subrunciui] *add.* subiunguntur BE, subiuntur A (*cf. c. 15*) 17 maximum B 17—p. 134, 1 habent lat-m \lrcorner P

dinem ped. XII. per hos iter populo sicut per uiam publicam debetur: id enim cautum est lege Sempronia et Cornelia et Iulia. quidam ex his latiores sunt quam ped. XII, ut hi qui sunt per uiam publicam militarem acti: habent enim latitudinem uiae publicae. linearii limites a quibusdam mensurae tantum disterminandae causa sunt constituti, et si finitimi interueniunt, latitudinem secundum legem Mamiliam accipiunt. in Italia etiam itineri publico seruiunt sub appellatione subrunciuorum: habent latitudinem ped. VIII. hos conditores coloniarum fructus asportandi causa publicauerunt. nam et possessiones pro aestimio ubertatis angustiores sunt adsignatae: ideoque limites omnes non solum mensurae sed et publici itineris causa latitudines acceperunt. (fig. 71.)

B²¹⁴ legem Mamiliam | accipiunt. in Italia etiam itineri publico seruiunt sub appellatione subrunciuorum: habent latitudinem ped. VIII. hos conditores coloniarum fructus asportandi causa publicauerunt. nam et possessiones pro aestimio ubertatis angustiores sunt adsignatae: ideoque limites omnes non solum mensurae sed et publici itineris causa latitudines acceperunt. (fig. 71.)

A¹¹⁵
P^{81r} Secundum antiquam consuetudinem limites diriguntur. quare non omnis agrorum mensura in orientem potius quam in occidentem spectat. in orientem sicut aedes sacrae. | nam antiqui architecti in occidentem templa recte spectare scripserunt: postea placuit omnem religionem eo conuertere, ex qua parte caeli terra inluminatur. sic et limites in orientem constituuntur. (fig. 72.)

B²¹⁵

1—3 Frontin. 10, 7 8—10 Hygin. 71, 8—9 18—19 Frontin. 11, 4—5

1 hos PE, os A, eos B 2 id] ita P 2—3 et cornilia A, et concordia E, om. B 3 quam ped. XII] a XII pedibus P
4 ut hi P] uel hii AB, quam hi E, uelut hii La. | limitarem acti AB, limites. actum E 5 latitudines P, latum E 5—6 a quibusdam om. P, a om. E 6 determinandae E | causae AE
8 legemamilia A, legem amiliam P, legem aemiliam E | Italiam BP (m. *eras*. P¹), Sicilia A¹ | etiam scripsi] et in AB, et E, om. P La. (u. *Frontin.* 12, 1) | itineri publico] itineris ubi eo B
10 p VIII E | hos conditores coloniarum om. B | conditores A
10—11 exportandi fructus B | asportandi P, exportandi ABE
12 estimio A, extimio B 15 consuetudinem AB, constitutionem PE 16 non omnis P] nostri omnes ABE | mensuram ABE | in oriente AE 17 in occidente BE | expectat P, spectant (exp-t E) AE, spectanti B | in oriente ABE 18 nam] et add. B | in occidente AE 19 expectare recte P 20 eo "conuertere" P (u. *'Die Hss' 62*) | terram AE et pr. P 20—21 in-

Multi ignorantes mundi rationem solem sunt secuti, hoc est ortum et occasum, quod is semel comprehendi ferramento non potest. quid ergo? posita auspicaliter groma, ipso forte conditore praesente, proximum uero
 5 ortum comprehenderunt, et in utramque partem limites E 37
 emiserunt, quibus kardo in horam sextam non conuenerit. (B)
 (fig. 73.) | et quidam, ne proximarum coloniarum li- A 116 P 81 V
 mitibus ordinatos limites mitterent, relicta caeli ratione
 mensuram constituerunt, qua tantum modus centuriarum
 10 et limitum longitudo constaret. (fig. 74.) | quidam agri B 216
 longitudinem secuti: et qua longior erat, fecerunt deci-
 manum. (fig. 75.) | quidam in totum conuerterunt, et A 117
 fecerunt decimanum in meridianum et kardinem in orien-
 tem, sicut in agro Campano qui est circa Capuam. (fig. 76.)
 15 Modum autem centuriis quidam secundum agri ampli-
 tudinem dederunt; in Italia triumuii iugerum quinquagenum,
 aliubi ducenum; Cremonae iugerum CCX; diuus Augustus in
 Veturia Emeritae iugerum CCCC, quibus diuisionibus decimani
 20 habent longitudinis actus XL, kardines actus XX, decimanus est in orientem. (fig. 77.)

1 Frontin. 14, 14 7—10 *ibm.* 14, 17—19 10—14 *ibm.* 12,
 5—10 15—17 *ibm.* 14, 4—8; *cf.* Sic. Flacc. 123, 19—124, 8

luminatur P, i-nabantur A, i-nabitur B, illuminabunt E p. 134, 21
 in oriente ABE La. | constituuntur P, c-entur AE, -erunt B

2 quod is La.] quod in P, quotiens ABE 2—3 comprehendi
 ferramento AE, L P La., ferr-tum conpraehendi B 3 qui E |
 posita om. B, postea P | auspicaliter] aut specialiter B 5 in
 utraque parte AB, partem E 6 emiserunt ABE, duxerunt P |
 quibus] quo E | ora (hora E) sexta BE | conuenerit AB, c-niret
 E, c-niet P 7—10 et quidam — — — constaret om. B
 8 mitterent] intermitterent E 9 qua tantum A, quantum E,
 quibus tantum P 12 totum P, totam AB, toto E 12—13 et
 fecerunt om. B 13 in BP, et AE | et om. B, in E 14 cir-
 cum A | capiam A, capua B 17 aliubi] alii E | ducenum AP,
 decentenum B, uicenum E | cremone P, c-a ABE | iugera O, iug.
 La. 18 beturia meritae P, betunaemerita A, uetunae merita BE
 iugera O, iug. La. | CCCC] CCC E 18—19 quib. soliuisionibus B
 19 longitudinem B, l-e E 19—20 actus — — orientem] actos in
 orientem ñ XL kardines actos XX B 20 in oriente PE

- P 85^r | B 217 Quibusdam deinde coloniis perticae | fines, hoc est
 primae adsignationis, aliis limitibus, aliis praefecturae
 A 118 continentur. in Emeritensium finibus | aliquae sunt prae-
 fecturae, quarum decimani aequae in orientem diriguntur,
 kardines in meridianum: sed in praefecturis Mullicensis 5
 et Turgaliensis regionis decimani habent actus XX, kar-
 dines actus XL. (fig. 78.) | nam et in alia praefectura
 aliter conuersi sunt limites, ut habeant in aeris inscrip-
 tionibus inter limitem nouum et ueterem iugera forte
 CXX: haec sunt alterius partis subsiciua. (fig. 79.) 10
- B 218 Hae deinde agrorum | diuisiones lapidum inscriptioni-
 bus tam uariis continentur quam et limitum actibus.
 alii uertices, alii latera, regionibus suis obsecundant(es),
 A 119 multi tantum decimani | maximi et kardinis lapides in-
 scripserunt, reliquos sine inscriptione ad parem posue- 15
 E 38 runt; quos ideo quod | nulla significatione appareat, a
 quoto loco numerentur, mutos appellant. diuus Augustus |
 P 85^v in adsignationibus suis numero limitum inscriptos la-
 pides omnibus centuriarum angulis defigi iussit: nam

1—3 Sic. Flacc. 124, 9—17

11 sqq. cf. infra La. 194, 17 sqq.

1 Quidam colonis B, Quidam de incolanis E 2 prime in-
 adsignationis AB 2—3 praefectura continetur A 3 amertensium E | ali-
 que (s. *erasum*) A, alii quae E 4 aequae om. B
 5 multicensis A, mullicensis P 6 turgaliensis P | regionis A,
 r-nes B, r-nibus E, r-num P 6 et 7 actos B 7 in om. P
 8 habeat in aeris P, habeant itineris ABE 9 forte om. E 10 CXX
 ABE, septuaginta P | parti A 11 haec A 12 quam (a. *er e*)
 A | et om. E 13 uertices] amphorarum add E 13—14 ob-
 secundant multi tantum AB La., obsecundamur tetrantum P;
correx 14 decimani maximi et kardines AE, decimani B,
 maxime decumano et k. P; et add. E 14—15 scripserunt BE;
sic saepe scribere, scriptus, scriptio pro inscr. BE 15 scrip-
 tionem AE, s-em B | ad parem AP, apparem B, et parem E,
 adparenti *Goes.* 15—16 apposuerunt P 16 quos ideo quod E | appa-
 AB, quod ideo qui P, reliquos quoque ideo quod E | appa-
 rent P 16—17 a quoto] a toto AB (*i. e. a coto, u. p. 73, 14*
et 18), toto E, quoto P La.; cf. *Mo. Ges. Schr. V 100, 1* 17 nu-
 merantur B | mutos P] mutus A, multus BE 18 in om. P |
 numerum AE, numeros B | militum B 19 omnes — angulos E

locatione operis huius non solum quod ad publicos limites pertineret iniunxit, | uerum etiam inter acceptas B 219
 ne roborei deessent termini cauit. inscripserunt quidam
 uertices lapidum et limitum tantum numerum signifi-
 5 uerunt; alii ipsarum centuriarum, sic quem ad modum
 qui in lateribus inscripserunt. uel in uertice lapides sic
 inscripserunt, quem ad modum in decimano maximo et
 in kardine solet (fig. 80): sic et ulteriores secundum num-
 10 mer(or)um suorum postulationem inscripserunt. uolue-
 runt autem limites inscriptionibus claudi ita, ut cuius
 centuriae essent lapides intelligere[n]tur. sic quoque
 | haec inscriptio obscura est. lapis autem in regione s. B 220
 et u. hac ratione sic inscribitur [quemadmodum supra];
 | quarta enim illi lapidi portio clusaris uacat ab inscrip- A 120
 15 tione; est ergo talis inscriptio s. d. u. k. (fig. 81.) in re-
 gione dextra et ultra <e>idem numeri sic inscribuntur.
 [sic et] in regione sinistra et citra, in regione dextra et
 citra eidem numeri sic inscribuntur (fig. 81a). | com- P 867

3 roborei: Hygin. 72, 17

1 locationem E | ad] a A 2 inter] in E 3 roborei Rig.]
 roboret A, robores BP, robur et E 3—4 termini — — — limi-
 tum om. P 3 terminos B | cauit om. B, cauis E 4 uertices]
 et add. B 5 alii BP, alii alii A, alia E | centuriarum sc. num-
 6 uerum, u. Barthel Bonn. Jahrb. Heft 120, 1911, p. 43, 2. Falso
 La. litteras, Mo. Ges. Schr. V 101 appellatione suppl. 6 uel
 scripsi] ut ABE, om. P, aut La. (cf. 134, 4) | in uertice P] in
 uertices B, inter uertices AE, per uertices Mo. 7 inscripse-
 rant P, inscripserunt: La. | admodum om. B 7—8 et in A,
 et BPE 8 solent E 9 suum P | postulationes E 11 la-
 pides intellegerentur ABLa., lapis intellegeretur P 12 in re-
 gionem AB | s. La.] I AE, primam B, om. P 13 u. AEP,
 quintam B | quemadmodum supra ABE, om. P 14 quartam
 AB, quadrata P | illi<c> La. | lapidi scripsi] lapides ABE, om.
 P, lapidis La. | uacat P] uocas A, uocatur BE 14—15 in-
 scriptionibus E 15 talis] aliis B | s. d. u. k. om. B 16 dextra
 et ultra AB, extra ultra E. dextratae et ultratae P | idem] inde
 enim E 17 sic et P, om. ABE La. | sinistra A, ultra E 17—18 in
 regione dextra et citra P, om. ABE 18 eidem P, eisdem AB,
 eis E | numeris B, om. E | sic om. EP | scribuntur B, describun-
 tur E 18—p. 138, 1 Comparamus P, conperimus A; ergo add. E

paremus nunc omnes quattuor lapides in unum, et intueamur eorum quartas partes uacantes, quae in suis regionibus centurias litteris intra cludent. (fig. 82.) sic et in suo interuallo distantes centurias his inscriptionibus cludent. inspiciamus a maximo | decimano et kardine [singulorum] lapidum inscriptiones. (fig. 83.) | latera autem lapidum recte inscribuntur, quoniam ampliores numeros capiunt; nam [in] uerticibus inscribi non facile [omnia] possunt. inscribitur [enim] lateribus D. D. LXXXVIII V. K. LXXV. | quae inscriptio si ratione ponatur, est optima: licet et quomodo cumque inscripta sit, perito mensori non latebit, quoniam certus est lapis, quo centuria cluditur. (fig. 84.)

Multos limitum constitutiones in errorem deducunt, dum aut inscriptionem parum | intellegunt aut aliter limites numerant. uolunt esse quidam decimanum alium primum, alium maximum: et cum exierunt a decimano maximo, peractis centuriae actibus primum limitem numerant qui est secundus. deinde ad agrum de quo agitur cum perueniunt, nouam controuersiam inueniunt et de

6—7 latera u. La. 194, 20. 195, 12 14 sq. Hygin. 72, 18—24

1—2 intueamur A 2—3 partes — — regionibus om. E 3 intra cludent BP. includunt AE 3—5 sic — — cludent om. B 4—5 distante centurias in his scriptionibus cludent A, distant centuriae in his inscriptionibus E 5—6 kardi B 6 singulorum P, om. ABE inscriptionem B 7 recta E 7—8 ampliorem numerum E, a-s numerus A 8 in P, om. ABE | non P] nostri AB, tres E 9 omnia P, om. ABE | enim BP, om. AE La. 10 XCVIII k. B, XCVIII u. k. P, LXXVIII u. k. E | quae PE, qua AB; add. finis AE, fines B 11 est ABE, erit P | licet P] aliquid ABE, La. 'fortasse alioquin' | et] det E 11—12 inscripta sit AEP, i-tum sit La., i-tus sit lapis B 12 non P] nostro non ABE (cf. v. 9 et 134, 16 nostri pro non) | lapide P 15 dum aut P] dum ABE | inscriptione B, i-onibus P 16 uolant P, uolent B | alium. alium B 17 exierint EP 18 peractis (p-tus AE) centuriae] peracturiae B 19 ad om. P [agrum] add. uenerunt AB, ueniunt E 20 cum perueniunt om. AE (glossa v. 19 uenerunt haec uerba extrusit) contr. inu. L P

aliis quam de quibus agitur acceptis litigant, dum uolunt esse primos decimanos duos et duos kardines. hoc si esset, inter decimanum maximum et quem uolunt primum et centuria aliter appellaretur: forte diceretur 'inter
 5 decimanum | maximum et primum'. sed quoniam is ipse B 223
A 122
 primus est qui et maximus, continuo a decimano maximo et kardine centuria inscribitur D. D. I V. K. I, et S. D. I V. K. I, et D. D. I K. K. I, et S. D. I K. K. I. erit ergo nobis is primus qui et maximus. (fig. 85.) Sed et de
 10 limitibus quintariis quintum quemque quintarium uolunt. porro autem inter quintum et quintarium interest aliquid: quintus est qui quinto loco numeratur, quintarius qui quinque centurias cludit. hunc uolunt esse quintum, qui est sextus. nam et legum lat*(i)*onibus, quem admodum
 15 perlatum est, sic cauerunt, [ut] 'a decimano maximo quin- P 87
B 224 A 123
 tus | quisque spatio itineris ampliaretur'. | (fig. 86.) erat sane interpretatio legis huius ambigua, nisi eorum temporum formae sextum quemque limitem latiore

7—8 Hygin. 71, 10—72, 13 9—13 *ibid.* 72, 14—17: *cf. infra*
 La. 191, 16 sq.

1 de quibus B, de quo AE, quibus P 1—2 uolent AB
 2 primus B | decimanos AE, d-us B, D. D. P | cardines B, K K.
 P 3 si ABE, si sic P | esse A 4 et AE, om. BP | appel-
 laretur P, a-atur AB, a-antur E | discerneret E 5 is A, his B,
 om. EP 6 et maximus P, est m-s ABE | a om. E 7 cardine
 scribuntur centuriae E | cardines B | centuriae A 7—8 D. D.
 I. U. K. I. et S. D. I. K. K. I. P, deinde primum .U. K. IT. IS.
 (I. T. I. S. E) D. P. U. K. AE, DD. primum .U. K. SD. T. U. K.
 P. B 8 ET. D. D. I. K. K. I ET. S. D. I. K. K. A, E. T. D. D.
 I. K. KIETISDIKK E, E. T. D. D. I. K. K. I est D. I. K. I B, om.
 P; *sed in fig. 85 omnia recte habent* AP 9 nobis his P, duo-
 bus ABE | qui et (est AE) maximus] quis B | Sed ABE, Sic P |
 et om. B 11 et quartarium B 12 qui — — numeratur]
 quinto loco quem numerant E 13 qui quinque — — esse P]
 om. ABE | quintum P, q-s AB, q-s est E 14 lationibus scripsi]
 latoribus BEP La., lateribus A | quem admodum om. B
 15 ut P, om. ABE La. 16 ampliaretur P | appellaretur AE,
 appellatur B 17 nisi P, enim AE, om. B 18 temporum om. P |
 sextum VI quemquem B

habere[n]t significatiōe qua solent minores. tractemus nunc diligentius quid dixerint. A DECIMANO MAXIMO QVINTVM QVEMQVE LATIOREM. a decimano: quoniam decimanus erat, positi sunt deinde quinque limites, quorum nouissimus factus est latior; his quom decimanus accessit, sex fiunt. (fig. 87.) eandem obseruationem et in reliqua limitum parte esse uoluerunt: quem ad modum

B 225 a decimano | maximo quinque limites ducebantur, quorum esset summus latior, sic et ab eo quintario, cui iam spatium definitum erat, quinque adiectis limitibus summo (E 40) latitudinem suam seruari placuit. | (fig. 88.)

A 124 E 41 Quem ad modum ab antiquis acti sint limites, tractare coepimus: itaque persequi omnia non alienum iudico. foeda est enim culpa neglegentiae, cum de constitutione disputemus, praeterire tot operum exemplaria.

Finitis ergo ampliorum bellorum operibus, augendae rei publicae causa inlustres Romanorum uiri urbes constituerunt, quas aut uictoribus | populi Romani ciuibus aut emeritis militibus adsignauerunt et ab agrorum noua | dedicatione culturae colonias appellauerunt. uictoribus

16—18 et 20—p. 141, 2 Bo. 395, 22—23. 396, 10—12

1 habere **BE** | significatiōē **AE** | solent (solet **B**) minorem **ABE**, et minores **P** | tractamus **B** 2 quid **AP**, quidquid **B**, qui **E** | dixerint **P** | d-im **AB**, duxerint **E** 2—3 a decimo maximae **V B** 3 a om. **P** | quoniam **O**, quom *Turneb. La.* 4 erat positi **ABEP**, erat positi positi **G**, erat positus, positi *Turneb. La. (u. 'Die Hss.' 64)* | deinde quinque] dd **V B** 5 est om. **AE** | cum **P**, quam **AE**, qua **B** 6 et om. **P** 7 reliquam **B** | partem **A**, p-es **B** | uoluerunt] ut *add. P* | quem admodum **L B** 9 sic] sit **B** | et om. **A** | cui iam **AB**, cuiusquam **E**, cum **P** 10 quinque adiecti **B**, **V** abiectis **E** 12 ab om. **B** | sunt limitis **B** | tractere **A** 13 coepimus] incipimus **P** | ita **E** | alienum iudico **P**] alieno iudicio **ABE** 14 fida **B** | culpae neglegentia **ABE**, neglegentiae culpa **P** 14—15 constructione disputamus **E** 15 exempla **P** 16 ampliorem **B** | augendae] auget de **B** 17 rei publicae **B**, rei **AE**, .**R**.**P**.**P** | causa] ex *add. B* 18 .**P****R**. ciuibus **P**, praecibus **AE** 19 aut **P** | meritis **E** | nouae **P** 20 culturae colonias] culturas **B** 20—p. 141, 1 colonias appellauerunt uictoribus autem adsignatas

autem adsignatae coloniae his qui temporis causa arma
 acceperant: non enim tantum militum incremento r(ei)
 p(ublicae) p(opulus) R(omanus) habuit; erat tunc prae-
 mium terra et pro merito habebatur. multis legionibus
 5 contigit bella feliciter transigere et ad laboriosam agri
 culturae requiem primo tirocinii gradu peruenire: nam
 cum signis et aquila et primis ordinibus ac tribunis de-
 ducebantur, modus agri pro portione officii dabatur. |
 ferunt quidam postea indictum modum belli, et expleta B 227
 10 centesima hostium congressione ad colendarum deductos
 terrarum agros. diuus Iulius, uir acerrimus et multarum
 gentium domitor, tam frequentibus bellis militem exer-
 cuit, ut dum uictorias numeraret, | congressionum multi- (A)
 tudinem obliuisceretur. nam milites ultra stipendia eme-
 15 rita detinuit, recusantes deinde ueteranos dimisit, mox

8 cf. Sic. Flacc. 120, 16 sq.

11—13 Bo. 395, 21—22

colonias appellauerunt uictoribus autem adsignatae coloniae
 his qui A, ex qua dittographia prouenit lectio codicis E: colo-
 nias appellauerunt uictoribus colonias adsignatas appellaue-
 runt hi qui

2 acciperant P (accep-t G), acceperunt B, coeperunt A, cepe-
 runt E | non P] nostri ABE, cf. 138, 9 et 12 | incremento A, in-
 crementa E 2—3 R̄ P̄ P̄ R̄. P] R IMP. (RES P. A¹) P. R. A,
 res publica populi romani E, res priuatae B 3 habuit: erat
 tunc] habuerant Tunc B, habuit erat enim tum E 4 terrae
 B | merito P] merito AB, praemiis uel meritis E | habebatur P
 (sc. uictor)] habebant ABE; deinde trium litterarum spatium in A
 4—5 milites legiones contigit B 5 bellum P 6 culturae
 requiem P] c-re qui in AB, c-ram quin E | tyrocinio gradu
 peruenerint B, tir-io graditer ueniret A, tir-ie grauiter uenire
 E | nam om. B 7 signes A | et primi E, primis B | tribuni
 B 9 postea indictum L P 10 centesima P] gentissima A,
 gentissima B, om. E | congressionem AE, consensione B | ad] ab
 A | deductos La., cf. 142, 2] reductos AP, reductos BE 11 ter-
 rarum agros P] om. ABE | diuus iulius caesar Bo. 12 domi-
 nator E | tam om. AE (sscr. A²) | frequentius B 13 dum P]
 num A, non BA², non nostrorum E | uictorias munera E, uictor
 innumerat P; deinde unum folium excisum in A | et congestio-
 num B 13—14 multitudines P 14 militem intra BE
 14—15 emerita] merito E, om. B 15 demisit P

E 42 eosdem | ipsos ueniam commilitiū rogantes recepit, et
 post aliquot bella parta iam pace deduxit. aeque diuus
 B 228 Augustus [in] adsignata orbi terrarum | pace exercitus,
 qui aut sub Antonio aut Lepido militauerant, pariter et
 suarum legionum milites colonos fecit, alios in Italia, 5
 alios in prouinciis: quibusdam deletis hostium ciuitati-
 bus nouas urbes constituit, quosdam in ueteribus op-
 pidis deduxit et colonos nominauit. illas quoque urbes,
 P 88^r quae deductae a regibus aut dictatoribus fuerant, | quas
 bellorum ciuiliū interuentus exhauserat, dato iterum 10
 coloniae nomine numero ciuium ampliabit, quasdam et
 finibus. ideoque multis regionibus antiquae mensurae
 B 229 actus in diuersum nouis limitibus inciditur: nam tetran-
 tum ueterum lapides adhuc parent. sicut in Campania 15
 finibus Minturnensium; quorum noua adsignatio trans
 fluium Lirem limitibus continetur: citra Lirem postea
 adsignatum per professiones ueterum possessorum, ubi
 iam opportunarum finium commutatione relictis primae
 adsignationis terminis more arcifinio possidetur. (fig. 89.)

Multis ergo generibus limitum constitutiones inchoatae 20
 sunt. quibusdam coloniis kardo maximus et decimanus

5 Bo. 396, 5 6—7 et 10—11 Bo. 396, 3—5 12—13 cf. Sic.
 Flacc. 129, 28 sq.

1 eodem BE | ueniam] conueniat E | commilitiū La.] cum
 militi P, commilitones E, humiliter B | recepit] repetit B
 2 parta iam pace La.] paria iam pacem B, pacem iam puram
 E, facta in pace P 3 in P La., om. BE; an iam? cf. v. 2 et
 La. 195, 6 | assignata P, a-tum E, adsignauit B | orbi om. B |
 pacem BE 4 aut prius om. E | antonio P | militauerunt BE
 6 prouinciis] his add. B 7 in P] om. BE 8 illis quoque
 urbibus E 9 quae] et add. B | erant E | quas P] qui BE
 10 interuentis B, i-tum E 11 nomine numero E] $\bar{\Gamma}$ P, nomen
 numerum B | ampliabit] humiliabit B 13 actus in diuersum
 P] aliae in diuersis BE | militibus inciditur B 13—14 te-
 trantum P] et tantum BE 14 ueteres E | campaniae E
 16 continentur P | citra PE, contra B 17 professionem BE
 possessorum E] possessionum BP 18 commutationem relec-
 tis B 21 colonis B | . K . M . et . D . M . P

non longe a ciuitate oriuntur. nam in proximo esse B 230
 debe(n)t, immo, si fieri potest, ex ipsa colonia inchoari:
 sed quo[nia]m uetusta municipia in ius coloniae trans-
 feruntur, stantibus iam muris et ceteris moenibus | li- P 88
 5 mites primos nisi a foris accipere non possunt. (fig. 90.)

Multi facilitatem agri secuti: et ubi plurimum erant
 adsignaturi, ibi decimanum maximum et kardinem con-
 stituerunt. antiqui enim propter subita bellorum peri-
 cula non solum erant urbes contenti cingere muris, uerum
 10 etiam loca aspera et excelsa saxis eligebant, ubi illis | B 231
 maximum propugnaculum esset et ipsa loci natura. haec
 uicina urbibus rupium multitudo limites accipere propter
 loci difficultatem non potuit, sed relicta est, ut aut sil-
 uas | rei publicae praestaret, aut, si sterilis esset, uacaret. E 43
 15 his urbibus, ut haberent coloniarum uastitatem, uicina-
 rum ciuitatum fines sunt adtributi, et in optimo solo
 decimanus maximus et kardo constituti; sicut in Um-
 bria finibus Spellatum. (fig. 91.)

8—11 Bo. 396, 7—10

1 non longe P | noster BE | oritur BE | nam] et add. P
 proximos B 2 debent G, debet BEP | immo] hommo B | ex
 ipsa P, insta B, ista E, in ipsa La. 2—3 inchoaris et BE
 3 quom La.] quoniam BE, qui G, quotiens P | uetustata E,
 uersuta B 4 iam] etiam E 5 primus B | a foras B 6 fa-
 cilitate agri B, agri f-tem P 6—7 erat ad signandum E
 7 .D. M. et .K. M. P, decimanum et kardinem E 9 erant
 contenti urbes muris cingere P, erunt muris cingere E 10 ex-
 celsa saxis] factis BE, excelsa P, confragosa factis Bo, confra-
 gosa saxis cum rec. codd. Boetii La. (cf. La. 198. 21) | elige-
 bant P, allegabuntur B, allegabantur E | ubi illis P] ut miles
 B, humiles E, ut illis Bo. 11 maximum B, m-mo E, m-me
 Bo, amplissimum P La. | propugnaculo E Bo. | et ipsa B, ipsa
 P, ista E Bo. 12 ruptum BE 13 non potuit sed P] nostri
 potuissent BE | est om. B 13—14 silua P 14 aut sestelis
 essent bacarent B 15 ut haberent P] haberet BE 16 ciui-
 tatum PE | solo om. B 17 .D. M. et .K. M. P | et kardo]
 est kardo B | constitutus BE 17—18 Umbriae E 18 spel-
 lantium B, hispellatum E

P^{89^r} Quibusdam coloniis decumanum maximum ita consti-
 B²³² tuerunt, ut uiam consularem transeuntem per coloniam
 contineret; | sicut in Campania coloniae Axurnati. deci-
 manus maximus per uiam Appiam obseruatur: fines qui
 culturam accipere potuerunt, et limites acceperunt: reli-
 qua pars asperis rupibus continetur, terminata in extremi-
 tate more arcifinio per demonstrationes et per locorum
 uocabula. (fig. 92.)

Quibusdam coloniis postea constitutis, sicut in Africa
 Admederae, decimanus maximus et kardo a ciuitate
 ori^(un)tur et per quattuor portas in more^(m) castro-
 rum ut uiae amplissimae limitibus diriguntur. haec est
 constituendorum limitum ratio pulcherrima. nam colo-
 B²³³ nia omnes | quattuor perticae regiones continet et est
 colentibus uicina undique, incolis quoque iter ad forum
 ex omni parte aequale. sic et in castris groma ponitur
 P^{89^v} in tetrantem, qua uelut ad forum conueniatur. | (fig. 93.)

Hanc constituendorum limitum rationem seruare de-
 bebimus, si huic postulationi uel locorum natura suffra-
 gabit. saepe enim propter portum colonia ad mare po-
 nitur. cuius fines aquam non possunt excedere, hoc est
 litore terminantur; et cum sit colonia ipsa in litore,

1 Quibus iam colonis B | ita om. E 2 consularem om. BE
 3 exornati BE, axurnas P 5 culturam P] cultum B, cultas
 E 6—7 extreme B 7 et per B, per E, et P 9 Quib.
 colonis B 10 admedera B, a-re P, ad me dederat E | maxi-
 mus om. BE | et kardo] ex his add. P, ex his actum ita add. E
 11 oritur EP, orioritur B | in more BP, more E 12 ut B, et
 E, om. P | amplissime B, a-mis EP | diriguntur P] d-gantur B,
 d-gatur E 13 pulcherrima. nam P] pulchrainmane B, pulchra
 inmanem E 13—14 colonia — — continet P] coloniae — —
 continent BE 14 est] ex B 15 incoles B | iter ad P] et
 erat BE 17 in tetrantem qua P] in petrantem aquam B, in-
 tret item aquam | conueniatur B, c-nitur EP 18 Haec B
 18—19 debemus EP 19 si] sic P | uel BE (cf. 129, 14), et
 P La. 19—20 suffragauit (subfr. B) BP 21 aquam B, ad
 quam E, ad aquam P | non P] nostri BE excidere B | hoc
 est O, hae et frustra La. 22 et cum sit colonia ipsa BE,
 cum et ipsa colonia sit P

fines a decimano maximo et kardine in omnes | quattuor B 234
 partes aequaliter accipere non potest. (fig. 94.) | quaedam P 207
 propter aquae commodum monti applicantur; quarum
 aequae decimanus maximus aut kardo relictis locis inter-
 ciditur ita, si trans montem coloniae fines perducuntur.
 5 (fig. 95.) | multas colonias et ipsi montes finiunt; propter E 44
 quod quattuor regionibus aequaliter pertica non potest
 diuidi, sed in alteram partem tota limitum rectura ser-
 uetur. (fig. 96.)

10 Itaque si loci natura permittit, rationem seruare A 125 P 90^v
 debemus: sin autem, proximum rationi; non quo | minus B 235
 aliquid de finibus fiat aut amissionis periculum habeat:
 si aliter egerimus, mensura sua uni cuique constabit,
 decimani suo nomine appellabuntur, tantundem kardines,
 15 fines terminis obligabuntur, nihil operi deerit nisi ratio,
 habebit tamen inter professores existimationem. nam nec
 illis coloniis hoc nomine quicquam iniuriae factum est,
 quod kardines loco decimanorum obseruantur, decimani
 loco kardinum: omnis limitum co(n)nexio rectis angulis
 20 continetur, extremitas mensuraliter obligata est, nihil res
 pu|blica, nihil possessor de finibus queritur; constat illis B 236

1 in *om.* P 2 accipere non possunt P, a-e nostri potest B,
 erunt E 4 aut K. M. P, et kardo BE | relictus P 5 per-
 ducantur E 6 et *om.* BE | finiunt] efficiunt P 7 quod]
 quos P | regionibus P] regiones ob BE | non potest P] nostra
 id est BE 8 diuidi sed] diuidisset B 8—9 seruetur O,
 uertetur *La.*; cf. 155, 16. 168, 1 10 loco B | ratione B
 11 rationis E | non quo P] nostrae quod ABE | minus] ad nos
 B 12 aut amissionis P] Fiat autem admissionis AE, Fiat
 admissi in his B | habeas B 13 <t>aliter *La.* | quique A
 14 decimani (i in *litura*) A, decimi B | sui AE | nomine (e *ex*
is) A | appellabuntur P] a-uitur A, a-batur E, appellantur B
 14—15 tantundem K. fines P] tantum de kardinis (c-is B, k-ibus E)
 sine (sive E) ABE 15 obligabantur A | nihil A, si nichil E
 opere BE, opore A 16 habebit] ferbebit B | professores A
 17 colonis ABE | quicquam hoc nomine P | iniuria A, i-am BE,
 incuriae P | est P, erit ABE 18 obs-r] et P | decimani A, d-i
 uero B 19 loci A | omnes ABE | conexo B 20 mensurali
 per B 20—21 res p P, rei publice AE 21 constat] enim *add.* E

ratio mensurae, limitum ratio non constat, et potest dici mensura orbis alterius aut certe sinistra, hoc est inuersa. cum ipsa kardinum appellatio a kardine mundi nominetur, quare ab oriente in occidentem dirigatur, nulla est ratio. quid ergo? licet exitum decimanus maximus non habeat oppositis montibus aut mari, habeat tamen rationem, et ab eo in eam partem qua defecerit aequae suo
 A 126 P 91^r interuallo centuriae nominentur. | (fig. 97.)

B 237 Quaerenda est ergo | huius rationis origo. multi ita ut supra diximus solis ortum et occasum comprehenderunt, qui est omni tempore mobilis nec potest secundum cursum suum comprehendi, quoniam ortus et occasus signa a locorum natura uarie ostenduntur. sic et limitum ordinatio hac ratione comprehensa semper altera alteri

A 128 B 239 disconuenit. || hos qui ad limites constituendos hac
 E 45 P 91^v ratione sunt usi, fefellit mundi magnitudo, qui [se] ortum et occasum peruidere crediderunt: aut forte scie-

B 240 runt errorem | et neglexerunt, ei contenti tantum regioni ortum et occasum demetiri. immo contendisse feruntur

10 supra 135, 1

1 dici] deci A, decimani E 2 orbis *scripsi*, cf. 147, 7 et 151, 15—19] urbis O La. 3 appellatio a P] appellationem a B, a-ne AE | kardinem mundi BE, mundi cardine P 4 quare ABE, quae P | est] ergo *add.* B 5 *post licet tres litteras*

erasas A | decumanus ·M· exitum P | non P] noster ABE

6 oppositis P, o-tus AE, o-tos B | maximus *bis* B | habet B

7 ab eo (a *ex* u) A | in eam] ineam ad P | deferit E | suo B, sua AE, in suo P 8 interual A 9—10 multi ita ut] multis

ut B 10 ortu et occasu AE, ortus et occansus B 11 mo-

biles A, *om.* B | nec] ne B 12 et] est A 13 a *om.* E, a^d P |

naturam P | uariae A, uarias B, uanae P 14 altera alteri P]

aliter AE, alteri ·I· B 15 *post disconuenit in omnibus codd.*

sequitur 155, 17—156, 16 si uero in propinquo — — ordinata AC,

cum unum folium archetypi huc falso uenerit 16 sunt usi]

sunt ut sisi A, sunt Sise B, sunt. ut si E, usi sunt P | se P,

om. ABE 17 ortu A, ortus E | et occasus E 17—18 scierunt

P] insciret A, sciret B, scire E 18 et contenti ABE, contenti

ei P | regionis E 19 ferunt E

ortum eum esse singulis regionibus, unde primum sol
 appareat, occasum, ubi nouissime desinat: hactenus diri-
 gere mensuram laborauerunt. quid quod nec illa ipsa
 regione solis conspectus recte potest deprehendi, nisi
 5 aequalibus ab ortu et occasu diastematibus | ferramentum P 92^f
 ponatur; quod in qua parte sit scire difficile est, quon-
 iam in diuersis orbis terrarum partibus mensurae aguntur.
 et illa ipsa regione, <si> sit illi forte ex altera | parte B 211
 campus per multa milia, mons ex altera et propior ferra-
 10 mento, necesse est ex illa parte apertiore sol longius
 conspiciatur, ex hac deinde, qua mons imminet, parere
 cito desinat. et si kardo a monte non longe nascatur
 siue decimanus, quomodo potest cursus comprehendi
 recte, cum ferramento sol occiderit et trans montem sol
 15 adhuc luceat et eisdem ipsis adhuc campis in ulteriore
 parte resplendeat? | (fig. 98.) A 129

Quaerendum est primum quae sit mundi magnitudo,
 quae ratio oriundi aut occidendi, quanta sit mundo terra.
 aduocandum est nobis gnomonices summae ac diuinae B 212
 20 artis elementum: explicari enim desiderium nostrum ad
 uerum nisi per umbrae momenta non potest. ortum enim

1 cum esset B | singulis regionibus eum esse P 2 apa-
 reat A, aperiat BE | desinat ABE, descendat P 3 quid
 quod PE, quidquid AB | nec om. BE 4 conspectum B
 5 aequali ABE | diastimatibus B, dea-s A 6—7 quoniam |
 quia P 7 urbis AB, orbe E | anguntur A 8 et] et in B
 ipsa om. B | si add. Turneb. | illi] illa P 9 propior (i. e. e
 ri) P] prior A, priore BE 10 apertiori P, apertior E | sol]
 sut B, sub E 11 conspiciatur] con erasum A | pareret A,
 parere B 12 non longe a monte P 13 decum P | cursu
 ABE 13—14 comprehendi recto AB, comprehenso recto E,
 recte comprehendi P 14 sol ABE, om. P La. 15 hisdem B
 ulteriori P, u-rem B 16 partem B 17 Quaerenda AEP
 magnitudo] quae solis add. P 18 retio A | oriendi B; mundi
 add. ABE | quanti AB, quod E | mundi E 19 gnomonicae A,
 .VI. nomenclonicae B (G = VI), non modicae E 20 elementum P]
 flumentum B, frum-m A, fructum E | ad P] ac ABE; cf. 171, 3
 21 nisi] ac B | umbrarum B

- aut occasum ne ab extrema quidem parte orbis terrarum
 peruidere quisquam potest, cum a sapientibus tradatur
 P^{92v} terram punctum | esse caeli et infra solem amplo dia-
 stemate spiritum sumere. nam et Archimeden, uirum
 praeclari ingenii et magnarum rerum inuentorem, ferunt 5
 scripsisse, quantum arenarum capere posset mundus,
 E⁴⁶ | si repleretur. credamus ergo illum diuinarum rerum
 B²¹³ magnitudinem ante oculos habuisse. qua ratione |, dica-
 mus, tot saeculis unus mortalium hoc scire potuerit?
 unus propter hoc laborauit et per incrementa umbrarum 10
 deprehendit.
- A¹³⁰ Caeli autem punctum terram esse [certam] | sic de-
 scribunt, quod dicant a polo ad Saturni circulum inter-
 uallum esse quod Graeci hemitonion appellant; a Saturno 15
 deinde ad Iouem hemitonion; ab hoc deinde ad Martem
 tonon; a Marte deinde ad solem ter tantum esse quantum
 a polo ad Saturnum, hoc est trihemitonion; a sole deinde
 tantum esse ad Venerem, quantum a Saturno ad Io-
 B²⁴⁴ uem, hemitonion; a Venere deinde ad Mercurium hemi-

1 aut P] aut in AB, et E | quidam A, quaedam B | orbis
 terrarum parte P 2 traditur AB 3 terra B | caeli] .CAP.
 E 3—4 diastaematae A 4 spiritus P | sumere AE, sub-
 sternere B, sustineri P | archimeden A, archimidem B, a-medum
 E | uerum A 5—6 ferunt (fuerunt A) scripsisse (-bs- A) ABE,
 L P 6 posset La.] possit P, potest AE, donec B 7 si
 repletur A 7—8 credamus — — habuisse *post saeculis v. 9*
habet B praeposito uerbo unum 8 oculus A | quam rationem
 E 9 mortalium hoc L P 10 increm. umbr. L P 12 ter-
 ram (terra B) esse certam (certa B) ABE, esse terram P La.
 13 dicant PE, dicam AB | a polo P] apollo ABE 13—14 inter-
 uallum — — Graeci om. B 14 emitonion ABE, *item v. 15*
 appellant a Saturno om. B | a om. AE 15 emitonion ad iobem
 (Iov. E) AE | hoc] hac B 15—16 ad Martem tonum; a Marte
 deinde om. B 16 tonum P, ponum A, ponunt E: *cf. 149, 3*
 tantum P] tantundem A, t-mdem B 17 a polo P] apollo
 ABE | trihem-ium A, triaem-ion B, triem-ium EP; diuinarum
 rerum magnitudinem habuisse *add. E; cf. supra 7—8* | a solem
 B, ad solem AE 19 emitonion B, he-ium AP, e-ium E; ergo
add. B 19—p. 149, 1 aemitonion B, he-ium A, e-ium E

tonion; a Mercurio deinde ad lunam tantundem, hemi-
tonion; a luna ad terram tantum quantum a polo ad
Iouem, tonon. sic terram punctum caeli esse ostendunt:
nam et ars musica per haec diastemata constare fertur.

5 (fig. 99.)

P 937

Solem autem ampliorem aliquot partibus quam terram
describunt, et quod palam est ab eo inluminari diem,
noctem esse in dimidium ipsius terrae obumbrationem.
polum | ipsum quinque circulis diuidunt in sex partes.

A 131

10 sicut ait Vergilius:

B 245

quinque tenent caelum | zonae. quarum una corusco
semper sole rubens et torrida semper ab igni.

quam circum extremae dextra laeuaque trahuntur
caeruleae, glacie concretae atque imbribus atris.

15 has inter medianque duae mortalibus aegris
munere concessae diuum, et uia secta per ambas,
obliquus qua se signorum uerteret ordo.

Quinque ergo circulis haec nomina adsignant. sum-
mum, frigidissimae partis finem, septentrionalem appel-
lant; secundum ab eo solistitiale; ab hoc deinde qui
medium polum diuidit, aequi noctialem, quod in eum sol

B 246

11—17 Verg. Georg. I 233—239

1—2 hemetion A, aemition B, he-ium P, e-ium E; ante
tantundem B 2 a lunam AB | apollo ABE 3 tonon P,
tinon A (triemition A¹), emition B, om. E | sic om. E
4 nam om. P | artes musicas ABE | diastimata A 6 terra
B 7 inlum. diem L P 8 obumbr-e P 9 ipsum |
ipsius A | circuli B 10 ait om. P | uirgilius EP 11 cae-
lus A, caelos B | uno A | coruscus B 12 rubet ABE | igni |
est add B, et cetera add. A 13 extrema B | trahantur A
14 caeruleae BEP, c-lea A | glaciae AP, hac gregiae B | atris | utris
es B, diris siue hatris A 15 duae om. B 16 diuum om. B |
per umbras AB 17 obliquos (oblicus B) est qui nec signorum
uertitur ordo AB | uerterit E 18 haec | hae B 18—19 summe B
19 finem P | primae A, prime B | septentrionale A, Seprione B
20 solistitiale AB, sol stitiale P, solsticialis E | ab hoc A,
ad hoc B 20—21 ab hoc — — aequinoctialem paruis litteris
capitalibus sscr. A 21 diuidit et AB, diuidet E | in eum sic O

P 237 diei et noctis | horas aequet. ab hoc deinde qui est aequi-
 E 47 noctiali proximus, | brumalem appellant: nam et solistit-
 tiali est ordinatus. septentrionali deinde se(s)contrarium
 austrinalem appellant. circulus autem zodiacus, cuius
 fines sol negatur excedere, ex circulo aequinoctiali ad 5
 brumalem per diagonum extenditur ita, ut meridianum
 circulum ex utraque parte medium secet. per hunc sol, hoc
 est intra, ire fertur et orbem terrarum uiginti et quattuor
 B 247 horis circumire. | harum ferunt XXIII horarum iunctarum
 semper unum esse interuallum: nam increscendi aut de- 10
 A 132 crescendi inter ipsas horas alternam esse mutationem. |
 hoc ipsum per umbrarum motus ostenditur. nam cum sol
 orbem medium conscendit, umbras omnium rerum in hoc
 nostro tetartemorio meridiano axi facit ordinatas. ab
 hoc enim exemplo sescontrariae partis, quae uidetur eis 15
 dem horis inluminari, umbra describitur. (fig. 100.) du-
 bium fortasse esset de parallelo[n] nostri tetartemorii,

1 nocti ora se aequet B 1—2 qui est aequinoctiales A,
 aeq-es qui est B 2 proximos A 2—3 solistitiale AB, sol-
 stitialis PE 3 se contrarium P, sicontrarium A, contrarium B,
 est contrarius E 4 zodiacus AB 4—5 cuius zodiacus sol
 fines B 5 excidere AB | aequinoctiali falso pro solstitiali (sic
Turneb.) | ad P, a B, per AE 6 brumali B | 'nonne dia-
 gonium?' La. | extenditur *Goes.*] ostenduntur AB, ostenditur P,
 om. E | ita ut meridianum om. E 7 ex utraque] extraque B
 ex utraque parte ante meridianum circulum P 7—8 secet
 (sed et E) hoc est per hunc^{scd} intrare fertur id est hoc eis
 infra ire (ire om. E) fertur AE 8 intra *Schulten*] infra O
 et om. AB 8 uiginti et quattuor XXIII B 9 cir-
 cuire A | feruntur P, om. E 10 seper A, per E | Nam
 crescendi P 11 inmutationem B 12 ostenditur] depre-
 henditur P 13 conscendet (e ex i) P | rerum om. P | in hoc
 (hac E)] *glossam* forte parte nostri et artemono add. ABE
 14 tetartemori P, tretantemorio A, tetantem monorio E, ce-
 tarmonos B | axi] .XXI. AE 15 sescontrariae P, sisc-ae
 A, sit c-ae B, si c-ae E | partes ABE | uidentur E
 15—16 hisdem B 16 inlumari B | umbrae B, umbras E
 describuntur E 17 esset P] orbi de caelo uel AE, om. B |
 parallelo nostro E | tetartemori P, itetrantemoris A, tetantem
 oris B, tetantem horis E

si | secundum zodiaci circuli cursum oceanus meridianus B²⁴⁵
interueniret: nam totius terrae quattuor partes mari di-
uiduntur, nec ultra hominibus | quartae partis ire per- P⁹¹⁵
mittitur. sed quoniam oceanus meridianus subiacet cir-
culo meridiano, quem zodiacus medium secat, apparet,
inter aequinoctialem et meridianum circulum a media
terra quidquid est in oriente, ultra cursum solis esse,
quam regionem quidam sescontrariae partis appellant; et
quidquid a media terra in occidente inter brumalem et
10 me|ridianum circulum subiaceat, nostrae esse partis, ei B²⁴⁹. A¹³³
solis cursum sequamur; quoniam omnibus terris in hac
parte in occidentem spectantibus umbras in dextrum emit-
tit, exceptis illis quae sunt ab Aegypti fine usque ad ocea-
num, qua finit circulus aequinoctialis. has terras ferunt in-
15 habitare Arabas Indos et alias gentes. apud hos in occiden-
tem spectantibus umbrae in sinistrum emittuntur; ex quo
apparet eos ultra solis cursum positos. sicut ait Lucanus:

inuisum uobis, Arabes, ue'nistis in orbem,
umbras mirati nemorum non ire sinistras.

B²⁵⁰

18 Lucan. 3, 247

1 zodiaci AB | oceanum A, Oceanum B, om. E | meridia-
num B 3 hominum B | quartae] IIII. E | partis BP, partes AE
3—4 ire permittitur P, praetermittitur AB, p-untur E 4 meri-
diano P 5 zodiacus B | medium secat L P 6 a P, om.
ABE 7 quidquid] quod B | orientem B | cursus A, cursu B,
conkursus E 8 quam] quod E | regionem P] regioni ABE
sexcenturiae B, asses contrariae E | partes ABE 9 in occiden-
tem P, ab occidente E 10 subiacet EP | partes AB 11 cursu
A | hac P] *glossam* VII. ma numero A, VII. numeria B, septem
milia annorum numero E 12 occidente AB | spectantibus om. B
12—13 dextram demisit B 13 excepto P | quae P] qui ABE
14 qua P] quae AB, quia E | ferunt BE, feruntur A, fertur P 14—
15 inhabitare arabus (arab. B) indos (i-us B) AB, habitare arabes
indos E, inhabitabiles / indos P (biles in *litura*) 15—16 occidente
AE, oriente B 16 expectantibus BE | in sinistro alii demittant
emitricuntur B 17 cursu AB | posito A, positus B 18 inuisum |
ignotum *codices Lucani* 3, 247 | arabis AB | urbem AB 19 mi-
ratio nemorum A, miratione horum E | sinistris AE, s-tra B

nam et Aegypto medio die umbra consumitur. ex hoc
ibidem mediam terrae partem esse comprehendimus.

P 94^v (fig. 101.)

Optimum est ergo umbram hora sexta deprehendere
E 48 et ab ea limites inchoare, ut sint semper | meridiano ordi- 5
dinati: sequitur deinde ut et orientis occidentisque linea
A 134 huic normaliter conueniat. primum scribemus circulum
in loco plano in terra, et in puncto eius sciotherum po-
nemus, cuius umbra et intra circulum aliquando intret:
B 251 certius | est enim quam orientis et occidentis deprehen- 10
dere. attendemus quem ad modum a primo solis ortu
umbra cohibeatur. deinde cum ad circuli lineam per-
uenerit, notabimus eum circumferentiae locum. similiter
P 95^r exeuntem umbram e circulo attendemus, et circumferen- 15
tiam notabimus. (fig. 102.) | notatis ergo duabus circuli
partibus intrantis umbrae et exeuntis loco, rectam li-
neam a signo ad signum circumferentiae ducemus, et
B 252 mediam notabimus. per quem locum recta linea exire 20
debebit a puncto circuli. per quam lineam | kardinem
dirigemus, et ab ea normaliter in rectum decimanos emit-
A 135 temus: et ex quacumque | eius lineae parte normaliter
interuenterimus, decimanum recte constituemus. (fig. 103.)

11-15 Z 79^v

1 consumetur A 2 ibidem] ibi AE | terrae partem L B
4 umbra B, u-ac A | horae sextae EP 5 limitem P | inchoare
ABE, orae add. A 6 deinde om. P | et orientis] et add. B
7 primum scribimus ABE, scribemus primum P 8 in terram
loco plano P | scioterum P] scioterum et iterum A, scio iterum
E, si iterum B 8-9 ponamus ABE 9 umbram intra E
10 certus P | et om. B 10-11 deprehenderunt AE 11 ad-
tendemus P, a-dimus B, tendimus A, ostendimus E | a om. ABE
primum BE | hortum B, ortum E 12 cogebatur B | dein P |
at circuli (i ex um) A 14 attendemus A, attendimus E, ad-
praehendimus B 15 notantes ergo duobus AE 16 intran-
tes B | exientis A, e-tes B 17 a signo om. ABE | ducimus
BE 17-18 sed media ABE 19 debet P 20 dirigimus
AE | decimanos P, decimanus A, d-m BE 20-21 emitti-
mus BE 22 interuenterimus La.] interuenerimus AB, inter-

Est et alia ratio, qua tribus umbris comprehensis meridianaum describamus. loco plano gnomonem constituemus AB, et umbras eius qualescumque tres enotabimus CDE. has umbras normaliter comprehendemus, quanta
 5 latitudine altera ab altera distent. si ante meridiem constituemus, prima umbra erit longissima: si post meridiem, erit nouissima. (fig. 104.) | has deinde umbras P^{95v}
 | pro portione ad multipedam in tabula describemus, et B²⁵³
 sic in terra seruabimus. sit ergo gnomon AB, planitia B.
 10 tollamus umbram maximam et in planitia notemus | signo A¹³⁶
 C: secundam similiter in planitia notemus signo D; sic
 et tertiam signo E; ut sint in basi pro portione longitudinis suae BE D C. eiciamus hypotenusas ex C
 in A et ex D in A. nunc puncto A et interuallo E circulum scribamus. ordinatas deinde lineas basi, hoc est
 15 planitiae, eiciamus in cathetum ex praecisuris hypotenusarum et circumferentiae, ex F in G et ex B²⁵⁴. (Hic desinit E)
 I in K. longissimam deinde lineam GF maximae um-
 ueniremus E, inuenerimus (ex inueniremus) P | dec. recte const.
 om. B | constituimus AE

1 compreh.] add. contraexessit A, contra ex ea sint E 2 describemus P, d-bimus E | gnomon BE, ingnomon A 3 A. B. et P, habet BE | qualiscumque A, q. LC q P, ab aequali qualescumque B | tres enotauimus AP, praesentamus B 4 comprehendimus ABE 5 alter ab B, ab E | distent] dicet B, distendi E | si om. BE | angem B 5—6 constituimus P, c-tuuntur E 6 pos B 7 erit om. P 8 murtiperas A, mortiferas B, mortiperas E | describimus ABE 9 in terram P | AB] ad BE 10 planitiam A, p-tiem B | notimus B 10—11 signum .C. Secundum similiter in planitia (p-iam A) notemus (notimus B) AB, om. EP 11 signum .D. ABE 11—12 sed et B 12 tertia AE, terram P | signum AE, signum scribamus B | in uasi BP, em basi ALa., in lineas E | pro portione AB, ipso portione E 13 eiciamus P] etsciamus A, etscimus B, sed sciamus E | ex om. A 13—14 C in A P, .C.N.A. AB, CHA E 14 D in A] D B A om. B 14—15 circulum] circumscribamus B 15 ordinatos B | uasis B 16 planitia .E. B | chatetum BP, catecto E 17 et] id A, item E | ex .F. in .G.E. et. ex .I. N.K. A, ex finge et exin B, signo .F. HGE et E 18 .G.F. AB, om. P; lege BF 18—p. 154, 1 maxime umbras B

brae inprimemus, et ab signo B notabimus GF; secundam lineam umbrae secundae, notabimus KI. deinde ex signo F et I rectam lineam eiciemus: itemque ex CD, finibus umbrarum. hae duae lineae altera alteram conpraecedent signo T. eiciemus deinde rectam lineam ex T et E; quae erit ortus et occasus. ex hac in rectum rectam lineam eiciemus, hoc est normaliter: haec erit meridiano ordinata. (fig. 105.) | eisdem signis <t>et<rante> ipsum constituemus, et intuebimur quattuor caeli partes, quibus limitum ordinatio hac ratione constituta omni tempore conuenit. (fig. 106.)

Si locus, in quo colonia constituitur, cultus erit, ex ipsa ciuitate maximum decimanum et kardinem incipimus, ita si colonia ab solo | constituetur. decimanum (maximum) autem et kardinem optimi mensores agere debent, | idem et quintarios ad singula claudere, ne quis error operi fiat, quod post amplum actum emendare sine rubore difficile est. quod si aut ferramenti uitium aut conspiciendi fuerit, uana contemplatio in uno quintario statim paret et tolerabilem habet emendationem. sub-

16 Hygin. 72, 14—16

1 ab] a BP, .A.B. A | GF] lege BF 1—2 secundam P] s-dum AB 2 .K.I. P, K.C. A, K.T. B; lege BI | ex AP, et ex B 3 F et I] .F. et in .I. P, .F.I. A, si B 4 haec A, ue B | alter alteram AB 5 signum AB 6 et E] at .E. P, E.T.E. A, et ae B | qui B | ex] et ex B 7 haec erit] accidet B 8 *Spatium octo uersuum figurae relinquit* P 8—9 tetrantem La.] et AB, id P 10 ordinatio hac ratione] ordinatione B 11 *hic AB habent quae sequuntur p. 155, 3—7. Figuram 106 habet solus P.* 12 cultus P] cuius AB 14 ab A, a BP (cf. 1) | sole AB | constituitur P 14—15 .D. M. P, decimanum AB 15 optime A, o-mum B | mensurae A 16 eidem P | quintarius AB, q-ium P | ad signa *Goes.* 17 operis AB 17—18 emendare sine rubore] finem rubore emendare P 18 quod si autem AB | uitium] uictum P 19 uana *Itali*] uaria A, uaria uaria B, una P 20 instatim apparet B | emendationes A

runciui minus erroris habent periculum. hos tamen aequè diligenter agere oportet, ne quam et hi recorigendi moram praestent. (fig. 107.) | multi perpetuos limites egerunt et in illa operis perseueratione peccauerunt, sicut in ueterum coloniarum finibus inuenimus, frequentius in prouinciis, | ubi ferramento nisi ad interuersuram non utuntur. (fig. 108.) | lineam autem per metas extendimus, et per eam | ad perpendicularum cultellabimus. actuarios palos suo quemque | numero inscriptos inter centenos uicenos pedes defigemus, ut ad partitionem acceptarum mensura acta appareat. (fig. 109.) limitibus secundum suam legem latitudines dabimus, et aperiri in perpetuum cogemus. plurimum enim agentibus praestat acti limitis perpetua rectora: ex hoc deueri nisi per negligentiam non potest. cultis locis limitem sulcis optime seruabimus. prensis tamen in conspectu longinquo signis limitem agemus. (fig. 110.) || si uero in propinquo sint duo signa quae ex recta linea normaliter conspici possint, ut excussis longitudinibus longiorem lineam ad breuioris longitudinem signo posito aequemus,

3 perpetuos limites *cf.* 97, 17. 128, 13 7—9 Frontin. 16, 16
—17, 2. 20—22 11 *cf.* 133, 10 *sq.* 15—p. 156, 3 Z 77^v

1 errores AB | hoc tamen neque AB 2 agere A, agi P, habere B | hii recorigendi P] hic hae (haec B) corrigendi AB
3 praestet AB 3—7 multi — — utuntur *et fig. 108 uide 154, 11* 3—4 elegerunt B 4 peccauerunt *om.* P 5 finifus inueniamus A | freq.] recentius AB 5—6 in prouinciis] in prouantis A, inprobandi B 7 utantur AB 7—8 moetas extendimus B 8 eum B 8—9 actuarius A 9 quemque P, *om.* AB | scriptos B 10 defigimus P | ut P] et AB | appartitione A, ad partitionem B 13 cogimus B 14 acti] actituarii B | limites AB hac B | diueri P | nisi P] ne AB 15 culti A | sulci B 16 prensis P] praesens AB | in B, ins A, *om.* P 17 augemus B 17—p. 156, 16 *u. supra 146, 15* 18 quae *om.* B | ex *om.* AE | recta] relicta BP 19 excusis A, excursis B, ex suis E 20 ad E] ab A, a B, *om.* P | brebiores B | longitudinem AP] longiorem B, lineae rectam E | opposito P | aequimus B, aequuimus E

- B²³⁸ ex quo ad interuersuram breuioris | lineae rectam lineam
iniungamus, quae sit duorum signorum conspensorum
E⁴⁵ A¹²⁷ lineae ordinata, ferramento | explicabimus. (fig. 111.)
P⁹¹ sit ergo forma conspectus ABCD. nunc ex linea pri-
mum constituta, quae est inter B et D, conspiciamus 5
signum quod est inter B et A. prolato exiguum per ri-
gorem ferramento normaliter paucas dictabimus metas
ex signo E. prolato iterum exiguum ferramento in si-
gnum F, signum conspiciemus ita ut rigorem ex E mis-
sum secet signum G, et quicumque numeri fuerint sic 10
B²³⁹ obseruabimus. quomodo | fuerit FE ad EG, si et FB
tractabimus, erit longitudo conspectus inter B A. eadem
ratione et alteram partem conspiciemus. quanto deinde
longior fuerit, signo notabimus H, et ex hoc signo in B
rectam lineam iniungemus, quae erit ordinata AC. 15
(fig. 112.)
A¹³⁹ B²²⁷ P⁹⁷ Si limites post urbem constitutam inchoabi-
mus, ex proximo decimanum maximum et kardinem in-

1 breuioris] *uerba* quae sit duorum signorum conspensorum
et hic addit et suo loco v. 2 habet P | rectam lineam] recta B
2 sit P] sunt ABE 3 ordinatae AE, o-te B | explicabis P,
explicuimus E 4 .A.B.A.B.C.D ABE | ex AE, est B, om.
P 5 et AB, EL E. om. P | conspiciamus BE 6 et om. P |
prolatum B 6—7 rigore A, r-res B 7 dictabis P | moetas B
8 in] et B 8—9 signo .F. ABE 9 conspiciamus BE, om.
P | ita ut] aut E et pr. A 9—10 ex emissum P, exemissum
AB, ex se missum E 10 secet P] setet A, sedet, sed et E |
numerus E 11 fuerit E, fecerit ABP | FE ad EG si et FB]
.F.EADG. si GFEB. P, .F.A.E.D. et .G.Sic.EB. A, .F.
eadem et .G.Sic.E. et .B. B, FAEDETG. Sic et B E 12 cons-
pectui B | inter BA] haec E 13 et P] si ABE | altera parte
B | conspiciemus om. *hic sed v. 14 post notabimus add. ABE*
quando dd. B, quando deinde E 14 signo P] sic A, .F. B
et om. P | hoc signum B, signo hoc P 15 iniungimus BE |
.A.C. AP, hac B *qui add. ex v. 7—8 normaliter paucas dicta-*
uimus moetas exiguo et prolato iterum exiguum ferramentū,
deinde in noua linea nil nisi h. s. Sequitur in omnibus codd.
146, 15 hos qui etc. 17 limitem AB | conditam P 18 pro-
ximo om. P | decumano M. primum et K. P | decimanus A
18—p. 157, 1 inspiciemus P

ci piemus, eisque latitudinem secundum legem suam da- B 258
bimus. | (fig. 113.) A 140

Si propter locorum difficultatem prope urbem li-
mites inchoari non poterint, tunc in ea regione, ubi
5 adsignaturi erimus, decimanum maximum et kardinem
[sic] constituemus sic, ut decimani ordinationem ortus
et occasus teneant, kardines meridiani et septentrionis.
(fig. 114.)

Limitibus latitudines secundum legem et constitutio- P 97
nem diui Augusti debemus, decimano maximo pedes XL, A 141
kardini maximo pedes XX, actuariis [autem] limitibus
omnibus decimanis [et] kardinibus pedes XII, subrunciis
pedes VIII. [limitibus | omnibus] in mediis tetrantibus B 259
lapides defigemus ex saxo silice aut molari aut ne de-
15 teriore, politos, in rotundum crassos pedem, in terram
ne minus habeant pedes II ζ , supra terram sesquipedem.
(fig. 115.)

Inscribendi nobis una sit ratio. hanc itaque ex omni
opere certissimam eligamus, et hac potissimum utamur.
20 decimano maximo et kardine maximo omnes lapides in
frontibus inscribamus, reliquos in lateribus clusaribus.

9—13 Hygin. 70, 6—9; cf. 133, 10 sq. 13—14 cf. Hygin.
72, 16 18 sqq. cf. 136, 11—138, 13

1 eisque P] est qua A, ex qua B | suam] quam B | latitudi-
nes P 3 prope] propter A 4 tunc] nunc B | in eam regio-
nem AB 6 sic om. P | constituimus B | sicut AP, si B 7 kar-
dinem A, cardinis P 9 latitudinem B (cf. 134, 14) 9—10 con-
stitutionem P] consuetudinem A, consecrationem B 11 autem
om. AB 12 et om. AB 13 pedes .VIII. in P] pedes .VIII. limi-
tibus pedes .VIII. omnibus in A, limitib. ped. VIII. omnib.
tamen B 13 testantibus B | defigemus] designemus B 14 mo-
lari P] molarum A, malario B 14—15 deteriori A 15 in
rotundum crassos] rotundos grasso B 16 habeant P, habeat
AB | II ζ] duo semis add. B | supra AB, super P 18 In scri-
bendis A | nobis AB, nominis P 19 hac potissimum P] ac
ad B] potissima AB 20 .D. .M. .O. et P | kardine A, k-ni
B, c-ni P | maximo A, om. BP 20—21 in frontes A, om. B
21 in om. P

omnes enim centuriæ singulos angulos habent clusares.
 incipiamus ergo ponere lapides a decimano maximo et
 B²⁶⁰ kardine, | inscriptione qua debet: | DECIMANVS MAXIMVS.
 A¹⁴² KARDO MAXIMVS: DECIMANVS MAXIMVS. KARDO TOTVS.
 P^{98^r} (fig. 116.) | applicemus nunc singulas centurias maximo 5
 decimano siue kardini. hae omnes quattuor ternos lapi-
 des iam positos habent: sequitur ut illis unus tantum
 clusaris angulus uacet, hoc est singuli; quibus debet
 inscribi D.D.I V.K.I, et S.D.I V.K.I, et D.D.I
 K.K.I, et S.D.I K.K.I. sic et in ceteris obseruare de- 10
 bebimus. (fig. 117.) | his angulis lapides defigamus, qui-
 bus centuriarum appellationes [in] lateribus adscribemus
 A¹⁴³ ad terram deorsum uersum. | S.D.I V.K.I in ea parte
 B²⁶¹ lapidis inscribemus quae erit s.d.I, aequae ultra <k>
 primum. [quod quoniam in latitudinem exponi in hac 15
 planitia non potest, inscripturam lapidi adplicabimus,
 qua[m] in re ipsa lapis habere debet.] sic et D.D.I

3—18 cf. Hygin. 71, 10—72, 13 qui sursum uersum inscribi iubet

1 centuria A | angulos om. BP | habeant B 2 a decimano
 maximo et kardines (kardinis A) AB, .A.D.M.O. et K.P
 3 inscriptiones B, i-nis A 3—4 sic AB nisi quod kardo totus
 bis A] decumanus maximus decumanus totus .K.M.K. totus
 P; u. Mo. Ges. Schr. V 100; totus = τόσος 6 siue AB, et P |
 haec B | ternos] quaternos P 7 iam positus A, inpositos P
 8 uacet P] haec et AB | singulis B | debet P 9 scribi A |
 D.D.I] dextro decimanum .I. A | V.K.I | V.I.K.K.I. B |
 et S.D.I V.K.I om. B 9—10 et D.D.I.K.K. et B 11 his]
 ad add. A 12 in P La., om. AB | adscribemus A, describe-
 mus P 13 a terram diosum A 14 lapidis P, l-des AB; del.
 Mo. Ges. Schr. V 103 | inscribemus B, scribemus A | quae AP,
 qua B | aequae] 'fortasse atque' La. 14—15 ultra primum
 AB, V.I P, <k> add. Goes. La. 15—17 quod quoniam — —
 debet interpolatoris esse credo, qui uerba 14 deorsum uersum
 explicare uoluerit. 15 quoniam in] non iam B | latitudinem
 Mo. l. l.] altitudinem ABP 16 planitiam A | inscriptura B,
 scriptura A, inscriptionem P 17 qua scripsi (= ubi); cf. 169, 8 |
 lapis] lapides B; amplicauimus quam in re ipsa lapis per ditto-
 graphiam add. A 17—p. 159, 1 DDI.VKI. P, om. AB | post
 K.K.I. adde cum La. sic et D.D.I.K.K.I

V. K. I; sic et S. D. I K. K. I. (fig. 118.) | quoniam ab uno P 98^v
 umbilico in quattuor partes omnis centuriarum ordo
 componitur, ab unius primae centuriae incremento omnes
 inscriptiones singulis angulis cluduntur: quidquid enim
 5 ultra primum kardinem nominatur, perseuerat usque ad
 extreme mum finem ultra primum uocari. sic et k(itra); si- B 262
 militer d(extra) aut sinistra). et cum d(ecumano) m(a-
 ximo) siue kardine[s] omnes lapides positi fuerint, per
 successionem singulis centuriis | quartus lapis deerit, A 144
 10 cui posito centuriae appellationem inscribere debemus.
 (fig. 119.) his deinde cum quartum lapidem posuerimus,
 sequenti loco centuriae quartus angulus tantum uacabit,
 quo numerus inscribatur ipsius. ad summam omnes clu-
 15 sares angulos centuriarum lineis diagonalibus comprehen- P 99^v. B 263
 demus. (fig. 120.) | sic et in toto opere | exteriores
 anguli centurias cludunt ab inscriptione decimani ma-
 ximi | et kardinis maximi. (fig. 121.) A 145

Cum centurias omnes inscriptis lapidibus terminaue-
 rimus, illa quae rei publicae adsignabunt, quamuis limi-
 20 tibus haereant, priuata terminatione circumibimus, et in
 forma ita ut erit ostendemus, SILVAS siue PASCVA PV-

4—6 cf. Hygin. 72, 25—26 21 *ibm.* 73, 4. Agenn. 46, 16—17

2 omnes AB 3 ab] ad B | incremento A, adinpraemente B |
 omnium P 4 quidquid P] quisquis AB 5 nominatur A
Mo. Ges. Schr. V 101 (cf. 6 uocari), numerantur B, numeratur
P La. 6—8 sic et .K. similiter .D. aut .S. et cum .D. M.
 siue cardini P] sic et kardo similiter decimanus aut secundum
 .M. (secum decimanus maximus A) siue kardines AB 8 fue-
 rant B 9 deerit P] debebit AB 10 cui] sui B | centuriarum
 appellationes P | debemus P, debebit AB 11 His deinde cum
 P] Hisdem id es cum B, Hisdem in decimanum A (*in archetypo*
deide) 12 loco] loci A 12—13 zantum uocabitur quod AB
 13 inscribatur ipsius AB, \lrcorner P La. 14—15 comprehendimus AB
 16 centuria B 17 et kardinis maximi *om. B | Fig. 121 ex*
A excisa est 18 inscriptis PA², inse??rtis A, inseincertis B
 19 quae] et *add. B* 20 circuibimus BP 21 formam AB
 erit] ere B | ostendimus AB | silua A 21—p. 160, 1 siue pascua
 publica *om. P*

BLICA siue utrumque. quatenus erit, inscriptione replebimus, ut et in forma loci latitudinem rarior litterarum dispositio demonstret. harum siluarum extremitatem per omnes angulos terminabimus. (fig. 122.)

A 146 B 264 Eadem ratione terminabimus fundos exceptos siue concessos, et in forma sicut loca publica inscriptionibus demonstrabimus. (fig. 123.)

P 99^v Concessos fundos aequè similiter ostendemus, ut FVN-DVS SEIANVS CONCESSVS LVCIO MANILIO SEI FILIO. in adsignationibus enim diui Augusti diuersas habent condiciones fundi excepti et concessi. excepti sunt fundi bene meritorum, ut in totum priuati iuris essent, nec ullam coloniae munificentiam deberent, et essent in solo populi Romani. concessi sunt fundi ei quibus indultum est, cum | possidere uni cuique plus quam edictum continebat non liceret. quem ad modum ergo eorum ueterum possessorum relicta portio ad ius coloniae reuocatur, sic eorum quibus plus possidere permissum est: omnium enim fundos secundum reditus coemit et militi adsignauit. inscribemus ergo concessos sic, ut in aere (A) permaneant. | (fig. 124.)

Aequè territorio siquid erit adsignatum, id ad ipsam

22— p. 161, 8 Agenn. 46, 20—25

1 utruque A, utrimque P | erit] fuerit P | inscriptionem A, terminationem B 3 demonstrat B 6 sicut P] sic AB
7 Fig. 123 ex A excisa est 8 ostendimus B, inscribemus P 9 alucio A | sei filio A, om. B, C, F. I. L. (i. e. C. fil.) P
12 bene P, pene A, poene B | in tuto A 12—13 nec coloniae ullam P, inhaec ullae coloniae A, inhae coloniae B 13 deberent P] haberent AB | et B, om. AP 14 ei La.] et AB, e P 14—15 indultum est A, [BP 15 cum om. B | edictum] reditum P, peditum B 16 quem admodum] Quam B 17—18 reuocabitur B 18 sic eorum P] citerorum A, ceterorum B | permissum] commissum B 19 fundos] ceterorum quib. plus possidere commissum est omnium enim funeros per dittographium add. B | reditos coemit AP] meritum B | et militiam B 20 scribimus B | concessos AB, fundos P | . Sic. ut A, sicut P | in om. P | aere] re A 21 permaneat P | Unum folium deest in A 22 id ad ipsam P] et adiectam B

urbem pertinebit nec uenire aut abalienari a publico licebit. id DATVM IN TVTELAM | TERRITORIO adscribe- B 266
mus, sicut siluas et pascua publica. (fig. 125.)

Quod ordini coloniae datum fuerit, adscribemus in P 100^v
5 forma SILVA ET PASCVA, ut puta SEMPRONIANA, ITA
VT FVERVNT ADSIGNATA IVDIENSIBVS. ex hoc appa-
rebit haec ad ordinem pertinere. (fig. 126.)

Aequae lucus aut loca sacra aut aedes quibus locis
fuerint, mensura comprehendemus, et locorum uocabula
10 inscribemus. non exiguum uetustatis solet esse instru-
mentum, si locorum insignium mensurae et uocabula
aeris inscriptionibus constant. (fig. 127.)

Siqua regio in extremitate limites non acceperit, | eum B 267
locum uacantem significabimus hac inscriptione: LOCVS
15 EXTRA CLVSVS. et extremitatem deinde terminis lapideis
obligabimus, interposito ampliore spatio, et aris inscriptis
conditoris nomine et coloniae finibus. | (fig. 128.) extra P 100^v
clusa regio ideo, quod ultra limites finitima linea cludi-
tur. linea autem finitima si limitibus comprehensa non
20 fuerit, optimum erit extremitatem ad ferramentum rectis
angulis obligare et sic terminos ponere. (fig. 129.) | si A 147
fuerit mons asper et confragosus, per singulas petras
finitimas notas inponemus et ubi potuerit inscriptiones: B 268
sic et in forma significabimus. [praeterea in Sicilia, ubi

8—12 cf. Hygin. 77, 15—21. 80, 6 sq. Sic. Flacc. 127, 14—20
17—19 Frontin. 3, 14—15

1 uenire P] biniri B 2 id datum P] sed dum B | terri-
torii B 2—3 adscribemus B, adscribi P 3 siluis B 4 Quod
ordini P] Quo hordine B | adscribemus B 5—7 pascua remota
sempronia ut ait fuerat adsignata iuncte axibus et ex hoc ap-
parebit ita et ordine pertinere B 8 Aequae P] Ae habet B
9 mensuram conpraehendimus B 10 inscribemus B | uetusta-
tib. B 11 mensurae om. B 12 aeres B | constet B 13 in om. B |
acceperit P] adpeteres B 14 hanc inscriptionis B 15 et B]
om. P La. | deinde P] eamq. B 16 ampliori P] areis B 18 ul-
tra P] intra B, ut in Frontino 3, 14 A 19 non om. B 21 et
sic terminos ponere om. P 23 inponimus AB 24 — p. 162, 1
praeterea — asperitas est om. P

montium altitudo et asperitas est.] (fig. 130.) nam in planis quamuis omnium centuriarum subsiciua lapidibus inscriptis comprehendantur, certis tamen locis aras lapideas ponere debemus, quarum inscriptio ex uno latere perticae applicato finem coloniae demonstret, ex altero, qua foras erit, adfines. ubi fines angulum facient, ternum angulorum aras ponemus. sic et in locis montuosis. (fig. 131.) | et has utraeque ciuitates | constituent: adfines enim eisdem locis nomine imperatoris et finium earum inscriptione aras consecrare debebunt. (fig. 132.)

Agro limitato accepturorum comparisonem faciemus ad modum acceptarum, quatenus centuria capere possit aestimabimus, et in sortem mittemus. solent enim culti agri ad pretium emeritorum aestimari. si in illa pertica centurias ducenum iugerum fecerimus et accipientibus dabuntur iugera sexagena sena besses, unam centuriam tres [homines] accipere debebunt, in qua illis tres partes aequis frontibus de terminabimus. | omnium nomina sortibus inscripta in urnam mittemus, et prout exierint

12 sqq. cf. Hygin. 73, 6 sqq.

1 Fig. 130 excisa ex A 2 planitiis P | quamuis] in add. AB
 5 applicato La.] applicate AB, applicito P | fine A, sine B | demonstras A, demostres B. demonstrat P (d-et pr. G) 5—6 altero P] a-ra A, a-ram B 6 fines P] finiet AB | facient et P, facies B 7 ternum] terminum B | angulum P | ponimus B et om. P 8 utrasque AB 9 et] nec B 10 earum i-ne] suarum i-nibus P 12 acceptorum B | comparisonum AB
 13 adceptorarum B | quotenus A | centuriam AB | possis AB
 14 sorte AB | mittimus B 15 emeritorum P] mementorum A, momentorum B | in om. B 16 centurias P. c-ia A, c-iae B | ducentenum BP | faceremus B 17 dabitur AB | sexagena sena besses P] LXVI. 5. A, sexagina et sex semis B
 18 homines om. AB | in qua] in quid B 18—19 partes aequis om. A 19 frontibus P] partibus AB | omnium] ergo add. P 20 mittimus B, deiciemus P | et prout exierint AB] et mota primo quoque ternos comparauimus. qui primi exierint P

piant, alii in montibus ultra quartum forte uicinum.
 primum [ergo] agrum limitibus includemus, hoc est cen-
 turiabimus. deinde acceptas terminabimus: quicumque
 5 modus limitem excedit, commalliolari debet et sic in
 aere incidi. sortes [autem] sic inscribes, ut si una ac-
 cepta | duas tres pluresue centurias continebit, has cen- A 154
 turias et quantum ex accepta habeant in una sorte in-
 scribemus. ut si dabitur LXVI ζ <z> et | per tres centu- P 105^r
 rias separabitur, d. d. I k. k. I iugera VI ζ z, d. d. I k. k. II
 10 iugera XV, et d. d. II k. k. II iugera XLV, has una sors
 continere | debebit. sub hoc exemplo et cetera fient. B 278
 sortitos in agrum deducemus et fines assignabimus. fini-
 bus assignatis et ceteris mensuris partitis formas et
 quaecumque ad mensuras pertinebunt ita ut supra dixi
 15 <a> conditore ordinata r(ei) p(ublicae) <iu>feremus.
 (fig. 136. 136a.) P 105^v—106^r

| Agrum arcifinium uectigalem ad mensuram | sic P 106^v. A 155
 redigere debemus, ut et rectoris et quadam terminatione

14 supra 165, 19—166, 2 17—p. 171, 4 uide *Mo. Ges. Schr. II*
104 sq. Schulten Bonn. Jahrb. 103, 17 sq. Barthel ibm. 120, 46 sq.

1 quattuor AB | fori A | uicinos B 2 ergo P, om. AB
 includimus B 2—3 centur.] separabimus add. P 3 deinde |
 . d. d. B | terminibus A, et terminauimus P 4 excedet P
 commallorari A, conmallari B | debebit P 5 autem om. AB
 inscribes] inscribere debemus P | ut om. A | si om. AB
 6 duas] aut add. P 7 ^{ac}cepta A, acceptam B, cepta P | in
 AP, et B 7—8 inscribimus B 8—12 dabitur — — — has
 una om. B 8 LXVI. ζ . A, LXVII. si P 8—9 centurias P]
 uias. uias A 9—10 deinde I K. K. I iugera VI ζ C deinde
 I K. K. II iugera XV et deinde I. I. K. K. I. I iugera XLV has
 A, A \acute{D} I \acute{K} \acute{K} I IVG. VI E et \acute{D} \acute{D} I \acute{K} \acute{K} I IVG. XV et \acute{D} \acute{D} \acute{K} \acute{K}
 IVG. XXXV. Haec P 11 et P] om. AB | cetera fient AB, reli-
 qua P La. 12 sortitos — — assignabimus P, om. AB 12—
 13 finibus assignatae et ceteris mensuris partibus A, finibus ad-
 signatis haec et aeris mensuris partibus B, om. P La.; *correxi*,
cf. p. 166, 17—18 13—14 formas — — supra dixi P, om. AB
 15 conditori ordinatam praeferimus B. conditor \equiv (una littera
erata) ordinae praeferemus A, om. P La.; *correxi*, *cf. p. 165,*
19—166, 2 17 debemus B 18 quaedam terminationem B

in perpetuum seruetur. multi huius modi agrum more colonico decimanis et kardinibus diuiserunt, hoc est per centurias, sicut in Pannonia: mihi [autem] uidetur huius soli mensura alia ratione agenda. debet [enim aliquid] interesse inter [agrum] immunem et uectigalem. nam quem ad modum illis condicio diuersa est, mensurarum actus dissimilis esse | debet. nec tam anguste professio nostra concluditur, ut non etiam per singulas prouincias priuatas limitum obseruationes dirigere possit. agri [autem] uectigales multas habent constitutiones. in quibusdam [prouinciis] fructus partem praestant certam, alii quintas alii septimas, alii pecuniam, et hoc per soli aestimationem. certa [enim] pretia agris constituta sunt, ut in Pannonia arui primi, arui secundi, prati, siluae glandiferae, siluae uulgaris, pascuae. his omnibus agris uectigal est ad modum ubertatis | per singula iugera con-

1 huius modi agrum AB, huius agro (agri G) mensuram P; in B 281 alieno loco scriptum huic agri mensuras more colonico decimanis et kardinib. diuiserunt (uide p. 169, 16) 2 kardinibus] K D B P | per om. B 3 centurias P] uias AB (ex Crias credo ortum) | in parinota B | autem P, om. AB 3—4 huius soli mensura P] huius modi AB (cf. v. 1) 4 agendum AB 4—5 inclusa om. AB 5 immunera B | num B 6 quem ad m] quam B | mensurarum] mensurarumque P, cum AB, mensurarum quoque La. 7 actos B | dissimilis esse debent A, debet esse dissimilis P 7—8 possessio concludetur A, possessor sic cluditur B 8 ut om. B 9 priuatis P | posset A 10 autem P, om. AB 11 prouinciis P La., om. AB | fructum parem B | praestant certam AB, constitutam praestant P 12 alii quintas alii septimas P] aliquis acias aliis etiam B, aliqui acias alii sepias A | ali pecuniam A, nunc multi p-m P | et hoc AB, et hanc P | soli P] solitam A, asolata B 13 enim P, om. AB | agri B 14—16 arui primi — — ad modum ubertatis P] horum loco glossam habent AB: singulas (s-is B) species culturae uel siluarum et (moetu B) ubertatem alii (alia A); lege sc (= secundum) ubertatem; glossam indicat alii (cf. 151, 16. 96, 2) 14 prati Rig.] partis P 16 uectigal est La.] uectigalis P 16—p. 169, 2 per singula — — diligentia. nam om. B; 16—p. 169, 1 per singula — — per falsas deest in A, infima parte paginae recisa

stitutum. horum aestim[at]io nequa usurpatio per falsas
 | professiones fiat, adhibenda est mensuris diligentia. nam A 156
 | et in Phrygia et tota Asia ex huius modi causis tam B 279
 frequenter disconuenit quam in Pannonia. propter quod
 5 huius agri uectigalis mensuram a certis rigoribus con- B 280
 prehendere oportet ac singula terminis fundari. quibus-
 dam interuersuris lapides politos quadratos in[scriptos P 107
 lineatos defigere in eam partem qua res exiget oportebit.
 omnium rigorum latitudines uelut limitum obseruabimus:
 10 interstitione limitari mensuras per strigas et scamna
 agemus. sicut antiqui latitudines dabimus, decimano
 maximo et k. pedes XX, eis limitibus transuersis, inter
 quos bina scamna et singulae strigae interueniunt, pedes
 duodenas, itemque prorsis limitibus, inter quos scamna
 15 | †quattuor et quattuor strigae eluduntur, pedes duodenas, B 281
 reliquis rigoribus lineariis ped. octonos. (fig. 137.) omnem
 mensurae huius quadraturam dimidio | longiorem siue A 157

10 et 17 — p. 170, 2 Frontin. 1, 10—16 16 — p. 170, 2 Bo. 397,
 20—23

1 harum P | aestimio Rig. | nequa Turneb.] in qua P (cf.
 p. 96, 9) 2 professiones fiat P] opiniones sint A 3 et
 in P] etiam B, et A | frygia A, frigiae B | causis tam AP,
 causa acta B 4 in AB, et in P 5 a certis AP, apertis B
 6 ac La.] ad AB, et ad P 7 interuersuras AB | quadratos
 P] ut hos AB | inscriptus A; et add. P 8 defigerent A |
 quae B | rex A | exigit B 9 rigorum P] agrorum AB | li-
 mitem AB | seruabimus P 10 interstitionem AB, intersti-
 tioni P | mensuras] uersuras AB Mo., mensura P, m-am La. | et
 per scamna B 11 agimus AB | sicut antiqui] ut antiquis B

11—12 d. m. decimano. maximo. A, d. m. B, D M O P 12 p.
 A, pedes B, ped. P | eis AB, et P 13 singula B 13—14 ped.
 duodenas P, pedes XII A, ped. XVII B 14 item qui AB |
 prorsus B | inter quo A, in quos B 15 et quattuor om. A;
 ped. add. P | includuntur B | ped. B, om. P | duodenis P,
 XII A, XVII B 16 lineares ped. VIII B, qui add. huic agri
 mensuras more colonico decimanis et kardinib. diuiserunt (cf.
 p. 168, 1); recisa ex A simul cum fig. 137 (cf. p. 168, 16)
 16—p. 170, 5 iterum habet P 149^r, sed deprauata 16—17 omnium
 mensurae huius cultura demedio B, recisa ex A praeter finem io;

latiorem facere debebimus: et quod in latitudinem longius fuerit, scamnum est, quod in longitudinem, striga.

P 107^r (fig. 138.) | primum constituemus decimanum maximum et kardinem maximum, et ab his strigas et scamna cludemus. | (fig. 139.) | actuarios [autem] limites diligenter agemus, et in eis lapides inscriptos defigemus adiecto scamnorum numero. primum a d. m. et k. incipiemus

B 282 | inscriptiones uelut in quintariis ponere. primo lapidi

A 158 | inscribemus D M. K. M. (fig. 140.) | ab hoc deinde singulis actuariis limitibus similiter per ipsos inscribemus D. M. LIMES II. K. M. LIMES SECVNDVS. hac significatione omnium quattuor regionum limites comprehendemus. | (fig. 141.) his deinde quartis quadrarum angulis lapides eius generis ponemus sub hac inscriptione litteris singularibus D. D. V STRIGA PRIMA SCAMNO II. et hoc in lateribus lapidum. in fronte 'autem regionis indicium D. D. V. K. (fig. 142.) nunc quadrarum angulis

omnem mensuram huius culturae medium *Bo.*, omne mensurae cuius quadratura dimitio P 149^r

1 facere debebis **B**, f-e debebi **A**, f-e debes *Bo.*, antiquo agrimensores fecerunt P 149^r | quod] quid **A** | in lat-ne **B** P 149^r 2 est *A Bo.*, fit **B**, appellare **P**, appellauerunt P 149^r | quod uero in longitudinem longius fuerit *Bo.* | strigam **B**, strigas P 149^r 3 constituerunt P 149^r 4 maximum] sicut supra diximus *add.* P 149^r | et ab his **B**, et hab is **A**, et ab eis *P La.*

4—5 cludimus **B**, uocauerunt P 149^r 5 Acturios **A** | autem **P**, *om.* **AB** | diligentissime **P** 6 agimus **AB** | eis] eos **B** | scriptos **A**, d. inscriptos **B** | defigimus **B** | numerum **AB**

7 primum *om.* **B** | **A** \dot{D} \dot{M} \dot{O} . et \dot{K} **P**, a d. et k. **A**, ad et k. **B** | incipimus **AB** 8 uelut] uel **B** 9 inscribemus **B** | **K. M.** | **K. mus** **A** | Ad hoc **P** 9—10 singulae **AB** 10 similiter] si limites **P** | ipsos] ipso **A** | inscribes **A** 11 k. m. limes

secundus **AB**, \dot{K} \dot{M} . \dot{L} \dot{M} . II . **P** | hac *om.* **AB** 11—12 sign-em **AB** 12 limitem **B** 12—13 conpraehendimus **AB** 13 deinde] .d.d. **B** | quartis quadrarum **P**] partis (p-es **B**) quadratum **AB**

14 eius<dem> *La.*, clusaris *Mo.* | ponimus **B** 15 \dot{D} \dot{D} \dot{V} **P**, deinde quinta **A**, D. D. V. <K.> *recte Barthel.* strigam primam **P** scamna **B**, SCAMNVM *puto* 16 et hoc **A**, hoc **BP** | frontes **B**, f-em **P** 17 \dot{D} \dot{D} \dot{V} \dot{K} **P**, deinde quintus .k. **A** | quadrarum **P**, posituram **A**, cohituram **B**

primam sortem centuriarum tollere debebunt. eodem exemplo et ceteri. quod si illis conuenerit, ut conternati sortiri debeant, | qui tres primam centuriarum sortem A 119 accipere debeant, conternationum factarum singula sortibus nomina inscribemus. ut si conuenerit Lucio Titio 5 Luci filio, Seio Titi filio, Agerio Auli filio, ueteranis legionis quintae Alaudae, ex eis unum sorti nomen inscribemus et quoto loco exierit notabimus. si conternationem urna faciet, singulis sortibus singulorum nomina 10 inscribemus, et a primo usque ad tertium qui exierit erit prima conternatio. sic et ceterae. has conternationes sublata sorte | quidam tabulas appellauerunt, quoniam B 271 codicibus excipiebantur, et a prima cera primam tabulam appellauerunt. peracta deinde conternationum sortitione omnes centurias sortibus per singulas inscribemus et in urnam mittemus: inde quae centuria primum 15 exierit, ad primam conternationem pertinebit. sit forte centuria D. D. XXXV V. K. XLVII: hanc ex prima tabula tres accipere debebunt. quod in aeris libris sic inscribe-

1 centuriam A | primam sortem centuriarum] *deinde* 1—3 tollere — — primam centuriarum sortem *om.* B | tollere] ducere P 2 exemplo *om.* A | conuenerit ut AB] permissum erit ut inter conuenientes conternentur P 3 debeant] debebunt P primam P, p-um A, unam *mauult* La. | centuriam A, c-iae P 4 conternatione A, c-em B 5 scribimus B | si] id B

5—6 .L. T. L. F. P 6 seio tito filio B, titi filio A, et .P. SEIO t F. P | agerio bullo filio B, et AGGERIO A F. P 6—7 legionis A, legionariis B, leg. P 7 quintae alaude P] quinta a/lauel A, quinto ala quinto B | eis] his P | sorti nomen P] sortium nomina AB 7—8 inscribemus B 8 quoto] qui quinto B | si P] sic AB 9 urna] unā B | faciet] facies P 9—10 singulis — — a primo P] dum AB 11 erit *om.* AP | prima P] una AB | ceteri AB, reliquae P La. | Has A 12 quidem A | appellauerant A 13 codicibus] iudicibus P | ad primam ceram B 14 conternatione A 14—15 sortitione P] sortitorum A, sortiorum B 15 sortibus *om.* B 15—16 scribimus B 16 mittimus B 17 sit] si A 18 XLVII. P *et rec. A*, LXVIII A, XXXVII. B. *Deinde* 18—p. 164, 1 hanc ex prima — — — V. K. XLVII. P] *om.* AB *Mo. Ges. Schr. II 111, 2*

mus: TABVLA PRIMA .D .D .XXXV V .K .XLVII L .TE-
RENTIO L .FILIO POL(LIA) IVGERA LXVI₅Z, G .NVMISIO
G .F .STE(LLATINA) IVGERA XLVI₅Z, P .TARQVINIO CN .
F .TER(ENTINA) IVGERA LXVI₅Z. eodem exemplo et ce-
teras sortes.

P 102^r. B 272 Adsignare | agrum secundum | legem diui Augusti
eatenus debemus, qua falx et arater exierit; nisi ex
hoc conditor aliquid immutauerit. primum adsignare
agrum circa extremitatem oportet, ut a possessoribus
uelut terminis fines optineantur; ex eo interiores perti- 10
cae partes. siqua compascua aut siluae fundis concessae
A 150 fuerint, | quo iure datae sint formis inscribemus. multis
coloniis inmanitas agri uicit adsignationem, et cum plus
terrae quam datum erat superesset, proximis possessori-
bus datum est in commune nomine compascuorum. haec 15
B 273 in forma | similiter comprehensa ostendemus. (fig. 133.)
haec amplius quam acceptas acceperunt, sed ut in com-
mune haberent. multis locis, quae in adsignatione sunt
concessa, et ex his compascua fundi acceperunt. haec

6—7 Hygin. 73, 3 *et infra* 166, 11 *sqq.* 12—13 Frontin. 9,
10—11 13—16 Sic. Flacc. 121, 16 *sqq.*

1—2 lucio terentio luci filio B 2 POL. AP, pollioni B |
IVG. *semper* P | LXVI .₅ . A, LVI₅Z B, LXVI₅ P 2—3 gaio
numisio filio B, C .N .C .F P 3 STE.] iste P, *om.* AB
3 et 4 ₅Z. B, .₅ . A .F P 3—4 P. tarquinio C .N .F .ter. P]
ollo numero filio stil. A, ullo numero filio o stellioni B. *In*
AB *glossa ad secundum nomen pertinens locum tertii nominis*
occupauit, ut uidit Ioh. Schmidt. La. AB secutus est 4 et
om. AB 4—5 cetera B 6 signare A | secū B 7 .e. ate-
nus A | felx (fals B) et arater AB, false taratrum P (se t *in ra-*
sura | ierit *puto, ut* 166, 13 | ex P] ea AB 8 conditor (i ex e) A,
conditori B 11 conspicua B | fundos P 12 fuerit B | data
P | inscribemus B, inferemus P; *add.* .C .B, centum .C .A
13 coloniis B | immunitas P | uicit P] uicti AB 15 nominum
AB 16 formam B | similiter AB, mensuraliter P | comprehen-
sam ostendimus A, compraehensa ost-s B, comprehendimus
P 18 in adg. signatione A 19 concessa et ex P] concessa
lex AB, c-a ex *La.*; *et cf.* 165, 14

beneficio coloniae habent, in forma COMPASCUVA PVBLICA IVLIENSIVM inscribi debent: nam et uectigal quamuis exiguum praestant. (fig. 134.)

- Subsiciuorum omnium librum facere [scire] debe- A 151 P 192^v
 5 bimus, ut quando uoluerit imperator, sciat quot in eum
 locum homines deduci possint: aut si coloniae concessa
 fuerint, CONCESSA COLONIAE in aere inscribemus. | ita B 274
 si rei publicae concessa fuerint, in aere SVBSECIVA CON-
 CESSA ut IVLIENSIBVS inscribemus.
- 10 Omnes aeris significationes et formis et tabulis aeris
 inscribemus, data adsignata, concessa, excepta, reddita
 commutata pro suo, reddita ueteri possessori, et quae-
 cumque alia inscriptio singularum litterarum in usu
 fuerit, et in aere permaneat. libros aeris et typum per-
 15 ticae totius lineis descriptum secundum suas determina-
 tiones adscriptis adfinibus tabulario Caesaris inferemus.
 et si qua beneficio concessa aut adsignata | coloniae fuerint, CA
 siue | in proximo siue inter alias ciuitates, in libro bene- B 275
 ficiuorum adscribemus. et quidquid aliud ad instrumen-
 20 tum mensorum pertinebit, non solum colonia sed et ta-

11 Sic. Flacc. 119—121 15 — p. 166, 2 Bo. 400, 8—15

1 formam AB 2 tuliensium B | nam om. AB 3 prae-
 stat AB | Fig. 134 excisa ex A 4 facile B | scire AB, om. P
 5 scias A | quod AB 6 concessae P 7 concessae BG, con-
 censa P | colinae A | inscribemus B, pr. P 7—8 ita si] ita
 AB, si P 8—9 fuerint — — CONCESSA P] eodem facies AB
 9 Ut et iulienisium B | inscribemus B, scribemus A 10 aeris AB,
 om. P La. | sign-em AB | formis et tabulis aeris (aereis B)] for-
 mas aeris tabulis P 11 inserimus B | adsign.] et signata A
 reddita om. P, ante pro suo AB 12—13 quascumque A
 14 fuerint B | et = etiam. La. frustra ut 14—15 in aeris per-
 maneant libris Et pertice typum B | perticae totius \sqcap P 15 li-
 neis AB, linteis P. Linteis dicit scriptum *margo* P 15—16 ter-
 minationes P 16 inferimus B Bo. 17 adsignatae B 19 ad-
 scribemus B Bo | et] ut B | ad om. B 20 coloniae B Bo.
 20 — p. 166, 1 tabulario B

bularium Caesaris manu conditoris subscriptum habere

A 152 P 103^v debet. | (fig. 135. 135 a.)

A 153 P 104^v Agrum rudem prouincialem sic adsignabimus, quem ad modum supra diximus. si uero municipium in coloniae ius transferetur, condicionem regionis excutiemus 5

B 276 et secundum suam postulationem adsignabimus. multis locis conditores uniuersum locum coemerunt, multis male meritos fundorum possessione priuauerunt. ubi tamen aliquid concessum est et gratiae, in eius modi condicionibus interuenit C. V. P. ET REI PVBLICAE. hunc agrum 10

secundum datam legem aut si placebit secundum diui Augusti adsignabimus eatenus QVA FALX ET ARATER IERIT. haec lex habet suam interpretationem. quidam putant tantum cultum nominari: ut mihi uidetur, utile<m> ait agrum adsignare oportere. hoc erit ne acci- 15

B 277 pienti siluae uniuersus modus adsignetur | aut pascui. qui uero maiorem modum acceperit culti, optime secundum legem accipiet aliquid [et] siluae ad implendum [acceptae] modum. ita fiet ut alii sibi iunctas siluas acci-

4—5 cf. 143, 3

11 supra 164, 6

19 Frontin. 6, 5

1 subscripta B 2 debet P. Deinde in P finis huius paginae et pagina 103^v uacant, quia figurae 135a duae paginae continentes opus erant (103^v et 104^v). In summa hac figura manu designatoris scripta uerba leguntur, quae La. falso in textum recepit: TVTVM (l. typum) TOTIVS PERTICA (l. perticae) IN HVNC MODVM ORDINARE DEBEMVS VT OMNES MENSVRAE LIMITES ET SVBSECI-
 4 dixi P | coloniam eius O, corr. Rudorff 5 transfertur B | excutemus A, excutimus B 6 suam om. B 7 condores B | coemerint A, coemerit B | multos AB 8 possessiones B 9 concessum est aliquid P | in eius modi enim assignationibus P 10 C. V. P. E. TRP. SVP. agrum P | hunc] nouum hunc B, om. P 12 assignare debebimus P eatenus om. B 12—13 quas false taratrum exierit P 12 falix B 13 huerit B | habet om. P 14—15 utile ait P | alii AB 15 oportere om. AB 15—16 accipiente P | accipiet AB 17 uero om. A | acceperint (accip-t A) culti AB, culti acciperit P 18 et P Ia., om. AB 18—19 acceptae P, om. AB 19 ita fiet — siluas | hoc ipsud euenit ut alii siluas sibi iunctas P

lapides inscriptos inspiciamus. (fig. 143.) intra has A159 P148^v strigas et scamna omnem agrum separabimus, cuius B283 totam positionem ad uerum formatam inspiciemus, secundum quod rei praesentis formam describamus. (fig. 144.) (ABP)

5

HYGINI

B 207

LIBER GROMATICVS DE DIVISIONIBVS AGRORVM.

1 lapideis AB | Inter P 2 et et B 3 ad ueram P
inspiciamus P 4 rei quod AB | forma P

Deinde Legem Mamiliam (La. 263—266, sine titulo B) et post eam subscriptiones p. 131, 1 allatas habent AB; EXPLICIT LIBER HYGINI GROMATICVS P

5—6 *Subscriptionem solam seruat B 207 LIBER GROMATICVS HYGINI DE DIVISIONIB. AGRORVM EXPLICIT (cf. 131, 1). Opus ipsum periit simul cum fine operis anonymi et akephali 'De munitionibus castrorum' (B 164—207 nunc papilionum tensionem — — si uitari non potuerunt), quod sine causa Hygino ascriptum est (ed. Lange 1848, Gemoll 1879, Domaszewski 1887; u. 'Die Hss.' 22).*

IVLIVS FRONTINVS.

Fig. 1. A 61. p. 1,12.

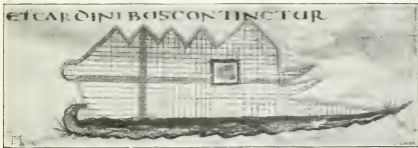

Fig. 2. A 61. p. 1,14.

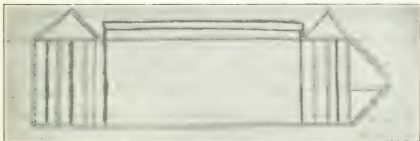

Fig. 3. A 62. p. 1,17.

Fig. 4. A 62. p. 2,4.

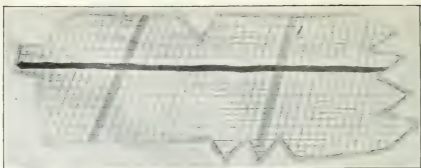

Fig. 5. A 62. p. 2,7

Fig. 6. A 63. p. 2,15.

Fig. 7. A 63. p. 2,19.

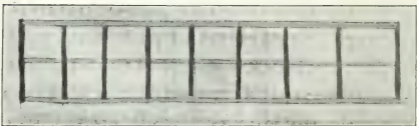

Fig 8. A 64. p. 3,2.

Fig. 9. A 64. p. 3,5.

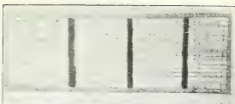

Fig. 10. A 64. p. 3,12.

Fig. 11. A 65. p. 3,15.

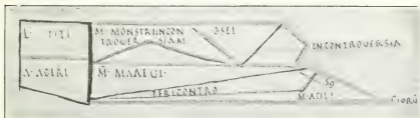

Fig. 12. A 66. p. 4,19.

Fig. 13. A 66. p. 5,2.

Fig. 14. A 67. p. 5.9.

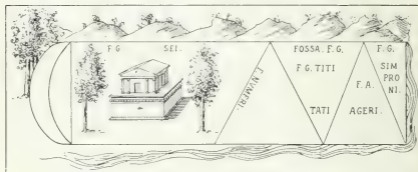

Fig. 15. J 76 V. p. 5.15. (Fig. 16 vide post fig. 27.)

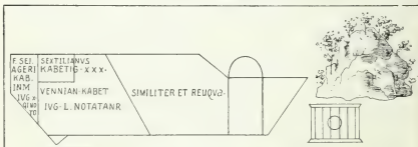

Fig. 17. J 77 V. p. 6.7.

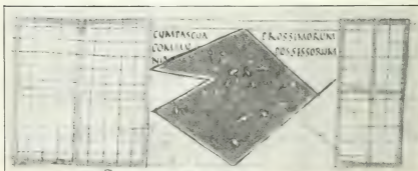

Fig. 18. A 69. p. 6.10.

Fig. 19. A 71. p. 8.11.

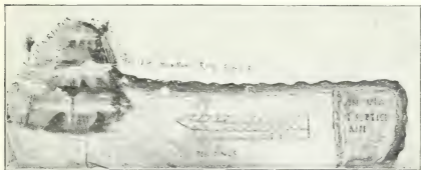

Fig. 20. A 71. p. 8.20

MONS MVTELA REI PVBL. POPVLI ROM. F. SEPTICIANVS INSVLA F. SEPTICIANI.

Fig. 21. A 72. p. 9.2

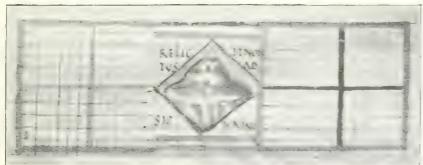

Fig. 22. A 72. p. 9.6

Fig. 23. A 73. p. 10.13.

Fig. 24. A 73. p. 10.19.

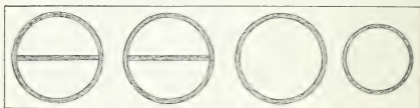

Fig. 25. A 75. p. 12.2. (La. fig. 27.)

Fig. 26. A 75. p. 12.10. (La. fig. 28.)

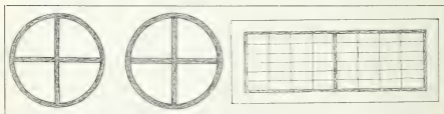

Fig. 27. A 76. p. 13.2. (La. fig. 29.)

Fig. 16. J 76 V. p. 6.2.

Fig. 28. A 77. p. 13,12. (La. fig. 30.)

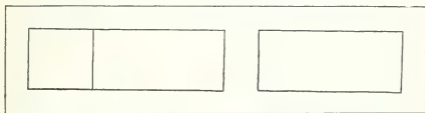

Fig. 29. A 77. p. 13,20. (La. fig. 31.)

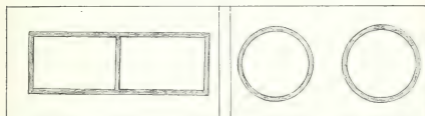

Fig. 30. A 77. p. 14,3. (La. fig. 32.)

Fig. 31. A 78. p. 14,21. (La. fig. 33.)

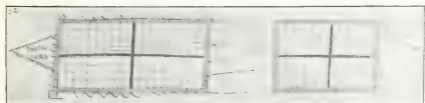

Fig. 32. A 71. p. 15,4. (La. fig. 25.)

Fig. 33. A 71. p. 18,15. (La. fig. 26.)

AGENNIUS VRBICVS.

Fig. 34 textui praeposita est.

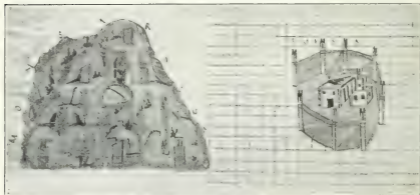

Fig. 35. A 166. p. 40,16. (La. fig. 36.)

Fig. 36. A 167. p. 40,23. (La. fig. 37.)

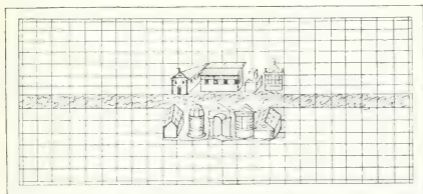

Fig. 37. A 168. p. 42,2. (La. fig. 38.)

Fig. 38. A 170. p. 44,23. (La. fig. 39.)

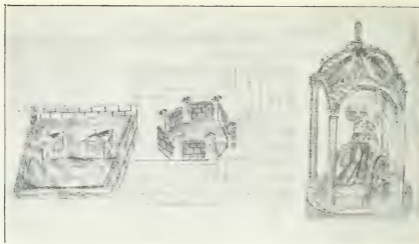

Fig. 39. A 176. p. 48,25. (La. fig. 40.)

Fig. 40. A 177. p. 49,11. (La. fig. 41.)

LIBER DIAZOGRAFVS

(ad Commentum pp. 51—70 pertinens. La. figg. 42—67.)

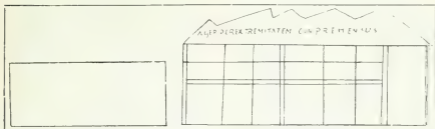

Fig. 41. G 36 (P deest).

Fig. 42. G 37 (P deest).

Fig. 43. P 22 r.

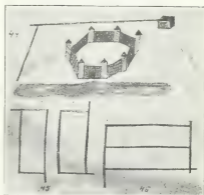

Fig. 44—46 P 22 v.

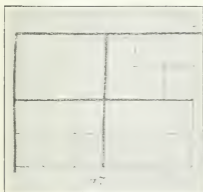
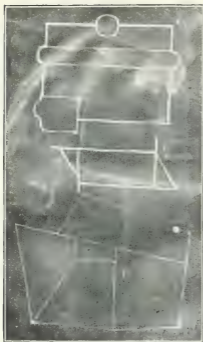

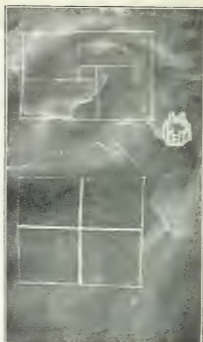
Fig. 47. P 22 v.

Fig. 48. P 24 r.

Figg. 49—51. P 24 v.

Figg. 52—53 P 25 v.

Figg. 54—56. P 25 v.

Fig. 57. P 26 r.

Fig. 58. P 26 V.

Figs. 59-61. P 27 V.

Fig. 62. P 27 V.

Fig. 63. P 27 V.

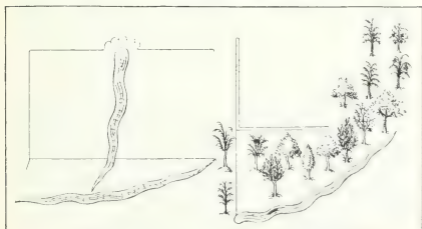

Fig. 64. P 28 V.

Fig. 65. P 28 V.

HYGINVS GROMATICVS.

Figg. 66—88 secundum A. (sec. P tab. 18—21.)

Fig. 66. A 111. p. 132,5. (La. fig. 127.)

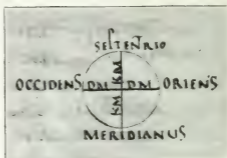

Fig. 67. A 112. p. 132,12 (La. fig. 128.)

Fig. 68. A 112. p. 132,20. (La. fig. 129.)

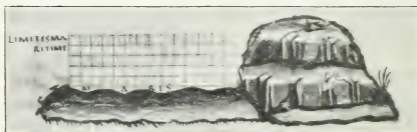

Fig. 69. A 113. p. 133,6. (La. fig. 130.)

Fig. 70. A 113. p. 133,15. (La. fig. 131.)

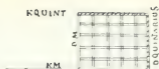

Fig. 71. A 114. p. 134,14. (La. fig. 132.)

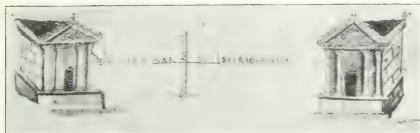

Fig. 72. A 115. p. 131,21. (La. fig. 133.)

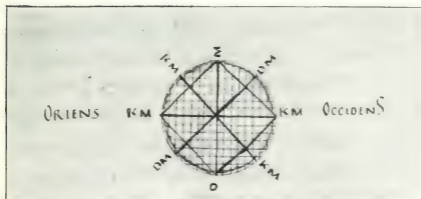

Fig. 73. A 116. p. 135,7. (La. fig. 134.)

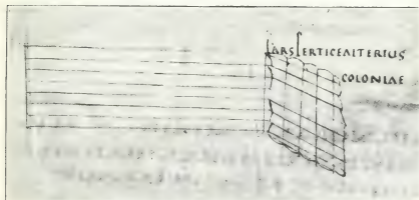

Fig. 74. A 116. p. 135,10. (La. fig. 135.)

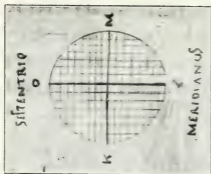

Fig. 75. A 116. p. 135,12. (La. fig. 136.)

Fig. 76. A 117. p. 135,14. (La. fig. 137.)

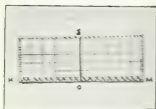

Fig. 77. A 117. p. 135,20. (La. fig. 138.)

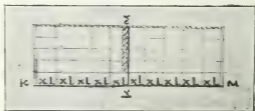

Fig. 78. A 118. p. 136,7. (La. fig. 139.)

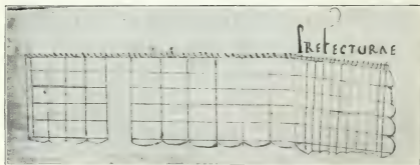

Fig. 79. A 118. p. 136,10. (La. fig. 140.)

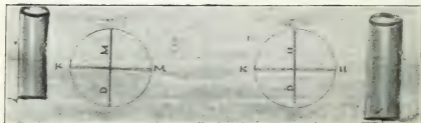

Fig. 80. A 119. p. 137,8. (La. fig. 141.)

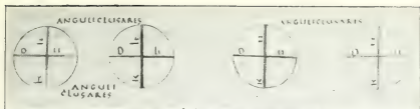

Fig. 81. A 120. p. 137,15. (La. fig. 142.)

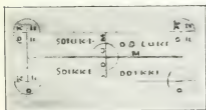

Fig. 82. A 120. p. 138,3. (La. fig. 143.)

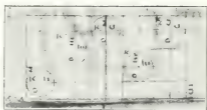

Fig. 83. A 120. p. 138,6. (La. fig. 144.)

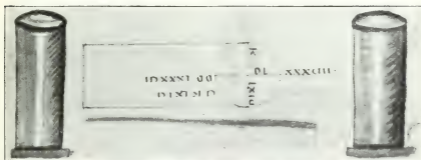

Fig. 84. A 121. p. 138,3 (La. fig. 145.)

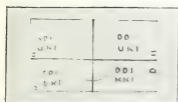

Fig. 85. A 122. p. 139,9. (La. fig. 146.)

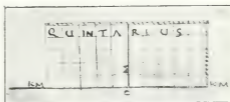

Fig. 86. A 123. p. 139,16. (La. fig. 147.)

Fig. 87. A 123. p. 140,6. (La. fig. 148.)

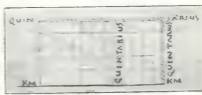

Fig. 88. A 123. p. 140,11. (La. fig. 149.)

Figg. 67—88 secundum P.

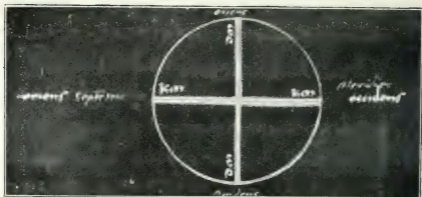

Fig. 67 a. P 82 V.

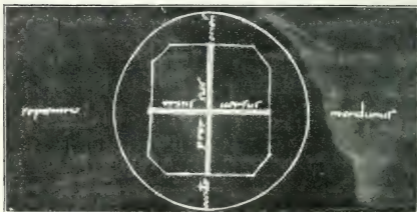

Fig. 68 a. P 83 r.

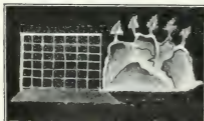

Fig. 69 a. P 83 r.

Fig. 72 a. P 84 r.

(Fig. 70 deest)

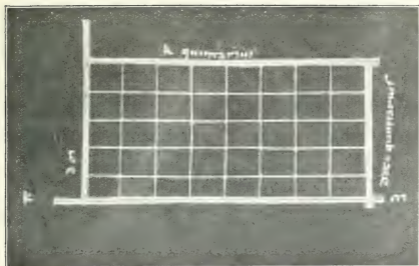

Fig. 71a. P 85 V.

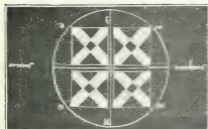

Fig. 72a. P 84 V.

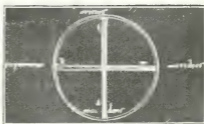

Fig. 73a. P 84 V.

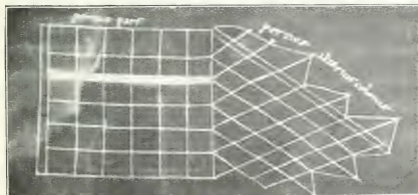

Fig. 74a P 84 V. Figg. 75 et 77 desunt

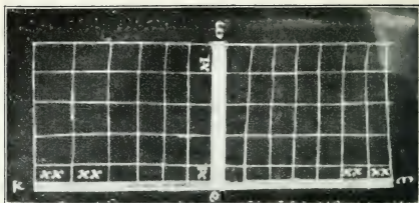

Fig. 78a. P 85 r.

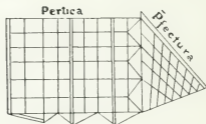

Fig. 79a. P 85 r.

Fig. 80a. P 85 v. 1)

Fig. 81a. P 85 v. 2)

Fig. 82a. P 86 r.

1) Falso locum figurae 81 occupat in P.

2) Post 'incribuntur' p. 137,18 posita est in P

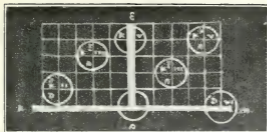

Fig. 83a. P 86 r.

Fig. 81a. P 86 r.

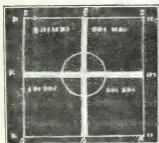

Fig 85a. P 86 v.

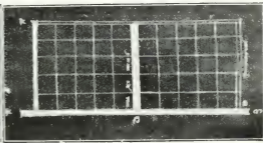

Fig. 88a. P 87 r.

(Fig. 86—87 desunt.)

Figg. 89—96 secundum P (nunc desunt in A).

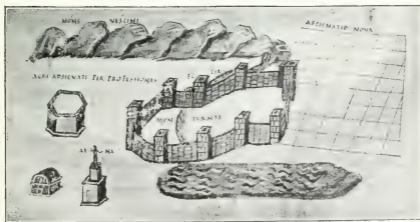

Fig. 89. P 88 r. p. 142,19. (La. fig. 150.)

Fig. 90. P 88 V. p. 143,5. (La. fig. 151.)

Fig. 91. P 88 V. p. 143,18. (La. fig. 152.)

Fig. 92. P 89 V. p. 144,8. (La. fig. 153.)

Fig. 93. P 89 V. p. 144,17. (La. fig. 154.)

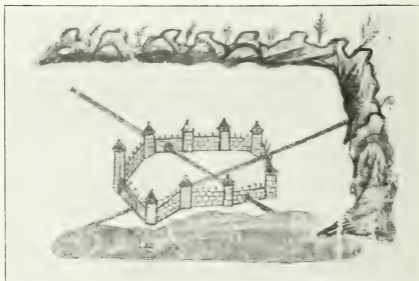

Fig. 94. P 89 V. p. 145,2. (La. fig. 155.)

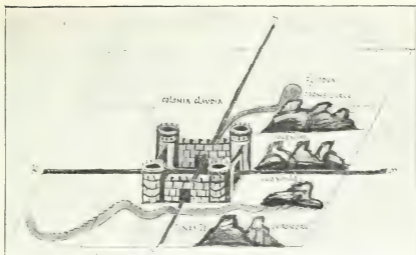

Fig. 95. P 90 r. p. 145,6. (La. fig. 156.)

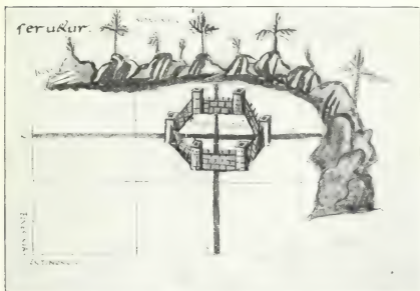

Fig. 96. P 90 r. p. 145,9. (La. fig. 157.)

Figg. 97—136 secundum A (J) et P.

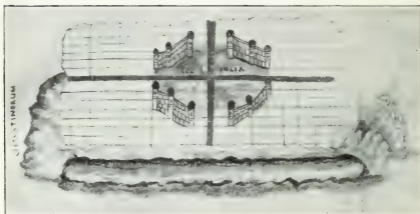

Fig. 97. A 126. p. 146,8. (La. fig. 158.)

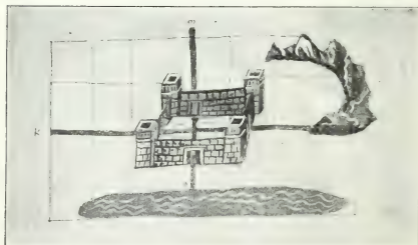

Fig. 97a P 91 F. p. 146,8. (om. La.)

Fig. 98. A 129. p. 147,16. (La. fig. 159.)

Fig. 98a. P 92 r. p. 147,16. (om. La.)

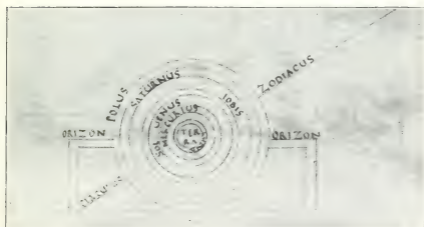

Fig. 99. A 130. p. 149,5. (La. fig. 160.)

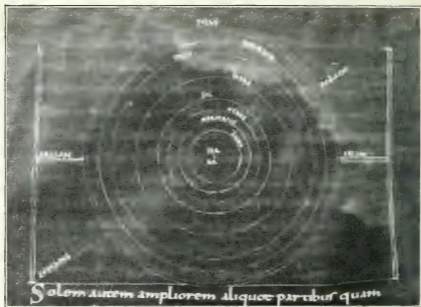

Fig. 99 a. P 93 r.

Fig. 100. A 132. p. 150, 16. (La fig. 161.)

Fig. 100 a. P 93 v.

Fig. 101. A 133. p. 152,3. (La. fig. 162.)

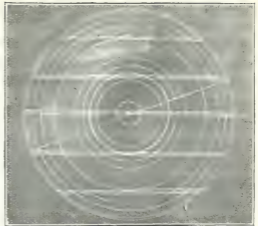

Fig. 101a. P 91V

Fig. 102. A 134. p. 152,15. (La. fig. 163.)

Fig. 102a. P 94V

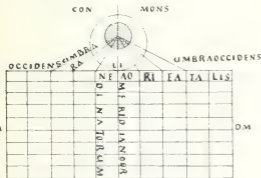

Fig. 103. A 135. p. 152,22. (La. fig. 164.)

Fig. 104. A 135. p. 153,7. (La. fig. 165.)

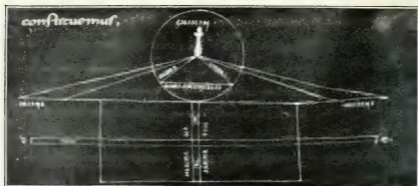

Fig. 103a. P 95 r.

Fig. 104a. P 95 r.

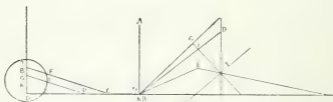

Fig. 105. A 136. p. 154,8. (La. fig. 106.)
(Fig. 105 in P deest.)

Fig. 106. A 137 (imperf.). p. 154,11.

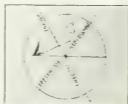

Fig. 106a. P 96 r. (La. fig. 167.)

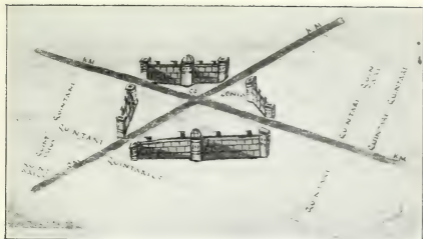

Fig. 107. A⁵138. p. 155,3. (La. fig. 168.)

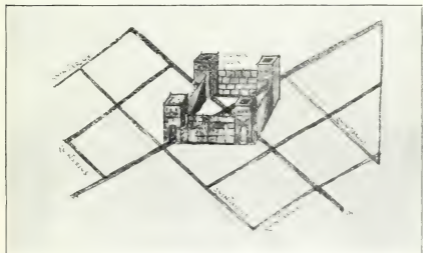

Fig. 107a. P 96 r. (La. om.)

Fig. 108. A 137. p. 155,7. (La. fig. 169.)

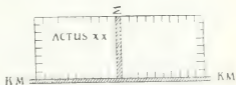

Fig. 109. A 138. p. 155,11. (La. fig. 170.)

Fig. 108 a. P 96 V.

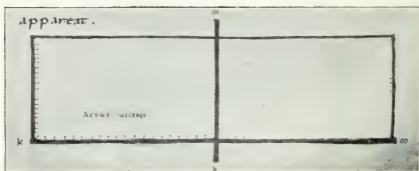

Fig. 109 a. P 96 V.

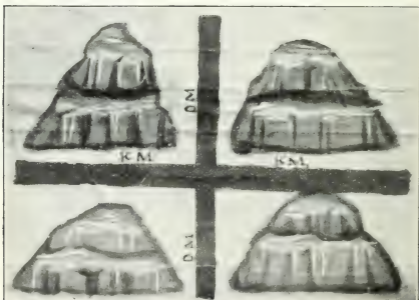

Fig. 110. A 139. p. 155, 17. (La. fig. 171)

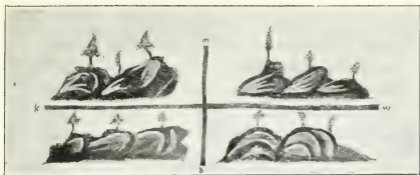

Fig. 110a. P 97 r.

Fig. 111. A 127. p. 156.3. (La. fig. 172.)

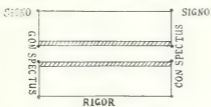

Fig. 111a. P 91 r.

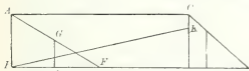

Fig. 112. A 127. p. 156.16. (La. fig. 173.)

Fig. 112a. P 91 v.

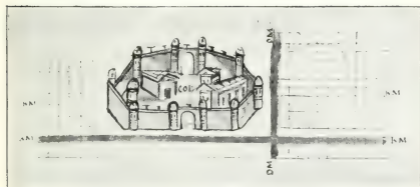

Fig. 113. A 110. p. 157.2. (La. fig. 171)

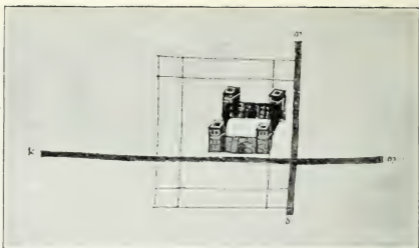

Fig. 113a. P 97 r.

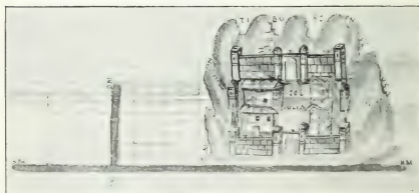

Fig. 114. A 140. p. 157.8 (La. fig. 175.)

Fig. 114a. P 97 r.

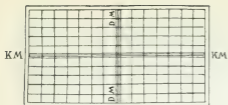

Fig. 115.

A 141. p. 157, 17. (La. fig. 176.)

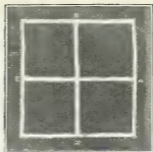

Fig. 115a P 97 V.

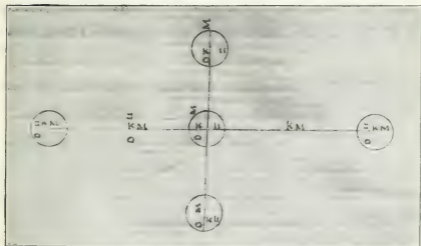

Fig. 116. A 112. p. 158, 5. (La. fig. 177.)

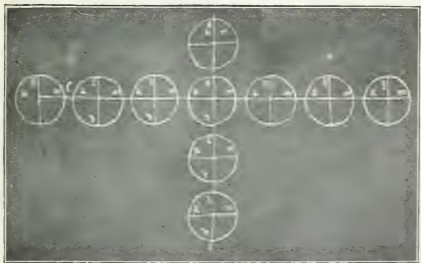

Fig. 116a P 97 V.

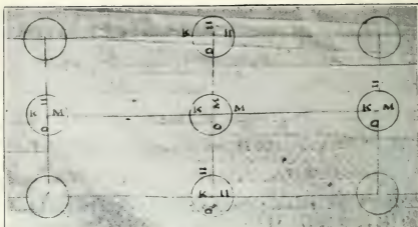

Fig. 117. A 142. p 158,11 (La. fig. 178.)

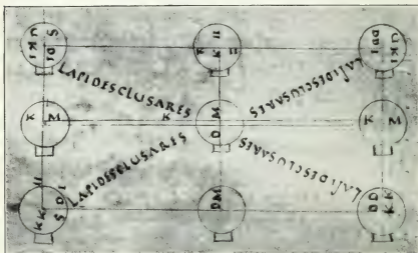

Fig. 118. A 143. p 159,1. (La. fig. 1.)

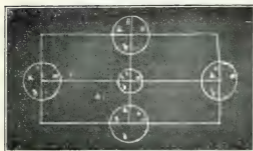

Fig. 117a. P 98 F.

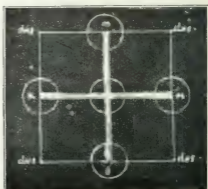

Fig. 118a. P 98 V.

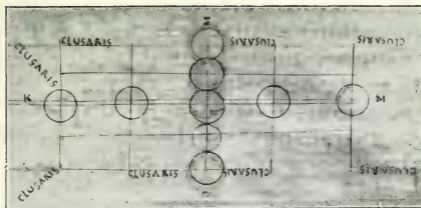

Fig. 119. A 144. p. 159,11. (La. fig. 180.)

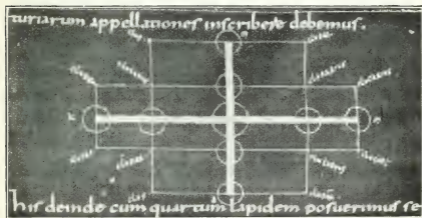

Fig. 119a. P 98 v.

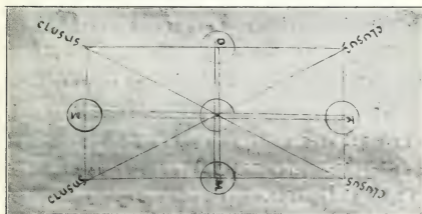

Fig. 120. A 144. p. 159,15. (La. fig. 181.)

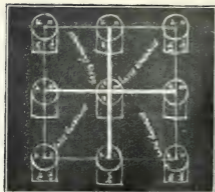

Fig. 120a. P 98 r.

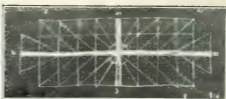

Fig. 119a. P 99 r.

Fig. 122a. P 99 r.

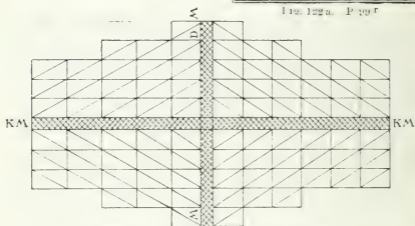

Fig. 121. J 25 r. p. 159.17. (La. fig. 182.)

Fig. 122. A 115. p. 160.4. (La. fig. 185.)

FUNDUSSE
IANVS TION
CILIE XCE
PTVS FIN
IBVS SVIS

Fig. 123. J 25^v p. 160,7. (La. fig. 181.)

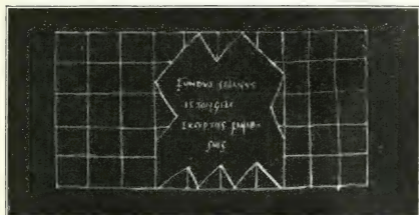

Fig. 123a. P 99^v.

Figg. 121, 123, 124—130 nunc desunt in A.

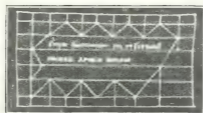

Fig. 121 P 99^v p. 160,21. (La fig. 185.)

Fig.125. P 99 V. p.161,3. (La. fig.186.)

Fig. 126. P 100 R. p. 161,7. (La. fig. 187.)

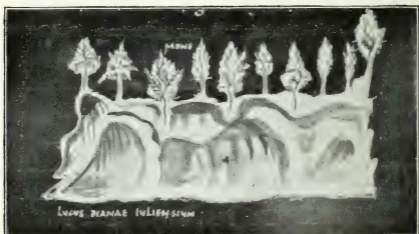

Fig. 127. P 100 R. p. 161,12. (La. fig. 188.)

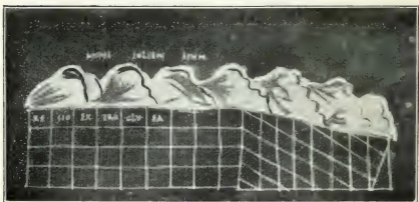

Fig. 128. P 100 V. p. 161,17. (La. fig. 189.)

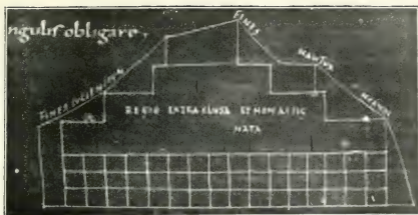

Fig. 129. P 100 V. p. 161.21. (La. fig. 190.)

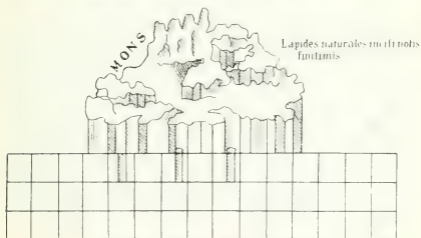

Fig. 130. J 26 V. p. 162.1. (La. fig. 191.)

Fig. 130a. P 100 V

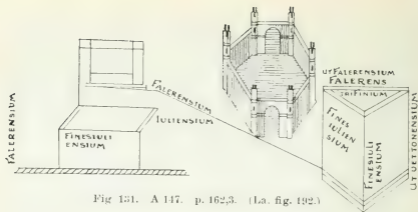

Fig. 131. A 147. p. 162,3. (La. fig. 192.)

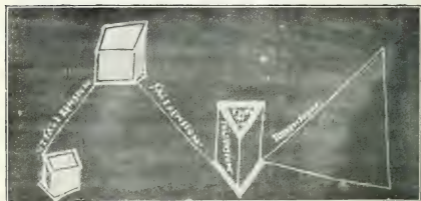

Fig. 131a. P' 101 r.

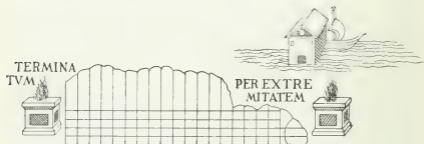

Fig. 132. J 27 r. p. 162,11. (La. fig. 193.)

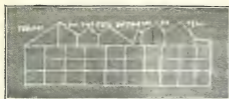

Fig. 132a. P 101 r.

Fig. 133a. P 102 r

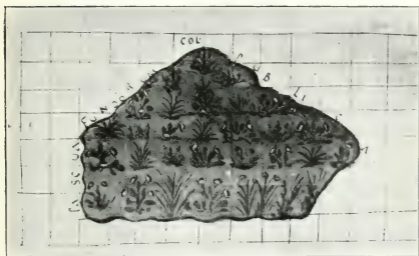

Fig. 133. A 150 p. 164,16. (La. fig. 194.)

(Figg. 132 u. 134 excisae ex A.

Fig. 134. P 102 r. p. 165,3. (La. fig. 195.)

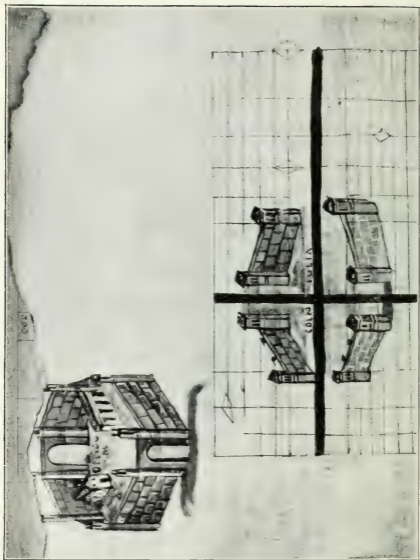

Fig. 135. A 152. p. 166, 2. (Loc. fig. 196 et 196 n.)

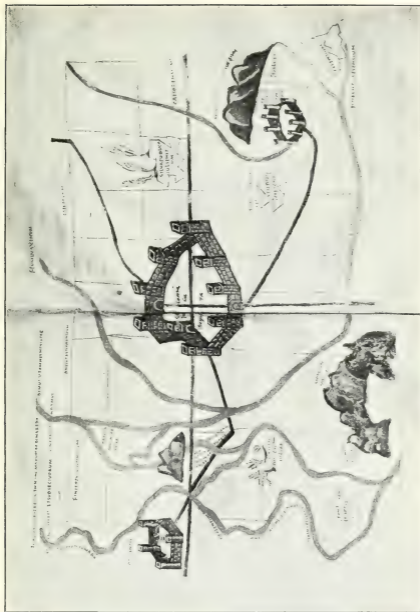

Fig. 135 a. P 103 V.—104 F. (La. fig. 196 b.)

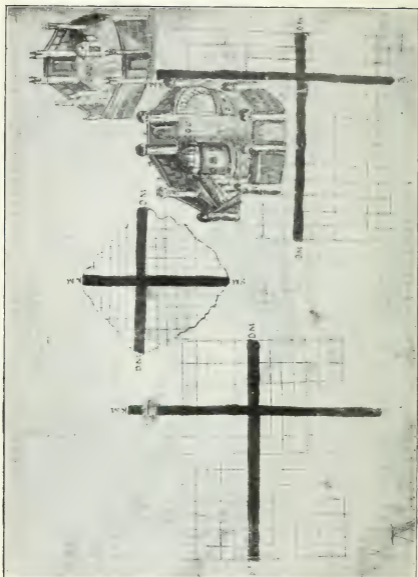

Fig. 136. A 154. p. 167, 16 (La. fig. 197.)

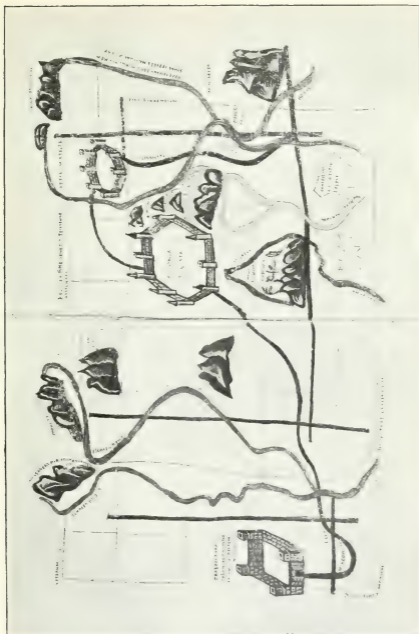
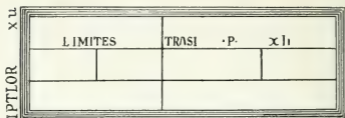

Fig. 136a. P 105 v—106 r. La. fig. 197 a

Figg. 137—144 secundum A.

G. limes prorsus latus p XII

Fig. 137. A 156. p. 169,16. (La. fig. 198.)

(Fig. 138 doest in A.)

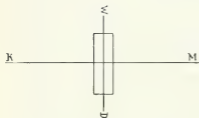

Fig. 139.

A 157. p. 170,5. (La. fig. 200.)

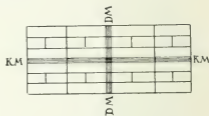

Fig. 140.

A 157. p. 170,9. (La. fig. 201.)

Fig. 141.

A 158. p. 170,13. (La. fig. 202.)

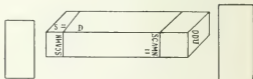

Fig. 142.

A 158. p. 170,17. (La. fig. 203.)

Fig. 143.

A 158. p. 171,1. (La. fig. 204.)

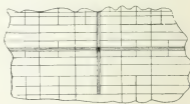

Fig. 144.

A 159. p. 171,4. (La. fig. 205.)

Figg. 137—144 secundum P.

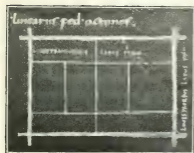

Fig. 137a. P 107 r.

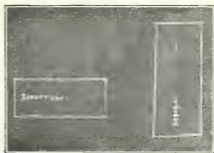

Fig. 138. P 107 r p. 170,3. (La. fig. 199.)

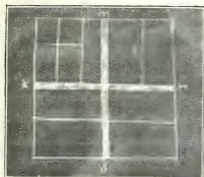

Fig. 139a. P 107 v

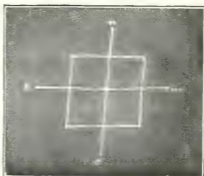

Fig. 140a. P 107 v

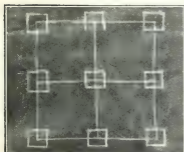

Fig. 141a. P 108 r

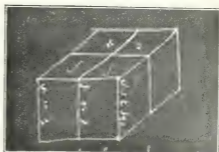

Fig. 142a. P 108 r

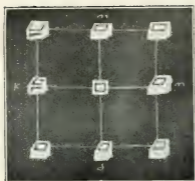

Fig. 143 a. P 108 r.

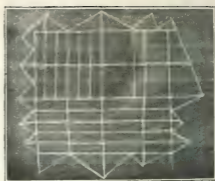

Fig. 141 a. P 108 r.

132776

LL.C

T534c

Author Thulin, Carl. (ed.)

Title Corpus agrimensorum romanorum. Vol. 1¹.

UNIVERSITY OF TORONTO
LIBRARY

Do not
remove
the card
from this
Pocket.

Acme Library Card Pocket
Under Pat. "Ref. Index File."
Made by LIBRARY BUREAU

